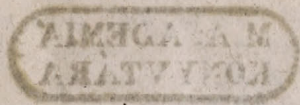

GARASOS TÁR

Közhasznu esmereteket terjesztő lapok.

ELSŐ KÖTET.

Lipcsében, 1834.

W i g a n d O t t o n á l.

KÖNYVTÁR

304421

KÖNYVTÁR

Közhasznú eseménylekét terjesztő lapok.

NYELV

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

1881. március

Wien, O. U. 10. 10. 10.

GARASOS TÁR

Közhasznu esmereteket terjesztő lapok.

I.]

megjelenik minden szombaton.

[Jan. 4, 1854.

MINDEN MAGYARHOZ.

Magyarországnak nem mostoha földén az elméknek sem szabad mostoha állapotban lenniük; a' körülmények olly szerencsés helyzetet adtak a' nemzetnek, hogy az az elmei világ napjánál melegedni kezdhet. A' könyvnyomtatás gondolatjának elővillanásával tünt elő a' nép általános kifejlődésének első napsugára, azolta emelkedik a' tudomány és esmeretek napja tisztán, kitártan, minden lelkes valóság számára. És az általános boldogság híven áradoz belőle; öröm, meglegeedés, nyugalom és békesség sarjadzik azon földön, melyet az ő szent sugarai meggyomláttak. Vannak egészen szerencsés nemzetek, kik villámhaladással közelítenek az esmereti tökélyesség tetejéhez, kik a' könyvnyomtatás fölséges áldását egész kiterjedésében használták és használják, és hírből, erőből nagyok. És kétség kívül elsők itt az Angolok, a' Londonnal és londoni mivellek dicsekedhetők. Ezen egyvárosban ezer főt foglalatatoskodtat az esmeretek terjesztése, ezer kéz, ezer sajtó jó mozgásba, tudományos lapok lepik el az országot, mulattatnak a' királyi, hercegi, lordi palotákban, gyönyörködtetik a' polgárok nagy egyetemét, bevilágítanak a' napszámos egyszerű kunyhájába. Melly kevély lehet erre egy angol szív! És kevély is ő, de nemes gögében nem áll meg pályáján — mint sok kis szívü tehetanem a' sikert új ösztön gyanánt használja. A' „Penny-Magazine“ kiadatik egy honfi egyesülettől 's az első év rövid idejében 200,000 példánál több kel el belőle. Mikor dicsekedhetünk mi illyessel? Pedig az emberi és nemzeti jóllétnek ez a' nagy tanúja.

Az Angoloktól adott példa jó mag volt több europai nemzet törekedési földébe. Elsők voltak a' Francziák a' mutatott pályára indulásban 's az általuk kiadott: Magasin pittoresque szinte a' legjobb sikerrel áldaték meg. A' Németek: Pfennig-Magazinja ezer kezekben forog 's a' Magyarok honában is szerte széjjel esmert tünemény.

Magunkra következtetem a' sort. — Honom fiai közül kiki megegyez abban, hogy a' mit más nemzetek dicséretesen tettek, mi is utánok tegyük. Szebb ugyan pályát nyitva előhaladni, vezérteni, mint mások nyomain mendegélni elő, azonban az ügyesen követés sem kicsiny erény, az elmaradás pedig gyalázatos. Mi sokban csak viszsza hangzói lehetünk azon esmereteknek, gondolatoknak, melyek a' themse és seine partjain ezer főkön mentek, jártak már keresztül, de az önnézetek mezeje sincs előlünk elzárva. — A' munkálkodás mezeje pedig munkára hív. Sokkal vagyunk hazánkban még adósak az emberiségnek, honfiuságnak, nemzetiségnek, és ezen adósság soha mindaddig le nem lesz fizetve, míg a' nép lelkét az esmeretek világa által nem járja. Az esmeretekkel együtt tisztul a' gondolkozás, az érzés, az akarat; a' jó akarat pedig a' tetteknek szülő anyja, a' hol a' jó akarat él, a' tetteknek utána kell következniük.

Ezen szent ezéla dolgozzanak a' mi lapjaink; gyűjtsék tovább és tovább az olvasni szeretés tüzét; terjeszszék az édes honi nyelv szeretetét, a' nyelvet magát; ébreszszék társainkat a' gondolkozásra, a' kutatásra, a' tapasztalgatásra; széleszszék az esmereteket, kedveltessék meg a' hasznost, a' jót, a' szépet; mutassák meg az akaratnak az erények útját. A' mit London és Paris szépet, hasznosat közölt ezen uton, annak javát mi közölni fogjuk, önnön honunk iránt pedig különös tekintettel leszünk 's annak nevezetességeit, legyenek bár történetiek, természetiek, vagy művészetiek, meg fogjuk társainkal esmertetni, 's képeiket fametszésben adandjuk. A' mit az utazók 's a' természet kutatói távol vidéken esmert vagy esmeretlen népek között, szározon vagy tengereken, a' föld gyomrában a' föld színén, vagy a' levegőben egész a' csillagokig, ujat, nevezetesen lelnek, mind az helyet talál lapjainkban; azt pedig a' mi csak keveseké volt a' természet ezen szép muzeumában, mi közönségessé iparkodunk tenni. Innét kiki láthatja mily bő és tágas kört választánk

angol előpéldáink szerint folyóírásunknak. Körünk rövid átnézése ez:

- 1) A' két magyar haza története, föld leírása nevezetességei.
- 2) A' világ általános története.
- 3) Az általános földleírás, statistika, népek különösségei, szokásai stb.
- 4) A' természet-tudomány egész kiterjedésében, ide számlálván a' physikát, csillagtudományt, mechanikát, statikát stb.
- 5) Mulattató elbeszélések, bohózatok, 's általában mind az a' mi olvasóinkat gyönyörködteti, mulatja, oktatja, a' mi az emberiségnek hasznos ígér.

Azokban szoros kivételt is szenved folyóírásunk. Hogy semi erkölcssértőnek bele nem szabad jöni, magátul érthető, azt pedig, hogy minden vallást és politikát illető tárgy ki van egészen rekesztve belőle, magunk határoztuk meg 's ezzel tudatjuk. Mi csupán esmeretek hirdetői akarunk lenni, minden politikai vagy vallásos pártnak hátot fordítva.

Célunk elérése végett fölszólítjuk részvételre az egész hazát, a' hazában a' nyelv-terjedés és mivelés barátait, a' nagyokat és aprókat, a' gazdagokat, középsorsúakat 's a' mi legtöbb a' szegényeket is (mert lapjaink példátlan olcsók!), a' tudósokat és nemtudósokat, a' nemes polgárt és parasztot; az öreget, férjfiut, ifjút, és gyermeket, a' férjeket és nőket, a' fiukat és leányokat; mind ez leljen részint kellemetes mulatságot, részint oktatást, esmertetést lapjainkban. És mivel a' dolog va-

lójába akarunk egyenesen nyulni, az az a' nép szívet, lelkét, agyát szándékozzuk képzeni, fejteni, világosítani, innét minden emberbarátot és honfit megkérünk írásunknak a' nép közé való terjesztésére, törekvésünk ápolására.

Munkánk számára a' londoni Magazinok rajzolataiból a' szebbeket, minket érdeklőbbeket kiválogattuk, 's rendelést tettünk, hogy a' honi nevezetességek is jeles művészek által lerajzoltassanak 's fába metszessenek.

Az előfizetés föltételei.

A' garasos tár, ezen papiroson, ezen betűkkel nyomtatva jelenik meg hetenkint, szombaton.

Minden szám 8 folio-oldal nyomtatást foglal magában, 4—6 Londonban, Parisban és Berlinben készített rajzollal.

Az 1. szám az 1854 év első szombatján jelenik meg.

Minden politika, minden vallási ezivakodás szorosan ki van belőle rekesztve.

Előfizethetni:

3 hónapra, vagy is 15 számra -- 1 for. - kr. - val.
6 hónapra, vagy is 26 számra -- 1 - 40 - - -
1 esztendőre vagy is 25 számra -- 5 - - - -

Ezen rajzoltos folyóírásnak eddig hallatlan olcsósága (az esztendőre előfizetőnek egy szám nem kerülván négy jó krajczárba, úgy hogy majdnem garason kapja egy egy számát) népi folyóírássá akarja ezt csinálni. Fő rakóhelye Pesten van Wigan d könyvkereskedésében.

A' Garasos Tár Kiadói.

Az üstökös vagy bolygó csillagokrul.

„Üstökénél fogd a' szerencsét“ régi hasznos közmondás, 's tudjuk hogy némely olvasónk örül ezen tanács iránt való engedelmességének, más pedig sajnálkozik engedetlenségén és jóvendőre okosabb lesz. Mi is üstökénél fogjuk, — a' szerencsét? — azt is, ha kedvelt magyar nemzetünk örömmel olvasgatja azt, a' mit mi örömmel irunk, nyomatunk; ha jó földbe hagyja hullani tiszta buzánkat, ha bebizonyítandja, hogy mi is nem csak sántikálni tudunk hátul, messze az olvasó és író nemzetek után, hanem ma holnap versenyre is készülünk velök; — ezen szerencsét üstökénél fogjuk e, mondom, azt a' reményvel biztató idő mutatja meg, hanem a' csillagokkal úgy teszünk. Írásunkat az üstökös csillagokkal nyitjuk meg.

Az utolsó két században szép előmenetelt tettek a' csillagvizsgálók, kik az újítóktul (jól vagy rosszul e, azt a' közönség megítélése és bírálata alá adjuk) csillagászoknak, égészeknek neveztetnek, az üstökös csillagok tanulásában, de mégis igen tökéletlen es-

meretünk van ezekről. Ennek oka pedig az ő ritka megjelenésök 's rendetlen futások. Innét valami bizonyosat nem tudunk mondani még természetökrül, nem tudjuk megmondani miből vannak alkotva, annál kevesebbé tudjuk őket egészen meghatározni. Azonban azon kevés sokat, a' mivel mi eleink fölött rúlok birunk, röviden itt közöljük. — Az üstökösök naprendszerünk (napsystemánk) részét teszik, az az valamint a' föld és a' többi bujdosó csillagok, úgy ők is a' nap körül forognak, attul fényt és melegséget látszanak venni. Nagyobb részökön két féle átlomány vétetik észre, merőhomályos, és hig-átlászó. A' merő rész magnak nucleus-nak mondatik, a' hig pedig, melly szép ezüst fényű, különböző helyezete szerint különböző nevezetű kap. Az üstökösök helyezete a' föld és nap iránt különböző formát, képet, idomot nézetet ad az üstökösöknek. Ha az üstökös csillag napkeletre van a' naptul 's egyzersmind tüle el is távozik, akkor a' higátlománya a' mag előtt megy (mint a' rajzolon a' fák felé siető üstökösnel láthatni) 's ekkor szakálos bolygó csillagnak, rosszabbul szakálos üstökösnek mondatik.

Ellenben ha nyugotnak van a' naptul és feléje törekszik, ekkor a' fényesség fark gyanánt követi a' magot, az üstökösnek neve pedig farkas bolygó, vagy farkas üstökös csillag, — millyen a' mi képünkön a' bal üstökös a' szél malom fölött, hoszú vékony farkával. Ha pedig az üstökös csillag és a' nap egészen által ellenben vagynak egymással, az az, ha a' föld épen köztök van, — akkor a' fényes higallomány a' mag mögött van, belőle kevés látszik meg, az pedig köröskörén a' magnak, üstök vagy jobban hajgyanánt. És ez mondatik csupán üstökös csillagnak vagy hajas bolygónak, hajas üstökösnek. Rajzolatunkon ilyen a' középső üstökös. Az 1804-diki üstökös csillag szép példáját mutatá ez utolsó fajnak. Egészen gőz és köd-idomu volt minden lát-

ható mag vagy szik nélkül, és ama híres francia csillagvizsgáló, Arago szerint, ki ezt igen ügyesen és tudósan vizsgálá meg, mintegy 2000 league³⁾ általmérvével, diameterrel, bir. Méltán lehetete kételkedni, ha valyon volt e merő kemény teste, magva, ezen gőz és köd-idomu tüneménynek, mivel a' csillagokat meg lehetete rajta keresztül látni, — a' mi az igazán merő testeken által nem történhetik. Herschel csillagvizsgáló 1795ben egy hatodik nagyságu vagy inkább kicsinségű csillagot láta meg egy üstökös közepén keresztül 's ezen esetrül több csillagvizsgáló is emlékezik. De az általános vélemény az marad, hogy az üstökösök teste merő, minthogy más csillagvizsgálók csillagfogyatkozást vettek általok észre.

Üstökös vagy bolygó csillagok.

Az üstökös csillagok teste a' bujdosókéhoz hasonlónak látszik a' fényre (fényhijányra) és idomra vagy is formára nézve. Átmérőjük jókora: így az 1793-ki üstökös magva 11 league-nyi átmérővel bír, az 1811-ki nagy üstökösnek átmérője pedig 1089 league-t tett. Az üstök vagy fark annál szélesebb lesz minél távolabb van a' testtől, 's néha iszonyu hosszaságu. Az 1811-ki üstökös farka 25 foknyi volt, az 1680-kié 90 foknyi, az 1769-kié pedig 97 foknyi, és mint Arago mondja, ezen két utolsó a' fej fölött a' zenitig ért volna farkával, mikor a' testük a' láthatáron alul állott, — 's következesképen az ég boltjának felét átfogták volna. Némelly üstökösök (bolygók) minden üstök vagy fark nélkül is láttattak.

Az üstökösök a' nap körül bolyonganak, hanem igen rendetlen oválokban (tojás-kör-idomu uton), és időszakosonként vissza térnek. Mozgásoknak sebessége iszonyu, és annál nagyobb, minél inkább közelit az üstökös a' naphoz. — De igen keveset mondhatni azon okról, mely a' bolygók üstökét

szüli. Némellyek az üstökös gőzkörének mondják azt, mely a' nap közelitén a' nedvek gőzbeszálása miatt igen nagyra nevelszik, ha pedig az üstökös megszűnt ment el a' naptul, a' gőz merőbb idomokba fagy, a' test felé le hull, sőt maggá válni látszik. Innét a' naptul megszűnt lévő üstökösök magva mindig nagyobb mint mikor a' naphoz közel esnek. — A' köz vélekedés hevítő és melegítő crót tulajdonit az üstökösöknek, a' mit azonban a' szoros figyelés nem bizonyított be. Mások tengert apasztó és dagasztó hatalmat adnak nekik, de az 1811-ki üstökösnél igen pontos vizsgálások és figyelések tetettek, és az üstökösnek épen legkevesebb behatása nem vétetek észre a' tenger vízének emelkedésére vagy apadására. (A' tenger apadása és dagadása, a' mint tudva van, a' holdjárással van legszorosabb egybe köttetésben). Az üstökösöknek a' levegőbeli változások

³⁾ League portugallus mérföld, 20 megy egy fokára az egyenlítőnek — és így kisebb a' német mérföldnél.

ra és tüneményekre, mint esőre, villámlásokra, hulló csillagokra sem látszik semi befolyások. Annál kevesebbé lehet őket pestis, éh-halál, háboru postáinak tekinteni, mint a' hajdani sötét időkben történt. Az üstökösök nem egyebek szép de ritka csillagoknál, és épen ezen ritkaságok és különös képök hat olly félemltetesen az emberi elmére, melly az éjeli csillagos ég (kivált magányos helyeken történő) meglátásánál egy kellemetes vallásos borzadást mindenkor érez. És az erői vagy lelki világnak igen hatalmas szava ez a' testi életben; az illyen szívmozdulatok teszik a' kételkedő philosophiának a' legnagyobb csapást.

Valamint a' mi napunk körül bujdosó és üstökös csillagok forognak, ugy a' többi álló csillagok körül, mellyek mind annyi napok, és csak megmérhetetlen meszszeségök miatt látszanak olly kicsinyeknek, szinte forognak bujdosók és üstökösök is. Azoknak száma véghetetlen lesz. A' mi napunk körül 90-nél több üstökös számláltaték meg. Biela üstököse, mellyet Biela febr. 27. 1826. talált föl, mintegy hat és három negyed (fertál) év alatt végzi futását a' nap körül. Hozzánk legközelebb volt az 1855ki Octob. 25-kén, 's akkor mintegy 51 millio (angol) mérföldnyire volt a' földtől. Nov. 29. pedig legközelebb, az az 85 és félmillio angol mérföldnyire volt a' naphoz. Mozgása iszonyu sebes; a' nap közeletén egy napi utja 2,456,000 angol mérföldet, egy órai mozgása 102,500 mérföldet 's egy másodi (secundumi) futása 27 angol mérföldnél valamivel többet tesz.

A' bagdadi khalifafi a' damaski lányvásáron.

(Eredeti elbeszélés.)

„Barátom, a' leánynézőnek szemesnek kell lennie“ — szólítá Ali a' khalifafit, „te pedig éjjel álmodol, nappal alszol; a' férjfiának kezét szoritod és hízlekedel, a' leányokat tohákkal kínárod; a' villával metszesz, a' kanállal hust szursz. Illyen módon mi nem sok leányt fogunk kiesmerni; ugy járunk mint az indus philosophus, kinek az asztalon az orra előtt heverték csomókban az igazságok, hanem ő erőszakkal a' csillagokon tul, sőt kívül a' világon akarta őket összegyűjteni greblyézni, 's igen természetesen mindig üres maradt a' tarisznyája. Mi is befutjuk a' világot, minden lépten leányokba botlunk, és — leány nélkül térendünk bagdádha viszsza.“

„„Tehetek én arrul, édes Alim“ felele a' khalifafi, „tehet az erkölesi könyvet olvasó, a' mákonnyal jól lakott arrul, hogy elalszik?“

„Tehet bizony“ mondá Ali, „amaz ne olvasson, ez pedig fekete kávéval még jobban lakják jól, mint mákonnyal lakott.“

„„És ez micsoda alkalmaztatásu lesz én reám?“

„Az, hogy jöszte menjünk dévajkodni, verjük el aluszékonyságodat. A' homoeopathia ugy is igen lábra kap, az pedig azt mondja: tüzet tüzzel, szegyet szeggel, szerelmet szerelemmel.“

„„Ezeket, nem mondja szívéből az én Alim“ felele komolyan a' khalifafi.

„A' mint veszszük, — édes barátom,“ viszonzá amaz, „ollyan értelemben nem mondom, mint a' nagy kikötők és öblök városaiban szokás, hanem ollyanban igen is, hogy jó kedvből vegyülj

leányok közé, kezdj velök apró szerelmet, csókolj kezét, és hiddel apró szerelemből lesz az öreg szerelem, kézesókolásrul jutni ajak és szívesókoláshoz.“

„„Nagy mester vagy te ezekben, Ali, hol volt ollyan szép gyakorlásod?“

„Nekem soha sem volt még gyakorlásom, — felelt az, hanem olly világos ez mint a' nap, csak a' vak nem látja; ollyan könnyű azt tudni, mint sokak közül a' legszebb leányt kikeresni, noha egy professor sem izzadta még magát agyon a' leány szépségnek meghatározásával 's tanítványai fejébe verésével.“

„„Hát ha vidor bölcseségedben már is elhibáztad a' dolgot, és én nálam nem apró szerelemből lett a' nagy szerelem, hanem egyszerre óriásnak születék, ha én egyenesen a' szívesókoláshoz akarok jutni, kézesókolás nélkül?“ —

„Azt nem jól teszed,“ felele Ali, „mert a' legégőb leány is lasankint ereszt be csak szerelemországába; először a' határra boesát; ottan megküzd, hanem okosan, győzni nem is akarva. Azután egy lépést hátrál, viszont harczenalba állítja seregeit, öszsze ütököztet, és okosan viszont egy lépést hátrál. Ekkor már két lépésnyire vagy az idegen földön, erősebb alapot vehetsz magadnak, a' min ellenfeled örül, hanem mindegyre nem adja meg magát. A' harmadik csata is megtörténik, és néha egy kevéssé van is, hanem az nem tesz semmit, egy két lépést viszont előbbre mégysz. Ez így foly, míg utób az ellenség a' fő városra lesz egyedül szorítva, mellyet azonban a' fő meg egyezésével az álvédelem mellett nem mesterség bevenni.“

„„Szörnyen foly ma tebelőled a' beszéd, Ali,“ felelt a' khalifának fija, „hanem ha leány ostromra kerülné a' dolog alig ha ugy nem járnál mint a' beszedes katona, kinek tettei szóban állanak.“

„No no, — édes barátom, talán csak nem kívánod, hogy a' mondottam hadi játékok végig üzem? Akkor legaláb is hivatalba kellene állanom, mert, a' mint tudod, ajándék falatot el nem szoktam venni, — emigy pedig csak egyszerű falataim vannak.“

„„Csak a' te akaratodtul függ, hogy erszényem a' tied is legyen.“

„„És én is, ugy e, erszényedtül függjek?“ felele Ali. „Nem, abbul nem lesz semi. Bölcségekben nem úszó valék, midőn az egyetemben megessmertelek, nem tudám ki vagy, de öszsze hangzó érzésem gondolkozásom hozzád huzott; ma is ezen ponton vagyunk, de mihelyt a' mondád pályára lépének, viszonyunk megszünné, én adós, te ur lennél.“

„„Nyakas ember, hát mit gondolsz, mi tévők legyünk?“

„Hagyjuk el ezen fogadólyukat 's menjünk kalandozzunk Damask utzáin; bizonyosan sok szép fekete szemet látandunk, 's ki tudja nem birand e valamellyik kávéerővel mákonyozott szíved fölbresztésére.“

Nem rég még khalifa — lakóhely volt damask és a' világ fővárosa, most már nem az; — bagdad, ugy szölyva, az ő köveiből épült. Hanem most sem vala egészen dicsőségtelen. Fényének tanúi állottak a' pompás épületek; hadi népek helyett mivészek, kereskedők, mesteremberek forrtak az utszákon, — egyszóval, damask hadi-fejedelmi városbul kereskedési fejedelmváros lett. Ali a' vá-

ros rajzolt tervét kezében tartá 's a' szerint ment a' két bagdadi az idegen városban, és még sem idegenben, mert nem ritkán fordult meg már előbb is benne, — tudományos és honismereti tekintetből. A' nyughatatlan arab-character e' részben ki csap a' keletiségből. Az arab alig tud soká egy helyben maradni; ha a' pusztákban lakik vadonbul vadonba csavarog, lovait maga előtt hajtva, kardját oldaláról le nem oldva; ha mivész, a' városokat ölti nyakába, ha kereskedő világrészekbe csatangol, ha leányárus száz nemzetbeli szép szemek közül hagy válogatni.

„De ez még sem igazság,“ szóla a' khalifafi a' leányvásárra jutván, „hogyan ennyi emberi teremtmény dolog gyanánt áruvalatik. És épen az emberi nem szebbik felének kelle ezen szomorú sorsra jutnia? Én mind egyre azon iskolai véleményen vagyok, hogy személyével mindenkinek, hűnek, nőnek, szabadnak kellene lennie; és a' próféta székére jutván világi igazsággá töreksem tenni ezen iskolai igazságot.“

„Akkor igen hálátlan munkába kezdesz“ — felele barátja, „mert az emberek tetszenek magoknak ezen állapotban. Van ugyan egy két nő, ki ezt embertelenségnek nézi, 's hozza a' tyrann férj előtt, de a' nagyobb rész örömet kávéz a' háremben. Az osztott szerelem nem képes ugyan ezen kis paradicsom minden fáját elegendő harmattal ellátni, hanem mit gondol azzal azon töredékeny való, mellyet mi aszszonynak nevezünk, ha csak földje van, mellyben gyökerezhet. Azonban, mint az ezer egy éjszakából tudjuk, a' hűség épen nem fő erényök a' hárem nőlényecinek, a' hol lehet idegen harmatot is elfogadnak virágaik élesztésére.“

„Majdnem hinni kezdek szavaidnak,“ — monda a' khalifafi, „mert olly kevés indulatot látok ezen árba boesátott arcokon, mint —, de nem akarok szárnyos állottal hasonlítást csinálni; az ember a' vásáron is.“

„Hogy még jobban hidj, jer, alkudjunk egy kevesse. Ez nem utolsó mulatság fiataloknak. Nézd milyen szép görög orr ez, kérdezzük meg hogy. — Hej, földi, hogy áruljuk ezen fiatal?“

„Hétszáz rasid-aranyon, uram' lön a' felelet.“

„Az nagyon sok, annyit nem adunk érte.“ — „De uram, érintetlen virág ám ez még; és lásd csak ezen gömbölyű hóhullámos tagokat. — Vétkezz le csak leányom. — Ezen csipők, ezen feszes granátmelek. — —“

„Élég, elég,“ — monda a' khalifafi „a' ruhán által is látjuk derék természetét. Hanem, hogy jutott földi, ezen leányhoz?“

„Ön leányom ó, lön a' felelet.“

„No az is apai szív ám még, ki leányával üz kereskedést.“

„Ho! ho!“ — nevette az árus, „különös philosophus lehet az ur, talám az egyik szoros görög sektából, hogy olly szigorú. De látja nekem pénz kell, leányomnak férj kell, nekem mindegy akárki adja a' pénzt, leányomnak mindegy akárki lesz férje, ha aszszony lesz is, csak őt jól, pompásan tudja tartani.“

„De azt már mégsem hiszem“ — vága közbe Ali, „valamint azt nem hiszem, hogy kegyednek, földi, mindegy akár 700-bul álló bastonád, akár hétszáz rasid-arany. — Szólj te, leányom, engem szeretnél e jobban, vagy amaz

ősz-szakályost, ki épen hatszáz aranyat olvasott le két tizenhat éves fekete szemért?“

A' leány erre egy lopó pillantatot vete a' kérdő felé, mellyet nálunk szerelmes pillantatnak mondanának, — különben pirulva hallgatott.

„Uram, itt kivétel van, fizesse csak le a' hétszáz aranyat, leányomnak az urat kell szeretnie, szeretnie, és szeretendnie,“ monda a' kereskedő.

„Nem értem kegyedet,“ — felele Ali, „micsoda szó az a' szeretteni?“

„Azt sem tudja az ur,“ szóla gunymosollyal az apa, „az annyit tesz: leányomnak a' múlt időben az urat kelle szeretnie, a' jelenben kell szeretnie, a' jövőben is kell szeretendnie?“

„Az különös, kegyednek pedig kell tudtania, kell tudnia és kell tudandnia, hogy mi leányáért annyit nem adunk.“

„Hej! hallják! hó! alkudjunk! hetedfélszáz! hatszáz! — vigyen a' manó benneteket! Hanem te is leány, nyajosabb képet csinálhatnál ám; egy kicsit sokaska ugyan, hanem hatszázon alul nem örömet adnálak. —

„Gyalázatos világ!“ — szóla a' khalifafi tovább járva az árulandó lány sorok közt, „gyűlölöm a' leányokat, távol maradjon tülem ezen alávaló portékafajzat.“

„Vi zont igazságtalanul cselekszel“ — felelt barátja, „az eufrat uttöltésre való kövecsei között itt ott becses gyémánt lappang, — mi ollyasnak keresésére indulánk. Nézd itt p. o. e' könyben uszó csillagszemeket, ezen bánatos rózsárczot, — mellyen egy örmény alkudozik, — ez aligha megelégszik portékaiságával.“

„Ha úgy van, meg kell őt szabadítanom“ — mondá hangosan a' khalifafi, úgy hogy a' vásár nagy része reá nézett. Hamar az örmény mellett is terme, de ez elérté a' sasrobanást 's az árusnak kezébe csapva, végezte az egyezést.

„Ezen leányt én akarom megvenni, — szóla az örményhez, könyei just adnak nekem hozzá, két annyit adok érte, mint kegyed, — tessék csak eltenni erszényét.“

(Vége következik.)

A' nagy sinai (chinai) fal.

Ezen erősség minden kétségen kívül legnagyobb azok közül, mellyeket valaha emberi kezek csináltak. — Sinának éjszaki határát magas hegyek képezik völgyektül váltva föl; és ezen meredek és mélységek nem látszottak elegendőnek az ellenség távol tartására; a' legmagasabb tetőkön, a' legveszedelmesebb hegyoldalakon gátfal huzaték a' Mogolok élé. Az emberi munkásság, ellenségeskedés és hódaltatni vágyás, hódoltatva tartás örök emléke ez, az idő fogátul alig emésztethető. A' sinai ember nagynak gondolja magát ben, az idegen pedig megáll előtte, ligyődzását követi szemével 's akarhatja ellen gondolatok jönek fejébe, gondolatok az emberi vérengzésrül, a' békeesség áldott szentségérül, gondolatok ezen munkaszörnyrül 's az ezt oda helyhez tetett néprül. — Ezen fal akkor építeték, mikor még nem volt tudva, hogy néhány, de jó helyekre, okosan épített vár által egész tartományokat meg lehet őrzeni, védni. Európában is huzaték ilyen védfal az ellenséges

szomszédok becsapásai ellen. Ilyent építettek Severus császár alatt a britusok, hogy a scotok beütéseit meggátolják. Ez Carlisle-től (Cumberlandban) Newcastle-ig terjedt (Northumberlandban); hossza mintegy 16 mérföld, magassága 12 láb; szélessége 9 láb. Ezen munka sem gyermekeség, hanem azért öszve sem hasonlítható a sinai falal, melly 700 német mérföldnyi hosszú. Ezen falat 213 évvel építék Kristus előtt a sinaiak, hogy országokat bátorságba helyeztessék az akkor igen vérengző és hadakozó Mongoloktól. A fal igazán szölv két vékony falból áll, de annak közepe földel, kövekkel van megtöltve, megtömve; fenn ághogasnak tetsző. Alapja és alja négy-

szegletes granitkövekből van, föle pedig nagy égetett téglákból. Alapjátul tetejéig 26 lábnyi magas, föle 14 lábnyi vastag. Minden száz lépésen tornyak állanak, azokban álgjuk öntött vasból. A főtorny és főkapu öszszedültek; szinte ugy más helyeken is vannak megkárosodott részek, ezek nem javítatnak meg. Barrow angol utazó, ki 1795-ban és 1794-ben a követtel együtt sinában volt, ezen számolást adja róla: ezen 700 német mérföldnyi fal elegendő anyagot adna, hogy 1 lábnyi vastag és 25½ lábnyi magas fal építetnék, melly a földgölgöt (5400 német mérföldnyi körüt) kétszer átfalogná.

A nagy sinai fal.

Ezen fal készítésére egész hatalmát, erejét, tehetőségét rá fordítá a sinai császár. A dolgos emberek egy harmadát az egész irtóztató nagy birodalomból munkára állítá ezen hosszú vonalon, úgy hogy a csinálás egyszerre egész kiterjedésében elkezdődött. — Számatalan volt a nehézség a gát, az akadály, de a rendíthetetlen állhatatosság mindazon győzdelmeskedett. De egyszersmind egy egész nemzetség, egész generatio lön áldozatja. Magas hegyek mászóttak meg vagy körülvetettek, moesáros tájak metszettek által s mély alap vették bennök, hogy arra győzdelmesen bástyák építessenek; merész hidboltozatok nyultak át a folyamokon öszszekötve a távol partokat. A nyiltabb síkságokat, mellyek az ellenségnek szabadabb bejövettelt engedtek, számos

falakkal vonták körül. Végre tehát bátorságban gondolák magokat a sinaiak vagy inkább a császárjok ezen fal mögött. De iszonyuan csalódott. A holt falak soha sem állanak ellent az élettül dagadó csapatoknak. Ha a sinai császár erkölesi erőt, fölvilágosodást ültetett és dolgoztatott volna alattvalói szívébe, ha szeretetöket iparkodott volna atyai gondoskodása által megnyerni, akkor a falra nem lett volna szüksége, és a mongoloktól nem kellett féltennie trónusát. De így ezen erőfölötti munkába milliók haltak bele; több nemzetség sinlé a volt megeröltetést, — és jöttek a mongolok, Dsingis-chán durva csapatjai, sinát elfoglalák s a Czin ház uralkodását a győzdelmesével cserélték föl.

Lipsee. Wigand Otto felelési terbe alatt

Nyomatott Breitkopf és Härtel-nél.

GARASOS TÁR

Közhasznú esmereteket terjesztő lapok.

2.]

megjelenik minden szombaton.

[Jan. 11, 1854.]

A' druidok elő ítéletei.

A' druidok bálvány - szörnyetege,

Druidoknak neveztek a' régi britannusok vagy brittok papjai. Ezekről az mondatik hogy hittek egy felső istent, ki mindentudó, mindenható, irgalommal és kegyelemmel teljes, kívül minden élő szármozék. Azonban, mint a' legtöbb nemzetek régenté, és ma is nem kevesen, nem érték be egy istennel. Annak azonban nem az volt annyira az oka, hogy azt az egy istent talán elégtelennek gondolták volna ezen világ teremtésére, eltartására, hanem mivel azzal az egyvel nem tudtak elegendőleg dolgozni önhasznokra. Mellékes isteneket teremtettek tehát, kiknek neveik Teutates, a' mi atyát jelent, Taranis az az dörgő, Hesus az az csatákistene, — kinck

Hadur név alatt a' magyar költők is helyet adnak verseikben, és — a' hajdani pogány magyarok istenevé teszik, Andraste a' győzödelmek istene, Hu a' hatalmas, ki alatt némelyek Noét vagyis Noáht akarják érteni; Ceridwes, ki az embereknek a' bárkában történt megtartásáért imádtatik; Beal, Belinus, a' phoeniciak Baal nevű istenével egy.

Ezek voltak azon valóságok, kik a' brittok egy néposztályát kenyérre, könnyű henye életre, nagy tiszteletre 's büntetlenül kegyetlenkedésre segítették. Ezeknek segítségével jósoltak és jövedöltek a' druidok, előre hirdeték azt a' minck későbbben kelle bekövetkeznie; a' mit a' mi időkben így fe-

jeznék ki: — nagyobb vagy kisebb hihetőséggel hazudoztak a' jövendőről (mint a' mai cigányaszszonyok). Ezen istenek szolgáinak mondták magokat 's ékesen bebizonyíták, hogy minden szolga méltó a' jutalomra. Azt is mondták hogy mások csak egy urnak tudnak szolgálni, ők hétnek is, — hanem nem bánják ha a' bér is hétszeresen foly be. Azon föllül magoknak az isteneknek áldozatokat irtanak ki, különben Taranis nem csak dörögni, hanem csapni is fog, Hesus és Andraste az ellenséghez pártolnak 's a' haladatlan elfajult népet annak kezére kinzó padjaira tüzére adják. — Es ezen uton csepegett, néha csurgott is az áldozat. De jövedelmeiknek legfőbb forrást nyitottak az által, hogy a' tél, tehát a' hideg kezdetével egy ugyanazon napon eloltatták tüzét a' néppel, — és az ő megszentelt tűzökből gyújtattak vele újat, 's az igyeselekedőt egész házával együtt szerencsésnek hirdetéek az egész jövő esztendőre. Pedig ki nem akarna szerencsés lenni, kivált bizonyosan és egészeget esztendeig! Tehát a' brittusnak főszük-ségévé vált, hogy a' szent tűzből egy szikrát kapjon. És ezen képzelődés lön egyik fő horgony vagyis vasmaeska, melly a' druidok jövedelem tárt a' veszélyes tengeren meg tartá. Annak ki esztendőt adót nem fizetett nem adaték szikra 's a' szomszédoknak is tiltva lön a' kölcsönözés, különben szárnyára kel házoktul a' szerencse és elröpül.

Isteneikkel az emberek jószágáru vagy gonosz-
ságáru is íteltettek, 's azok természetesen az ő
nyök szerint mondták az ítéletet. E' végre nagy
kódarabokat helyeztettek egymás fölé, hanem olly
mesterségesen, hogy ha egy bizonyos helyen csak
ujával érinté is valaki a' felső követ, az egész ha-
tár összeomlott, különben pedig egyes ember alig
volt képes összeomlani. A' szegény bűnöst és
nembűnöst az illyen kóhatárhoz idézék, látók és
hallók előtt elmondák, hogy most az istenek meg-
fogják mutatni, bűnös e a' bevádolt vagy ártatlan;
ha bűnös, a' rakás megromlik, ha ártatlan, épen
marad. Ekkor megmutaták a' helyet, hova érin-
tést kelle tennie, — 's a' mint a' druidok akarák a'
leggonoszabb is ártatlan színben állott tovább, —
az igaz pedig vétkesnek ítelték.

A' fagyöngyöt, mellynek gyömölcsét a' mada-
rak megesszik éstovább hordják, 's igy a' növénynt
is továbbterjesztik, — igen nagy becsületben tarták
a' druidok és tisztelet tárgyává tették. Mihelyt
észre vették, hogy valamelly völgyfán nevezszik il-
lyen fagyöngy (mert a' völgyön egy kicsit ritkác-
sá) valasos pompával járultak oda, 's minden féle
dolgok készítették az áldozathoz és az ünnephez.
Két fehér bika kötteték szarvánál fogva a' fához; a'
szolgáló pap fölment a' völgyre 's aranykással le-
metszé a' gyöngyöt; más papok a' fa alatt állottak
és a' gyöngyöt fehér gyapjuruhába fogták föl, melly
igen gondosan őrizteték, vízbe áztaték, ezen víz
pedig eladaték a' férfiak számára mint méreg ellen
való szer, — és a' nóstény barmokat termékenyítő.
— Azután az áldozathoz kezdtek. E' végre a' leg-
jobb, kövérebb és szebb juhok 's barmok válosz-
tattak ki. Az áldozat három részre osztaték; — az
első a' tűzben az isteneknek gözölgöttek föl, a'
második részen az ajándékozó vendégeskedett az
övéivel, barátjaival; a' harmadik a' druidoké
maradt.

Igy jutottak a' druidok nem kevés kövér fa-
lathoz. De ez még megengedhető lehetett nekik,

hanem a' mi következik, az gyalázatjára marad örök-
ké az emberi észnek és az emberi szívnek. A' drui-
dok egyszersmind bűvölők bájolók, jövendőhirde-
tők voltak és nagyobb rutabb fokon mint akarmelley
vak régi nemzet papjai. Beal-istenök tiszteletére
embereket járottak a' tűzön keresztül 's ezek minél
jobban megpörkölödtek annál nagyobb hasznosabb
volt a' tisztelet. Mig a' görög és római pogány pa-
pok az áldozott madarak, juhok, barmok belseiből
jövendöltek, addig a' druidok, legnemesebb áldo-
zatot akarva tenni, a' legnemesebb állatot, az emb-
ert áldozák föl, álltában vágván őt le kardval, —
's mondták, hogy elestének, vére folyásának és a'
földön görbedezésének módjából a' jövendő titkait
föl tudják fődözni, — 's mellyekkel pénzért és nagy
ajándékokért akárcinek szolgálhatnak. Ha vala-
melly fejedelem betegségben szenvedett, ők emb-
eri áldozatot adtak isteneiknek, mondvá, hogy a'
leölt ember hátra volt élete amazéhoz toldatik.
Szinte emberek (férjfiak leginkább) vágattak le, ha
a' népen köz nyomoruság terjedt el, ha háboru fe-
nyegetődzött. Az áldozatoknál meztelen aszszonyok
állottak szolgálatra, kik a' festő izacs által kék
koczkakkal voltak egészen betarkázva testökön.

De egyes áldozatokkal még be sem érték a'
druidok; mert isteneik telhetetlenek voltak az ál-
dozat - nézésben és kívánásban. Többeket, szá-
zokat kelle tehát egyszerre föláldozni. És eze-
ket nem vala szabad egyszerre kivégezni, mert
Teutates és Taranis és Hesus és a' többi szép csa-
pat a' rövid tragoediákra haragudott. Azért jó ho-
szúra törekedtek nyújtani az áldozatot. Esze-
rencsés föltalálásnak, ötletük voltak ők. Azon szép
jelenést lelték föl, a' mi rajzolva van elől. Egy
iszonyú nagy emberképet alkottak fonálbul kötélbul
könnyen égő veszőkből; rajta számos üregeket hagy-
tak; azokat száz és több emberrel megtömék,
alant szalmával és fával körülvevék, meggyújták,
's a' nagy áldozat hasonlíthatatlan pompával és bő-
gésszel lobogott föl Teutates és társai felé. A' raj-
zolat nincs rosszul eltalálva. A' bálvány ugy elter-
jeszti lábait mint a' gyakorlott részeg ember, hogy
egy könnyen el ne düljön; kezeit kitarja, hogy az
azon lévő a' többieknél még lasabban pirítassanak.
Borzas haja, elvicsorított foga jól illenek a' nagy
tárgyhoz. Fejét és ujjait kivéven tömve látszik em-
berekkel. Jobbik lábszárán látható mint tétetik be
egy szerencsétlen nő a' még hives de ezennel hevü-
lendő üregbe; mellette még van hely és aligha a'
most még a' földön siró aszszony nem foglalandja
aszt el. Kár hogy a' lajtorján állónak a' frakkja he-
lyett ném az arca látszik; a' hivatalos öröm igen
szépen rajzolható vala reá. — Az alant látszó sze-
mélyek között cselekvő szerepet játszik a' bálvány
lába között egy botos, — a' meggyújtó. A' földru-
id koszorúzott fövel méltóság-palczával áll ott bő kön-
tőseben, — hatalmasan emelinti jobbát, — a' meg-
gyújtást késleltelve, nehogy még talám volna va-
laki, kinek szerencséseje lehet lángokban lobogni föl
Teutates atya felé. Szent lelkesedéssel merészül
oldalrul mellette egy másik kopasz alsób druid,
magasra a' szemeit, egy harmadik a' földru-
id mögött, öszszeluzza magát egész phlegmájában. A'
tulsó oldalon egy félmezételen nő sir, szemeit te-
nyerével fődó. Mögötte ördögi derűtség látszik
egy bajuszos férjfiu arcán (a' millyent csak a' ki-
fajzott vallásosság adhatta) stb. stb.

Mint kell az embernek elszörnyedni, mikor

komolyan gondol ezen iszonyú igaz esetekre. Nem volt a' hálványba dugtak közül mindenik olly magas vallásos hevülésben, hogy kinjait föl sem vette, nem is érezte volna; némellyiknek lehetett meleg szíve, a' melly örömet csüggött az életben, némellyiknek talám ősz apja, ki táplálást kívánt, némellyiknek hitvese, kivel menyországát élte, — és azoktól illy rútol raboltaték el vérszomjuzó druidok által. Mert nem csak a' foglyokat, a' bünösöknek hirdetteket rakaták föl ezen emberszörnyek, hanem az ártatlanokat is, kikről semmi vétket be nem tudtak bizonyítani. 'S mint állhatott fön ezen szívet ijesztő, vért borasztó, észt megsértő szokás? — A' nép tudatlansága miatt. És mi teszi azt, hogy ma sokkal kevesebb visszaélések vannak a' világon? A' nép fölvilágosodtabbsága, — mellynek nagyobbulását az igazság, emberiség, boldogság elmaradhatatlanul követik. Nem tudjuk elmulasztani, hogy olyasóinkat által ne pillantatnánk itt a' szeléd keresztény vallásra. Melly szeléd égi dicsőfényben mosolyog ez (kivált annak igazi lelke!) a' vad, embertelen druid-vallás mellett!

A' druidok házi szokásai és erkölce sem voltak szebbek; azoktól is irtóznia kell minden jobb izlésű embernek. A' druid felesége közös volt minden atyafival, és viszont az atyafiak feleségei az övéi is voltak. Így az atyának nem volt fija és a' fiunak nem volt bizonyos atyja, és a' kölesönös szeretet melly az atya és fiak között van, hibázott nálók. Talám ez is volt befolyással szívök utóbi keménységére? — Illyen dolgok történtek egykor a' ma olly nagy és emberiséget annyira becsülni tudó angolok honában, nemzete között.

A' bagdadi khalifafi a' damaski lányvásáron.

(V é g e .)

A' kereskedő bámulva néze az aranyos ifjura, fejt vakarya az elvégzett alku miatt; a' leány agyában reménysugár kelt, szíve erősödék az ifju hatalmas szaván, — őt nemesnek gondolva; az örmény gonosz nevetésre vonta el száját, erszényét bontá 's aranyait kifénylerteté.

A' leány már enyém' — szóla az örmény, a' 350 arany pedig ezen úré itt!

„Hát a' leány megegyezett ben“? kérdé a' khalifafi?

„Az arab szokás és törvény megegyez abban hogy a' ki a' vásártérre kiállított leányt megveszi, azé. Tudja az ur?“ — szólt az örmény.

„Tudom, — felele a' khalifafi, — hanem mint mondám, ezen leánynak könyűje just ad nekem hozzá, — nem hogy ágyosommá tegyem, hanem hogy szabadságának és örömének vissza adjam.“

„Nekem pedig pénzem just ad hozzá, hogy ágyosommá tegyem — felele az örmény, — és vele örülnöm kell; azután, ha ollyan kedve van hozzá az urnak, jó pénzért átadhatom.“

A' leány szaporábban kezdé e' szavakra hullatni könyűit, majd félre tolt fátylót előhuzá, megtörülé szemeit vele, 's arcját melét fedve hagyta. De az örmény eltóla a' fátyolt 's az ezer kellemben szembujalkodni látszék. — A' szegény leánynak pedig tűrni kellett; orezát megcsipé az örmény, és nem volt ezabad durezaskodnia, melét megnyomá, — és bár könnyesen, szívólcuic kellett.

„Még egyszer szépen mondom-felele a' khalifafi,“ mondjon le kegyed a' leányrul; — ezen aldozattal tartozik az emberiségnek, tartozik a' szerenésétlenségnek. — Ugyan, ékes leány, tárd föl szívedet, boldog lehetsz e ezen örmény mellett?“

„En csak Mansorom mellett lehetek boldog“ felele a' leány lesütött szemmel, 's kebele mély sohajtástul dagadt föl.

„Arra nekem semmi gondom' — mondá az örmény, 'en jusomat sem Mansornak, sem az urnak által nem engedem.“

„E' szerint én kegyedet embertelennek mondom“ szólt a' khalifafi.

„En pedig azzal nem gondolok' felelt az örmény.“

„És tovább rosz embernek mondom.“

A' leány szépsége pótolást ad a' címért.“

„És gazembernek mondom, — szóla kitört haraggal a' khalifafi, „ki bujaságának egy öröm életet föl akar aldozni, dulni.“

Az örmény hallgata.

„És tudod e hogy az arab szokás a' megsértett becsületet kardal parancsolja védni? tudod e hogy a' 'gonosz' czim kimondásakor jus adatik a' kard kivonására is. Tehát azt mondom, vagy halsz, vagy lemondasz jusodrul a' leányhoz.“

A' gyáva örmény megfélemltet, a' czivódók pedig ácsorgóktul vetettek körül, kik a' khalifafi bátor kihívását tapsal hagyák helybe. Azonban több örmény, több lánykereskedő tódult össze, kik az örmény pártjára álltak, 's a' tódolgást örömet a' leány félre rántására 's tovább dugására akarák használni. Már tovább is emelteték a' leány, hanem a' khalifafi hatalmas karral ketté tola az ellene álokat, ököllel hátha döbenté a' leány vivot 's a' leány viszont érintetlenül állott. A' mint pedig szabadon látá magát a' leány, térdére borult a' vitéz előtt, köszöné és kéré segedelmét. A' bajnok pedig fölemelé őt és így szóla neki:

„Semit ne félj, szűz; a' ki megérint, azt ezen kard érinti meg.“ És kardjára mutatott. A' leányhoz pedig senki nem nyult. — De tovább beszéle a' leány árosához a' khalifafi, melzsebühül papirosokat véve ki. „Itt van ugy szóla, „utasítás másfél ezer aranyra; a' khalifafi váltólázban beválthatod; itt van még kétszázra; a' leány pedig szabad.“

Némán és szájátva nézének egymásra az örmények és lánykereskedők, az arabok pedig, dicséretet zajgának. Azonban pedig egy idegen vitéz jár vizben úszó paripáján keresztül a' vásártér, némelly soron keresztülment és fejt rázá; minden árba bocsátott megnéze 's- búsabb lön, és fejt rázá. A' tódolgo és zajgó csapathoz is jö, a' közép felé tör, ut nyitattik neki; látja a' fizető khalifafit, a' leányt; villámütéstül látszék megrázkódni, göresös vonaglás megy lábain keresztül, csődöre sarkozva lön, nagyot ugrik, 's a' bajnok minden szemet magára vonva közepen áll.

„Aline!“ „Mansor!“ hangzék most egyszerre, hangzék többször 's a' két szerelmes egymás melén lön. De hamar kifejtekezék a' vitéz az öllekezésbül, fátylót lebocsátá a' leánynak, kardját és erszényét kivette, és így szólt: „A' fő bünössele, a' rablóval megcsókoltatá boszum vasa a' földet, 's mig az én szemem a' napfényt látják ezen fátyolt senki nem érinti boszulatlanul. Ha valaki itt jusát véli talám a' leányhoz, válosz-

szon kardom és érszényem között, a' leány mig élek az enyém."

Senki sem jelenté jusát a' leányhoz; uj bámulók, uj nézők jöttek; az örmények orrokat keszkenyejőibe dugva tovább álltak. Az ifju pedig újra megfogá a' leány kezét 's a' kis tenyér menyeyi érzetek érzéke lett nálak.

„Mellyik a' te vélt birtokosod, Aline?" kérdé Mansor, „hogya senki sem jelenti magát?"

Aline keresi — és nem találja a' khalifafit. „Hatalmas allah!" kiálta föl, „hol van ő, hol van az én legnemesebb szívü megszabadítóm?" Hasztalan, nem vala már az látható. — Az adósság nagy súlyát hordva szívökön léptek be az első fogadóba a' szerelmesek.

A' lidércz-denevér (Vampyr).

Mint gyermek ezen mesét hallám a' denevérek-rül, vagy a' mint máskép mondatnak: bőregerekrül, szárnyos egerekrül. A' négylábu vagyis az emlősállatok hadakoztak a' madarakkal 's majd ezek majd azok győztek; mindenik meg volt ezek között is sebesítve, soványodva, — csak a' denevér maradt sebesítetlen és hizott, mivel mindig hátul a' táborban és a' győzők között volt. A' diadal-ünneplésben pedig kevélyen járt elől; a' baj idején látható nem volt. Ha az emlések nem akarák a' diadal javaiban részeltetni, jól kifejlett emlére mutatott, ha a' madarak kételkedtek madárlétéről, szárnyaúra esküdött előttök. Így soká vezetgeté őket jégre, de elvégre csakugyan kitudódott esalárdtsága, mindenik seregtül számkivettetek, 's megtiltatott neki a' magát mutató. Ez olta sötét üregekben bujkál 's csak éjszakán mer lopkodni kimenni.

Ezen kis mesében sok szép igazság van. Benne megmondatik, hogy a' denevér emlős állat, tehát azon osztálba tartozik a' hova az oroslány, ló, majom és maga az ember is, — hogy a' madarakhoz nagy hasonlatossága van, 's valóban ő látszik átmenetetelt tenni az emlősök osztálából a' madarakéba, — valamint az emlős czet (czethal) a' halak osztálába. Megmondatik, hogy a' denevér nappal homályos helyeken rejtezkedik, este és éjszaka pedig eledéle után lát.

A' sok denevér faj között itt rajzolva látjuk a' lidércz-denevért, mellynek nagysága 9 hüvelknyi sőt egy lábnyi is, kiterjesztett szárnya 4 láb és több. Színe legtöbnyire sötét veresded barna; feje valamikétt hasonlít a' rókáéhoz; orra éles és fekete, nyelve hegyes, és éles fulánkokba végződő. Hazája guinea, madagaskár, az indus tenger többi szigetei, brazília.

Lidércznek azért nevezték őt a' természetvisgálók, mivel az alvó emberek és állatok vérét ki szereti szívni. Azomban nem kell vélni, mintha egyedül ő volna vérszomjas, mert számos fajtestvérei mind részesülnek többé, kevesebbé ezen tu-

lajdonságban a' heves országokban. A' heves ég alatt számok is sokkal nagyobb mint minalunk. Finch ezt írja róluk: „Surat körül, keletüdiában, olly vastag gombolyagokban függenek a' fak ágain, hogy az ember borzadva látja őket, lármájok, czincozások pedig olly kiállhatatlan hogy igazi kegyes és jótékony tett volna rendeléseket hozni a' fáknak tülök való megtisztogatása végett, hogy a' tartomány fölszabadulhatna olly csapás alul.

Ujhollandban roshill körül, jackson kikötőhöz közel számlálgaták hogy, egy angol mérföldön (a' mi a' közönséges mérföld negyedrészté teszi) húsz ezernél több illy állat lakik. Valamelly házat igen könnyen megszoknak, megfogatva hamar elkezdnek a' kézbül enni rist és más ételt, 's olly honiasak lesznek, mintha ott születtek volna.

Szabolások élesebb és erősebb mint a' rókáé. Az indusok megszokták őket, és húsokat jeles eledelnek tartják.

Stedman kapitány Surinamban megtámodtatek áltában egy illy denevértül, mellyet ő különös kedvében igen szépen, együgyün beszél el; mi fordítását adjuk: „Nem hagyhatok — mondja ő — magamra nézve egy különös körülményt érintetlenül, t. i. hogy egy reggel mintegy négy óraker fölébredvén, függő ágyomban, nagyon megrezentem midőn aludt vérben láttam magamat fötröngeni, a' nélkül hogy legkevesebb fájdalomt éreztem volna. A' titok azonban az volt, hogy egy lidérczenevér megesipett, melly ujspanyolországi repülő ebnek is mondatik, azonban nem egyéb denevérnél, szörnyü alaku, melly az emberek és barmok vérét altokban kiszívja, néha annyira hogy azok bele halnak. Azon mód pedig mint ezen munkálatot teszi, valóban csudálatos, — itt világos leírását törekszem adni."

„Ösztönénél fogva tudván, hogy a' megtámodandó állat mély álomban van, rendszeren lábához közel ereszkedik le, szárnyával egyre ver és a' lábot kellemesen hívesíti; melly alatt csipést tesz a' láb hüvelyk vége felé, olly finomat, hogy a' tő foka alig fér a' sebbe, melly tehát nem is fájdalom; most ezen nyíláson által tovább és tovább szívja a' vért, mig nem azt kihányni lesz kénytelen. Erre ujonan színi kezd 's azt hányva és szíva addig folytatja, mig majdnem ügyetlen lesz a' repülésre; — a' szenvedő pedig képes e' rövid életből általudni az örök időbe. A' barmoknak leginkáb a' fület csipi meg, hanem mindig olly helyen, hol a' vér szabadon forog."

Ezen állatok szeretnek méhrajként öszszegombolyodni. Forster azt mondja, hogy a' barátságos szigeteken legalább ötszázbul álló gombolyagokat látott.

C o o k.

Cook Jakab egyike a' világ és minden idő legjelesebb tengeri hajósainak. Angolországban születék, Yorkshire-ban, Nov. 5. 1728. Szülei szegény parasztok voltak. Első gyermekéget az atyai házban tölté, hol igen kevés oktatást nyert, 's a' melly soha sem adta volna azon reményt, hogy a' pornak ezen szülőtte a' történetek végtelen könyvében kitorúlhetetlen nevet nyerjen. 1741-tül 1746-ig egy newcastle-i szénhajósnál volt szolgálóban, némelly esmeretét gyűjtött magának a' hajóskodásról, 's kormányos-segéd lön egy angol hajón. Az ed-

dig jobban hevert elme buzgó munkásságra éhredt most, éjjel nappal tanult, a' mathesisban (szám és méréstudományban) valamint a' néki szükséges többi tudományban is igen szép előmenetelt tőn. A' hajózást gyakorlás által is kiesmeré, kitanulá. Nevezetes utazásokat tett a' kőszirtes balti tengeren, a' finni öbölbe, pétervárra az oroszok fővárosába, norvegiába stb. Jártosságának szép bizonyosságát adta ludvigsburg, 's breton-fok elfoglalásánál, utób pedig Saunder admiral vezérlése alatt Canada és Quebeck meghódításánál, nem különben 1764-től 1767-ig, midőn az angol igazgatás vagy kormány egy hajóval új-foundlandba küldé. Ő igen szép és pontos rajzolatját adta ezen szigetnek. 1769ben egy hajó vezetője (commandeur-je) lett, mely a' tudományok angol társaságátul Otahaitiba küldték csillagvizsgálói tapasztalatások és kutatások végett. Ezen kezdeménynél vagyis alkalomnál nagy hirt szerze magának Cook és, a' mi nagy fősvénységének igen tetsző volt, 4000 fontot (40,000 for. pengő!) Nevének hallhatatlanítása végett azon tenger szoros, mely a' két neuselandi szigetet az ő tapasztalása szerint egymástul elválosztja, Cook szorosának nevezteték; ő találta föl 's ugyan akkor a' tengerszorosot újholland és újgvinea között. 1772 ben az angol kormány viszont nevezetes utazást biza rá, melyet ő Fourneux-vel 's a' két Forster-testvérral együtt dicséretesen is ki elégitett. Ez a' déli tenger szorosabb megvizsgálása volt, melyre ő 23 hajóval a' 60-dik déli foknál tovább behatott, ottan sok veszéllyel küzdve vizsgálódásait tette, és két esztendő négy hónap után visszatért. Munkájának sikere megesmerteték, innét 1776-ban viszont elküldték (Clarke kapitánnyal egyesülten), hogy keressenek föl egy éjszakai tengeri utat a' déli tengerből az atlaszi tengerbe. Cook kancsal szemekkel néze azon parlamenti jutalomra is, mely 25,000 fontból állott, 's annak ígérték, ki bizonyos fokig előhalad az éjszakai földsarok felé. Ekkor talála föl az asia 's amerika közötti tengerszorosot. Erölködött, hogy tovább is juthasson, de minden siker nélkül Fárdhatatlansága talám mégis győzödelmeskedett volna utób, ha mellékes kirándulásában el nem vész. Ugyan is ovaihi szigetének lakosai, kiktől első kiszálásakor barátságosan fogadták, megölék őt 51 éves korában. Cook komor, magátul eltaszító ember volt, azonban szeretették mindazoktul, kik körülé forogtak. A' történet írók rendkívül és moeskos fősvénynek mondják. De mind ez nem esorbítja meg az ő hírét, mely nagyobb érenyeken épült. Ugyan is ő rettenthetetlen bátorságu, magát föltaláló, igen széles esmeretekkel bíró ember. De legnevezetesebbé teszik őt föltalálásai és okos megfejtései a' földleírásban, csillagvizsgálásban 's az emberi tudományok több ágában.

A' mi Cook kapitány halálát illeti, az nevezetesebb, mintsem hogy körülményeivel meg ne akarnánk olvasóinkat esmerkedtetni. Itt következnek. — Cook hajói Ovaihi sziget partjainál voltak, midőn a' sziget lakosaival a' hajós nép perlekedést kezdett. Cook kapitány parancsolá az ovaihi-lakosoknak, adják vissza a' hajókrul ellopták holmikat, — és gondatlanul igen kevés emberrel a' partra kiszált. Eleinte nem kezdődött hamar ellenségeskedés, hanem a' lakosok nagy számmal csoportoztak össze; és ellátták magokat dárdákkal, buzogányokkal, gyilkokkal; védő fegyvereik gyékény-

bül voltak. Lasankint körülverték a' kapitányt és kevés népet, mely jó távolra haladt elő a' part-tul. Cook látván a' veszedelmes helyhezgetést, hátrálást parancsolá népének a' partfelé; maga is vele ment 's a' sziget királyát kezén vezette, kit a' hajóra akart vinni, mint kezeset alatvalói jó magokviseletéért. Minden ellenállás nélkül visszamentek az angolok a' partra, hol a' sajkák czövekekhez voltak lánczolva; de midőn a' hajókra akartak szállani, egy indus követ hajintott a' kapitányra, ki lövéssel felelt neki, de nem talált, — hanem puskájával a' hajintót leüté. Erre zavart verekedés támodt; a' parton és hajókon lévőek tüzet adtak a' lakosokra, kik rohánást tettek a' parton állókra, őket a' vízbe szorították, honan ezek a' hajókra száltak a' kapitányt egyedül hagyva hátra.

A' világot körülhajózó Cook.

Cook most egyik sajkára törekedett, puskáját hóna alá fogta, másik kezét pedig hátul a' feje mögé tartá, hogy azt a' reá hajintott kövek ellen védelmezze. Egy indus követni látszék őt, de félelmét igen elárulva, midőn a' kapitány két vagy háromszor megállt. Végre buzogányával hátfőbe üté a' kapitányt és gyorsan vissza szaladt. Cook egy ideig szédelgett, azután pedig kezére és egyik térdére esett, 's puskáját elejté. Egy másik indus pedig hozzá futott és nyakát gyilokkal szurá meg. Ekkor még is tovább mozdult 's a' parton egy pocsótaiba esett, hol többen csoportoztak körébe. De ő egyre harczott velök, fejét fölemelé és a' hajók felé nézett mintegy segedelmet kérve. Egyik hajó nem is volt tovább néhány ölnyinél, de a' hajós nép olly zavart és gyáva volt, hogy senki sem indult segíteni. — Cookot az indusok ismét leverték, de ő még mozdulhatott, küzdött velök 's gyakorta fölemelé még a' fejét. Mikor egészen elhagyatva látá magát, öszveszedé utolsó erejét, fölkel, egy közel szikla felé indult, a' hoz akarván mintegy támoszkodni, de ekkor egy vad indus nagyot üté reá buzogányával, Cook megszünt küzdeni 's merész lelket föl adta. A' lakosok a' sziklákra vitték föl a' testét; szitdarabolták 's megették. — Utób né-

melly csontjai megtaláltattak és nagy pompával a tengerbe hcsáttattak febr. 21kén, 1779.

Ezekbül azt gondolhatnák olvasóink, hogy a sandvich szigetek lakosai (ovaihi ezek közül az első) igen vadak voltak, azonban koránt sem. A' természet fiainak igen tulajdona az, hogy a' dolgoknak nem nagy becsot adnak 's a' tulajdoni jusrul gyöngye képzeletet van. Innét lopásra könnyen ytemednek. Az történt az angol hajóknál is. Az angolok igen kemények voltak 's az által fölingertek a' könnyen ingerlhető természetfiai; egy kóhajintásért az angolok tüzeltek, Cook maga agyon ütö a' hajintót, innét a' szerencsétlenség inkább az angolok keménységének, utób pedig gyávaságának, mint a' sziget lakosai vétkének tulajdonítható. — Ma ovaihi szigete egészen mivelve van; lakosai keresztények, a' rendet és törvényeket szeretik, megtartók. — Ezt az angoloknak köszönik, kikül azonban mértékletlenséget tanultak, 's — a' részegeskedés mai fő hibájok.

Halley bolygó csillaga (üstököse.)

Első számunkban az üstökösökrül szólánk általában, most azoknak egyikéről akarunk bővebben beszélni, — reménylve hogy olvasóink türodelmét hurkint nem csigázzuk magasra általa; — különben azt sugnók meg, hogy a' tartósság és húzmosság a' dolgoknál erény, a' szakadás pedig gyöngeség jele. Tehát a' türodelem szakadástul nem félve Halley bolygójának történetírását közzöljük.

Halley üstököse többi társaival együtt soká és soká bolyonghatott a' megmérhetetlen égüregben míg emberi szemek meglátták. És midőn az embereknek látszatos lön is, soká forgott a' nap körül, gyakran mutatta meg fényes farkát 's világossággal áradozó szakalát a' földi férgelnek, míg egyszer reá kezdtek az emberek esmerni. Rajta is bizonyodott hogy a' föld fiai kevés figyelemmel vannak eléinte az iránt, a' mivel utób igen és majdnem kirekesztőleg foglalatostkodnak. Az angol Halley adta meg neki elsőben is azon tiszteletet, hogy napi rendszerünkben rendes bolygónak elfogadta. Ezen érdemmel tetézett csillagvizsgáló ugyan is némelly üstökösök pályáját kezdé kiszámolni, mellyek között különösen három vonta magára figyelmét. Azoknak egyike 1551-ben, másika 1607-ben, harmadika 1682-ben jelent meg. És ezen üstökösöknél nem kevés csudálkozással vette észre, hogy utjok hasonló az ég üregében, hogy megjelenések köze majd mind a' kétszer egyenlő, az az 75 vagy 76 esztendő. Innét ezen gondolatra ytemedett, hogy ezen bárom bolygó ugyan azon egy test lesz, és — 1758ban újra meg fog jelenni.

Az egész világ (a' tudományos t. i.) bámult ezen vakmerőségen. Az üstökösöknek pályát szabni hallatlan dolog volt. Némellyki örült az emberi ész előre haladásának, másik a' fejét csóválta és tamáskodott, harmadik rettegett, hogy valamellyik üstökös bosszút álland az őket rendbe szorítani akarásért, egy negyedik majdnem sirt, hogy költői képzeletű, mellyeknél fogva az üstökösöket föld páráinak, a' gonosz lelkek alkigözölésének, vészostoroknak enklé, egészen leperzseltetnek 's forró lényebül nem lesz egyéb hideg csavargó égi testeknél; egy ötödik a' csizio-

ban, egy hatodik a' hármás históriában, egy hetedik máshol kutatott utána, de okossá semiképen nem lehetett; és a' többi, és a' többi; addig, mint mondók, Halley nyomos észszel ismét és ismét mondá, „1758 -ban meg fog jóni az én üstökösöm.“

És Halley meghalt; tüzelekének heve elszált mint az 1682ki üstökös, hogy többé föl ne gyuljon. Az 1758ki év gördült az idő tengerében, a' tavasz virágzott és nem jött üstökös a' virágokat elhervasztani, a' buza megérett, a' rozs elnyomtatotték és üstökös nem jött dohot üszköt hozni, somlón megszüreteltek, a' badacsonyi zajt meghallá a' balaton, némelly torok a' gyomor kárára izlelé budán a' mustot, és az üstökös egyre kimaradt; itt volt karácson, a' duna jéghidat kapott, és — üstökös nem mutatta magát. Diadalt ünneple a' kétkedés, bosszorkányüszögnek énekeltek vizont az üstökös csillag, és a' merre jár, had dördülend utána, és vastagon folyandanak a' vérfolyamok. — Halley dicsősége hanyatlani látszék.

De az igazság és tudomány gyözödelmes. Csöndesen és lasan ballagott az 1759 esztendő, kivéven hogy a' hét esztendő háboru a' burkiss király nagy tehetségeit, a' magyarok vitézségét bizonyítgató, és hogy portugalliából a' jesuiták kiüzettek, — az üstökösre már nem is gondoltak az emberek, midőn Halley egyszerre föltámod halottaibul, üstököse a' megmondott pályán jár, 's a' kétkedést leveri. Nem volt ugyan olly fényes és nagy farku mint 1456-ban, midőn 60 fokot elfoglalt az égen, sem mint 1551ben, midőn szakalosnak iratik jobban, sem mint 1607 és 1682-ben midőn nagy farku és szép fényű volt, hanem gyöngye fényű 's csak tiszta éjszakánkint látható. Azonban a' kétséget meggyőző 's ügyesekké tön bennünket, hogy róla továbbra is jövedölgessünk.

Jövedölgessünk, mondom, mert körülforgásának ideje nem határozható meg mint a' bujdosóknál, perczekre, órákra, napokra, sőt évre sem, mivel utjában a' földünkön tul lévő nagy bujdosókhoz (jupiter, saturnus, uranus-hoz) közel jöhet 's azoktul magokhoz vonatván mentében elkéshetik. Így az idén meg kellene jönie, 's lehet hogy megjö, de lehet hogy esztendőre marad ki. Azonban nem sokára itt leend a' föld nyakán, mint hajdan a' törökök a' magyarokén, — 's mi lesz belőlünk?

Itt egy kis sántikáló hasonlításra engedelmet kérek. A' bujdosók és bolygók többé kevesebbé ugy futnak és forognak a' nap körül mint a' paritában lévő kő a' mozgóató kéz körül. Már most a' kéz helyett gondolj magadnak jó olvasóm egy iszonyú nagy napot, a' kövek helyett pedig bujdosó és üstökös csillagokat; azok iszonyú erővel lobáltassanak, és történetbül kettő jöjön egymás ellen, csapódjék öszve 's — pacs! a' mi ezekbül lenne, az lesz földünkül is ha egy jó izmos csontos üstökösöl öszve ütődik. És a' félelmetni szerető az hirtelék, hogy földünk öszve fog ütözni Halley üstökösével.

És ez, mivel azon üstökös pályája a' földét átvágja, megtörténhetik, ha az ugy nevezett irtozási erő (vis repulsionis), mellyél fogva egy égi test a' másikat magátul távol tartja, nem segítend. Hanem csak megtörténhetik, mondom,

mert egyet millióra lehet tenni, hogy nem törté-
nik meg, mivel azon sok millió mérföldre kiter-
jedő pálya csak egy helyen vágja egymást által,
's épen azon átvágásnál kellene mindenik csillag-
nak lenni, hogy ütközzenek, a' minék nemtörté-
nése legnagyobb lehetőség. A' rakosi verseny-
pálya semnél is kisebb a' csillagok pályájához ké-
pest; azonban a' rendes körpályán kívül ugyan
azon középpont körül gondoljunk magunknak egy
hoszudad pályát, melly egyik felül majd pestig
kinyul, más felül pedig a' közép ponthoz igen
közel kanyarulel, 's ezen pályán futtassunk két
fárodhatatlan lovagot, meddig nem futhatnak azok,
hogy össze ütközzenek?

Az egymást megközelítés is nagyon bihet-
len, de mivel az üstökösök farka millió mérföld-
nyi hoszú is, előbb megtörténhet. Nem lesz e-
hez szerencsénk? — A' csillagvizsgálók biztat-
nak, hogy nem. Különbö a' megközelítő üstö-
kös a' tengert magasra daganztáná, általános ví-
zárodásokat okozhatna, 's a' mi több, — ha elég
erős volna — holdunkat elorozhatná a' nélkül hogy
mi kérdőre is vonhatnók. Ha elég erős volna,
mondom, — mert az üstökösök vékony anyagbul
állanak, tehetetlenek, a' mi abból kitetsző, hogy
egyikök 1770-ben a' jupiter holdjai között balla-
gott el, és jupiternek mind a' négy holdja ma is
ugy sétál mint az előtt, sőt a' mi több 1454-ben
a' föld és holdunk között ügetett el egy üstökös,
és — a' törököket nem mosatta ki az akkorban
elfoglalt istámbolbul, a' szerencsétlen szerelme-
seket nem fosztá meg azon szívbalzsamtul, hogy
fájdolmaikat a' hold hideg sugarainak megpana-
szolkodhassák.

Halley bolygócsillaga hihetőleg most is távol
az ég üregében fog előttünk elballagni, bár azon-
ban ne igen távol, hogy nekünk is legyen sze-
rencsénk jókora csillagszakált látni.

A' verboszú jusa a' 15. százodban.

A' régi századokban sok igazságtalanság tör-
tént a' világon, majd nagy engedékenység majd
nagy kegyetlenség által. Illyen volt a' verboszu
jusa is, mellynél a' mai százkardra vagy párvia-
dalra kihívás egy betűvel sem jobb. A' verboszu-
juszánál fogva a' 15 században nem volt a' fölső-
ségnek szabad valamelly gyilkost megítélni, ha-
nem a' megöletett közel atyafaira kellett biznia,
megakarják és megtudják e büntetni a' gyilkost,
és mimódon. Így tették az emberek magokat visz-
sza a' vad természeti állapotba, hol nem a' tör-
vény vigyáz az ember életére 's vagyónára, és a'
sértést nem a' törvény bünteti meg, hanem kiki
ön magára van hagyva. Ha a' megbüntetés a'
fölsőségre talált bizatni, akkor az templombeli
poenitentiára vagyis bűnhődésre, alamisnára, ál-
doztatásra, hókereszt - csináltásra, a' megölt
atyafiainak kerülésére és kártérítésre határozta-
ték. Így 1555-ben a' goldachi birtokosnak, An-
tálnak (Helvetiában), gyilkosai keresztényi bűn-
hődésre kárhoztatták, az a' a' processio előtt me-
zételenen kellett az egyházban körüljárniok csu-
pán fejjér vagy fekete gatyában, derekokat fejjér
kendővel átkötte; egyik kezökben kivont hardot,
másikban égő gyertyát tartaniok, a' megölt sirján

letérdelniok stb. Ma csak a' világ míveletlen ré-
szeiben és népei között van ezen jus még fön.

A' baobab fa.

Ezen pompás fa afrikának heves éghajlatában
él. Egy ottani part lakosai, melly óriási bokrok-
kal bővelkedik, azt vélik hogy ezen fa a' növe-
vényország legfölségesebb és legnagyobb szülemé-
nye; és iszonyú nagysága 's dicső tekintete által az
erdők királyának is lehet őt tekinteni. Törzsöke
ritkán magasabb 15 lábánál, ellenben gyakran 30
lábánál több kerületű. Alsó ágai level bokrokkal
sűrű lombokkal ékesítve, vízszinüleg vagyis súly-
egyenesen nőnek ki belőle, és nehézségök miatt
a' föld felé hajolván zöld boltot képeznek, borzasztó
nagyságot és kellemetes tekintetűt. Az egészen
kinőtt fának kerülete, azon kört mérve meg, melly
az ágait is magában foglalja, némelly esetben na-
gyobbnak mondatik négyszáz ötven lábnyinál; in-
nét távolrul inkább erdőnek mint egy fának tetszik.
Kiterült ágainak árnyéka alatt heverésznek örömet
a' feketék, midőn forró éghajlatjuk napja piritva
járja útját; az ő ágboltjainak ernyője alatt keres az
útas menedéket a' mutatkozó vagy már be is állott
zivatar ellen. Afrikában azon tartományok bővel-
kednek leginkább ezen fával 's ez azokban legjobban
virágzik, mellyek a' niger folyó torkolatjánál és
partjai mellett fekszenek egészen le a' benini or-
szágig.

Virágai viszonyilag szinte olly óriásiak mint
maga a' fa; mintegy julius hónapban kezdenek mu-
tatkozni. Gyümölcse october vége felé érik meg,
vagy november első felében. Ez nagyon különbö-
zik idomára nézve; néha hoszudad 's mindenik
végén csucos; néha egészen gömbölyű; néha pe-
dig középutat tart a' hoszúkás és gömbölyű között.
Nagysága szinte különféle mint az idoma. Zöld
hejjal van fűdve, melly ha meg szárad, sötét fakó
néha sötét barna színű lesz. Szépen meg van esi-
kozva, kocsánja majdnem két lábnyi. A' föltört
gyümölcs szivacsos, csokolád színű anyagot látat,
és igen sok nedűvel bír. Magvai barnák 's vesés-
hab idomauak. Réрге majd egy hüvelknyi vastag,
hamvas szürke, zsiros tapintatu és sima; kívülül
mintegy kenőczés, belül szép zöld, széles veres
foltokkal tarkázva. Maga a' fa fejjér, lágy, — a'
négerektül némelly erényvel fölrüházott 's innét
igen nagy becsületben álló.

Ezen fának életkora szinte nevezetes. Némel-
lyiken közülök több száz esztendőről ez előtt van-
nak europai nevek, úgy hogy életkora öt hatszáz
évre becsültetik. Leveli mikor még fiatal a' fa,
hoszúkások, négy vagy öt hüvelknyi hoszuk, né-
hány érrel bírók, mellyek az igen szép zöld közép
bordátul a' szélek felé szaladnak; — midőn a' fa
nő magasabb és vastagabb lesz, leveleinek idoma
is változik, 's azok három felé oszlanak; midőn a'
fa teljes kifejlődésében, erejében, nagyságában
van, a' három szakadásbul őt, hat lesz, 's ekkor
a' levél az ujas kézhez hasonlít.

A' senegali feketék megszáritják a' kérgét és
leveleit az árnyékon és finom porrá török. Ezen
port, melly zöld színű, apró váson vagy karton-
erszényben tartják 's lilló — nak nevezik. Ezt
süteményeiknél 's főzelékeiknél úgy használják,
mint mi a' borsot, paprikát, sőt, — egy csipetnyit

az ételre hintve, — 's ezt nem annyira a' jobbitás és izesítés, hanem egészségmegtartás végett, mivel az húzomos gőzölgést okoz, és a' vér nagy forróságát mérsékli; — 's ha némely europainak lehetni, ezen jó siker nagy mértékben jár vele. Afrikában egy járványos hideglelés vagyis láz van, mely september és octoberben dühödve szokott megjelenni, midőn a' sok esőzés megállott, a' heves nap sugarai az őszszegyült vizeket rothasztják 's a' levegőt rosz kigőzölgéssel betelik. Ezen betegség idején igen hasznos a' baobab mult évben árnyékon szárított leveleinek könyű főzete.

A' baobabfa.

A' baobab gyümölcse nem kevesebbé hasznos a' leveleinél és kérgénél. A' béle, mellyben a' magvai vannak, igen kellemetes hivesítő, szeléd savanyús ételt ad 's csemegeként tekintetik a' lakosoktól is; a' gazdagok ezukorral hintik be, hogy savanyúságát előljék. A' gyümölcs fásheja, 's maga a' gyümölcs is ha megtörtük, jeles szappan pótolékot ad a' feketéknek, kik annak hamujából lugot készítenek 's ezt ovás palmaolajjal fölforrallják.

Abyssiniában a' vad méhek igen szeretnek a' baobab törzsökében megtelepedni, s azon méz mellyet ebe raknak különös jó illatú és kellemetes sárga, — innét becsesebb és kerestebb minden egyéb méznel.

Ezen fáknak törzsöke, ha megaggottak 's bődönösek lettek, sirul és temető gyanánt szolgálnak a' nép költőinek, musikusainak vagyis hangászainak, és bolondozóinak. E' féle embereket igen nagy becsületben tartanak a' feketék, míg azok élnek, — mivel a' szegény ördögök azt vélik, hogy azok fűgyben vannak a' lelkekkel, boszorkányokkal, késértőkkel, innét hatalmasabbak a' többi embereknél és akárkinék is könnyen árthatnak. Innét fogva a' mondott költők, musikusok vagyis hangászok és bolondozók egész életökben mintegy kézen hordoztatnak, hanem ugyan rosz pénzzel fizetnek nekik holtán. Semmi temetési tiszteletet vagy pompát nem kapnak, nem temetethetnek a' többi emberekkel egy helyre, sőt nem ásathatnak el a' földbe, mivel ez nem terem többé gyümölcsöt (szegény együgyű szerencsenek!), nem hajinthatnak folyóba, tóba vagy tengerbe, mert az nem táplálná többé a' halait, — 's mind ezek után tehát a' baobab bődönöcinek, üregeinek adatik az a' rettenetes tisztelet, hogy sirul szolgáljon nekik. És az legkülönösebb, hogy a' vén baobab épen nem haragszik érte; a' mennyire aggott erejétől kitelik egyre terem virágokat, gyümölcsöt. A' benne lévő testek pedig nem rothadásba mennek ált, hanem kiszárod-

nak, nedvetlenek lesznek és természeti mumiákat képeznek behalzsamozás segedelme nélkül.

A' baobab bimbaja, levele, virágja.

Természetes jósolók.

Mi a' külföldiektől sok természeti nevezetiséget tanulunk hazánkról; a' következőt is német collegánk írta lapjaiban, — meglehet magyartul tanuló, vette, — de minékünk általa jött kezünkhöz. Közöljük. — Sirmiumban pétervár vidékén pontosan megtudják az emberek előre ha zivatar jövend. Ugyan is ott számtalan sok aranyas, (sárga, havasi sas) van, mellyek olly magosan szoktak repkedni, hogy alig láthatók. A' zivatar előtt leszálnak ezen madarak, százonkint repkedik körül a' várt 's olly félelmesen sívitanak, mintha már mindeniknek a' háta perzseltetnék.

Az ökörvásáron.

M. . königsbergi professor az ökörvásáron lakott. Egykor tanító órájában néhány elégedetlen tanítványa mesterkedése által rutul kidoboltatták. Ő pedig egész keserűséggel mondá: „Uraim, ne emlékeztessenek reá, hol lakom.“ És tanítványaik emlékeztető kedve azonnal elmúlt.

Lipsén, Wigand Otto felelési terhe alatt.

Nyomaltott Breitkopf és Härtel-nél.

GARASOS TÁR

Közhasznu esmereteket terjesztő lapok.

3.]

megjelenik minden szombaton.

[Jan. 18, 1854.]

Egy bajnok az azincourtí csatából.

Az azincourti csata.

A' fegyverszünés végződven francia országgal, V. Henrik angol király a' tanácsnokok meg egyezésével meghatározá, hogy a' francia trónushoz való jutást, mint ki Isabellátul, a' Szép Fülöp leányátul származik, fegyverrel fogja követelni. Ekkor életének 27 évében volt, uralkodásának pedig harmadikában. Romoly és nemes magaviseletű vala ezen angol király, kedveltető nyajosságot kövte azon méltósággal öszve, melly rangját illeté. Azon részrehajlatlanság, mellyel nagynek és kicsinnek alatt valói közül szoros igazságot szerze, minden osztál előtt kedvessé tette. Buzgósága őszinte volt, a' kegyes gyakorlásokon tüzzel és állondólag csüggött.

Henrick Southamptonbul aug. 19kén, 1415, vitorlázott el 1600 hajóval 's havrenál, normandiában, 21kén szállt ki. Serege 56,000 emberből állott, ezek közt 6000 lovasság, 25,000 nyilazó, a' többi pattantyus, ásó, árus stb. volt. Fegyvereik iv és nyilak, bárdok, fejszék, kard és buzogányok; a' lovasok lándsát hordtak.

Elsőben is harfleurt támadá meg, jól megerősített várost normandiában, melly vitézül oltalmatztatott, de rövid megszállás után (aug. 15tül sept. 22-kéig) földaték. Henrik a' francia lakosokat kihajtá, angol gyarmatot helyeztete belé 's így birtokát biztosítván a' francia dauphint párviadalra hívta meg, de úgy látszik hogy az semi feleletet sem adott a' kihívásra.

Harfleur elfoglalása után nem sokára a' vérhas ütött ki az angol seregben 's úgy elharapódzott a' katonák között, hogy minden negyedik ha alkalmas volt a' fegyverfogásra. A' norwichi püspök, a' suffolki gróf megholtak benne, a' clarencei herceg, az arundeli gróf, 's több más vezér kénytelen volt visszaterüni angliába mintegy 10,000 katonával, 's így ezeket 's az elesetteket levonván az angol hadi sereg 20,000-re olvadt le.

Francia ország királya nem volt munkátlan ezen idő alatt. Fölszólításokat terjeszte ki, a' nemességet vazallaikkal együtt fegyverre szólítá 's önzászlói alá gyűjté. Henrik ezt mind megtudá, és mivel seregei rosz lábón állottak, a' tél is beközelgetett, visszavonulásra gondolt. Azonban nem havrenél akart hajókra szállni, hanem hogy futáshoz ne hasonlítson a' menetele, calais-hoz szándékozott szározon menni, 's onnét kelni által országába. Harfleurben három ezer embert hagyta őrizetnek, maga pedig a' veszedelmes utra megindult; — a' francziák elrontották előtte a' hidakat, és az utakat és az élelemre valót, ha azt erősségekbe nem takaríthaták hamar el.

Somme-vizénél (Peronne táján) megérkezvén Henrik, azt meggázolhatatlannak találá a' folyóba vert hegyes karók miatt. Minden hid el vala szaggatva 's a' folyam védve a' tulsó parton föllállított seregek által. A' vérhas egyre garázdálkodott a' katonái között, 's üröm poharának megtöltéséül francia ország királya 14,000bül álló segedelmet küldé előre, és a' francia nemzet virágja a' királyi zászlók alá csődült az idegen ellenséget leverendő. Hadi tanács tarták rouenben 's francia ország fejei meghatározák, hogy csatát adnak, az az megküzdenek az angolokkal, hanem bizonyosak lévén a' győzödelemben, áthagyták őket a' somme-

vizén menni 's a' calaisi uton szándékoztak véget vetni hódoltatásoknak és életöknek.

Végre átment Henrik a' folyón, 's átmenté után hamar három követ jött hozzá a' francia hercegektül őt csatával kínálva meg 's az idő és hely választását reá bizva. Henrik így felelt: „Az én szándokom ugytenni, mint istennek tetszik. Én ez időben nem akarom a' ti uratokat keresni, de ha ő vagy ők keresnek engem, találkozni kész vagyok velök, isten úgy akarván. Ha nemzetetekből valaki háborgatánd calaisi utamon, az az ő merészletére (szerencse próbálására) legyen; és most nem kívánom annyira valamelyiteknek tapasztalatlanságát, mint azon alkalmat, hogy fakó földeteket piros véretekkel megfössem.“

Látván azonban hogy lehetetlen kikerülni a' csatát, elkezdett készülni reá, 's octob. 22kén megizenték neki a' francia generálok hogy a' jövő pénteken megütközendenek.

A' csata előtti három napon seregei közé vegyült Henrik, bátorságra tüzelte őket jutalmat és tisztségeket ígérve nekik 's eleik dicsőségére emlékezteté, mellyet azok a' cressy-i és poitiers-i híres csatákban arattak. Biztatásának olly sikere volt, hogy mind a' tisztek mind a' katonaság nem csak nem rettegett a' közelgető ütközettül, hanem azt égvé várta. A' csata előtti napon Gam dávid, egy olasz kapitány kiküldetvén az ellenség kémlelésére, igen tréfásan regélte: „elegen vannak a' megöletésre, elegen a' megfogatásra és mégis elegen az elfutásra.“

Azonban a' két sereg közötti különbség a' legvitézebb melet is megrázhatá, megfélelmtetheté. A' legjobb hírek 's iratok szerint (mondják az angolok) a' francia sereg 150,000-re ment föl (a' német hadi Conversations lexicon azonban csak 50,000-re teszi, — a' mi mégis jó sok), mellyből 60,000 lovas volt, teljes fegyverzetbe öltöztetve, jó fegyverekkel, jó ruhában, jó élet mellett; siben szükségét nem látva, önföldén, 's a' legjobb ütközeti helyet kiválaszthatva. Ezen hadi sereget majdnem minden francia herceg 's előkelő vezérelte ('s épen ez volt a' rosz, hogy annyi vezér volt, 's annyi akarat egymás ellen), a' seregnek nagy részét mivel emberek tették. Olly bizonyosak voltak a' győzödelemről hogy a' csata előtt való éjszakát csupa vigadalomban töltötték, a' tisztek a' zsákmány elosztásáru tanakodva, a' közlegények a' foglyokat elköczkázva. Némelly hercegek egy tulajdon kocsit készítették, mellyen a' fogoly angol királyt párisba viendik; 's különbféle városokba utasítás küldeték a' leendő nagy diadal megünneplésé végett.

Az angol sereg ellenben legfőlebb 15,000 emberből állott, 's ezek közül csak 2000 volt lovas; nagy része vérhasban szenvedett 's innét félmezételesen küzdött a' szó szoros értelmében. A' nehéz ut elfaraszta a' katonákat, idejük rosz volt, élelmök hibázott, ruhájok rongy. Hollinshed így írja le az állapotjokat: „Nem nyughattak, annyira háborgatta őket lármájával az ellenség; nappal eső esett, éjjel fagyott; az élelemben nagy szükség, a' vízben nagy bőség volt, pénz elég, de semi venni való stb.“ Olly távol is voltak a' győzödelem reményétül, hogy a' csata előtti estén, békét esnáltak az istennel, bűnciket meggyónva, a' szentséget véve 's más buzgóságokat is végezve, mint a' halált bizonyosnak tekintők.“

Oct. 25-kével a' esatanap virradt föl, 's a' két sereg ki állott mindjárt szürkületkor. D'Albret constable olly bakot lőtt ezen alkalommal, melyet eszemenség következésének lehetne mondani. A' helyválosztáskor egy szűk közt választá seregének egy folyócska és egy erdő között, 's így föláltozta azon szerencsét, mellyel seregének 's kivált lovasságának nagy száma megáldani erővel akarta. Népét három haditestre osztá, az elsőt maga, a' másikat az alensoni hercege, a' harmadikat a' merlei gróf vezette.

Az elrendelés megtörténvén a' constable ponpás beszédet tartá seregéhez, mellyben mincukutána ezen nagy hadi test hatalmas erejét 's a' győzedelem bizonyos voltát leirta így szolt: „és a' másik oldalon, nézzetek azon kis maroknyi szegény angolokat, kik mivel élelmök elfogyott a' nagy éhség miatt igen meggyöngültek, elfogytak 's majdnem lelketlenek; innét erejök oda van, vitézségök egészen öszszerogyott, 's mihelyt a' csata kezdődött, gyengeségök miatt meg is lesznek győzve és verve, 's ti férjfiak helyett árnyékokkal fogtok küzdeni. Mert tudnotok kell, hogy ha az angol egy holnapig meleg ágya, kövér sültusa és szokott itala nélkül szükölködik 's azon idő alatt hideget és éhséget szenved, bátorsága a' bokájába szál, teste rozsol és hibásan nő. A' mennyire vitéz az angol ha szép ideje 's elég elesége van, olly gyáva és erőtlen, ha az éh és hideg háborgatja.“

Midőn Henrik megtudta mint vannak a' francziák fölálítva, tükön 400 lándsást küldé el a' csatamező balfelén lévő erdő mögé; azután 200 íjászt jobbról egy alacsony rétre állított, melly bokrok által volt védve 's a' csataterítül egy széles árok által elválosztva. Azután két kis csapatra osztá csekély seregét, az egyik csapatot Eduard, yorki hercege vezérlé, a' másikat maga Henrik, az utócsapatot, íjászokból, bárdosokból, buzgányosokból stb. álót Beaufort tamás, dorseti gróf.

Fegyveresen lovaglott el Henrik serege előtt, sisakján aranykoronával, 's közel hozzá négy királyi zászló, — rövid de lelkes beszédet monda az övéihez, biztatva őket ne féljenek a' durva és fenyegetéktelen csapatok sokaságátul. „A' győzedelem — monda — nem a' számtul hanem a' vitézségtül függ, 's mindenek fölött isten segítségétül, mellyben minden bizodalmatokat helyeztessétek. A' mi magamat illet, kinyilatkoztatom, hogy anglia énérettem nem terheltek váltópénzvel, sem egy franczia nem kérdedik velem mint foglyával, hanem vagy híres halál vagy dicső győzedelem által szerzendek beesületet és hirt.“

Ezen időben egy követ jött csufolódó követ-séggel a' franczia hercegektül, kik tudni vágytak, mennyit akar Henrik váltás-pénzül adni magáért. Henrik megvetőleg felelt, kevés óra mulva ki fog tetszeni ki kérhet váltás-pénzül a' másikatul.

A' csata kezdődék; de a' hosszú eső ugy föllágyítá a' földet, hogy a' nehéz fegyverü francziák lovai elsüllyedtek, süpedeztek 's hathatós megtámadást nem lehetne tenni. Azonban a' vendomi gróf 's a' brabanti Clignet mégis oldalvást rácsaptak az előrohanó angol íjászokra, — de a' hely által akályoztatva zavarba jöttek a' seregeik, nem tudtak tovább mozdulni, 's öldöklő nyilesőnek lettek kitéve, melly a' veszteséget és megveretést teljessé tette. A' második franczia csapatbeli bajnoklovagok az első lármára előrohantak, viadal tüzétül hevülve 's

alig várhatva hogy csatázhassanak, de igen sürüen tolakodtak előre, lovaik pedig elsüpedtek, sem ló, sem ember nem mozoghata, 's így lön hogy a' vitéz franczia leventák védtelenül ölettek le az angolok nyilaitul, bárdjaitul, kardjátul. A' harmadik franczia csapat lovagok és vezető nélkül látván magát viadal nélkül neki iramlott.

Midőn az angolok az öldöklést megunták, végre foglyokat is kezdtek gyűjteni. Ezerenkint adák meg magokat a' franczia lovagok mivel nem mozdulhattak, nem segíthettek magokon. A' foglyok száma majdnem nagyobb lön a' győzőkénél. Innét Henrik, midőn egy gyenge franczia dandár hátul az angol táborn megámodá, megölni parancsolá a' foglyokat 's így ezerezen koncizoltattak le azok közül, kik a' győzödelmeseik nagylelkűségére és hadi becsületére bizták életököt. Szerencsére hamar elvereték azon csapat 's a' vérengzésnek vége lön. Ezen győzedelem egy a' legnagyobbak, legteljesebbek közül a' történetek könyvében; 10,000 fődé a' csata mezőt, ezek közt 3000 nemes; 14,000 lön fogoly. A' holtak között 6 herceget gyászolt francziaország, közel rokonait a' királyi háznak (a' brabanti herceget, neversi grótot, alensoni herceget, Bar-herceget két testvérével), D'Alberetet és más sok hatalmasat. Elfogattak az orleansi hercege, bourboni hercege, Richmond, En, Vendom grófok, Boucicault marsal 's többek.

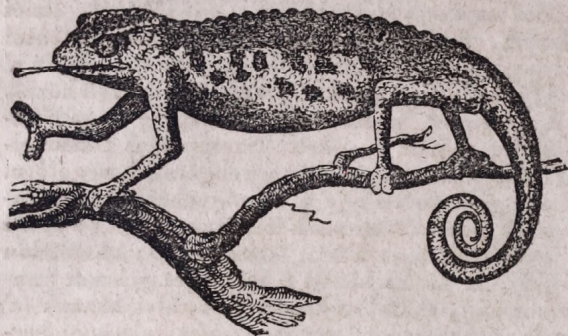
A' nehéz fegyver, egyenetlenkedés, mértékletlen csatahév így döntötték meg a' szép franczia sereget, így söprék el a' nemzet virágát az azincourti sirba, mellyből soká zivatarok szele fujt elő zavarosan és öldöklőn franczia országra. — V. Henrik azonban most az egyszer megelégedett a' nyert hirrel, calaisba ment, ott hajókra szállt 's nov. 2. 1415 doverben megérkezett.

A' k a m é l e o n.

Igy nevezetik a' mászó állatok egyik neme a' gyíkok rendében, melly ásia 's afrika részeiben találattik. Minthogy ezen állatok különös erővel bírnak színök megváltoztatásában, és egész testök színezetének egymásutáni meglepő át cserélésében, innét már a' legrégebbe időben magokra vonták az emberek, kivált a' vizsgálódók figyelmét. Költök mesélők jártatták rajtok elmésségöket, leirói tehetségöket, a' kaméleont híressé tették, de utób a' valódi gyíkból nemlétező ábrándozási képet is csináltak, 's így ma sokan ki akarják a' kaméleonról beszélőt nevetni, mintha alatta a' görög orakulumok csalhatatlanságát vitatná valaki.

A' kaméleon bőre keskeny apró pikkelyekkel fődött, mellyeknek rendes színe zöldlő - sűrű. Testének általános idoma a' gyíkokéhoz hasonlít, hanem a' törzsöke öszszenyomott, a' háta pedig igen fölemelt. A' feje hátulja pyramis-idomban duzad föl; szemei nagyok, igen előre dudorodtak, hanem majdnem egészen befödettek a' bőrtül, a' szemfény táját kivéven. De a' mi legkülönösebb, szemei egymástul függetlenül mozgathatók ugy hogy mikor az egyik be felé fordult a' másik ki felé, mikor az egyik föl, a' másik alá irányzódhattik. Külső füle nincs; nyelve húsos, gömbölyü 's igen hoszan kinyújtható, fogai háromhegyűek. Mindenik lábán öt uja van, de két csomóba választva, ugy hogy egyik csomóban három, a' másikban két uj van, egész a' körömig öszszenölvé

hártya által egymással. Farka hosszú, gömbölyű, göndörödő, mellyel a' veszsőket és ágokat át tudja kacsolni 's magát fön tartani. Tüdejé viszonyilag más állatéval hasonlíthatatlanul nagy, mellyet ha fölfúj, az egész állat majdnem átlátszó lesz. A' fölfújás fokai szerint külszíne egyre változtatja a' színeket, melly változtatás a' vér különbözőféle eloszlásátul származik, nem pedig azon test színének fölvételétül (mint hajdan hitték), mellyen a' kaméleon tört énehtül van.

A' kaméleon.

Alig lehet valami szebbet csudálatosabbat mutatni azon színét más színre és viszont 's újolag másra változtatásnál, mellyet az indulatba hozott kaméleon mutat. A' kaméleonok rendkívül lasú buta és majdnem merevedett állatok. Csupán egy részök van, mellyet igen élénken mozgatnak. Ugyan mellyik lehet az? — A' nyelvök. — Ezen műszernek vége be van ragadós enyvvidomu nyálkával fődve (tak-onyval tak-arva), 's gyors mozgásának nincs egyéb czélja mint — bogarakat vadászni, mellyek az enyvhez könnyen ragadnak, 's a' vitéz gyomrába kénytelenek lesétálni. Mert a' kaméleon bogarakkal él. Hanem ritkán tart lakomát, — igen kevés eledellel beéri, — ellenben annál erősebben szipogatja, lélekzi a' levegőt, magát föl fölfújva, színein a' napsugarakat játszódoztatva. A' régiek innét jöttek azon hamis véleményre hogy a' kaméleon levegővel él; és sok magasan hejázó irigylette nekik, hogy ő nem érheti be olly finom eledellel. Ma már tudjuk, hogy a' kaméleon is — (szinte mint a' leghevesebb szerető) durváb testi eledelre szorul.

A' régibb állattudósoknál a' gyík- (gyék-) nem egyik fajta volt a' kaméleon, ma már tulajdon nemet tesz négy fajjal, mellyek afrikában 's a' moulceai szigeteken élnek. Mindnyája a' fákön tartózkodik, apró bogarakkal táplálva magát, — 's ezen életmódra látszanak rendelve lenni egész alkotások által.

Jó szívűség, gyémánt a' trónuson.

II. Katalin nagy fejedelem aszszony volt az orosz czári trónuson. — Uralkodása elején gyakran ki szokott lovagolni. Egy illy sétálás alkalmával a' késérorje megláta az utszelen egy rongyba takart csecesemőt; — a' czárné nem vette észre. „Félre a' fatyval, monda amaz az inasokhoz, — jobb volna az ilyeneket egyenest kitudni a' világbul.“ A' czárné ez utolsó szavakat meghallá 's megfordulva: „mi dolog?“ kérdé. — „Semi fontos“ felelt a' késéror, — egy

szenny csecesemő van ott az utfélen, kit én tovább tettem, hogy a' sétálókat ne haborgassa.“

A' császárné boszorkodva nézett a' férjfiura 's magához hozatá a' csecesemőt. Ez az emelés által fölébresztetvén, szemeit fölnyitá és sirt. Katalin elvette a' késérorítul, hízkeledett neki, megbékéltette 's lasú lépésekkel haza vivé. A' csecesemő nyugottan mosolygott, szép képü és ép testü volt. Otthon a' czárnó szobájában tiszta ruhákba öltözteték 's fejedelmi költségen neveltették. A' leány fölnőtt, nagy, mivel, szép lett; a' czárnó egész gyönyörűségét találta benne; grófi rangra emelte, örendével megajándékozá, melly évenként 5000 rubel jövedelemmel volt kapcsolva.

Szüleit semiképen ki nem lehetett találni. A' szép leány kezét némelly derék és gazdag ifju kérte, de az azt mondá: mig jöltévője áll, nem mozdul el mellőle, 's ez is kevés hála, a' legnemesebb tettért.

Sesal, a' levegőben ülő bramín.

Angliában az idegenek általóban jobban értenek a' pénzköltéshez, mint a' pénz-szerzéshez, azonban vannak kik isten nevében mennek az angolokhoz, ugyszólván lapos erszényvel, — és rakkal tömöttel jönnek vissza. Illyenek a' remekelő mívészek, sőt a' remekelő búbájosok is. Mivel pedig a' szemfényvesztésnek távol kelet (india) a' hazája, 's a' mi legnagyobb mestereink inasai sem lehetnek az indus mestereknek, nem kevés illy indus mutatja magát londonban. A' mult években volt p. o. egy ottan, ki kést, kardot evett, — hanem mestersége áldozatjává lett; roszt irányt vett az éles kés, belül megsérté őt, 's rángatózás között elemészte.

Az itt lerajzolt bramín nem olly veszedelmes játékot üz, hanem ártatlant és mégis meglepőt. Ezen rajzolat az igazgatói házban készült madrasban 's a' bramínt a' levegőben mutatja ülve.

Sesal nyulánk középkorú ember 's jó idős már. Hoszu pamut ruhát visel, sárga turbánt, széles övet; nyaka körül nagy ponderami gombfüző van. Gyakorta ellhivatik madrasban az angol nagyok kertjeibe mestersége mutatása végett, 's nem kevés pénzt visz el. Egy őt látott így ír rula: Sesal így tette előttem mutatványait: először is egy 13 hüvelyknyi magas székelt ada ált megvizsgálás végett, mellynek színén két rézesillag volt megerősítve egy tallérnél valamivel nagyobb; azután egy üres (kifurt) bambus pálczát vett elő, melly mintegy 2 lábnyi hoszu és 2½ ujnyi át mérőjü volt. Utób egy öszszegömbölyített zergebört mutatott, mellynek köre (végköre) mintegy 4 ujnyi, hoszasága pedig 2 lábnyi volt. — Ezek után a' bramín egy bősál alá elbújt, a' mondott eszközökkel és egy nagy zsákkal; őt óráhatvanod (minutum) után (melly idő alatt munkásságát észre lehetett venni) kitakartatta magát, és valóban a' levegőben látszék ülni keresztbe tett lábokkal; hanem jobb kezével a' zergebör végéhez támoszkodott, melly hoszában állott és az üres bambus-pálczával öszszekötötésben volt. A' függőleg vagy magasában álló bambus pedig öszsze volt kötve a' székek mindjárt az egyik rézesillag fölött. — A' bramín fél óránál tovább ült úgy; markában az olvasója gombjait eregetve, semmi legkevesebb erőltetést nem mutatva, mintha természeti helyzetében lett volna.

„Négyszer látám őt ezen mesterség mutatásban, 's törekedtem a' titok föl fődözésére, de siker nélkül. Nagy ajándék is ígérték a' braminnak, hogy mestersége nyilvánítására bírassék, de ő megtagadta a' magyarázatot.“

Sesal, a' levegőben ülő bramín.

„Én így vélekedem rula. A' rézesillagok egy aczélvesszőt vesznek föl, melly az üres bambuson által megy; a' zerge bőr szinte aczélvesszőt rejt magába, melly a' bambusban lévővel összerófoltatik; hasonló gépelyes készülék megy a' bramín rubauján által testén alá, alant pedig aczélkört, aczélabroncsot tart, mellyen a' bramín ül.“

Sétálás az éjszaki tenger alján.

(Eredetileg előadva.)

Sötétén ült nagy éj vizek fölött,
Sötét halál nyilongott a' habok
Tajtékiban; de képed óh leány
Napfényt derite a' szorult kebelbe. —
Rád gondolék míg más imádkozott.
'S tündér világot ölte föl viz, éj;
És e' világbul szívem jóllakott,
Hogy éhezőb legyen szemeid után.

A' limonáda jól eshetik a' tenger hánykolódása által fölingerlett gyomornak, — gondolám magamban — és leszaladtam a' hajóru, citromot cukrot

veendő. A' hányástul mentendő szerek kezemben voltak midőn a' komáromi vándorló magyarral vizont találkozám, oda kint, távol a' karpatoktól, a' dunától, a' balatontul, közel a' háborgó éjszaki tengerhez. Hóna alatt vitte szépen kisimitott eseresnyefa - szekrénykéjét, bajusztalan arcán is volt valami magyaros.

„Jó napot, édes földi“ kiáltánk egyszerre mind a' ketten, és örülve szóritók egymás jobbait.

„Miben töri a' fejét“ kérdém én tüle, 's reményl e jó szerencsét rotterdamban?“

„Csak tudnám a' hollandnyelvet — felele —, úgy látszik jó formán hullhatna a' szép aranyokbul a' zsebembe. Epen ezen szappanoshoz szándékozom.“

„Én pedig indulóban vagyok“ mondám.

„Londonba?“ kérdé, és aztán francziaország által haza? — Boldog ember; nekem még soká kell csavarognom míg a' kellő pénzt öszeke-resem.

„Hova szándékozik majd innét?“ kérdém.

„Haagon, leidenen által amsterdamba“ felelt „és onnan utrechtén által vissza felé.“

„No a' mellyikünk előbb haza ér, köszöntse a' hont másika nevében is, — mondám, 's az első pohárbort másika egészségére, a' még talám bolygóéra, üritse ki.“

Komáromim nevetett 's a' gőzhajóra gondolt, mellyen a' bámuló hollandusok előtt poharakat eszendíték 's azoktul soha nem hallott hangokon éltetők egymást és a' távol hazát.

„Legyen,“ mondá, „én pedig pesten megkeresendem kegyedet.“

„Jó egészséget“ mondánk, 's én sieték a' hajóra, nehogy elkésem, őt, az illatozó viaszgyertya csinálás tanítása végett rotterdamban maradót, elhagyva.

A' közel torony déli muzsikáját kezdé hallatni; a' nap kipillanta a' ködös égen mintha őt is a' hangok gyönyörködtetnék; én tudtam hogy utolszor hallom holland földön a' harangok ezen játékát, és érzékenyen figyelék. Szép volt a' darab, de rövid. Lasúdan enyésztek el a' melódias hangok rotterdam élettömött keblében, — 's az óra rá bömbölé a' tizenkettőt. Ez volt az indulás ideje. A' hajón is meghúzaték a' harang, ki és be pezsgettek a' maradók és menendők; a' kémény egyre füstölgött, a' páracón bőfögye és sivitva tört elő a' gőz. Recsegye húzatek föl a' horgony, a' kerekék vagdalkozni kezdtek 's kétes útjára megindult a' hajó.

„Béke fölötted te nyugotéjszaki velenceze, kegy és áldás harmatozzék szép leányaidra“ szoltam magamban midőn kibontakozott hajónk teljes futásban vala a' rajna-maazon, 's a' két part tárgyai álonkint tüntek le előttünk. — A' folyam csavarodott, a' város magas épület sorai elrejtettek szemünk elül, csak a' végső kertek 's a' magas, bástyatorony gyanánt épített szélmalomok látszottak keresztet verő szárnyaikkal. Hátnál pedig Lőrincz tornya láttatá sarkányon ülő réz emberét. A' hajófüdel merő élet volt, sétálókkal, beszélgetőkkel, esmerkedőkkel, vizsgálódókkal tele. Azonban vizgálni való nem sok volt; a' köd ugyan egy kevéssé fölszált, hanem ezen lapály földön magasra nyúló szélmalomoknál és egyes tornyoknál egyebet nem lehet látni.

A' folyam szélesedni kezdett, alacsony nádos partjai távolabb és távolabb vonultak egymástul,

fengeri halász madarak sivitottak körül és usztak gázoltak előttünk. A' viz kicsinségét gyanítam; a' hajós legények csáklákat vettek kezükbe, de hasztalan, — akadnunk kellett. Egy nagy lökődés ingatá meg a' hajót, egy két gyöngén álló le bukott álltábul reá, a' kerekék egyre dolgoztak, de a' hajó sebessége szemlátomást szűnt, 's egyszer azt veszték észre hogy a' folyó simulva hagyja el hajónk oldalait.

Tehát fön akadtunk. A' kerekék nyugodtak, a' gőz hasztalanul sipított föl a' levegőbe, az apró vitorlás hajók, melyeket előbb büszkén hagyunk el, lelebegtek mellettünk. Végtelen hosszúnak tetszék előttem az idő; szemeim a' közel tengeren uszkáltak és az oldalvást elmaradó partokat nézék dél és éjszak felé. A' távolon füstfökhő tünt föl, meglátszék a' kürt, a' jövő gőzhajó, — a', véleményem szerint álló társnak jövendő. De nem lett ugy; a' tenger sebesen dagadt, 's a' gőzhajtotta társval a' mélyen találkozáink.

A' köd aláb ereszkedett 's láthatárunkat szűkké tette. Hasztalan nézék vissza felé, a' partok eltűntek, alantunk sárgás szürke víz, körülünk és fölöttünk fehér szürke köd. A' viz azonban zöldebb és zöldebb lett, a' kerekék egyre fejebb tájtéket vertek, a' hajó volt rémeggő mozgása hosszú, kábító hullámingássá változott, megannyi jelei, hogy a' tengerre érünk, 's a' rajna kifutó folyamát hátra hagyjuk.

Végig járek a' hajófüdelen 's vizsgálom az úti társok indulatjait, magok viselkedését. Voltak kik most jöttek először tengerre és azok kielégíthetetlenek voltak a' nézésben. A' gyönyörködést arcvonataikon lehete olvasni, szemekben rajzolva látni, szavaikból érteni. De a' bátortalanság is igen szembe tünt rajtuk. A' hajónak egy kissé nagyobb ingása kábulóvá 's botorkálóvá tette őket. Az angol hajósok és utasok pedig futkostak alá és föl, hátra és előre; némelyikök megált és nézé az ujonczokat, mosolygott a' mint azokat szédelegni 's egy helyre mintegy leszegezve látá.

Egy czövekhez közelítünk melly oldalvást előttünk a' ködben kifeketélt. A' zaj árbocznak hirdeté azt. És közelebb jutván látók a' fő és két kisebb árboczt a' kifizetett kötelekkel, 's kivált mi szároz földiek kérdőleg 's kétes arcvonatokkal nézénk egymásra. Kellemetlen tanúja volt ez előttünk a' tenger biztalanságának. „A' viznek nincs rakoncziája“ gondolom magyarul; mások pedig kimondák német, holland, francia nyelven. Az angolok legfőlebb egyet mosolyogtak vizont. Míg gondolataimat azon futtatám, nem meredhetne e' a' mi füstkürtünk valahogy ugy ki a' vizek fölé, mint ezen árboczok; és sajnálkodni kezdék, hogy még le sem írhatnám, mint vesztünk el; addig mondom zaj támodt a' hajó hátulján. Volt a' ki megjiejt 's az elsülyedést várta, mindhátulra néztünk, én hátra szaladtam 's a' zaj nem volt egyéb, mint vagy öten kérték egyik pozsgás angolt, mondja el azon elsülyedt hajórul tudott regéjét. Ő szolgálatját ebédkorra ígéré; a' mit az ételárus jó néven vehetett, mivel az elbeszélés kedvéért néhány vendéggel többet kapott.

Ötre járt az óra 's az idő beszűrkült volt midőn asztalhoz ülénk. Minden szem és figyelem az ángolra volt fordítva, ki pofbajuszát többször börczönggetve közepén ült, mintegy készakarva választva magának azon helyet, hogy az egész társaság jól

hallhassa. Ujával körüljárá nyakát, kötőjét tágitva, hihető, hogy hozzat regélenő torka olly könnyen el ne fárodjon. Malagás palaczkjából már kétszer töltött a' kis pohárba, elég siklóssá tehetve torkát, de abbul még sem jött ki hang. A' leves fölhozaték, ő jól mert ki belőle; marha hús adaték föl burgonyázott körral, ő jó darabot bökött ki, pörkölt hal következék, angolunk példásan megdicsérte; bornyú sült után ezetes ökörnnyelv adaték föl, a' regélés egyre késétt, birskása, torták tétettek föl, szónokunk egyre mozgatta a' száját; majd alma, körtvély, lasponya, rajnai és portugál szőlők lepék el az asztalt, 's a' themse fija megmutatá, hogy körte után a' lasponyának 's azután a' nagy szemű szőlőnek is mondhatni néma dicséretet. Némelly palaczk kiürült már, 's hala az ivásra késztető szomjnak, ángolunk is utolsó poharát hajította föl. Ezzel oldalvást fordult, a' régvárt hangokra öszszeszorúlt géggéje 's: „Egy palaczk malagát“ kiálta. A' esaplár szaladt, engem a' türödelem hagyyni készült.

„Uraim“ kezdé végre az angol, mig azonban az új palaczkból pohárba tölte, „ha hallani akarják, ígéretem szerint elmondom azon elsülyedt hajó történetét.“ Mind kérve kiáltánk föl, mellyre ő föl látszék derülni 's egész komolysággal, mintha akkoránt magyarulna, így beszélt.

„Uraim, én igen rövid leszek. Azon hajónak neve Jázon volt, birtokosa van Felden, kapitányja Norton. Sok utat tön keletindíába, némelly hasznat hajtá birtokosának, hogy örökén nem élhetett természetes, mint mi sem fogunk örökén nem élni. (Itt ujra egyet ivott, mintegy használni akarva a' rövid élet idejét.) Sirját, a' történet ugy hozván magával, itt találta, mig mások másutt lelik. Ezen tehát semi különös nincs. Hanem a' hajón volt a' birtokosnak Beck nevű leánya, kit londonbul jövöt folkestonenál vett föl a' kapitány. A' leány pedig szép volt, szebb a' hajdani Rebe-kánál, és szerelmes volt, a' mi azonban nem nagy véték lett volna, hanem egy belgába volt szerelmes, a' mi két év olta megbocsáthatatlan véték volt az öreg van Felden szemében. És ez is természetes, mert van Felden kereskedő létére is buzgó hollandus volt. Hanem a' leány apjának gondolkozásmódjával 's brüsselből elköltözésével nem gondolva, a' távolban is szerette Leperene y t, ki a' hadi zivatarok közül is találá módot érzései ingadatlanosságának Beckkel való közlésére. Csinnán rajta érte egykor a' lányt az apa, megpirongatá, az örökségből kirekesztéssel fenyegeté, a' levelezési könyviséget pedig átkozá, és a' mi több árgus szemekkel vigyázott leányára. Most is maga hozta folkenstoneig kocsin, maga adta ált a' kapitánynak 's a' gondviselést lelkére bizta. De az apa alig hagyta el folkenstonet, midőn egy esmeretlen idegen a' hajóra jött, 's a' kapitányt jó pénzért fölvetelre kérte meg. Ez tiltva volt a' kapitánynak, hanem a' nagy jutalom ingerlé, 's azon föltétel alatt, hogy Beck van Felden birtokos kisaszszony előtt nem igen mutogatja magát, fölvette. A' szegény kapitánynak eleinte a' két szerelmessel, utób a' szélvészszel lön baja. De minden orvoskodása hiábán volt, a' mint uraim szemekkel meggyőződ-tetek róla, a' hajó a' holland partokon, céljához közel, sirját lelta. A' népség sajkára takarodott, és a' hömbölygő habokon sietett a' part felé. Vizsont a' biztos nádoshoz közel merült egy nagy

hullám miatt el a' sarka; ki magát, ki más is vágyott meg menteni, de nem mindenik lön szerencsés. Le Pereney már a' hajón megszabadítá magát a' ruha terhektől; a' sarkában pedig pörére vetkezett 's úgy látszott mintha karjaiban bizni akarna. Azt a' súlydedkör meg is mutató; a' leányt rá tanítá, hogy szükség idejében hátulról hóna alatt jó erősen karolja át, a' mit az megtön, 's az ifju kedvés terhelével annyira vergődött, hogy lábai nem sokára feneket értek. De azért a' veszedelemnek nem volt vége, a' fenék mocsáros és süpedő volt, a' hullámok erősen tódolgtak 's néha előnték a' menekedők szemét száját. Mikor már csak derékig ért nekik a' simult víz 's kézkezen mentek, még egykétszer leüté őket lábaikról a' széllel versenyző hullám, 's féliszaposan juttatta a' partra. Mit éreztek, mit szóltak ott, az viszont nem az én dolgom, — hanem anyyi elég, hogy a' parton tovább mentek, az első halász tanyákon szározba öltözködtek 's az éjt ott tölték, míg a' többi menekedtek is hasonlót eslekedtek az első házoknál; kunyhóknál. Másnap jöttek rotterdamba, hol a' leány otthon volt, 's megmentőjének hihető jó bört adatott.“

Itt újra teli tölté poharát az angol, 's kiszárodott torkát megáztatá; de hamar folytatta: „Hogy hosszú ne legyenek; — van Felden, hajójánál ezerszerre jobban sajnálta a' leányát, sirt és — bánatja reményében mindenét, a' milliokra terjedőt, neki szánta, a' ki leányát, az egyetlen vissza adná neki; 's midőn leánya levelét megkapta, közel volt az örömgutához. Mikor pedig olvasá, hogy Sweetson, egy szép és bátor ifju, menté meg, 's a' szép szó alatt a' leány szerelmét látni gyánítá, lelkében néki szánta őt 's az első gőzhajón lakodalom tartás végett indult haza. — Azonban az ál-Sweetson feje fölött nagy zivatar gyült össze; rá esmertek rotterdamban, belgakémnek hirdeték, 's épen mikor van Felden megérkezik, a' hadi törvény szerint főbe kellett lövetnie. Kétségbe esetten, félőrülten térdelt Beck az oraniai herceg lábai előtt, majd térdeit kucsolá össze, majd kezeit ragadá meg 's a' kegyelem szót erőnek erejével akará kicsikarni a' herceg ajakairól. Ekkor lépett elő van Felden, meglátá leányát 's remegve tántorgott melleje. Kérését egyesíté leányával, 's minden birtokát zálogul adá leánya életmentőjének nemkémiségéért. A' herceget engedett, az ifju mentve lön, az elsőben megütőző apa hamar félre tette hajdani idegenségét 's a' szép Beck a' belga ifjúé lön.“

Míg az angol így beszéle, az éjszaka beállt, a' szellő szélle változott 's jól tánczoltatá hajónkat. Két francia utasunk ellopódzott 's mint hamar megtudám, hiában fizetett az ebédért. Az én fejem is kábult, — a' hajófüdélre mentem, de nem tetszett a' botorkálás. Hagytam tehát a' tengert tengernek, a' hanykolódást hanykolódásnak, — 's lefekvém.

A' szél nagy nem volt, de arra elég hogy az ujonezoknak ipekakuána gyöker helyett szolgáljon. — A' mint éjfél tájban fölébredtem, csendes volt minden, kivéven hogy az alvók közül egyik erősebben másik kevesebbé szuszogott, és a' hintáló hajónak oldalait recsegették és ropoztaták a' küzdő hullámok. Borzadtam és mégis kevély valék az emberi ész és miv hatalmán, melly az életelő elemeket is szolgálva teszi. — Közel feküdtem a' hajó oldalhoz, köztem és a' mormogó habok között csak

néhány deszka és gerende, minden loccsanást jól hallék, 's a' mint hullámról hullámra dültünk, meg meg fordult agyamban azon gondolat: — hát ha egy szegnek, egy gerendének eszébe jutna az engedés? A' sárga halál képe nem kellemesen állott előttem.

Második ébredésem után föl mentem a' fűdélre 's a' tengeri éjszaka gyönyörűségén mohón legeltem szemeimet. A' szél elhajtá a' ködöt, egész dicsőségében kéklött fölöttem és a' hanykolódó vizek fölött a' csillagos ég. A' vizek zajgó tükre pedig némelly csillagképét visszarczegetté töredezetten a' mélységben. A' félnél kisebb hold éppen most hajtá le fejét a' nyugot hullámaiba 's gyöngye sugárfényt vetett felém a' tenger színén által. A' jövő és menő hajók árboeczain pedig lámpák világítottak, meg annyi földi csillag a' bizodalmatlan vizeken. Balra pedig előttünk nagy világosság tünt ki a' hullámok közül, nagyobb a' teljes fényű hajnal csillagnál, kék és fejez fényű mint a' tüzi játékosok ugynevezett napja. Árboecz lámpának véltem. De nem volt az. Margate följánál volt az intőfény.

Egészen sötét volt midőn Margatet megközelítettük, 's a' várost nem lehet kivennünk hanem kikötőjében számos árboeczlámpák csillogtak kisebb nagyobb csoportzatokban, előbbre pedig a' magas fejez partok, a' büszke albion partjai, mutatkoztak meglepőleg. Most látám először angliát, és örültem mintha önhazamba kellene röpülnöm. És körülnézék és éjjel is csupa életet mutattak a' vándor földi csillagok, anglia dicsősége általvillant agyamon, és sohajték.

Szürkülőni kezdett; keleten halaványabbak lettek a' csillagok, pirosan lövellődtek elő a' gyöngye fényesomók épen a' margatei csucsfölött. Hajónk sietett, az ég vörösebbült, a' tenger színe fejezfejez zöld hullámrendeivel látszatós lön, a' margatei csucs a' vizekbe tünt előlünk. A' vitorlák minden felé fejezédtek, 's közelebb távolabb négy gőzhajót látnak füstölő kurtjeikkel. Egyikét elfogtuk vagy elértük futtában midőn keleten egy kis vérfölleg a' víz fölött egészen sárga szegélyt kapott hirdetve a' nap ezenneli följövetelét. Örömlárma hirdeté a' szép tüneményt mind a' két hajón 's a' földel nézőkkel lön tele. Az első föltűnő sagár szemembe ötlött, 's az elébe csapódott hullám által vízont megtörtek. De jobban és jobban kipillanta a' nap, tüzesebb és tüzesebb lön a' tenger, míg egyszer a' tüzgolyó egész kerektségében előttünk állott. Majdnem napimádóvá lettem. Kebelem száz érzés által vívatek, és az ostrom édes ostrom volt. A' zöld végetlen víz 's az őt határozó tiszta kék ég, a' fölragyogó nap a' szép jelent izlettetek velem, de a' jelen a' múlt képeit huzta maga után, 's keleti szerlmem, onnan hol a' nap fénylett, bájvilággal járta át valómat.

Balrul a' partokat nem vesztenk el szemünk elől, majd jobbról is halmokat vettünk ki, a' két part pedig egymás felé látszék sietni. A' tenger egyre élettül pezsgőb lön. A' tárgyakat meg kezdtük esmerni a' partokon. A' halmok oldalai vetéstül zöldültek, fasorok 's facsoportzatok által szigetelve, tetejük pedig erdősség volt, az erdő pedig őszi tarkaságában mosolygott élénkbe, mint az erény mikor a' sirba akar hanyatlani. A' távol halmokon köd ült, és a' nyugotdéli szél által felénk hozaték, és a' nyugoti ég uszó föllegekkel kezdé bővelkedni. De keletről a' nap egyre szépen fénylett

's száz és száz hajó vitorlái, mint megannyi fejtornyonyon, láttatá sugarainak erejét. A' hajók élénkbe jöttek, kedvező széllel, 's többnyire kőszén hordók voltak. A' tenger vize szökéb és szökéb lett, a' partok öszveközelítettek, a' themén valánk 's jobrul balrul élet köszöntgette felénk a' mívelt angol partsikokrul 's a' közel halmok felül. —

Londonban, a' londonhid előtt, délután két óraker álltunk meg.

Niagara esése.

Szándékunk vala a' világ vagy inkább a' föld nevezetesebb vizeséseit egyszerre adni, hanem egy kis házi ügybaj azt okozá, hogy őket megtörjük 's most a' Niagara hullását írjuk le 's adjuk rajzolatban.

Amerika a' legnagyobb vizekkel és vizesésekkel bővelkedik, mellyek között a' niagara esése az újvilág legszebb tüneményei közé számlálatik. Vannak ugyan magasabb vizesések is ennél, de szélesebb, sebesebb, vízzel bővelkedőbb nincs. — A' niagara 55½ angol mérföldnyi hosszú, jó mély; szélessége egy negyed mérföldtől háromnegyed közönséges mérföldig változó; és csupa rohanásnak mondható, mivel igen siet alá és a' fejöket fölütő szikláktul megtöretik. Mintegy háromnegyed mérföldnyire a' lecsésétől 51 lábnyira rohan alá 's hullámai olly szörnyű erőszakkal töretnek meg a' sziklákon hogy a' parton álló csupa látására is borzad és fázik 's bőre kezén arczán ludazik. Epen az esése előtt egyet kanyarul a' folyó, nyugotrul éjszakelet felé, és a' hullás vonala keresztben nyúl el, a' helyett hogy egyik parttul a' másikhoz a' legrövidebb irányban terjedne el. Itt egyszermind két darabra oszlik el a' folyam, goat-szigete emelkedvén föl közepe táján, melly szigetnek színe 990 lábnyi széles, és a' vizesés fölséges látványát végetlenül ékessé, ugynevezett regényessé teszi; és a' hullás szíleivel együtt mintegy 5500 lábnyi ívet képez egyik parttul a' másikig.

Niagara esése.

A' nagyobbik vagy idoma szerint nevezve a' patkó esés a' kanadai oldalon van; görbülete 2100 's esése 149 lábnyinak számlálatték; a' kisebb vagy schloseri esés, a' parton lévő schlo-

ser nevü vártul ugy nevezve, az együletek földje felén van; görbevonalu hoszasága mintegy 1125 láb, függő magassága pedig 162 láb. Ezen vizhullás montmorenczi kis szigete által viszont két részre osztatik, 's innét van, hogy a' niagara esése néha háromszakadatoknak iratik.

Midőn a' niagara folyama közelít az eséshez, volt hánykolódása megszűn 's csöndesen tágosan nyugottan sikamlík tovább egész a' mélység széléig, honan erőszakkal rohan alá és majdnem megsüketítő ordítással, sziklák által azonban meg nem töretve. A' megzúzott hullámok gőzföhhóként emelkednek az égre, mellyekben a' napsugarai visszahajlanak 's folyvást a' legszebb szírvány színeket mutatják. A' zaj olly nagy hogy csendes időben 's kedvező szellő mellett tíz rendes mérföldnyire meghallatszik, a' gőz pedig olly magasra emelkedik, hogy tiszta napon 12—15 mérföldre meglátható. Egy angol író költői fölemelkedésben ezen „fölséges és irtóztos zajt, a' levegőbe fölgömbölgő gőzföhhóival“ az „egyszerre elsütött ezer álguk dörgéséhez és füstéhez“ hasonlítja. A' lecsó vizek mennyisége egy órahatvanod alatt 670,250 tonnára becsültetik.

Hasznos zsebbeli.

A' ki az embereket megakarja esmerni, óhaj-tásaikra nézzen.

Az embernek bor a' mázsálója. Mázsáld meg vele, kibén bizhatsz; 's tapasztalni fogod hogy több latos mint fontos, és több fontos mint mázsás-embert találsz.

Az embereket gonoszoknak hirdetni, annyira mint a' gonoszság pályája felé irányzani lovai gyep-lőjét.

E r ö l k ö d é s .

'Egész világon egy barátra szert (Ekkép busúla a' szelvész) nem tehetek; A' tenger, erdő, állat és hegyek Hatalmamat mindegyig gyűlölik. Megjobbulok hát és szeléd leszek, 'S leánykebelben és virágokon Szeléden üzők kis játékokat. Sőt a' szeléd képé én leszek, Hogy a' galambtul is diesérve mondják: „Szép állat, és mint a' szelvész szeléd.“ Mig ez így tünődött sziklákat döntő, Paripának készült völgyben a' esiga. Miként remekle ez 's az, tudható.

A' s z í v .

Csudálatos gerjedelmek
Forrása az emberszív
— — — — a' leányszív
Különösen csuda miv.
Szeret és nem tudja okát; —
Gyűlöl, és nem tudja, m'ért?
Megutálja, mit előbb még
Szívszakadva kívánt 's kért; —
'S a' mit tegnap ugy gyűlöle,
Hogy irtóztva futott tőle,
Ma — változváu kedvében —
Már mélyen ül szívében.

Risfaludy Sándor.

Lipsén, Wigand Otto felelési terbe alatt.

Nyomatott Breitkopf és Härtel-nél.

GARASOS TÁR

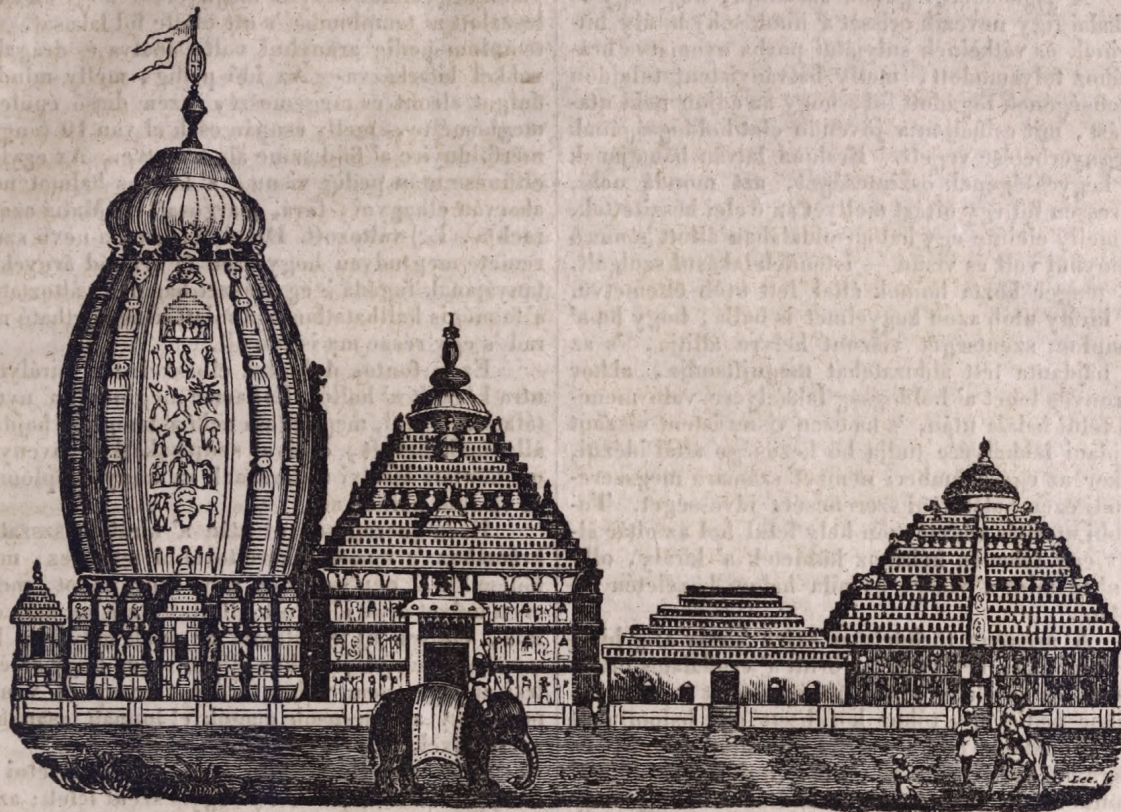
Közhasznú esmereteket terjesztő lapok.

4.]

megjelenik minden szombaton.

[Jan. 25, 1854.

Indus balvéckedések Jagganató-rul.

(Az orissai Jagganatha-templom képe.)

A' hies jagganatha vagyis juggernaut - templom Cuttack kerületében vagyon, orissa tengerpartján, bengala tartományában, az angol kormány alatt, az éjszaki szélesség $19^{\circ} 49'$; a' keleti hosszúság $85^{\circ} 54'$ — nál. Nevezetesen pedig khoodra — rajah kis herczegsége diésekeszik a' templom birtokával, mellynek fő városa mintegy öt mérföldnyire van cuttacktul. A' tartomány tekintete a' tenger felül alacsony, erdséggel fődött 's a' tenger dagadásakor egészen áröntött; és az ő kötelen mocsár és erdősikjára sok csatornákon bocsátják a' belföld folyamai vizeiket, mint bengala és egyiptom partjain. A' kerületben csupán három város van, ugy nevezhető, mellyiknek egyike, a' templom közeletén „pooree“ (puri) azaz város nevezetű.

Ugy látszik hogy a' hindus uralkodás idején euttack földje több apró fejedelem között föl vala osztva, kik egy rendes fő nélkül szükölködtek. Közülök egy volt a' khoodrai rajah, jagganathának örökös főpapja 's ruhatárának őrzője. Ez hihetleg nagy befolyással volt a' többiekre.

Már régi időkben a' mohamedánusok által támodtaték meg ezen tartomány, 1753ban a' marat-

tok által foglaltaték el, 's ezeké maradt mignem 1805ban az angolok kerítették kezökre. Későbbben, a' maratok kiűzetésekor, megegyezés készült az adózó rajahkkal, de ezek közül némellyek nem fizettek adót, noha alattvalóknak vallák és esmerék magokat. Ezen adótul szabadok között volt a' khoodra rajah is, akkor 18 éves ifju, ki (talám szeretője kezére akarván magát érdemesíteni, vagy Visnujának kedvet szándékozva szerezni) kardot kötött a' derekára, és a' határ vidékeket tüzzel vassal pusztítá. Az angoloknak azonban nem tetszett ő szentségének tréfája, 's kedve szarvait leütendők sereget küldtek ellene. Mocsáros, ingoványos, alkalmatlan földön kellett harezólni, 's a' nehézségek a' rajah papi szent léte által nem kevéssé tornyasodtak öszve. De végtére nagyon megszorult a' rajah kapezája, 's ő önként megadá szentséges magát. Midőn az angol táborba viteték a' vidék népe elébe tódult 's a' földre borult mély imáadásban. Ezen önkényes hódolásért bő nyuggénzt kapott 's jagganatha templom fő papja maradt.

Minden hindus egyház vagy búcsuhely bir valamelly csudálatos legendával vagyis történetirással, melly azon körülményeket rajzolja és beszéli

el, mellyek miatt a' hely szent. Ezen esetek többnyire a' világ régi agg korából valók. A' legenda tovább magában foglalja a' templom vagy oltár első alapítását, azon különbféle látogatást, mellyel bálványistencik és győzhetetlen hőseik a' helyet megtisztelék, annak újabb időbeli föltalálását 's megújítását, a' benne tartott isteni szolgálatbul eredt csudákat 's az újabb fejedelmektül nyerte jótéteményeket. — Hogy az egész hamis históriának semi történeti becsé nincs, nem is szükség mondani; igazság legfőlebb az utolsó pontban van.

A' jaganathai legenda azt állítja, hogy egy őstkalai (így nevezik orissát a' hindusok) király bűneinek és vétkeinek súlyjátul porba nyomatva brámához folyamodott, melly bálványistent tulajdon istenségének fogadott föl, hogy az adjon neki utasítást, mit csináljon a' jövőendő élet boldogságának megnyerhetése végett. Brahma látván bánatjának és kegyességének őszinteségét, azt mondá neki, keressen föl egy oltárt mellyet az ő elei készítettek, 's melly eleinte egy halom oldalában állott 's merő aranybul volt és visnu — istennek lakásul szolgált. A' tenger hozta homok által lett utób eltemetve. A' király utób azon kegyelmet is hallá, hogy ha a' templom szentségét viszont helyre állítja, 's az itt hajdanta tett áldozatokat megújítandja, akkor bizonyos lehet a' boldogság lakhelyére való menettel felül halála után, 's ha ezen visnu istent viszont hajdani lakhelyére tudja bő kezüége által idézni, akkor az egész emberi nemzet számára megszerezendi ezen halálutáni szerencsét, idvességet. További utasítás végett azon hely felül hol az oltár állott egy tekenős békához küldték a' király, olly vénhez mint a' világ, és nila halom közeletén lakóhoz.

A' szegény törődelmes szívü király alig birta el ezen nagy kegyelmet, örült a' csudálatos utasításnak és utnak indult további igazítóját keresendő. Mikor pedig egy tóhoz közelített egy halom alatt egy csudálatos tekenős béka közelített hozzá, és megnyitá ajkait és kérdé tüle: „mit keressz fija a' röpülő időnek, ezen pusztában itt? A' király mély tisztelettel állott az örök idő békája előtt és elpanaszlá neki vétkét és törődelmes szívét, és bráma parancsolatját. Az öreg tekenős pedig komoly, méltóságos ránczokba szedé homlokát (mint a' mi öregeink, mikor a' multat dicsérik), és elmondá, hogy emlékezik a' hajdani templom fényére, hanem a' rongáló idő rutul játszott az ő emlékezetével is, és ez okbul nem tudja neki megmondani azon helyet, hol a' templom állott. Azonban a' szavakbul nem tudott kifogyni a' jó öreg; elmondá hogy soká lakott visnu a' templomban, és őt sok isten látogató meg tanyáján mulatás és vendégeskedés kedvéért; és akkor nem volt illyen pusztá ezen tájék, — a' buzgó búcsusjárók az ő számára is hullattak el némelley morzsát. Hanem az idők naprul napra rosszabbak, az emberek istentelenek elfajultak lettek, az áldozatok elhallgattak, visnunak álla mint az övé is fölkapott; az fölment tulajdon paradicsomába, ez — a' szegény öreg — a' pusztában vár még egy szép napfényt elhunya előtt.

A' jó öreg sorsában igen nagy részt vett a' király 's megígérte neki, hogy viszont jó morzsákat kap, mihelyt ő megtalálja az oltárt. Ezen még jobban földerült a' tekenős és mondá a' királynak, menjen csak tovább, egy másik tó partján egy holót fog találni, halhatatlant, vénsége miatt fejer

tollut, de azért egyre hatalmas nyelvüt, ifjú emlékező erővel bíró, attul mindent megtudhat az utolsó pontig. És a' király nem késeve tovább ment; eljutott a' másik tóhoz, megtalálta a' halhatatlan maradarat, és ügyét neki ékesen elő adta. Megkéré visnu szent nevére, hogy semit el ne hagyjon a' mit a' szent oltárrul tud, és annak alkotóirul. A' holló igen jártos volt a' régi történetekben és a' mit tudott és nem tudott bőven előadta a' király nagy eldődeirül, dicsérte azoknak kegyességét, számtalan áldozatját, mellyeknek ő hű tanúja volt, 's mellyek visnu kegyelmét annyira megnyerék, hogy az isten leszállott a' templomba 's ott ütötte föl lakását. A' templom pedig aranybul volt csinálva és drágakövekkel kitarakzva. Az idő pedig, melly minden dolgot elront és megemész, ezen dicső épületet megkémélte, melly csupán csak el van 10 (angol) mérföldnyire a' föld színe alá temetve. Az egyház eltünése után pedig visnu, a' kedves halmot nem akarván elhagyni, fáva, margosafává (Malia azadirachta, L.) változott. De a' Markandia nevü szent remete megtudván hogy ezen fa nem ad árnyékot, tanyájának fogadá 's egy részét hamuvá változtatta; a' fa mégis hallhatatlansága miatt ki nem írható marad 's egy része ma is fön áll.

Ezen fontos dolgokat elbeszélve a' királynak utra készült a' holló. És hamar megindult a' nyugtalan királyval, megmutatá neki a' templom hajdani állásának helyét, orrával szítpiszkálá a' fövenyet, megmutatá királyi utitársának az arany templomot, és viszont befödé azt.

Ezen szerencsés ut után a' király viszszatért brámához 's tanácsát kéré további tetteihez, mint költse föl a' nép szívében azon buzgóságot, melly ezen helyet örök idők olta illeti. Az isten arra oktatá, építsen új templomot az ónak helyére; hanem minthogy a' jelenkor ollyan rozsz, hogy az építési anyagot nem volna tanácsos aranybul venni, minthogy a' búcsusok magok el lopnák lasankint, azért kövekbül és téglából építse azt.

A' név melly alatt az istenség esmertetni és imádatni kíván, Sri Jeo vagyis szent lélek; azon fölül egy város építendő a' templom közeletén, 's mikor ezen munkák véget értek — beszélé brahma — akkor visnu maga meg fog a' tengerparton jelenni a' részint megégetett fa törzsökének képében. „Ezen törzsököt — monda az isten — pompásan viendte te az új templomba. Az istenek ácsa, Visvakarma, maga fog eljöni 's azt visnu képeré át fagagandja. Es te oldalai mellé helyeztetendő hugát Subhodrát, és ösét Balaramát; 's te kövér és gazdag áldozatokat hozatandasz elébe, 's mind a' kik példátat követik egyenes-egycenest bemennek Vajkoontába, a' paradicsomba. Midön visnu nem eheti meg mind a' néki készített eledleket, a' maradékok a' népi legyenek azt megtisztítandók 's nekik bünbocsánatot szerzendők. Boldogok kik csak legkisebb morzsát is nyerendek. Hogy ezen maradékok erejéről képzeleted legyen, — ha történetbül valamelly darabocská leessenek a' földre, az istenek hanyathomlok rohannának érte, még akkor is ha az ebek ettek volna már belőle; vagy ha valamelly tisztátalan kivenne az eb szájából illyen visnunak áldozott rizst és azt egy bramin szájába vetné, tüstént megtisztulna minden bűneitül, — illy nagy azon rizsnek a' hatalma. A' templom igazi megnézése számlálhatatlan jótéteményeket okozand a' látogatóknak. Különös érdemet gyűjt pedig a' fe-

jére a' ki a' rizosztó bramínoktól ütésekét és vesztést nyer és fogad el. Indra és mind a' többi isten meglátogatják a' várost, nem különben visnu, a' ki itt is tanyázand. Azon fővény, melyet a' tenger a' templom elébe mosand, aranyporna neveztessek, (Röhögi elneveti magát), és a' ki azon fővényen meghaland, bizonyosan visnu paradicsomába menend.

A' fejedelem minden késedelem nélkül a' munkához látott, várost alkota és templomot épített; és a' kellő időben pontosan látá megérkezni az igéret fáját a' tengerparton. Az isteni tuskónak kellő imádást téve a' király és több más ezerek, diadalommal vitették az a' városba. Az égi ács sem feledé el az eljövotelt 's a' képfaragáshoz kezdett igérve hogy a' munkát egy éjszaka elvégzendí azon föltétel alatt ha senki be nem néz hozzá; a' legkisebb bepillantás pedig, — mondá nagy komolysággal — tüstént eltűnésre bírja, és akkor soha vissza nem jövend.

A' képfaragó nagy esőndességben munkálkodván, a' király gyanús lett, nem szegte e meg fogadását, — 's hogy e' pontban teljes meggyőződést nyerjen, esendesen bekandikált az ajtó egyik hasadékán által, és örömmel látá melly szorgalmatosan dolgozott a' mívész a' tuskó kifaragásán, — 's hamar és esőndesen tovább ált. De Visvakaram észre vette őt 's nyomban eltűnt, a' tuskót legdurváb hasonlatosságban hagyva azon képpel mellyet ábrázolnia kellett volna. A' király azonban ezen tökélyetlen képet is isteninek tekintve, imádást tőn neki, és lányát nőül adta hozzá. —

A' hindusok ezen históriát igen szeretik, szórul szóra elhiszik, 's igaz volta bebizonyításáért gyon hagyják magokat verni. Mi azt mondjuk, hogy nálunk a' barmoknak is tapogatható csalás, mesélés, hazudozás volna ez; de ők ezen hitetlenségünkért minket visnu paradicsomába nem jutandóknak hirdetnek; ők pedig ezen durva tuskó kép alatt ma is az angolok szeme előtt, visnut imádják és őt jagganathának, azaz világúrának nevezik.

A' spanyol armada

vagy

A' győzhetetlen hajóssereg.

Ki nem hallott volna valamit a' spanyol armadáról és a' győzhetetlen hajós seregről, a' ki a' történetek felül csak valamicskét is tud? Mi ezen pompás családást 's győzhetetlen megveretést szinte késznek volnánk verszekben énekelni, ha az a' pogány isten, kinek műhelyéből kerül minden lant ki, ki magát Phoebusnak és Apollónak iratja, minket is lantval megtisztelt 's bűpálczájával körmeinket megérintette volna, hogy szavaink mértékre és rimekre harangoznának öszve. Ez nem lévén ugy, a' szoros történeti igazsághoz vagyunk magunkat tartani kénytelenek 's a' levegőben röpülés helyett lasan a' földön kell járnunk.

Ezen hadi és hajóssereg a' kevély Fülöp, spanyol király által gyűjteték öszve; célja az angolok megalázása volt 's a' katólika vallásnak a' szigethe vissza vitele. Ugyan is Fülöpről az mondatik, hogy az angol királynét Elisabethát el akarta nőül venni, hanem az diána kegyence akarván maradni, megtagadta kezét, 's a' mi több az angol val-

lást, a' mit a' spanyolok ma is eretneknek mondanak, egészen meg hagyta gyökerezni. Kettős szin és ok a' haddal megtámodásra. Azt mondhadni, hogy az egész spanyol erő és hatalom állítá e' sereget és hajókat öszve. A' szent atya nem csak megegyezett a' hadban, hanem áldását is mondta a' spanyol részre; a' spanyol papság önkényt és szívesen adta pénzt, beszéde pénze befolyása által pedig szívetek hevite föl 's így lön a' hadhoz ember, pénz, eleség, hajó, fegyver. A' király rá fordítá amerikai gazdag bányáinak jövedelmét, népére pedig majdnem nyomó adót vetett; a' gazdag házok családok vagyis familiák nagy ajándékokkal járultak elő.

Mig ezen készületek tétettek a' spanyol részről, az angol királyné nem volt gondatlan azon veszedelem felül melly őt és az angol népet fenyegeté. Minek előtte a' spanyol sereg a' tengerre szált volna, Drake Ferencz, azon híres admirál elküldeték egy fegyveres hajó osztállal az ellenség háborgatására. Ő kevés erejével is vakmerően bekerítí a' hadixi kikötőt 's tüz által nem kevesebbet rontott el száz vitorlás hajónál; az egész spanyol part hoszában pusztított és rontott, 's diadallal tért vissza angliába magával hozva egy gazdagon terhelt spanyol galeont.

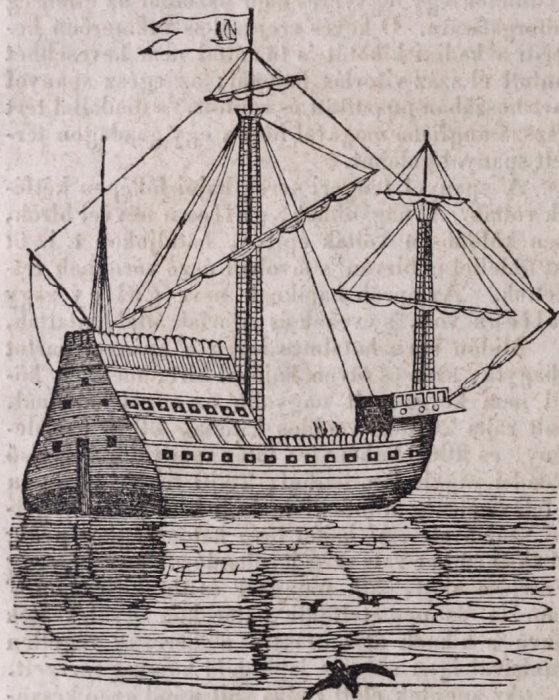
A' spanyol tengeri sereg hajói főképen kétfélék voltak. A' nagyobbak, galleon névvel bírók, igen különösen voltak építve, hátuljokan t. i. őt hat fődellel is bírván 's távolról úszó vároknak tetszetek. Az aprób hajóknak neve galley vagy gallean volt, 's evezők és vitorlák által hajtattak.

Midőn ezen hatalmas sereg a' spanyol partot elhagyta, száz és ötven hajóval bírt, mellyek közül nem kevés volt nagyobb az angol hajóknál. Volt rajta 20,000 zsoldos katona, 3000 hajósseregény, és 2000 önkénytes vitéz spanyolország első családai vagyis familiáibul; 2650 tüzokádó álgyu 's féfély eleség mindenféle hadi készületek végtelen számával. A' hajón lévő katonasághoz pedig 34,000 ember vala még járulandó a' Parmaherceg vezérlése alatt, kik niuport és dunkirk táján a' franczia és németalföldi határokon gyülekeztek öszve 's kiknek átszállítására a' herceg végtelen munkával igen számos lapfödelű hajókat szerzett.

Az angolok előtt tudva volt mind ezen készület honok megtámodására, hanem ők csak akkor ijedtek meg 's majdnem fejüket veszték, mikor az ujság 's a' hír elérkezett, hogy a' sereg indulóban van. Nem is tudtak a' spanyoloknak tengeren harmincz hadihajónál többet ellenük állítani, a' mi valóban csekélység volt, annál inkább mivel hajóik is aprók voltak. Azonban minden kereskedő város fölszólítaték bizonyos számú hajók kialítása 's a' hajóssereg öregbítése végett, melly kívánság olly híven teljesíteték hogy nem ritka város két annyi hajót is ada, mint köteleességében állott. Igy londonul tudatik hogy a' reá szabott tizenöt hajó helyett harminczat állítá ki. A' nemesség 43 hajót fegyverkezete föl önköltségén. Admirállá lord Howard tétetik, alatta szolgáltak Drake, Howkins és Frobisher, mindenik vitéz és ügyes hadi ember. A' fő hajóosztál plymouth-nál állott; egy kisebb csapat, 40 hajóbul álló, lord Seymour által vezérelteték 's dunkirknál feküdt, hogy Parma-herceget elfogja.

A' spanyol armada egészen készen állott majus kezdetével, hanem elindulása késlelteték az ad-

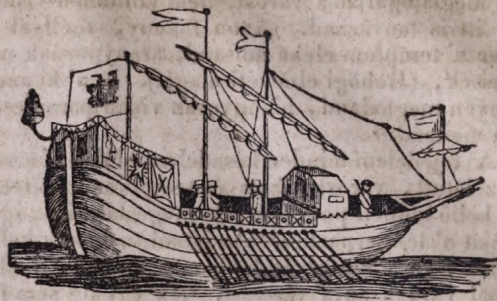
mírál, Santa Croce marquis, halála által. Az admirál, Paliano herczeg, szinte meghalt. A' vezérlés ekkor Medina Sidonia herczegre bízotték. A' lisaboni öblöt elhagyván a' hajósság, másnap szélvész támodt, melly az apró hajókból néhányat a' haborokba temete 's az egész sereget visszaveré a' kikötőbe. A' javításra idő kívántaték, melly után viszont tengerre szálltak. Ekkor pedig egy Fleming nevezetű skot tengeri rabló észre vette őket, ki sebesen az angol flottához vagyis hajóssághoz vitorlázott és a' spanyolok jöveteléről meginté az admirált. Effinghamnak épen ideje volt még elhagyni a' kikötőt hajóival, midőn jul. 19. 1588 megláták a' spanyol hajósságot magas tornyocskáival, várokhöz hasonlót, homlokba állítottat 's félholdasan előre haladót. Szárnyai két (angol) mérföldnyire széledtek ki. Igen lasan jötek teljes vitorlával, „a' szél mintegy elfáradva az őket hajtásban, és az oceán nyögve terheik alatt.“

Spanyol galleon.

Az angol admirál látván hogy zárt csatában hihetőleg a' spanyolok lennének győzedelmesek hajóik nagysága és katonáik többsége miatt, innét bölösen arra határozá magát, hogy megelégszik az őket háborgatással és hiuz-szemekkel lesend minden alkalmat, mellyt a' spanyolok megverésére a' szélveszek, herészvezek és más hasonló körülállások adhatnak. És nem sokára lelt is alkalmat az admiral Recaldo megtámadására. Ezt ő személyesen vezette 's annyi ügyességet fejtett ki hajója forgatásában 's az ágyúkkal dolgoztatásban, hogy a' spanyolok mind megrezzentek és vezérek sorsát féltették. Ezen idő oltá szorosabb rendben vitorlázta a' spanyolok, de mind azon által még az nap jól meg forgattak egy galleyt az angolok. Más spanyol hajók ennek segedelmére jöttek, de veréb helyett tuzokat kelle veszteniek, mert Drake elfogá az egyik nagy galeont, mellyen a' kincsek nagy része vala. Más illy megtámadások is szerencsésen sütek el 's általában az angolok győzedelmesek

voltak hasznot huzva hajóik könnyűségétül 's legényeik ügyességétül.

Spanyol galley vagyis galicas.

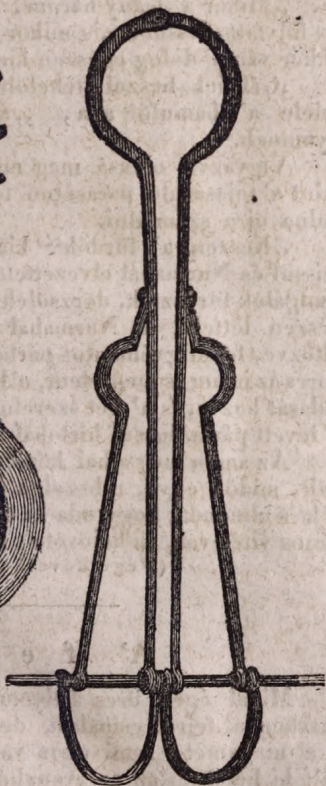
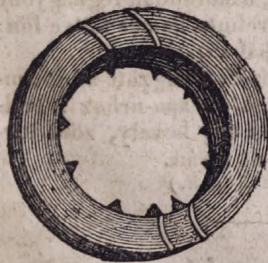
A' spanyolok azonban egyre tovább haladtak míg calais városa ellenébe értek, hol Medina herczeg horgonyt vagyis vasmacsát hányata le, és Párma herczeghez követet küldé sürgettetve őt seregének hajóra szállítására de tudatá Medinával, hogy az ő hajói csupán csak a' katonaság átvitelére nem pedig hadakozásra valók és így ha az armada nem jó a' parthoz közelebbre 's azt az angol és holland hajóktól meg nem tisztítja, ő nem képes a' hajóra szállítását véghez vinni. E' hez képest az armada előre ment, 's dunkirkhez ért hol egyik oldalán az angol, másikon a' holland hajósság volt, de a' beállott szélesöd minden mozdulhatásnak véget vete. Mintegy éjfélkor (az első éjszakán) egy kis szellő támodt; lord Howard tizenegy hajót megtöltete kénkövel szurokkal és más könnyen égő szerekkel, tüzet tön beléjük és a' szél elébe bocsátá, melly a' spanyol flotta különböző osztályaihoz hajtá azokat. A' spanyolok megláták ezen lángba gözbe füstbe burkolt hajókat, feléjük közelítőket 's az éjszaka homálya borzasztóvá tette előtök a' jelenést. A' tüzhajókat a' szél közel hajtván rettegés szált a' hajósság egyik végétül a' másikig; némellyek fölhuzták a' horgonyaikat, de mások a' zavarban csak a' köteleket vagdalták el 's a' szélre bízták magok és hajójok sorsát. Így a' zavarban egymáshoz verődtek a' spanyol hajók, megzúzák és ronták egymást, és nem keveset ügyetlenné tettek a' további szolgálatra. Midőn a' napvilág föltűnt nagy rendtelenségben láták magokat, hajóik messze elhanyva és szétszórva.

Az angol hajóssereg egyesülve lord Seymour és lord Howard alatt, Drake és más tisztelt emberül segítetve, sietett ezen szerencsés helyzetet használni, és minden oldalul egyszerre megtámodá az ellenséget. A' verekedés reggeli négy órátul estéli hatig tartott. A' spanyolok dühösen harcoltak, hanem az ágyúik keveset tehettek az angolokéi ellen, mivel tromba nehéz hajóik nagy részint meg voltak rongálva, és 12 a' legnagyobbak közül részint elsülyedett, részint súlyedő felben volt.

Most már világos volt, hogy a' spanyol armada célját veszíté, és az admiral haza készült. Az ellenkező szél miatt nem lehetett a' csatornán átmenie, innét meg akará anglia szigetét kerülni 's éjszak felé indult. Az angolok követték egy ideig, de löszereik elfogyván elmaradtak 's a' spanyolok a' csataüldözéstül mentek lettek. Az orkneyi vagyis orkádi szigeteknél nagy szélvész fogta elő az armadát és sok hajó elveszté horgonyát, szithánya-

ték, némellyek a' skotnyugoti szigetekenél, mások irland partjain szenvedtek hajótörést. Így ezen nagy és győzhetetlen seregből a' hajók fele nem jutott soha haza spanyolországba, a' katonaságból 's legényekből pedig még kevesebb.

A' hajókon talált becses és becstelen zsákmány között különféle kinzó eszközök is találtattak, mellyeket a' spanyolok elmésen gondoltak ki és elhoztak a' meghódoltatandó angolok számára. De egy kicsit hiu és magas volt az előre számolások 's az öszvehasznításakor ók voltak adósságban. Itt a' kinzószeretek közül három van lerajzolva a' hüvelyk-soróf, mellynek alsó felére a' hüvelykeknek kelle jutniok 's kinosan öszve szoritatniok. A' másik egy vas-nyakravaló, a' selyemkeszkenyőnél valamicskével nehezebb, 's belső felén hegyes örvökkel biró. De legkülönösebb a' harmadik, mellyet utseprő vagyis utmester leányának (scavengers daughter) neveztek el az angolok. Ez által a' testnek egy kinos helyezetet akartak adni a' jó spanyolok, hogy t. i. a' félsziget örömeiben az egész szigetnek is legyen részesülni szerencséje. A' nyaknak ugyanis a' felső lyukba kelle jönie; középen a' félkörös kimetszés a' kézfő izekülése számára való, az alsó karimákkal a' bokák tiszteltettek meg. Ezen szerszámok a' londoni towerban tartatnak, 's ironak volt szerencséje őket (a' jó súlyosakat) emelgetni. A' zsákmány öbbi és nagyobb része a' csatázók javára (ugy látszik) eladták.

Hüvelyk-soróf. Az utzamester lánya.
Vas-nyakravaló.

A' bagdadi khalifafi küprosz szigetén.

(Eredeti tréffázat.)

Némelly szeretőnek kellett lapulnia,
Miolta nappalt és éjt esmer hunnia;
De ki nem tenné azt örömet? a' kölcsön
Itt többnyire gazdag uzsorával megjön.
En azonban
A' kuzkóban
Bujva lenni nem szeretők.
Mást máskép' feszít az ék.

A' fekete kutyánál történt, hogy a' görög bor igen megdicsérte magát és a' vendégek félrészezen mind félre vonultak, a' prófétának nem akarva gyalázatjára lenni, az az félvén az örömost csufolódo keresztények szemecitül. Épen jó viz volt ez Jussuf malmára, a' csapkert leghátulába ment, egyik vad gesztenyefára hamar fölügrott és a' szomszedkertbe átkandikált. Pst! sziszente, és egy fiatal vidor valóság a' másik egyszerűbb ártatlanb nembül hamar a' falnál termett.

„Jöszte le Jussuf“ monda a' barna leány „nagy ujságot mondok neked.“ Jussuf pedig hamar alant volt, forró villámölelést tön a' pirulón, ki röviden ezeket regéle.

„Jussuf“ monda és csintalanul szemébe nézett, „ha ficzkó vagy a' talpadon még ma a' tied lehetek; ha pedig ezen alkalmat elszalasztod, talám soha sem. — Mert látod, édes Jussuf, az én apám engem erőszakkal a' szent próféta familiájába akar bedugni. Férjemnek, uramnak zöld turbánt és sárga papucset kellene hordani. Igen kegyes emberek az én szüleim. Apám már négyszer volt Mekkában és még háromszor el akar menni, hogy a' szent szám beteljesedjék. Utolsó utjában a' zivatar utolérte a' tengeren, majdnem hajójok törött, és ő nagyon sajnálta, hogy szent utjából egyenesen a' paradicsomba nem vitették. Mert a' harmadik szám is szent öneki. Innét napjában háromszor mosdik, hétszer imádkozik, háromszor eszik hétszer kávét, hetenkint háromszor alaminát oszt, hétszer adósságot szed, felesége három van, rabszolgálója hét, kocsit hármat, lovat hetet tart, háza három, kertje hét van — —

„És édes Nurmahál, talám én is három és hét legyenek hogy téged még ma megkapjalak.“

„Várj csak“ felele a' leány, az orrára poczkölve, „ez csak bevezetés, a' jova még hátra van. — Egy szép arab herczeg jött küproszba, azt mondják magának a' khalifának fija. Az én apám bizonyosan azt fogja gondolni, hogy őt allah és a' szent próféta küldék én érettem, 's engem hírenek első hallásakor bizonyosan neki szánand. Meglehet, hogy az emir — —

„Nurmahál, nurmahál!“ hangzék a' kert elején, és az apa darutollas turbánjával megjelent — a' játékszínen. Egérré kívánt változni Jussuf, vagy fejére azon veres turbánt óhajta, melly hajdani dajkájának meséje szerint a' szerelmes kalandozókat látatlanná tette. De egyik sem történt. Sőt a' falon sem ugorhatott észrevetetlenül által.

„Búj ide a' rózsabokorba“ sugá Nurmahál, és „Itt vagyok!“ kiáltá apjának, az együgyü, — mert apját az öröm szárnyas boeskorral áldameg 's az mint a' gondolat Nurmahálnál 's a' rózsabokornál termett.

„Örök dicsőség a' próféta nevének' monda az örömeiben magán kívül való apa. „Leányom, emir-nő 's khalifanő lesz belőled. Bagdadból Amathusba jött a' khalifafia, a' legszebb hercege a' világon, 's a' mi több háromszor hét esztendő és házosulandó. Oh őt bizonyosan allah küldé éretted; 's ő meg is fogja mint szerelmes fülemile a' prófétátul neki szánt rózsát találni; a' rózsának pedig őt szeretnie kell. Olyan szép pár lesztek, leányom, a' millyent a' világ még nem látott. A' hírük leszöknek a' paradicsombul, hogy ezen két legelő zergén gyönyörködtethessék szemeket. — És ha ő nem találna rózsájára, akkor nekem atyai kötelességem, téged élbe vezetnem; mert allah akaratjának be kell telnie.“

A' szegény Jussufot szurták a' tövissek, de még jobban szurá ezen beszéd. A' nagy allahra akart esküdni, hogy inkább agyon törí a' khalifa fiját vagy magát a' khalifát is, mintsem Nurmahál ki hagyná csikarni kezei közül.

„Azért, édes leányom,“ — folytatá az apa, „szakaszsz jövendő uradnak és férjednek három rózsát ezen bokorrul, majd én hetet szakasztok, hogy a' kettős szent szám szerencsédet alapítsa.“

Jussuf szípegett a' bokorban, erősebben lapult meg; a' leány látá kinjást, nevetett rajta noha sajnálá 's dévajságában így szólt az apának: Oh apám, ez csak magányos rózsabokor, ennek rózsái nem idvességek. Amott egyik virágágyban épen három a' másikkban hét rózsabokor van, azokrul kell szakasztanunk.

„Okos leány te“ felelt az apa 's leányát melére szorítá, „a' kadia hozzád képest öszvér. Most már markunkban a' szerencse. Zöld turbán és sárga papucs lesz vóm.“

„De apám alig ha zöld turbánban jön ő érettem' szólt a' leány.

„Viszont igazságod van“ felelt az apa „a' khalifafi közönséges öltözetbe rejtezkedett, hogy annál észrevetlenebbül kémlelhessen ki nőjét. Oh leány tebelőled Gábríel angyal beszél, ki a' szent prófétának az egész akkoránt fülébe sugta. 'S tudod még mit leányom, a' khalifafi egyetlen egy nőt akar csak tartani. No nem is örülsz neki?“

„De hogy nem örülsz apám, felele a' leány, mell: boldogság lehet nagyobb, mint mikor a' nő meg nem osztott szerelmet kap.“

Lasankint eltávoztak, a' szent számu rózsákat megszedék, a' kertet elhagyák. Jussuf nagy nehezen kivergődött a' bokorbul, elneveté magát 's egy pillantat alatt túl volt a' falon.

Délután lön az idő; Nurmahál három kis, apja hét nagy findsa kávé szörbölt föl a' nagyobb ebéd könyebb megemésztése 's a' szent szám előteremtése végett. A' szedett rózsák szép japáni porcelánban állottak a' szoba közepén. A' völegény váratak nagy várakozással. Nurmahál szíve remegett az öröm és félelem miatt, apja álmának beteljesedésén zabolátlan örömben volt; még a' rabszolgáknak is ménesít osztatott. Különben hatalmasan eregeté a' füstöt szájából és ökölnyi vastag tajtékipipájából. Mellette a' hetedik findsakávé szörbölé.

„Ha urad és férjed addig el nem jó, míg ezen findsában tart“ szólt az apa a' leányhoz, „nagy csorba lesz a' szerencsében, mert ez már a' hetedik findsa, és a' szent szám teljes.“

„El fog ő jönni bizonynyal, apám — felelt a' leány 's örömet a' szemét körmölte volna ki Jussufnak, hogy olly soká marad el; hanem ne siess olly igen a' szörböléssel.“

Csillogó szemekkel jöve most be egyik rabszolga, a' bor bátorrá tevé, a' földre hullás helyett fejét biczenté, mintha el akarná ejteni, és így szólt: „Dicsőség alláhnak örökén! Uram, egy derék ficzkó van odakinn, magas és nyulánk és piros; és szakálya fekete mint az éj, szeme sötét mint az éjfé, oldalán pedig egy aranyozott görbe kard van; gondolom sok hitetlen vért kiöntött már. És az uram tehozzád akar jönni, azt mondja bagdadi, és házosodni vágy. És nekem (sugá magában) egy derék aranyat nyomott a' markomba.“

„Alláhnak áldása járjon előtte“ szólt az apa, „ereszd be őt, te pedig szaladj az imám-ért.“

A' rabszolga megvakará lábaival a' földet és futott mintha korbácsolták volna. Jussuf belépett; Nurmahál arca fátyolfödött leve.

„Allah hozott kedves völegény“ szóla az apa és kezet ada neki, „leányom úgy epedett utánad mint tavaszi gerlicze zöld erdőben a' párja után. Csókolj neki kezet leányom.“

A' leány megtevé, a' szorító kezet fátyola alá huzva.

„A' szent szám még kettőt kíván“ kezdé Jussuf a' beszédet.

„Igazság! kiáltá örömeiben az apa, „esóskold meg még kétszer, hanem most állat és ajakát.“

A' leány engedelmeskedett.

„Mikor a' leány három, akkor a' férjfiu hét“ — folytatá Jussuf, „'s mikor ezen kettő egyesül, akkor van a' dolog egészen kimerítve.“

Gábríel beszél tebelőled böles völegény“ felele a' bámuló apa, „adj hét esókot leányomnak.“

Vigyázva olvasá meg mind a' hetet Jussuf, mint a' tojasárló parasztnő tojásait, 's kedve lett volna újra számlálni.

„Készen a' fürdők“ kiáltá egy rabszolga. Jussuf és Nurmahál elvezettettek, azt szolgák, ez szolgálók füröszték, dörzsölké, illattal kenék. Mire készen lettek, és Nurmahál ünnepiesen föl volt öltözve, főjén gyémántos partája ragyogva, — akkorra az imám is megjelent, a' koránnak legnagyobb áldását hozva, 's a' két szerelmes hamar kötve lön; a' levett párta Jussuf birtokában.

Az ámen még ajkai között hangzott az imánnak, midőn egyik rabszolga az apa-urhoz lopódzék 's elmondá, hogy oda ki egy kevély, zöld turbános vitéz van, ki bejövettel kíván.

(Vége következik.)

A' f e j .

Mivel épen üres helyem maradt, verseket akartam a' fejrül csinálni, de bár mint csigáztam is a' magamét, semi okos vagy inkább szép nem sült ki belőle; az az aranyhúru Apolló mostoha isten én hozzám. De hogy daczoljak vele, azért is mondok valamit a' főről. — A' fej vagyis fő egy dolog a' törzsök és válak fölött, többször üres mint telt, mint a' szegény ember hordaja; néha félben áll és bora ezetes lesz. Agyval kellene teli lennie, de itt ott a' nevelő Prometheusz korpát ta-

lált kezébe venni; gondolatokat kellene szőnie, erősen mint dunántul szővik a' vásznat és mégis finoman mint a' hollandus patyolat készítőket, de ő többnyire föllegvárokon kotlik és tollatlan esibéket költ ki. — A' fő lágyának a' csecsemőséggel be kellene nőni, de az a' gyermekségben ifjúságban is többnyire megvan 's a' koponyát jó puhának mutatja, millyen decemberben a' vad körte; férjlikorban mégis szűkül egy keveset, hanem mikor az emberek este felé ballagnak, igen és igen tágul; sőt azt mondják, hogy a' kinél előbb egészen benőtt is, itt mikor készülni kell a' fekvésre, egész erejében megújul 's halálfelelem 's kapkodás füstlőg ki belőle, mint a' tengerben fuldoklónál. A' fejnek kellene a' szívet vezetnie 's ezen hűgával együtt kellene a' többi testet, kezeket, lábokat stb. igazgatnia, azonban a' dolog legtöbbször megfordítva van, 's csudálni lehet, hogy a' lábak reá nem tölték kötelességöket. — De, — insallah — az üres hely kitelt, — egy szót se többet errül.

A' szent bernhardhegyi szerzetesek.

A' mint az ember esze és szíve minden jóbul roszat és a' roszbul jót tud csinálni szini teremteni, ugy a' szeléd keresztényvallásbul is nem ritkán véres hadistennét szándékoztak europának népei képzni. Szomoruan tekint azokra az emberbarát; hanem bizonyosan örömré, szeretetre fog derülni szíve, midőn olyan keresztény egyesületeket lát, mellyeknek egyetlen célja az embertársokon segítés. Vannak illyenek több országokban, több felekezeteknél, hanem azon dicsőséget a' romai egyháznak kell meghagynunk, hogy az itt legmeglepő képet az ő kebele adja. Az irgalmas testvérek ki előtt esmeretlenek? 's bár az agyero' mindenütt olly fokon mívelt legyen közöttök, mint a' szívereje! De magasan állanak ezek fölött a' bernardinusok, mint zordon hegyeik a' síkság fölött. Ott az örök jég és hózivatar között meglepő ellentétben tűn föl az emberi szív, a' jóság a' segedelemre készség melegsége a' természet fagyával. Nagy áldozat az ottan tartózkodás, a' természet örömeirül, a' virágzó völgyek könyű életéről való lemondás, hogy oda fönn néhány emberi élet az elhalástul megmentessék. A' száraz ész alig volna képes illy áldozatra, a' keresztény vallás szeléd lelkének hevítése pedig ennyire fölmagasztal.

Az ut helyétia vallis-kantonábul a' piemonti aosta-völgybe a' nagy sz. bernhard hegyén viz keresztül és veszedelemmel teljes. Az útas tiszta napfényben indul tovább rajta, a' jéghegyeken egész dicsőségben látja fénylenia' nap sugarait; lábai alatt a' rózsás ragyabura olly szépen fejledezteti virágait, mintha ezen zivatarak honát örök tavasz birná, de öröme igen hamar és könnyen keserű búvá változhatik. Észre vétetlenül zivatarban látja magát, a' hó szakad, az utak és ösvények eltemettetnek, a' gödrök hóval telnek el, a' magasrul lavinák-hőgömbölyök dörögnek alá, és igen gyakran halál fíja a' vándor. Hasztalan siet, pályája tévesztve van, hasztalanul kiált, hangja süket bérczeken enyészik el hallatlanul, hasztalanul sir, könyűin a' zivatar nem esik meg, — és imádkozik és az ég csudát tenni nem nyílik meg. Hideg és érzéketlen

az egész természet, és minden a' mi viszonyban van vele a' természetben, csak az emberi szeretet gondoskodik rula védő angyalkint, a' szeretet válasos lelke lebegi körül mentő geniussz gyanánt. A' szerzetes testvérek elhagyják illyenkor öröktéli lakhelyöket, bekalandozzák a' hegy oldalait, utat mutatnak az eltévedetnek, fölmelegítik az elfázottat, kiássák a' hótul eltemettet, életre törekesznek hozni a' megfagyottat. Hanem ezen szent munkát ezen szent ónadta kötelességet nem volnának képesek teljesíteni, ha egy tulajdon fajú ebek ügyességét nem használnák hozzá. Ezen ebek a' kereső barátokat késérik, magán is befutkossák a' hegyet, és a' veszedelemben lévőnek majd vezérül szolgálnak, majd uraiknak tudtára adják a' veszedelmet.

Rajzolatunk jeles darab, Landsceer keze rajzolása szerint. Látni rajta egy holt embert, egyik eb által kikaparva a' hóbul. Az eb most is nyalja és melegíti az ember kezét; a' másik eb pedig egyre ugat, jelet adva a' klastrom lakosainak. Látható mint sietnek a' jószívű szerzetesek keresztes botjaikkal kezökben. Fön a' job szeglet felé látszik a' klastrom; középen fön a' havasok, jéghegyek fejezzenek elő.

A' klastrom a' hegy tetejéhez közel fekszik mintegy 3200 lábball a' tenger fölött; erős és hatalmas épület 's kivált az utolsó időkben egy ügyes művész által a' nedvesség és hideg ellen bátorabbá tétetett. Van benne egy kis ásvány gyűjtemény, és némelly régiségek, mellyek az ezen hegyen volt jupitertemploma körül találtattak. A' klastrom körül egy különös madárfaj is láttatik jó hőségben, melly télen hófejér, tavasszal és nyáron feketével és fejjérel tarka, őszszel majdnem fekete, neve ott herbene. — A' kápolna nagy és pompás; a' szerzetesek mind honiak, azaz piemontiai és vallisaiak.

A' bernardinusok szerzete az ős régiségben augustin rendéhez tartozott, míg a' mostani idomba hozaték sz. Bernhard által 962 évben. Errül az mondaük hogy százhatvan klastromot álitott föl 's a' bernhardhegyi azoknak legnagyobb számát túl élte. Itt a' szerzetesek száma időrül időre különböz, többnyire azonban 20 és 25 között áll. Ezeknek szabályokban van az utasoknak és idegeneknek eledellel és lakással szolgálni minden év és időszakban, 's őket a' hegyeségen keresztül vezérteni jutalom és fizetés nélkül. Törvények különösen télen azt paranesolja hogy akármilyen legyen az idő két ügyes embert, — ezeknek maronier a' nevek, — vizsgálódásra kiküldjenek, egyet a' vallisai, egyet az olasz oldal felé. Ezek az említett és említendő ebek által vezéreltetve egész nap átsatangolják a' vidéket 's vigyáznak az útasokért.

Ha a' szolga vagy maronier valamely elbódult vagy kifáradt vándorral találkozik, vagy ha jó orru utitársa a' hó alatt talál valamely embert, azonnal egész sietéssel vissza megy az a' klastromhoz és segedelemért kiált. Ekkor a' szerzetesek nagy száma nyomban megindul az élesztés és ápolásra szükséges szercekkel, négye azután a' testet fölveszi (ha az mozdulatlan és erőtelen), a' többi előre megy a' havat letiporva melly nem ritkán husz lábball is mélyebb.

Hideg jeges viz van otthon már ekkorra, mint legsikereseb ébresztő szer, elkészítve, mellybe a'

fagyott test betétezik; ha ez nem adat életjeleket elő, a' fölébresztés reménye eltűn.

A' bernhardi ebek fajtája nagy és ügyes, jó szaglású; eredetét spanyolországból veszi. Öt évvel ez előtt, egy Jupiter nevezetű eb ezen fajból, melly különös hirben és becsületben tartaték mivel sokakat menté meg; jó nagy volt és a' szokáson fölül ügyes. 1827-ben a' következő módon menté meg egy aszszonyt és gyermekét a' haláltul. Eszre kellett vennie, hogy valaki elutazott a' klastrom közeletén, 's ő azonnal szárain volt 's követésére indult. A' klastromban egy idő múlva észre vették a' távollétét; egy szolga a' nyomain utnak indult és meglelte őtet egy aszszonyval és gyermekével egybatáron, kik már majdnem megdermedtek, 's az eb által melegítettettek.

Egy másik egy lavina által elöntött anyát lélt föl még élő gyermekével, a' gyermeknek addig hízelték meg az hátára ült, — kit azután a' klastromba vitt.

Egy igen híres eb 1816-ban halt meg ezen fajból, melly érdempénzt hordozott a' nyakán, mivel 22 embert menté meg a' haláltul. Utolsó útjában egy póstaferjfiut kérésre, ki a' bernhard hegy alatt lakott 's familiája gyorsabb meg látása végett sietett. Két kérésőt adtak a' szerzetesek melleje két ebbel, mellyeknek egyike az érdempénzes volt. Még nem távoztak el messze a' klastromtul, midőn két hógömb mindnyájokat eltemeté, 's nem különben a' hírlevélhordó familiáját is, melly a' kedves vendégnek elébe jött.

A' bernhardi szerzetesek többnyire száraz erős emberek; de közülök kevés él jó hosszú vénséget, a' mi hihetőleg a' kemény és szigorú foglalatosság és kötelesség miatt történik. Egyszerűek, őszinte buzgósággal látnak azon hivatalhoz, mellyet magokra válloltak, és így rövid életidejüket az érdem hosszúnak mutatja. — Közülök az elfáradtának szabad nyugalmasabb klastromba költözöködni.

Egy jelenés a' sz. bernhardhegyzül.

Szorosigazság.

Azon török követ, melly 1798-ban pariban volt, egy gyémántot vett egy ottani drágaságokkal kereskedőnél. Az alku alatt embereinek egyike ellopott egy gyűrűt. Egy kis fiu meglátta, 's a' törökök elmenetele után megmondta az apjának. Az árus megírta a' követnek; a' követ azt felelé, várakozzék 24 óráig. Ezen idő lefolytával egy kis szekrényt kapott a' kereskedő; fölnyitá 's benne gyűrűjét megtalálta a' leütött fejű tolvaj fogai között.

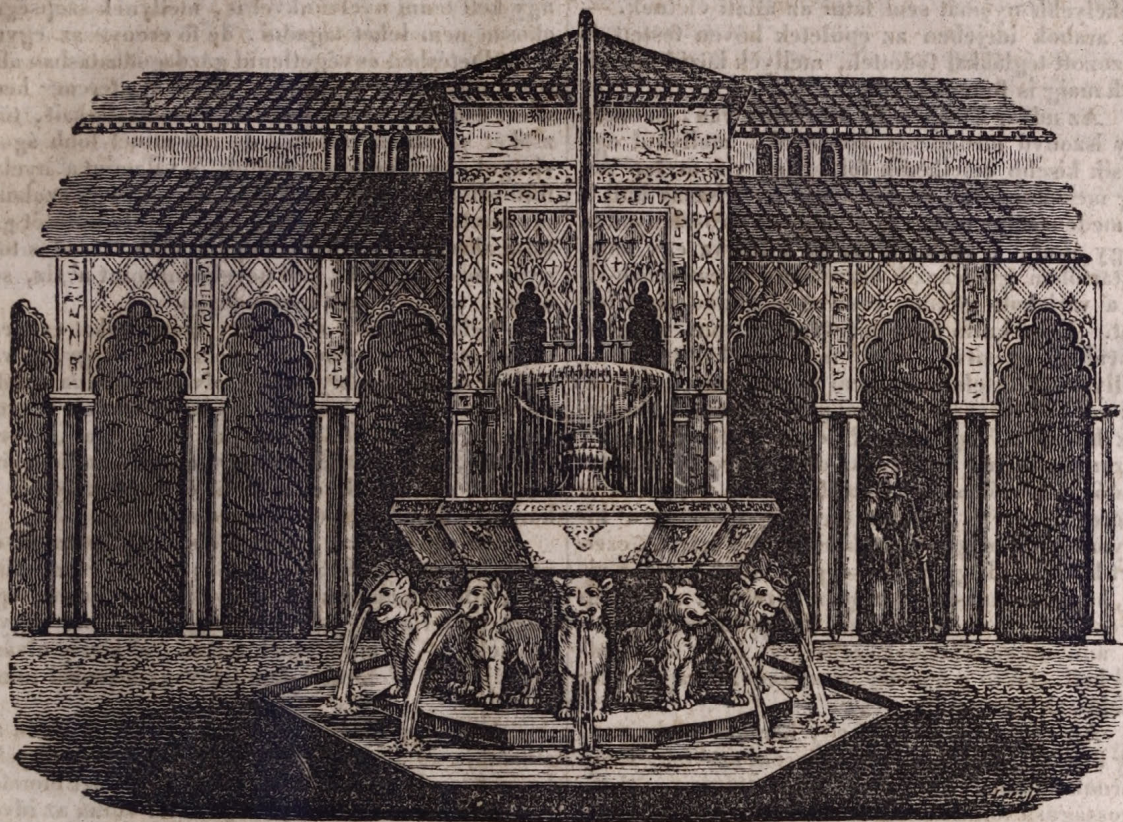
A' francziák halálmegvetése.

Egy gondviselő megírta egy francia katonának, ki az abukiri csatában egyik lábát elveszté 's akkor is a' kórházban fekiüdt, — apjának halálát. A' francia így felelt. „Kedves gondviselő; — köszönetet a' hírért, — melly olly mindennapi csekély esetrül szól. — A' mi magamat illet, egészen jól vagyok a' kórházban. Az abukiri csatában elvesztém egyik lábomat, de hálá isten, megvan a' másik mellyel maradok legalásabb szolgája az urnak.“

Lipsén, Wigand Otto felelési terhe alatt.

Nyomatott Breitkopf és Härtel-nél.

Alhambra - palota.

Az oroszlányok csarnoka.

Hol most spanyol országban csupa keresztények lagnak, ott az ugy nevezett középkorban muhamedánusok, arabok parancsoltak. És akkor spanyol ország nagy része jól művelt földü volt, a népesség száma többre ment mint most, a mesterségek üzettek, a tudományok virágoztak, és az itten lévő arab oskolákban égett a lámpa még, különben europát egészen sötétnek lehetne azon időbül mondani. Utób az arabok kihajtottak spanyolországbul, és a felsziget megnéptelenítetek. De egyre látni maradványokat az arabok idejébül spanyolország minden tájain, — ezek közé tartozik az alhambra palota is.

Ez egy vár vagy jobban egy része azon régi várnak mellyben a granadai arab királyok (sultánok) laktak spanyolországban. A vár falai tornyakkal bővelkedők, s rendetlenül körülkerítik azon magas halom tetejét, melly a városra néz s a sierra nevada vagyis havashegyek védvárát teszi.

A saraczenok vagyis arabok idejében 40,000 embert magába fogadott ezen vár a mellékerősségeivel, és nem ritka alkalommal a fölzöndült népek ellen szolgált menedékül az arab uralkodók-

nak. Ezen fényes várnak első udvara, mellybe az idegen béeresztetik, „közönséges fürdő“ nevet visel, és egy hoszúdad tért képez. Ezen tér közepén egy mély medenceze van tele tiszta vízzel, bele pedig márványlépcsőkön vagyis (az idegen nyelvbül magyarrá rutított szóval) márványgerádiesokon van a lemenetel, mindenik oldalán pedig egy sor narancsfa. Márványpadlozat fűdi az udvart s boltzatok veszik körül, oszlopokon állók, minden esmert rendes oszlop-styltul különbözőkön; a táblázatok pedig és a falak emelt művel vannak bekezeve vagyis befűdőzve. Minden osztályban ezen értelmü arab mondasok vannak fölírva. „Itt senki sem hódoltató, csak maga alláh;“ és „engedelmség és tisztelet fejedelmünknek.“ A táblázatok aranyozva vagy festve vannak, a festés egyre új fris marad; a falak alsób része mozaik, melly csudálatos ágak és virágkoszorúk bokrozatát mutatja. A csarnokok és előszobák barlangokhoz hasonlítanak.

Azon kapuval átellenest, mellyen bé szokás jöni, egy másik van, az oroszlányok csarnokához vezetó, melly egy hoszúdad udvar, 100 lábnyi hoszú,

50 lábnyi széles, — oszlopos boltokkal körülvéve, fejr márványval padlózva. A' falak öt lábnyi magasán kék és sárga téglákkal födtek és fölül 's alul egy sor apró czimpaizs van, kék és arany mázzal 's arab mondásokkal, mellyeknek értelme „Senki sem hódoltató, csak allah.“ A' födelet és kart tartó oszlopok fejr márványbul vannak, igen vékonyak, csudálatosan ékesítve 's rendetlenül intézve vagyis helyhezítve. Azonban az igen különös hogy a' levelek minden bősége, és az ékeségek ritka meglepő összehalmozása mellett legcsekélyebb nyomát sem látni az állati életnek. — Az arabok idejében az épületek bőven festett és mázozott téglákkal födtek, mellyek közül némelyek maig is fönmaradtak.

Az udvar közepén 12 orozslány van, hátokon egy iszonyú medenczét hordozók, mellyből egy másik kisebb emelkedik föl. Egy viz oszlop pedig mesterségesen magasra ugrik, vissza hull 's a' medenczébe esik, mellyből az orozslányokon megy által, 's azoknak száján kifolyva egy nagy viztartóban gyülekezik öszve, melly csatornák által a' várlakok minden részére elegendő vizet bocsát. Ezen kútfő fejr márványbul van, virágkoszorukkal ékesítve, arab mondásokkal tarkázva, mellyeknek értelme, „nem látod, bőven foly a' viz mint a' nilus;“ „ez a' partokat mosó tengerhez hasonlít, hajótöréssel ijesztő a' tenger síját;“ „ezen viz bőven ömlik, az orozslányokat megütandó;“ „irtóztatón dolgozik a' csata napján mint az orozslány;“ „a' nilus dicsőséget szerez a' királynak, és a' magas hegyek kihirdetik azt;“ „ezen kert bővelkedik gyönyörűséggel, allah gondot visel, hogy ártalmas állat meg ne közelítse. „A' szép herczegné, ki ezen kertben sétál gyöngyökkel fődve, annyira emeli ennek szépségét, hogy kételkedned kell, kútfő e ő melly lecseregdez, vagy pedig imádóinak könnye!“

Az oszlopszat mögött egy lerekes szoba van, egy forrással, hol a' férjfiak kávézni szoktak. Ezen csarnok idoma, kupjának kellemetessége, a' világozágnak fölülrül való tetszetes clozslása 's azon mód mellyel a' szép ékesítések mérve, festve, végre hajtva vannak, minden leírót erőt meghalad. Az mondják, hogy ezen gyönyörű helyen gyüjté öszve Abubdulah az Abenszeradokat, fejüket leüteté 's a' forrásba mártatá.

Ezen csarnokkal, melly az Abenszeradokénak mondatik, átellenest a' „két lánytestvér“ csarnoka van, ugy nevezetve két igen szép márványdarabul, mellyek vitorlaképen emelkednek föl a' padlózatbul 's 15 lábnyi magasok 7 és fél lábszélesek 's minden repedés vagy moecok nélkül valók. A' kapu minden egyebet fölül mūd az ékesítések bőségében vagy inkább pazarlásában, és a' tekintet gyönyörűségében, mellyet a' szobasorok szereznek számára, hol a' szemek oszloprendeken sikamlanak el 's legvégül egy nagy ablakot érnek, a' mezőségre nyílot. Hasonlíthatatlanul gazdagok ezen szobasorok az árnyozatok és színezetek változásában, midőn a' napvilág hat beljök 's általok visszaveretik.

E' szobábul egy kis myrtus kert körül el egy mellék épülethez jutni, melly V. Károl császártul építeték, és egy kis erősséghez vezet, „a' sultana öltöző szobája“ neviühöz. Ebben egy nagy márvány vitorla van, esüőregekkel ellátva, mellyeken az alatt lévő kemenczébül illatfüst emelkedik föl.

De ki gyózné mind azon szobákat csarnokokat és teremeket előszámlálni, mellyek itt vannak; ki volna képes leírni jól azon ékeségeket; mellyekkel azok bővelkednek; — arra a' képekkel bő arab nyelv lehet elegendő; a' mi kunyhó, kalyiba, háznyelvünk ügyetlen erre. Azon egyszerű dolgot „kastél“ is rontott diak nyelven nevezük, a' „csarnok“ és „terem“ nemű új szavakat sokan dörmögni is fognak a' duna tiszán, — pedig, édes atyámfiai, valamint házi bútorainkat csinosbítgatjuk, lapos erszényeinket pufasztani igyekezünk, ugy kell tenni nyelvünkvel is, mellynek szépségét okosan nem lehet tagadni, de fő erénye az egyre szépsülhetésben és végetlenül gazdagodásban áll; stb., mert ez nem ide való 's csak a' „terem“ kedvéért csuszott be áltolam, ki a' nyelv sarkait, törzsökét szentnek tartom, de reá minél több ágot, virágot és gyümölcsöt ohajtok, 's valamint a' nyelv-fölfördítőkkel újat huzni kész vagyok, ugy azoknak is szeretnék körmére ütni, kik a' nyelv nölését gátolni akarják, 's felejtik hogy a' több százados tálgyön több makknak kell nevedkedni mint a' tiz, sőt ötven, sőt még száz esztendősen.

Telhat a' többi szobákat, csarnokokat és teremeket csak egyszerűen nevezem meg, hogy, ha valaki a' spanyol könyvekben olvasni találna ruluk, ne mondhassa, a' magyar író tudatlan volt 's azon teremek neki csehaluk voltak. Szépek a' „követcsarnok“, a' „tanácsterem“ és az „audiencia-szála!“ stb., mellyek a' többi ékeségek között a' koran csillogó helyeivel is bővelkednek.

Az emelet alatt, azaz földszint hálszobák és nyári lakások voltak; és kútfők; királyi és más firdők, illatkemenczék és edények a' füstölésre; egy zúgó galleria, egy labirint vagyis bódony vagyis tömkeleg — a' mint kinek tetszik, a' király olvasó szobája, 's a' királyi familia vagyis család munkaboltjai.

Ezek így lévén, azaz szépnél szebb lévén az alhambra és a' grenadai vár, 's granada környéke lévén azon hely, mellyrül egy spanyol azt mondá, ha az ördög ezt mutatta és ajánlotta volna az idevítőnek, ez bizonyosan térdre hulla előtte és imádá őt; — nem csudálatjuk hogy az arabok egyre fajdalommal emlékeznek alhambrára, és olvasóik forgatása közben buzgón imádkoznak azon hely viszszeresésért, mellyet a' próféta menyei paradicsoma földi képeinek tartanak.

Nem lesz fölösleges talám Washington Irving szavaival fejeznibe leírásunkat, ki nem régiben vizsgálá meg ezen régi arab várt és így ír róla. „Az épület egy része sem ad olly teljes képet vagyis ideát eredeti szépségérül 's nagyságárul mint az orozslányok csarnoka, mert egy sem szenvedett olly keveset az idő pusztításátul. Középen áll az énekben és történetekben híres forrás. Az alabastrom-medenczék egyre öntik gyémánt esőpjeiket, 's az azokat tartó orozslányok ma is szinte ugy esurgtják kristál (jég) csermelyeiket, mint hajdan Boabdil napjaiban. Az udvar virágagyokká van készítve és körülvéve könyű arab boltmenetekkel vagyis arcad-okkal nyílt vermübül vagyis filligranmunkábul*) készültékkel; 's karesu, fejr márványoszlo-

*) Könnyebb megtartani a' filligran nevet mint helyette újat csinálni, — azt szótárainkban is tapasztaljuk; de mivel az egész munka verés, reszelés, raspolás által áll elő, én vernü-nek bátorkodtam elnevezni.

pokon állókkal. Az építés műve, valamint a vár egyéb részein is, inkább cifrázott (ékesített) mint roppant; kényes és kellemes izlésre, 's renyhe mulatsági hajlandóságra mutatva. Midőn az ember az oszlopok szép ékességeit 's a falak töredékénynek tetsző emeltnívét megnézi, nehezen tudja hinni, hogy azok annyi század rontó 's bontó erejét, földindulások rászását, hadak erőszakát 's a jó izlésű utasok csendes, de nem kevesebb veszedelmes lopdozásait általélték.

Az arab monda azt hirdeti hogy az ezen gyönyörű épületet építő király a' búbajos (titkos) tudományokban jártos volt, 's alchimisták által szerzete magának elegendő aranyat és ezüstöt a' munka végbevételére. Az való, soha sem készült a' barbar nagyság izlésében ennél nevezetesebb hajlék; és az idegen, ki a' mai időben jár annak csendes elhagyott udvarain 's rongált csarnokaiban, elhülve néz föl aranyozott és festett domjaira, bujálkodó ékesítéseire, mellyek a' rongáló időt daczolva, egyre megtartják fényüket és szépségöket."

A' bagdadi khalifafi küprosz szigetén.

(V e g e .)

„A' hol egy van, oda háromnak is kell jőni“ monda az apa, „bizonyosan leánykérő lesz. Majd elutasítom én.“

Kiment 's a' beszélő szobába cseszteté az idegent.

„Áldástenger rajtad és leányodon, és mindeneden,“ kezdé az idegen. „En a' hatalmas Harun al rasid fija vagyok, a' szent szék reám vár apám halálával. Most dicsőségem jövendő társát keresem, ki szép, erényes és szeretni tudó legyen. Leányod hirt megérinté füleimet. Szép ő (azt mondják a'ula) mint a' derült nap, a' föllegtelen reggel, a' csendes kék tó; esze termékeny mint holdog arabia, szeme lángoló mint a' libanoni zergéké. Jövék hogy látását először, ha pedig a' trónra méltónak találom másodszer a' kezét megkérjem.“

„Mind szép és mind jó ez“ felelt az apa, „csak az a' hiba van benne, hogy a' khalifafi épen most esküvék meg a' leánnyommal.“

„A' khalifafi?“ szóla ez bámulva, „az én öcsém mind bagdadban vannak és még nem házosulandók.“

„Édes urfi“ felelt az apa „megbocsátok, leánnyom szépsége csábíta ennyire; hanem a' mint mondom, leánnyom már a' khalifafihoz ment.“

„Uram, meg vagy esalva“ mondá a' khalifafi, „hamis kezekre adád leánnyodat.“

„Alláhra mered ezt mondani?“ kérdé az apa. „En szívemről szoktam egyenesen le beszélni, 's minden szavam allah-sulyosságú.“

Az apa elhagyá az idegent 's az imámnak megsugá az esetet.

„Fontos dolog,“ mondá ránczba szedett homlokával az imám 's a' férjfiak megfizettetése forgott eszében; „nem kell hirtelenkedni, még a' dolog ott van, mellyet nyugoton matrimonium non consummatumnak neveznek.“

„Bocsássátok el egymás kezét, fíjain“ szólt az apa, „menjetek távolacskáb egymástul.“

A' két fiatal elhült; a' legény arráb állt, de a' leány utána mozdult.

„Ide lányom,“ — szólt az apa — „uj kérőd van oda kinn, és pedig zöld turbános, sárgacsis-más, aransarkantyus.“

Az apa behivatá most az idegent; addig az elhalaványult vőlegény a' rendkívüli esetekre sebébe csesztett aranyokból hatot az imám kezébe nyom, mellyre az imám képe egyre fontosul, szája mozog, megnyílik 's: „Ha az allah, próféta és Gabriel sugalásának helyet adhatni, akkor én ünnepelesen kinyilatkoztatom, hogy a' khalifavérének csak ezen jelen lévő ifjat esmerem el 's reája mondott áldásmat ismételem.“

„Amen!“ csengék az aranyok, mellyeket beszéde alatt nadragzsebe nyilásához vezérelt az imám, 's nagy mozgásokat nem akarván könyökével a' levegőben írni, egy kissé magasrul potyogtatott le. — Majd kezdődék a' visga.

„Nem a' khalifának fija vagy?“ kérdi az imám az újonnan érkezett-tül.

„Az vagyok' lón a' felelet.“

„Ugy e a' khalifának fija vagy?“ kérdi Jus-suftul.

„Nem vagyok' felelé az.“

„Ezek az ifjak megbódultak a' szerelemtül“ mondá az imám. „Szegény fíju (s Jussuf homlokát simogató), ne félj, a' mit megnyértél a' tied marad.“

„Hiszen ha az övé már, akkor nem esenkedem érette“ szólott komolyan a' khalifafi.

„De öcsém ha igaz az ügyed, ne engedd, szólt az apa; száz bokrot is átvisszálhatsz míg olly szép leányt lesz mint az enyém. Félre a' fátyollal Nurmahál.“

Es Nurmahál nem engedelmeskedett.

„Igen szemérmes a' leány“ szólt az apa 's félretolá termete elől a' fátyolt.

Nurmahál oldalast fordult 's arczát elrejté. — Az imám pedig bal kezét a' khalifafi felé öbölözte. Eszre vette ez azt 's tapasztalगतás kedvéért bele-nyom tiz aranyat, míg azonban az apa megfogá leánya derekát és fejét, és egyenesen állítá a' khalifafi elébe.

A' khalifafi elhült, ilyen szépséget nem reménylc küproszban találni. Az imám pedig köszörülé torkát 's: „Ha ezen arczvonatokat mélyebben vizsgálom, ha ezen zöld turbánt megnézem, ha e' méltóságos termetre tekintek, ha ezen áldás osztó kezekre gondolok, akkor biz én, mégis azon vélekedést kapom szívembe, sőt allah és a' próféta és Gabriel azt sugják füleembe, hogy ezen ifjunak kell a' khalifafiának lennie,“ mondá, 's a' vett tiz aranyat nadrága zsebébe dugta, de szorongásában elfeledte, hogy balzsebe lyukas, 's az aranyok mind a' szőnyegre hullottak. Már hajlott utánok, midőn a' gyorsabb rabszolga megtisztítá a' szőnyegeta' szemettül, a' kisérendőt által nem merve adni a' bulajtónak. Keserü pillantatokat vetett az imám hátra.

„Látom én, apám, kezdé Nurmahál, hogy nekem kell a' dolog végére jánom. Tehát én szabadnak gondolom magamat, egyiké sem vagyok ezen szép ifjak közül, hanem azé leszek, a' ki megtudja mondani, hany rózsa van ezen porcellánban. — Tehát szép bajnok a' zöld turbánnal, huynd be szemedet és mond meg hany rózsa ez?“

„Kilencz' felele a' khalifafi, gyors tekintetet vetve a' bokrétán által.“

„Es te szép bajnok a' fejez turbánnal, ki szemedet már rég behunytd, mond meg hany rózsa van itten?“

„Három és hét a' szent szám' felelt Jussuf.

Az apa Jussuf részére kezdte pártolni.

„Szép bajnokok mondjátok meg hány bokor-
rul van e' rózsabokrétá szakasztva.“

„Háromrul' találgatá a' khalifafi. „Tízrül“
felele Jussuf.

Az imám bámult, mert ezt maga sem tudta
volna, a' két kezét pedig mindenik oldalrul öblöze.
A' khalifafi izzadt, mintha rigorozumot tett volna,
és az imám mozgásait nem vette észre; Jussuf vi-
szont hat sárgát nyomott az öbölbe. — Az apa a'
esata kimenetelét látni gyanita.

„Mondjátok meg szép bajnokok, volt e vagy
megy e az én kegyelmes apám a' legszentebb ko-
porsóhoz,“ kérde a' leány.

A' khalifafi válat vonított, Jussuf pedig: „már
az egyik szent számot meghaladá, 's a' nagy allah,
kinek neve öröken dicsértessék, bizonyosan a' má-
sik teljes szent számra is fogja segíteni, akkor pe-
dig — úgy látom irva a' menyei akkoránban, illés
esete ismétlést látand.“

„Gábriel szól belőled édes gyermekem“ —
mondá a' buzgó lelkesedésbe merült apa, „vala-
mint én még háromszor Mekkába megyek, úgy le-
gyen tied a' leányom.“

Egy mellékszobába tolá őket; az imámot és
khalifafit pedig az ebédli szobában megkávéztatá.
Azt mondják, a' khalifafi soha sem találta olly rosz
üzünek a' kávéét, mint most.

S k o r p i ó.

Kevesen tudják, vagy legalább nem sokan, ho-
nosaink közül, hogy ezen szép ágbogas állatot
magyarországon is láthatni, tehát nem kell olasz
országba vagy még talám afrikába menni megné-
zése végett. — „De micsoda gondolat is az? hal-
lom kérdezni,“ majd egy skorpióért mozdulunk
ám ki a' határbul; más nevezetességeink is volná-
nak hazánkban 's — köztünk legyen mondva — azo-
kat se nézzük meg, noha néha majdnem (engede-
lemmel legyen mondva) orrunk előtt fekszenek.“
Igaz biz az, barátaim, magam sem tudtam hogy
skorpióink vannak, míg egyik esatangoló, de tal-
pra esett barátomtul a' harminczkettödiki őszvel
mehadia vagy inkább orsova tájárul egy üveggel nem
kaptam pálinkával olly jól fölöntve, hogy hetven
muskla közül hatvan kilencz sóhajtvá mondta volna:
beh kár azon isteni italért. Mivel pedig az orso-
vára utazás költségbe és időbe kerülne, mi, azaz
angol metszőm és én és a' papiros készítő stb.,
egy két perez alatt és majdnem ingyen megemes-
tetjük vele jó olvasóinkat.

Minden dolgot jó a' helykiszabással kezdeni;
igy nekünk is mindenikünknek ki van szabva he-
lyünk, ki van a' csillagok helye szabva, az orosz-

lán yoké, nyargalócz szarvasoké stb. A' természet
tudósok is mind addig nem nyughatnak, míg min-
den esmerték testet valamely bizonyos kiszabott
helyre be nem dugtak. Így a' skorpiót is hajdan a'
bogarak közé dugták 's a' mi kedves Földi-ünk-
nél „szárnyatlan bogár“ ő, a' mint könyvében a' 563^{dik}
lapon olvasható, hol a' többek között ez mondatik
rula: „a' skorpiók természetben és életke módjában
közelitenek a' rákokhoz, esztendőnkint hejjokat
elvetik, eleven szülnek, ingereltetve farkokkal
szurnak, magokban senkit nem bántanak, nem is
mind olly ártalmasok.“ — Az állattudósok apja
pedig, a' francia Cuvier a' tudós pókneműekhez
(arachnides pulmonaires) számlálja őt, míg az an-
gol író így beszél rula:

A' skorpiót a' hejas állatok (crustaceák) és pó-
kok közé helyeztetik a' természettudósok. Teste
véde van kemény hejjdomu födelék által mint a'
rákoké, de idomára nézve némelly pókfajokhoz kö-
zelit. A' skorpiót minden e' féle tárgyul írók föl-
jegyezték a' régiség legelső ideje óta, és némelly
irtóztató regék beszéltetnek mérgének szörnyü
munkálkodásáról. Nincs kétség alatt hogy ezen
teremtmeny mérge némelly esetben halált okozott;

de általában szurásának következése (fogantja) kevesebb szomorú, mint közönségesen gondolják. Mérege leginkább hővelkednek a' nagyobb fajok, mellyek a' heves, forró ég alatt laknak. Tanyák pedig a' föld üregeiben, a' bődönös fákban 's dűledékes épületekben van.

Egy francia orvos, ki nagy figyelemmel volt ezen állatok életére, sok különöset beszélt róluk. Ez azt mondja: a' nó skorpio igen nagy vigyázással van kölkeire, és utób megtanítja őket leseiknek kiásására; a' mi a' franeziának figyelmét igen magára vonta, 's nem ok nélkül, mert az valami nevezetes, ha azon alacsony állatosztalokban is van a' tanulásnak helye 's nem minden vak ösztönből történik. Ezen orvos sok vizgát tön a' skorpiók mérgének fogantatásával is; magát gyakorta megszuratta általok, 's így azt tapasztalá hogy egyre kevesbé és kevesbé lettek a' szúrások fájdalmasak 's végre egészen érzéketlen lett mérgök iránt. A' megszurtt rész igen földagad, rendkívül nagyon fáj és pedig mindjárt nyomban a' megszurás után. A' fájdalom az ember alkotása szerint huszonnégy, negyvennyolcz óráig eltart, néha három nap is.

De leg föltetszőb következés az erőnek hirtelen és teljes leveretése 's olly nagy kiterjedésben, hogy a' beteg egyszerre megfosztatik főnálhatási erejétől. Ezen jelnél fogva az orvos be akarja a' skorpio szurást a' gyógyszerek közé hozni, olly esetekre midőn szükséges volna a' szív verését hamar elállítani.

Sok kegyetlen próba és tapasztalgatás is téték azon monda igazságának kitanulása végett, ha valjon „a' tüz által körös körül bekerített skorpio, ha a' luszabadulásra semi útja nincs, megszurja e magát, hogy önmérge által veszszen el.“ Azonban az igazság abban látszik lenni, hogy a' szegény nyomorult állat az égés fájdalma miatt görbe-dezven, farkának végét, melly természetesen víz-sza felé görbül, érintésbe hozza testének valamelyik részével, 's (hoszá teszi az angol) tökéletesen meg vagyunk győződve hogy azt nem önmegsértés akaratjából teszi.

Mérge a' farka végén van az utolsó gomóban, melly igen hegyesen végződik és görbén mint a' horog; legvégehez közel két vékony nyílás van, mindenik oldalon egy, mellyen által bocsátja ki a' megszurta sebbe a' mérget.

Az izlandi ugró hékutak.

Island mind természeti, mind erkölcsi tekintetben nevezetes és érdeklletes sziget. Az örök hidegség ege alatt feküvén különösen föltetszőleg mutatja egész színén a' lábunk alatti tüznek rettenő munkálatait; és távol magára hagyatva lévén a' földsarki tengerben, a' kora mivelődés, a' kora civilisatio szerencsés behatását láttatja lakosain. Az olly tartománybeliek, hol a' természet munkái meglepő nagyságokban mutatkoznak, többnyire komolyak, vizsgálódók, hevesek, buzgók szolítak lenni, minél inkább olyanoknak nem kell lenniük island lakosainak, kik minden lépést kialudt lánván tesznek, kik naponkint a' lángoló vulkánokra kénytelenek nézni, kik besötétülni látják az eget a' forró viz gőzföllegeitől, melly a' föld gyomrábul löketik esmeretlen erő által a' nap felé föl.

Island szigetének ugró hékutjai fölséges és gyönyörű tárgyak a' természetben. Némelly utak által le vannak ezek jól írva, kiknek előadása

szerint mi általános képet akarunk adni ezen kellemetes jelenésekrül.

Ezen ugrókutak legnevezetesebbikei a' sziget délnyugoti részén vannak, mintegy 56 angol mérföldre a' híres Hekla-vulkántul, 's mintegy 12 mérföldre Schalholt városátul. A' gőz, melly ugrások idején fölszál belőlök, 16 mérföldre látható. Az ugrókutak többnyire a' síkon vannak, apró halomsor tövéhez közel. Némelylek a' halom oldalaiul törnek elő; és néhány igen közel a' tetőhöz. — Mintegy száz találhatik két angol mérföldnyi kerületen.

Három vagy négy a' legfő ugrókutak közül geyser nevet visel, melly az ó skandinavi nyelven kutföt, forrást jelent. Ezek közül pedig a' két legnevezetesebb nagy és kis geyser nevé.

A' nagy geyser-hez jutván, ha nyugodt, a' szája igen tágosnak és kereknek látszik, — ennek közepébül pedig bőven tódolg föl a' gőz. Ezen száj oldalán fölmenvén egy tágos tekenyöt látunk,

melly részint forró, igen tiszta és buborékokat hányó vízzel van megtelve. Ezen tekenő közepén egy gömbölyű eső vagy töltés van, mellynek mélysége mintegy 30 lábnyi, szélessége (átmérője) pedig 8—10 lábnyi, de teteje felé megtágul 's fokosként nyílik a tekenőbe ki, melly mintegy 150 lábnyi kerekű, 's mikor megtelt, a víz négy lábnyi mély benne. Belső oldala fejedtet színt mutat 's kova nemű kéregből áll melly a forró víz örökös rá dolgozása által egészen megszilárdult. A száj belsőképen a vízből lerakott, lecsapott anyagokból áll, melly örökös és szüntelenül mossa őt. Száját elhagyván pázsitos, torfás földön fut keresztül a forró víz, 's a torfára, mohokra 's más növényi anyagokra hatván, azokat kővé változtatja és igen jeles kővé vált darabokat szolgáltat.

A lökődések igen rendetlen időszakoszonként történnek. Hangos durranások által jelentik magukat a föld gyomrában, ágyudörgéshez hasonlítva, a föld megrázkodik 's az utasnak intés van adva, távozzék el a helyről. A víz ugyan azon időben erősebben és erősebben el kezd forni, 's végre a tekenőbéli víz hirtelen fölvetetik a levegőbe, utána többször és többször történik szabálytalan lökődés, mignem egy fölséges vízoszlop emelkedett föl nagy magasságra, temérdek gőztül vetette körül, melly nem kevésbé rejti el a víz oszlopot a szemek elül. A jelenés leírhatatlanul dicső ezen lökődés szakaszában. Az egész körül belül lévő gőzkör vagyis levegő tömve van egymásra tóduló gőzárral, melly egymást hajtja forgatja, emeli; — rajta keresztül pedig vízoszlopok látszanak, tajtékka változva 's mindenféle sokféle irányban feccskendezve. A víznek nagy része gőzzé változva elszál, de a nagyobb rész vissza esik a földre szép záporoként. Midőn az oszlop a tekenőből emelkedik ki, a víz igen szép színeket ver vissza; — néha a legszebb és legtisztább kéket; máskor tenger-zöldet: de tovább emelkedve minden színt elveszti, 's az oszlop midőn ezer és ezer esőpökre és részecskékre oszlott, hófehérséget mutat. A vizugarak részint egyenesen ugranak föl felé, részint kihajlanak és gyönyörű görbüléseket tesznek. Ezen kilökődés és ugrás, idomát egyre változtatva, mindaddig tart, míg a hajtó erő megszűn a föld gyomrában. — Azután a víz leszáll és eltűn a töltésben, de nagy hamar előjön viszont 's a tekenőt a' mondott módon betölti, — 's ezen állapotban marad a jövő lökődésig.

Nem igen messze van a nagy geysertül, az új geysert, melly örökös zajgásátul zajgó geysertnek is mondatik. A lakosoktól strokn néven nevezetik, a mi köpüt jelent. Ennek külső idoma különbözik a nagy geysertül. Töltésére, melly mintegy 44 lábnyi mély, és 9 lábnyi széles, nem kerek egészen, és nem is oly függős mint a másik. A mint a tekenőbe nyílik, egyik oldalról kéregfallal fogatik be, a másik oldalon laposan megy át a tekenő fenekébe. Ugrásai keveset különböznek amazétul, kivéven hogy kisebbek.

A' köszén haszna.

Szeretett hazánkban is van Ferencz, béga, sár-víz esaternája, vannak soprony baranya veszprém és más több vármegyének használni kezdett köszénbányái, a dunán két gőzhajónk jár, mellyek a köszén tüze szülte gőz által hasogatják a vizeket, vas-

utrul nem csak szó volt, hanem (bár, sikeresebb el-süléssel!) próbát is látott pest síkja. És így a világ legfőbb békethémai honunkban is megpöndítettek, a mi törökországban még bizonyosan nem történt. Mi a német „nemzeti tár“ szerint ezen dolgoknak más honokban való viszonyát terjesztjük ezennel kedves honosaink szeméi elé.

A' köszénás anglának jó idő óta legfontosabb kereseti (szerzeményi) ága. Magában már 80 millió tallér a kiadott köszén becsé évenként (16 millió tonnánál, egy tonna 2240 fontjával), de végtelenül fontosabb azon befolyás miatt mellyel a kereset többi ágaira van. Évenként 300,000 tonna durvas gyártatik vele, a vasportekáért pedig, a finomabb készítményeket is ide számítva, 140 millió nyeretik. A' köszén által mozgásba hozott gépek vagyis masinák 30 millió ember helyett dolgoznak. Évenként 230 millió tallér becsü pamutot, 160 millió becsü gyapjat és 30 millió becsü vásznat fonnak meg és szőnek. Kőszene és gőzgépei vagyis gőzmasinái segítségével évenként 1200 millió tallérnyi gyár vagy fabrikai portekát készit anglia, 's ezen iszonyú szorgalom ösztökölve a kereskedéssel mezei gazdasága terméseinek becsét a' majdnem képtelen nagyvadász látszó 1722 millió tallérra emeli. Ha ez ujonan egy igen alapos irat*) által meg nem mutattatik, félénk a fenhéjzási szemrehányást azt mondvá, hogy nagy britania esztendei természetmánya 3600 millió ezüst tallérra becsültetik.

Mind azon kincs, mellyet spanyolország és portugallia legfényesebb időszakaszában a két indiából öszvegyűjtött, csekélység azon iszonyú gazdagsághoz, mellyet angolország csupán köszénével előteremt.

És még nincs négyszáz esztendeje, midőn anglában szinte ugy becsémélték ezen nagy gazdagságforrást mint ma német és következőleg magyarországon is. Sőt annyira ment akkor az előítélet, hogy a londoni nyalka legények és haszontalan utszatapodók, millyenek mindenfelé találtak, a' köszénfüst és szagért megboszonkodva kérelmet adtak a parlamenthez, tiltsa el ezen pokoli tüzelőszer (infernal fuel) használatát, melly a finom embereket londonbul elkergeti 's a legjelesebb orvosok tanubizonysága szerint melnyavalakat, bőrkiütést stb. okoz.

A' francziák honában hajdan a' tehetős és előkelő embereknek más dolgok volt, mint a' szorgalommal foglalatalkodás. Colbert, ki talám minden mások fölött értette a' holt erők életre támosztásához, még nem is tudta van e köszén frankhonban vagy nincs. Csak a' 19-dik százodban kezdtek utána vizsgálódni és — bebizonyodott hogy franciaország szinte oly gazdag a' köszénben mint anglia. De a' sok belső és külső háboru nem engedé meg mindjárt ezen éji kincsek napfényre hozását. Napoleont illeti azon dicséret hogy ő ajánlott és hozott kezdetbe egy esaternára rendszert vagyis canalis-systemát, melly által a' köszénásás dívatba és keletbe jött. Már a' restauratio vagyis a' bourbonház visszatétele alkalmával 1½ millió tonna ásaték, 's ha a' nagy francia vasuti rendszer elsül és életre kap, egy emberkor alatt 10 — 20 millió tonnára emelkedhetik, a' mi a' francziák nemzeti jövödelmét több ezermillió frankval bővitené.

*) Pablo Preber, Taxation, Revenue etc. of the british empire. London 1855.

A' kőszén ásáson jól észrevehető, mint hat a' földalás és mivelődési előrehaladás a' természet erői kifejtésére. A' gőzgépelem nemcsak nagyobb keresést és keletet szerze a' szénnek, hanem a' megnyerését is végtelenül könnyebbité. Azon kőszén erek, melyek hajdan a' víz miatt elhagytak, most kevés költséggel munka alávetettek. Hanem ezen javítás keveset segített volna, ha a' szállítás meg nem lehetne könnyebbiteni. Szokott ország utakon már 2—4 mérföldnél történik; a' vasutakon pedig még kedvezőbb a' szállítás, mivel az télen is történhet, midőn sokkal nagyobb szükség van a' kőszénre.

Pensylvania kőszén bányái (éjszak amerikaiában) tanuságos példát annak erre. Philadelphiatul 110 angol tehát majd 27 német mérföldnyire végtelen kőszéntelep van 's mivel a' földszinére néz, igen olcsón kapható. Ebből az országuton hozva 25, — 20 dollár volt egy tonna, midőn a' fának öle 5, — 6 dollár, — innét nem volt kelete. Tehát a' delawar vizén kezdtek hordani, hanem 12 dollárnál aláb most sem lehetett adni. Utób csatorna ásaték 's a' kőszén tonnaja 3 dollárra szált. Utób a' vasutakrul levén szó, világos lett hogy gyávaság a' hegyekrül költséges és sok zárót és rekesztőt kívánó csatornák vezetni a' szén, melly alá magasulnya miatt lefut. Innét a' lejtős helyeken vasutakat készítettek 's a' kőszén ára 5—6 dollárra esett le. Most azon vannak az amerikaiak, hogy ezen vasutakat philadelphiatig nyujtsák 's bizonyos hogy ekkor 5 vagy 5½ dolláron nagyobb lesz a' nyereségök mint ha a' csatornázásnál 6 dolláron adják a' tonnát. — Azoknak számára, kik a' csatornákot mindegyre olcsóbbaknak vélik, itten az okokat is megmutatjuk példákban.

Azon társaságnak, melly 100,000 tonnát akar vásárraállítani, fél millió dollár tőkepenzre, s' nyáron kettőzött szállítás eszközökre van szükség, melyeket télen által használatlanul kell hoverni hagynia. A' mit a' jövő télen adandel, azt udvaraiban kell földhalmoztatnia nyáron. A' mit a' jövő nyáron szállítás el, azt télen által a' bányák előtt kell rakásra helyezettetnie. Tőkepenze tehát csak egy év leforgása után jó az erszénybe (tárba) haza. E' mellett ha a' tél nagyobb 's a' kőszén igen kel, nem adhat többet el, mint a' mit (talám nem elegendőt) hozatott. A' vasut mind ezt megváltoztatja, mellyen naponként oda lehet szállítás a' mennyi kívántatik, az egész tőkepenz, mind a' nyugvó mind a' keringésben lévő, az egész éven ált használható, minden négy héten újra átváltoztatható, 's ezen fölül a' szállítás bérén száztul 50 megkémmelhető.

Országuton igen kevés kőszén jutott philadelphiaba; a' folyón 1822-ben már 5000 tonna; a' csatornán pedig 1829ben 100,000 tonna, a' vasuton 1832ben 400,000. Esztendőnkint 50 perczentvel emelkedik az ásás és emésztés, 's nem kételkedhetni, hogy 10 évre a' vasutak 2—5 millió tonna kőszén adandnak. Ennyit tesz a' köyü szállítás; hol nem kell elfeledni, hogy amerika egyszersmind nagyobb részt erdővel fömve földve van.

Beszédnek ennyi elég a' külföldrül; honunkrul (az áldott magyarhonrul) említök hogy mindenféle előcsillámlottak kőszénbányái, 's escedeznek, hogy az angol és amerikai szorjalomnak egy része fordítálnék reájok (mert az egészét kérni sem merik), és ígérük hogy gazdagító erejüket magyarországon is meg tudják és meg fogják muta'ni.

A' heidelbergi hordó.

A' német nemzeti tárosok képtára és a' miénk olyan mint Röhögi és Lőcsláb gazdasága 's könyhája, — t. i. közös. Mivel tehát azok a' híres heidelbergi hordórtul irtak, magyar olvasóink se maradjanak hátra, hanem esmerjék meg azon nevezetes épületet, mellyrül a' német szerkeztető azt mondá, „tele volt borral és kétség kívül a' legjobb rajnaival! — Melly idvesség tengere!“

Volt de elfolyt, — mondhatjuk mi reá, 's még kérdés, volt e? Nem régiben az előtt hogy én heidelbergben voltam, történt egy kis eset, mellyben egy magyar ezen hordókrul jól megforgattaték egy német leány által. Mi a' tett folyamát, olly kevés hozzáadásunkval töreksünk előadni, mennyire csak lehet.

Épen jókor jött Pötökey Ur' szolt a' szöke Olivia 's kék szemcivel, millyen csak a' legtisztáb ég majus hónapban, bizonyítgatá azt, a' mi ajakain kiröpült, „a' nagy hordót meggyünk megnézni 's én kegyed késéretét megkérem.

Ki volt boldogabb Bödögeinél (mert ez volt a' neve, mellybül a' magyarban tehetetlen német ajakak Pötökejt esináltak); kevélyen vezeték heidelberg első szépségü virágát a' karjain 's némelly irigyelővel találkozek az utzákon míg a' vár omladékokhoz jutottak 's a' sok szomjus költőtül megéneklett pincze ajtaja fölnyilt előttök.

A' társaság Olivia szüleibül, bályjából, 's egy nürnbergi atyalibul (anyai ágrul) állott, mellynek egész beszélgetését mi nem közöljük, csak egy részt, a' mi a' hordót illeti. — A' pincze mester elő járkált 's torkát köszörülé, hogy a' híres hordónak történeteit elmondja akkorrul kezdve, mikor még fa volt az erdőben. Hanem Olivia megszólítá: „Drága mester ur, énnekem már gyakorta volt szerencsem ezen világszerte leghüresebb hordó történeteit az urtul ballanom, engedje meg, hogy megmutassam, milly hív emlékezelü tanítványa vagyok, és én beszéljem el azokat ezen vendégeinknek. Azonban kikérem Mester Ur szívességét, a' hol hibáznék javítson meg.“

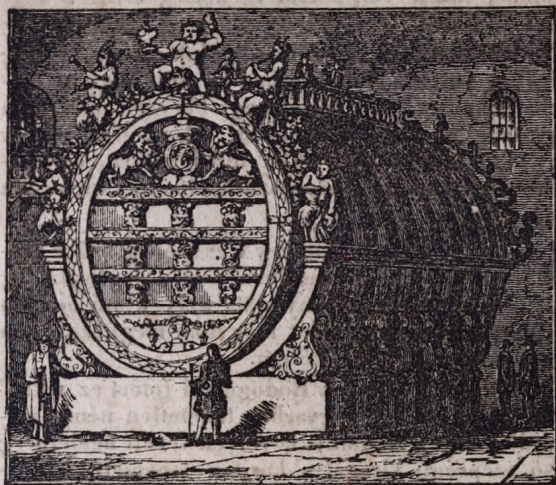
Az öreg pincze mester mélyen meghajtá magát, 's „Emlékezem bizony, — monda, — hogy a' szép kisaszszony gyakorta megtisztelt idejöttével, 's hiszem hogy hív emlékezetében megtartá a' mondottakat.“

És Olivia a' nürnbergi ifjuhoz fordult. „Beszélje el bácsi töltésrjök történeteit, minckelőtte én elbeszelném hordónkéit“ szóla; „az estve nygis arrul vitázott velem, hogy nürnberg híresebb heidelbergnél?“

„Oh, édes hugom, — felelt az ifju, épen semmi zavarba nem jöve a' kérdés által, — nürnberg és töltésére sokkal híresebb mint heidelberg és hordaja, a' mit így bizonyítok be. A' mi töltésrünk idősebb ezen hordónál, nagyobb ezen hordónál, teltebb ezen hordónál, állandó ezen ma holnap a' másolatában is összerszerkadó hordónál.“

Az öreg pincze mester, kinek türodelmét az évek száma bokái felé nyomta már le, boszonkodott ezen lealacsonyításon 's közel volt hogy ellene nem szolt, — mivel ő volt már nürnbergben, kérdezősködött a' töltésr felül 's csak az a' szerencséje volt, hogy nürnberg nem magyar város, különben kíváncsiságért eldöngöztek volna.

Olivia egy keveset meg lön lepve, de azt nem mutató, nagy mester lévén, mint minden leány, annak elrejtésében a' mi a' kebelben és föben forog, kivált ha az gyengesség nevezetü. „Oh ezen boldogság vagy inkább szerencse nyomait igen láthatni a' nürnbergiekben, — mondá — legyen hát szerencsénk azon töltés időségét nagyságát teltségét stb. hallani.“

A' heidelbergi hordó.

„Hogy azt mind bebizonyítsam, egész történeteket kellene elmondanom, — szólt az ifju — de én azokat igen öszvehozom 's csak azt mondom, hogy töltésünk igen és igen idős, mert már Adám apánk nürnbergbe küldé a' tanulni nem akaró unokáit, hol azoknak fejébe minden munka nélkül töltettek a' tudományok. Töltésünk nagy, különben annyi ezeren és ezeren nem tarthatnának számot reá a' világ öt részében. Teltnék is kell lennie, mert az üresbül lehetetlen fölteni, a' mint itt szerencsénk lehet a' tapasztaláshoz (ekkor az üres hordóra mutatott). Állandó is ezen roskadó épületnél, mert tudom hogy a' világ ezer esztendő múlva is veszi vagy leg alab akarja venni hasznát.“

„Bravó, édes öcsém“ szólt Olivia anyja, „igy kell a' csufozókat kifizetni. — Ugy e beéred a' magyarázattal, leányom?“

„Nem maradok adós, anyám“ felelt a' leány, 's én is szolgálók a' hordó történetével. Ezen hordó idős, mivel ebbül részegedtek meg a' nürnbergiek 's csak ugy jöttek azon híres töltés kitalálására, különben fejüket mind üresen kellett hagyniok. Ezen hordó nagy, különben annyi nürnberginek nem adhatott volna elég nedvet, mert azon töltés föltalálására nem egy nap, nem egy hét és holnap, hanem évek, és nem egy két ember, hanem nürnberg egész népessége örögestül apróstul megkivántottak. — E' hordó nincs ugyan tele (kivéven ha levegővel) hanem nem is találunk ám több töltést föl a' nürnbergiek; roskadoz is, mert tudja hogy nincs szükségünk reá, — 's így azon dicsőséget örömet adjuk a' norimbergiaknak, hogy töltésük állandó.“

Az ifju meggyőzöttnek esmeré el magát 's most Bödögeihez fordult a' leány. „Hány fuder mehet ezen hordóba? — kérdé tüle; — a' magyarok bor-

házások, innét jó gyakorlások lehet a' hordónagyság megítélésében.“

„Igen ha húsz, ötven, száz akós volna — felelt Bödögei — akkor meglehetősen pontosan eltalálnám, hanem az illy nagy jelenések nem mindennapiak lévén, egész tudományomat elő kell vennem a' felelt hihető jóságához. Azt olvastam a' heidelbergi hordórol, hogy hajdanában leg nagyobb volt a' világon 's ma is majdnem akkora mint hazámban a' tatai, innét lehet mintegy háromezer akós.“

Az egész társaság csudálkozott 's egyszerre kiálták mind föl: „Hát magyarországon is van illyen nagy hordó?“

„Nem csak egy, — felelt Bödögei, — hanem néhány. Hajdanában a' nagy szombati tartaték nálunk híresnek, hanem az kisebb ennél, de azon érdeme mégis van, hogy borral telve áll. Tatát pedig a' nagy hordók városának nevezik nálunk, hol szinte borral telve van egy negyedfél ezer, egy három ezer 's illy féle akós hordók, mellyeknek legkisebbike ötszáz akós, — és a' mint mondom, mind tele vannak, jó neszmélyivel, somlaival stb.“

„Es nem tokajjal?“ kérdé a' lány.

„Mit gondol a' kisaszszony?“ felelt Bödögei, „Rothschild erszénye kellene a'hoz, hogy ezen hordók tokajjal megtöltsenek; a' tokajik nálunk is apró hordócskákban és palaczkokban tartatnak.“

„Ugyan Bödögei ur — mondá egy kicsit magyarosabban a' leány — a' tatai hordón is így ül a' boristen 's így kürtölnek a' satürok mint a' miénken?“

„En bizony nem tudom — felelt Bödögei, én nem láttam a' hordót, nem is láttam magyarországon két ezer akós fahordónál nagyobbat 's ezt is pesten; — 's még néhány száz akós márványhordóban száltam Budán Mayerfi pinceiben; azonban ez régiebb eset, azolta ezer akós márványhordókat is készítete (2) Mayerfi.“

A' heidelbergiek mind jobban és jobban még lettek lepve, de Olivia gyanús képet mutatott 's: „hát a' statistikából tudja talám kegyed, a' mit állít?“ monda.

„Nem onnét — felelt zavartan Bödögei — mert Magdáéban nincs az akószám följegyezve, Schwartznéreban sem emlékezem reá, hanem beszédbül mondom, — és Lypszki megye-atlásában Tatánál föl vannak a' hordók rajzolva 's az akó-szám minde-nikre fölírva.“

Az izzadó Bödögei örült hogy tovább nem vallatták 's föltette magában hogy nem megy többé tatán keresztül a' nélkül, hogy a' hordókat meg ne nézné.

Azonban az öreg pince mester megszólalt: „Es uraim annyit beszélnek a' mi nem a' dolghoz tartozik. Tudják e hát hány fuder bor menne ezen hordóba?“

„Igaz bizony, felelt Olivia, lássuk eltalálta e Bödögei ur? Három ezer akót mondott, 12 akó egy fudert tesz, tizenkettőt háromezerben az az harminczban, — kétszer, — marad hat, — hatvanban ötször, — és a' semiben semiszer, így kijő 250 fuder. Ördöge van kegyednek, különben nem található ugy el!“

„Mint kegyed a' szívet“ felelt Bödögei, 's a' pinczemesternek ő is egy tallért nyomott a' markába.

Lipesén, Wigand Otto felelési terbe alatt.

Nyomatott Breitkopf és Härtel-nél.

GARASOS TÁR

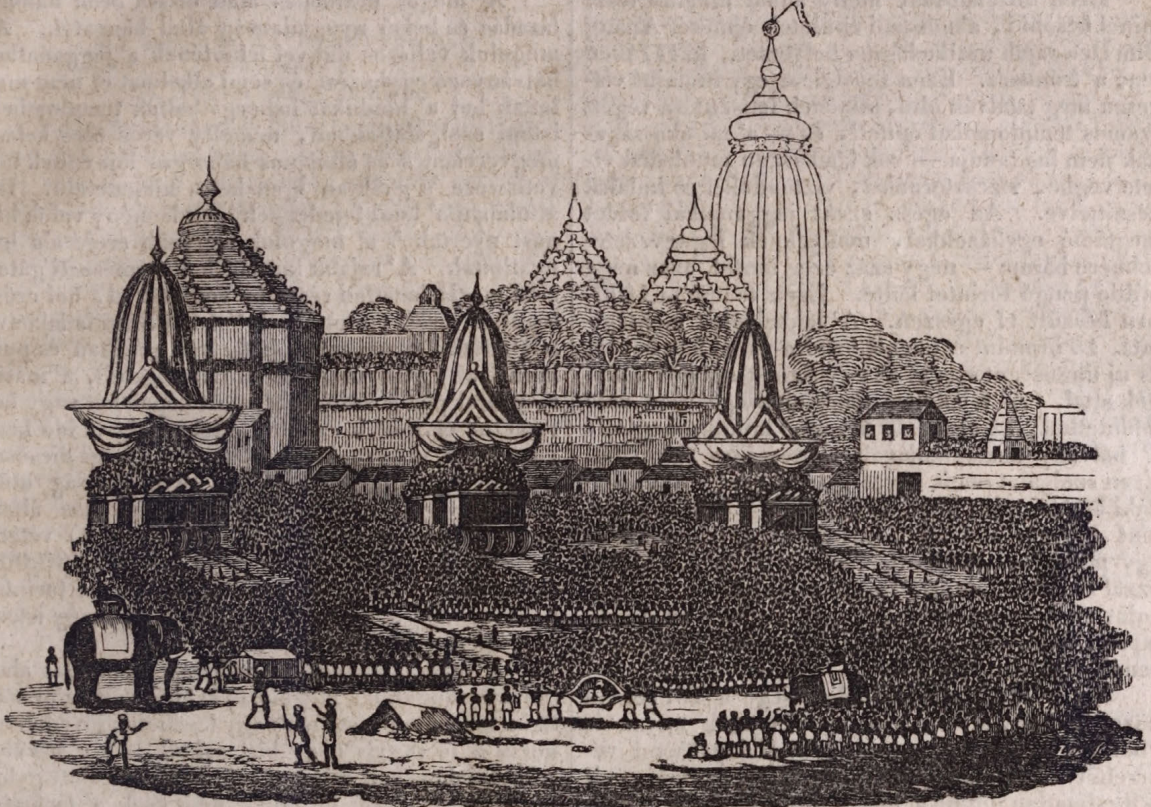
Közhasznú esmereteket terjesztő lapok.

6.]

megjelen minden szombaton.

[Febr. 3, 1854.

A' bálványos szekerek búcsujárása Jaganatha templomhoz.

(Az angol asiai társaság gyűjtőtárabeli eredeti rajzolat szerint másolva le).

Negyedik számunkban a' hinduk vallásos mé-
séivel bajlódtunk jó bőven, mellyeket az angol
szerkeztető „iszonyú és fölháborító bálványimá-
dásnak“ nevez, mi pedig mulatságos költésnél
egyébként nem láttunk, egyet mosolyogtunk az em-
beri könny hívőségen, csudáltuk az erre követ-
kező makacsságot (a' mihez ezen számban még in-
kább lesz szerencsénk) 's legfőlebb sajnálkozánk,
hogy az emberek olly nagy száma nem akar látni,
nem mer nézni mintegy félve hogy üvegszemci az
első vizsgálókor eltörnek. — Ott az történt; most
pedig a' hindusok igazi történeteit fogjuk gyorsan
és röviden átpillantani, a' mennyire azok t. i. hí-
res templomunkval kötetésben vannak. A' jagan-
natha-templomban ugyanis egy munka iraték és
találtaték e' czim alatt: „a' királyok történetei“
melly hat százoddal ez előtt kezdetek iratni és ren-
desen folytattaték az utolsó időkig. Ezen munkát
Mr. Stirling esmerteté meg „Asiái vizsgálódásainak“
15^{dik} kötetében, mellyből az angol „szombat-tá-
ros“-ok vették darabjokat, mi pedig azok után
közzöljük.

A' régi krónikákban igen korán említetik jagan-
natha temploma. A' negyedik százodban kr. u.

egy idegen hatalom beütött Orissába; a' rajah nagy
ijedéssel megijedvén, kivitte Sri Jeo képét az egy-
házbul, egy földött szekerbe tette annak minden
drágaságával és eszközével együtt, és elfutott a'
nyugoti határok legutolsó városába. Az idegenek
nem találván a' fejedelmet, elpusztíták a' templo-
mot, földülták a' várost 's mindenfelé nagy kegyet-
lenségeket követtek el. A' rajah réttegése még na-
gyobb lön, midőn a' megtámodók előnyomulásául
hirt kapott, ekkor a' földbe elásta a' képét, fát ül-
tete fölébe, és a' pusztákba bujdosott. A' jövő szá-
zodban kihajtották a' hajdani győztesek egy új ural-
kodóház alkotójátul, ki megellete azon helyet, hol
Sri Jeo el volt rejtve, a' helyet beárnyékozó fát le-
vágta, a' képét egy kőbolt alatt megtalálta, az igen
megrothadtat és elidomtalanultat. Első gondja volt
a' szolgáló papok fölkeresése, kiknek a' poorebul
(puribul) elszaladtakul kelle származniok, és né-
hány illyesre akadván nagy gondval és szorgalom-
mal tanácskozott velök mint lehetne jaganatha-
templomát egész hajdani dicsőségében visszaál-
tani. Az új képesinálás elmulhatatlan kezdemény-
nek tartaték, 's ez okbul a' papok kimentek az er-
dőbe, ott szent könyvök utmatatása szerint a' kellő

és szükséges jelekkel bíró fát kikeresték, melynek szerencséje lön istenvé faragtatni. A' papok azután a' rajákhhoz vitték azt, ki vallásos buzgósággal mind a' két istent, az őt és az újat (út?) drága ruhákba öltözteté és nagy pompával vitte puriba. Új templom építeték az ő mellett, mely igen megromlant és fővenyvel előtönten találtak. Ugyan akkor a' szükséges szolgák megfogadtattak, ünnepek és vendégeskedések tartattak és hozattak rendbe, purinak vidéke pedig a' templom birtokává tétették.

Ezen történetírás, mely annál hihetőbb lesz, minél későbbi, a' mostani épületek építését Anang Bim Deo rajah uralkodásába helyeztetni, ki 1174ben lépe a' trónusra. Ezen fejedelem egy bramint vétkesen meg találván ölni, bűnének letisztítása végett számos templomokat épített, és — a' mi okosságának nem kis tanúja — sok közhasznú munkákat vitete végbe, vízesatornákat, víztömlőket és hidakat készíttette. Az egész szent jagganathai földet megtömé egyházokkal, mellyeknek legnevezetesebbére három — négy száz ezer fontot, azaz négy millió pengő forintot költe. Ezen templom 1196ban készült el egészen. A' lakhelyeket megtárgyaltatá, 15 bramint és tizenöt szudra-papot ada hozzá, és új dicsőséget szerze az egyháznak számos ünnepek által. A' fejedelem nagyszívűsége iránt való tekintetből, az uralkodó herczeg mindig megtartá a' bálvány tisztogatójának tisztességes hivatalát. Ezen szolgálat ma is egyre végrehoz vitetik a' khoodali örökös rajah által. Ő fölsége ugyanis az évenként egyszer történő „szekérünnep“ alkalmával egy pompásan fölkesített seprűt vesz a' kezébe, azzal Sri Jeot lesepri, megtisztogatja. — A' rajzolat ezen nagy szekérünnepet mutatja az előbbi lapon, hol a' nép sok ezenekint tódolog bizonyos rendben a' templom felé.

Az orissai királyi ház dicsősége a' 16. század közepén hunyt el. A' mahomedanok ugyan is 1558ban ütöttek a' tartományba Kalapakártul vezértelve, ki a' bengali afghan király szolgálja volt 's irgalmatlan dúlója a' hindu templomoknak és bálványoknak. Ezen alkalommal szinte megmentették a' puri-i isten, földött szekérben gyorsan elvitette egy barlangba a' csilka tó szélén, hol elásaték. De Kalapahár mindenütt szagolódott ezen gazdag zsákmány után, a' rejtékhelyét föltalálta, Sri Jeot fölé, drágaságaitul megfosztva elefántra tetette és meszsze egész a' ganges folyamáig elvitette. Itt nagy farakást készíttete, azt meggyújtatá 's az istentuskót bele vetteté. A' nézők egyike azonban kikapta a' lángok közül, a' folyamba vetette, honan viszont egy igazhitű egyházbembere által kifogatók, ki azt rejtékben tartá, míg Akbar császár meglátogató orissát. Ezen fejedelemről az mondatik, hogy igen nagy tisztelettel és csudálással viseltették ezen szent tartomány 's annak templomai, braminjai iránt, és keveset keveré magát annak dolgaiba, hanem a' nemzeti fejedelmek kezébe jókora hatalmat tön. Így a' rajah viszszatetettén méltóságába első gondját is jagganatha rommaradékainak fölkeresésére fordítá, új kép készítteté a' szent könyv szabályai szerint 's az egy szerencsésnek jövendölt napon nagy pompával a' templomba tétették. A' 16 század vége táján két részre volt a' királyság osztva, mellyek közül a' khurdai rajah része volt a' nevezetesebb, mivel purivárosát bírá; 's a' király egyre Sri Jeo seprűzője (sweeper) maradt a' jagganatha

templomban. Ma, noha a' khurdai rajah egész világi hatalmának vége van, a' hinduk minden jelen történetet az ő uralkodásának éveit szerint számlálnak, elejébe téve a' rajah hajdani időkbén csinált, ilyenképen hangzó czímét: „A' dicsőséges bálnok, az elefántok ura, bengala hatalmasa, legfőbb fejedelem az ootkali népek uralkodói fölött, a' gonoszoknak rettenetes istenség, a' kegyesek tettek ajánlások pártfogója, királyok királya, hasonló az ezer fegyver urához a' csatamezőn, a' hadak népének üstökös csillaga!“

A' mogol uralkodás alatt orissa örök háboru lázadás és belső nyugtalanság által hanyaték. A' mogolok vallásos dühvel tekintének a' jagganathai bálványozó egyházra, és semi alkalmat el nem mulattak hol a' hindukat háborgathatták templombeli isteni szolgálatjokban, némelly véres öltre kelés, megverekedés és áltólanos háborgás lön ennek következése 's gyakran igen kétes kimenetelű. De áltólan a' honi fejedelmek igen kemény velök bánást nyertek 's a' mogolok nagyobb creje alá hanyatlottak. A' rajákh kurdának a' természeti gátok által megjárhatatlan részeibe vonultak el, hol erőseget és várost építettek, 's hol 1305ban is lakozva találtak. Ezen zavarok tartván puriban és puri körül, az egyik rész által annyira tisztelt, a' másik rész által pedig annyira gyűlölt képek két vagy háromszor elvitettek és elrejtettek, míg az idő kedvező lön a' viszszavíhetésre 's nékik a' régi dicsőséget megadásra. Ezen vallási nyugtalanság utób mégis lecsendesíteték a' mogol uralkodás által, melly a' búcsujárókra adót (búcsúvámot) vetett, mellyről az mondatik, hogy jó keletében 90,000 fontot azaz mintegy kilencszáz ezer pengő forintot hozabe. Így a' mogolok hitdűhe a' nyereség isten-jének meghódolt.

A' mahomedanus és mabratta uralkodás alatt (melly az angolokét megelőző) szokás volt az ország fő birtokosi tekintetében nagy kerületek jövedelmét huzni a' fő vagyis nagy birtosoktul, kik a' kerületekbeli lakosoktul minden szin és ürügy alatt gyűjtötték és csikartak ki adót, nem csak a' tartozási adó fejében hanem finanszrendszerök mindenféle szükségére.

Némelly rosszul határozott és önkényes adó öszszeszedésében a' legnagyobb elnyomás gyakorolták a' magokon segíteni nem tudó lakosokon, kik mindazáltal egy udvar híjával voltak, mellyhez igazságért folyamodhattak volna. Midőn a' jövedelem gyűjtés jusa az angol igazgatás kezére jutott, ez véget akart vetni az illy igazságtalanság és elnyomás okának, ez okbul a' honi fejedelmeknek és birtokosoknak csak a' telekadót hagyta beszedni megtiltva hogy más különféle fizettetést ne tegyenek, és a' fejeknek pótolást ada a' károsodásért. Ezen adózások minősége vizgálat alá vétették, mellyek közül némellyek szükségeseznek és elmaradhatatlanoknak találtak, mint a' portéka — vám, és ezek meghatározott szabályok és törvények alatt tovább is folytattak, mások pedig mellyek nyomók voltak eltöröltettek. Ezen rendszer határozása szerint jött a' búcsúvám a' keletindiai társaság öszvegyűjtése alá; mert az a' kielégíthetetlen honi fejedelmek kezén nem vala hagyható. Ha valjon a' búcsúvámot el kell vala e' törülni vagy nem, olyan kérdés (mondja az angol író, — és az angol-ság áltólanban szeléd, jó, kegyes kereszténység) melly egy keresztény nemzet legjobb vizgálatát

megérdemli. Azon igazságot azonban nem tagadhatni el, hogy akár milyen vétkes leend ezen rendszer folytatása, az nem magán fekszik a kelet indiai társaságon. A nemzetnek kell végre a felelet terheit viselnie, mivel azt megszentelé. A törvények, mellyek a búcsu-vámost határozzák meg, általuk 1806 és 1809ben, 's az indiai igazgatóság más hozott törvényeikint a parlamentnek elébe terjesztettek és közzé tettettek; így félre nem vettette alkotott törvényvé váltak a parlament sanctioja alatt 's e' szerint úgy tekinthetők mint a brit nemzetéi.

A' hajókról általában

's különösen
A' linea-hajókról.

Mikor londonban a' linea hajó rajzolatját kiválasztottuk, azt gondolám, majd szép leirással lepermeg kedves honosaimat, de most midőn a' tollhoz fogásra került a' dolog, látom hogy reményeim csalatva vannak. Mert a' linea hajó leirásánál vagy csupa angol elnevezéseket kell fölfordanom, vagy új elnevezéseket teremtenem, vagy hallgatnom kell 's általában csak azon dolgokat érintenem rajta, mellyek nálunk is mindennapiak. A' dolog illy állása azonban igen természetes; az esmeretlen dolognak nevet nem adhatni, a' linea-hajók pedig, mint általában a' tengerizés, esmeretlen a' magyarok előtt. Hogy hajdan, midőn tengereink voltak 's tengeri kereskedésünk divatozott, hajós szavaink is voltak, gondolható, mint hogy az esmertük hajók és hajócskák ma is elég bőven megvannak nevezve nálunk. Tudtomra ugyan is élnek a' hajó, dereglye, sajka, csajka, esónak, komp nevezetek, hova a' nászád, ré, lélekvesztő 's a' dunaik kivált györkmáromiak burcsellája is számlálható. Hanem az is igaz e' mellett, hogy miolta tengerünk sínes, azolta tett a' hajózás igen nagy lépéseket, azolta jött számos megkülönböztetés az elnevezésekben föl, — 's így a' mint mondám ha hallgatni nem akarok, vagy angol neveket kell megtartanom, vagy az új elnevezésektől irtózkodat egy kissé megsértenem. Mennyire tarthatok középutat, a' vég bizonyítsa meg.

A' hajót méltán úgy tekinthetjük mint az emberi elmésség és ügyesség egyik legnagyobb diadalát, és ezt már a' hajó roppant nagysága, készítésének és butorizálásának igen nagy különbsége miatt, mennyivel inkább pedig ha meggondoljuk melly sok tapasztalatást, melly véghetetlen tudományt kelle az emberiségnek öszszegyűjteni, míg egy lineahajó előállítására képes lön. Más mivek és mesterségek az emberi társóság régi, kora időszakaiban nagy tökéletességre jutottak már, és utób vizont lehanyatlottak, hanem a' hajó építés és hajókázás lasan nyomult előre. Az első időkben néhány öszszeszegezt fatörzsök, mint a' mai talpak, szolgált átmenetelre a' vizeken (folyókon, tavakon); ma a' mívelt nemzeteknek hajóseregei vannak, a' féktelen oceánra játszva járók, más világ-részek javait haza hordók, hadi emberekkel megteleldők mihelyt a' hon védelmezése úgy kívánja.

Ezen fölönkinti előre lépés azt bizonyítja hogy nagy ész és tapasztalás kell a' hajóépítés mestersegéhez. Az ember természeti ereje majd ugyanaz volt minden időn keresztül, sőt hajdan olly roppant épület miveket állítottak föl az emberek, mellyekre most majdnem ügyetlenek vagyunk, de an-

nak nem eszünk és karunk az oka, hanem időt erőt embereket nem akarunk és nem igen vagyunk képesek fölálodozni a' pyramisokért, obeliskokért, pagodákért, chinaifalakért. És ezekhez sok buta erő, anyag, idő kívántatik; — a' hajóremekhez pedig észérő, a' természet törvényeinek, hatásainak mély esmerése.

Vannak ugyan kik ezen áltásnak ellene mondanak, és a' régi kort, mint a' hajóépítésben is míveltet hozzák elő. Noah és Archimedes hajói szolgáltnak nekik támasztékul. Az elsőbül azt mondja ugyan az angol írónk, hogy az mível annak építői nem emberi kezek voltak, ellenvetésül nem állhat meg; hanem az utolsók mellyekről iratik, hogy kertekkel, malmokkal, fürdőkkel, ólokkal és istálókkal, templomokkal bővelkedtek, agatokkal 's más drága kövekkel voltak kirakva; oldalai festettek voltak stb., igen szemet szűró dolgok a' mi vitatásaink mellett. — Hanem ezeknél az kár, hogy — néhány fölhéjazó fejében éltek; valamint a' jó Archimedesről igen szeretnek lehetetleneket regélni, mint p. o. hogy ha álló pontot mutatott volna valaki neki a' föld számára, ő azt oda mozdította volna!!

A' hajókat általában gőz vitorlás és evezősekre lehetne osztani, a' mint a' hajtó erőt a' gőz, a' szél vagy kéz (a' mi gyakran lóval stb. esereztetik föl) adja. A' gőzhajókról máskor fogunk szólni, mikor annyi előrebocsátandót mondtunk, hogy sikerrel beszélhetünk róluk; itt a' vitorlás hajókra szorulkozunk.

Hajónak (ship) csak azon épület mondatik melly három árboczos és négyszegvitorlás, azaz vitorlái úgy függenek keresztben az árboczokról hogy a' hajó ágyával vagy hoszával rendes szegleteket képeznek.

Boat-nak (csajkának, sajkanak) nevez az angol minden födeltelen hajót, legyen bár nagy, kicsin, hoszú, rövid, kereskedő, hadi.

Sloop-nak és Cutter-nek nevezi az egész vagy félfődelesek ha egy árboczok 's egy orrozójok vagyis a' hajóorrából ferdén előre nyuló árboczok, 's egy nagy és három kisebb vitorlájok van; és pedig az elsőnek vitorlái a' hajóhoz képest kisebbek mint az utolsói. Ezen cutter nevű hajónál alig gondolhatni szebb tüneményt, mikor az kellő szélben teljesen dagadt vitorláival csuszamlík a' hullámok fölött tovább. Az emberi mivek egyébeiről alig is mondhatni hogy a' szó igaz értelmében rajzatosak (pittoresque) volnának mint az árboczos és dagadt vitorlás hajók.

Brig nevet viselnek a' két árboczos négyszegvitorlás hajók, millyenek többnyire a' londonba kőszenten hordók, és temsét tengert ellepők. Ha a' brig vitorlái úgy vannak elrendelve mint a' cutteréi, schoonernak mondatik.

Igen meg szokás különböztetni a' kereskedő hajókat a' hadi hajóktul. Ezen utolsók vizont több osztályra szakadnak födeleik és ágyaik száma szerint. A' legnagyobb hadiak linea vagyis vonalhajóknak nevezetnek mivel a' csatában vonalba állitva küzdenek, 's továbbá első, másod, harmad stb. rangnak mondatnak. Első rangu linea hajó az, melly 100 és több ágyut hord, 850 és több emberrel, másod rangu melly 90 túl 100 ágyuig és 650—700 embert, harmad rangu 60—80 ágyut, és 600—650 embert 's ugy aláb a' hatod ranguig. A' 44 ágyunál kevesebbet hordó hadi hajók frigate (nászád?) nevezetűek.

Egy hadi 's egy kereskedő hajó; oldalról.

A' lineahajó födelei. Az első és második rangú hajókban három teljes födel van, a' hajó orrától a' hajó faráig érő, 's ezek alatt van a' kötel-földél mellyen vannak a' kötelek, a' vitorlaszoba, az élelemmester, seborvos, kormányos, ács szobája, a' betegszoba, a' hajókadétek ebédlője stb. A' kötélfödel alatt van a' fenék, vagyis a' hajóágyán lévő egész üreg, hova a' kereskedő hajókban a' portékák rakatnak, 's melly a' hadi hajókon szobákra van fölcsztva, a' mint ez vagy az van benne különböző nevékre, millyenek: a' kétszersültszoba, pálinkaszoba, puskaporszoba, stb. A' puskaporos szobára való vigyázás fő dolog az illy hajón, mert egy szikra tüznél több nem kell 's a' retentő épület minden benne lévővel együtt a' levegőbe szórathatik. Innét semi gyertyával vagy lámpával és mécsvel nem szabad hozzá közelíteni; mindenik végén az osztó és választó fal kettőzött üvegű ablakkal bír, mellyek mögött a' világító szobákban vannak a' lámpák jól simított viszszaerőkkel és erős lencsékkel (nagyító üvegekkel), mellyek nagy fényt bocsátanak a' puskaporos szobába, hogy a' patron töltő 's puskaport kiadó személyek lássanak. Belső részén semi vas daraboeska sines, és különben is minden vigyázat és őrizkedés létezik, hogy szerencsétlenség ne történjék.

Az alfödel sokban hasonlít a' közép födelhez, hanem legnevezetesebb rajta a' fő tekerő orsó, melly közepén van. Ez gömbölyű és vastag durung, alant egy küllőre támaszkodó úgy hogy a' legszörnyűbb sulyokat elbirja. A' középfödel szinte van egy tekerő orsó a' kisebb terhek számára.

A' tekerőket hosszú nyelék által csavarják, mellyek az ő lyukaiba sulyegyenesen dugatnak be. A' csavaráshoz 60 sőt 80 ember is kívántatik kik nem fontokat, hanem sok száz mását emelnek (tekernek) így föl. Dobon és sipon kellemetes dalok játszotnak az orsolók számára hogy fölviduljanak 's erejük élesztessék. Ezen födelen nevezetes még a' konyha.

A' felső födel amazoktól abban különbözik, hogy közepén égre nyílt; melly nyílás poczoknak mondatik. A' hajó elején a' felső födelen van az előfödel (forecastle), a' hajó hátulján pedig neki megfelelőleg van a' hátfödel (quarter deck), — közöttök az említett poczok, mellyen ált a' hajó mindenik oldalán egy keskeny ösvény vezet, az előfödel a' hátfödellel egybe köti. Az előfödel a' legjobb és ügyesebb hajósoké, a' hátfödel pedig a' tisztéké mellynek végrészén van az admirál disz vagyis paráde szobája kevés de szép butorokkal, ablakainál ágyuk. — A' hátfödel végrészén még egy födel emelkedik, a' pup (poop)

nevezetű, mellyen a' többek között a' kapitány alvó kamarája van. A' hátüfödeltül apró lépcsők vezetnek mind a' két oldalon a' puphoz, 's ezek között van a' kormánykerék, melly által a' kormány mozgattatik 's a' hajónak irány adatik. — A' kormány kerék előtt van az irányu vagyis magnestóvel bíró kompasz egy tulajdon edény-

ben, olly szabadon függve hogy mindig súlygyenesen lebeghessen. Az irányu éjjel jól megvilágosítatik. A' nagy hajókban kettesével is van a' kompasz.

Az árboczokrul, vitorlákrul, horgonyokrul vagyis vasmacskákrul 's egyéb nevezetességekrul máskor.

A' k r o k o d i l u s o k .

A' k a j m á n .

Linnénél és szerinte Földi-nknél is alszerpet játszik a' krokodilus, minthogy csak a' gyék nemhez tartozó faj. Az ujjab idő nagyobb méltóságba helyezettte őt, nem-mé emelte föl, sőt három alnemet csinált belőle számos fajokkal. A' krokodil alnemei ezek: a' gaviálok, a' tulajdonképen úgy nevezett krokodilusok és a' kajmánok. Rajzolatunk ezen utolsó alnem egyik fáját mutatja Merian aszszonyosság kisebbre vett eredeti rajzolata szerint. A' kajmán, melly alligatorknak, és Földinél amerikai krokodilusnak is mondatik, rajzolatunk szerint egy kígyóval küzd, melly egy krokodilus-tojást kezdé kiszörbölni. Ugyanis ezen rettenetes állatok szaporodásának sok és nagy ellenégei a' kígyók és az egyiptomi petymeg (viverra ichneumon), mellyek tojásaikat a' homokból 's levelek alul fölkaparják 's küszszák. Az emberek magok sem restellik ezen rontó munkát véghez vinni, noha a' krokodilus némelly faja gondosan vigyáz tojásaira 's azokat hatalmasan védi. A' különbféle fajok különbféle számmal tojásokat; a' szorosan úgy nevezett krokodilus többet mint a' kajmán. Az első alnem legesmeretesebb faja a' gangesi gaviál; a' krokodilus egyik faja a' nilusi vagy afrikai, a' másik az indus tengeri, egy harmadik pedig St. domingó 's a' többi nagy antillai szigete-

ken tanyáz; a' kajmán egyik faja guianában és braziliában, a' másik éjszaki amerika délszaki részein találatik.

A' krokodilusok igen nagyra megnövelnek 's a' mászó állatok között legnagyobbak lesznek. Afrika belsejében 50 lábnyinál nagyobbak láttattak. Legtöbbszöri tartózkodó helyök a' folyók szélei, mocsáros és sásos helyek, tavak; a' sós tengeri vizekhez soha sem közelítenek. A' velök egyházában lakó emberek örökös félelemben vagynak tülök, mert erősek, jó nagy szájuak, egy embert egy falatra elnyelni tudók, hanem egyszersem félekenyek, szegény agyuak, innét föltalálás nélkül valók 's erejökkel élni nem igen tudók.

Némelly különös mesék mondatk el az idők hosszú folytában a' krokodilusokrul, mellyeket — mint sok mást — az idő alaptalannak és hamisnak bizonyíta be. A' többek közt az mondaték felölök, hogy az állatok között ök ('s legaláb a' esontvázosak között csak ök) tudják mozgatni az alsó álkapocs helyett a' felsőt. Melly csalódásnak az alsó álkapocsnak a' felsőhöz való köttetése szolgált okául. Ugyanis a' esontvázosaknál az összeköttetés pontja mindig a' felső esont alrészén van, a' krokodilusnál azonban hátul, innét a' rövid láb 's hoszu álkapocu krokodilus hogy száját eláthassa, a' fejét

kénytelen hátra torlani, mely oly tekintetet ád az állat szájának, mintha felső állkapcsa mozogna.

A' krokodilus mozgása némely esetben igen sebes, máskor igen korlátozott; egyenes vonalban igen gyorsan szalad, hanem oldalvást elfordulni nem igen tud és ezt mivel nyakcsontjai igen feszesek, fődőzője pedig igen vastag. Mégis fejmozgathatási ügyessége jó nagy, és mivel mégis csak tud oldalra fordulni is, veszedelmes volna mellette állani kivéven nagyobb távolságban.

Általános ezen állatokról azon vélemény hogy vadabbak és nyerebbek mintsem megszelédíthetők volnának, de valamint más minden állat vadságán és butaságán diadalmaskodott az emberi ész, úgy hihető 's reménylhető volt, hogy az itt sem lesz különben. És a' történetek ezt bizonyítják.

Egyiptomban a' memphisi templom papjai szeléd krokodilusokat szoktak titkaikba beszöni 's imádták őket a' megcsalt sokasággal. Azok a' papok kezeiből etettek, 's föl voltak drágakövekkel és virágkoszorúkkal ékesítve. Bruce utazó beszéli, hogy abyssiniában a' gyermekek mulatsághul a' krokodilusok hátán nyargalnak minden sértési veszedelem nélkül. — Strabo egy krokodilus történetét beszéli el, mellynek ő szemlato tanuja volt, midőn egyiptomot meglátogató. „Ezen vidéken — így ír — igen tisztelik a' krokodilusokat, 's egyik ezek közül szentnek tartatik, a' többan lakik 's a' papok iránt teljesen szelid. Neve Suchus, kenyér, hus, és borral tápláltatik, mellyet a' látogató idegenek-től kap. Gazdánk, ki a' helységben előkelő ember volt, elkésért bennünket a' tóhoz, magával vive egy darab süteményt, sült húst es egy kis palaczk edes nedvet. A' krokodilus a' tó partján fekvőt találtuk. A' papok hozzá járultak, néhányan fölnyiták a' száját, egyik pedig belé tette először a' süteményt, azután a' húst, utolján pedig megitta vele a' nedvet. Ezen lakoma után a' krokodilus bele ugrott a' tóba 's áltuszott a' másik félre. — Java szigetén a' dutchek vagyis hollandusok erősségei vízzel vannak bekerítve, 's hogy a' katonák elszökése 's az ellenség megtámadása meggátolassék, a' vizekben krokodilusok tartatnak.

A' krokodilusok életkora hoszúra nyulhat; a' mi abbul vélhető minthogy lasan nőnek és mégis irtóztató nagyok lesznek. A' tojások, mellyekből kikelnek, nem nagyobbak a' ludtojásoknál; és ebből 50 lábhoszú állat lesz!

A' krokodilus egészen nyeli le a' zsákmányát és halakkal vagy apró emlősállatokkal él. Zsákmányának kiszabadulását a' szájából az is akadályozza, hogy szája bezáródván, nem egymásan nyugosznak az al és fölkapocsainak fogai, hanem egymás közé hatnak. — Igen ritkán támod embert meg. Alsó állkapcsa mindenik oldalán egy kis nyílás van, mellyből akarátja szerint az állat pézsmá szagu nedvet nyomhat ki. Ezen tulajdonságot mostanában jegyzé föl Bell Tamás a' „londoni királyi társaság vitatásaiban“ (Transactions of the royal society of London), 's az ő vélekedése szerint azzal a' krokodilus halakat csal vadász-lesébe.

A' természeti esmeretekről.

Itéletem szerint a' világot így osztthatni föl: föld és nemföld, mellyek közül amaz esmert semi, ez pedig esmeretlen mindenség. Ezen föl-

osztást tartották meg a' régiség bölesei, ha ki nem mondva is, legalább magokban elhallgatva. Innét van, hogy a' világrul úgy beszélnek mintha az csupán csak a' földért volna előteremve, a' föld pedig az emberért, 's így még szorosabb osztályozást látszottak alkotni akarni, melly arra megy ki: a' világ vagy ember vagy nemember. És ez jobb fölosztás is amannál; itt legalább mindenikrül tudunk valamit, az emberrül is és arrul is a' mi nemember; az első fölosztás szerint a' földrül meglehető sokat tudunk, arrul a' mi a' földön tul van igen keveset.

Hanem a' földön túl is tudunk valamit. Napunk rendszerét öregében esmerjük, tudjuk hogy bujdosó és üstökös csillagainknak a' nap szolgál középpontul, ezeknek pályáját kimértük (egyegy kis kivétellel) futások gyorsaságát kiszámláltuk. Sőt még más naprendszerekbe is be akar tekinteni firkészsünk. Tudjuk hogy a' legközelebbi álló csillag legalább billió mérföldön tul van 's oly álló csillagokat látunk és láttak három ezer évvel ez előtt a' chaldeai, egyiptomi indiai bölesek 's utób a' görögök, mellyeknek sугárai tizezer esztendeig érnek le hozzánk, azaz már tizezer évvel kellett fénylenie az előtt mikor a' földön először láthatók voltak és eltűnésök után tizezer esztendeig látnók mi (és unokáink) őket. A' honnét vizsont az következik, hogy a' zsidó kalandariom furcsa számolást tesz, midőn azt mondja: Oct. 4. 1854, a' világ teremtése után az 5595⁴ esztendő első napja van, — a' történetírók pedig igen jól tesznek, hogy bizonyos közép-időpontot vesznek föl.

Mások még tovább akartak menni, 's a' metafizikát alkották, hanem ezek többnyire oly meszes viték esmereteiket, hogy utób kis magokat és a' szegény földet megsem esmerték. A' mi természetes; a' ki igen magas toronyra megy föl, hogy esmerne az alatt hangya emberekre?

'S az nevezetes, hogy a' föld esmerői mindig esendesek szeléd emberek voltak, a' nemföld esmerők lángeszűek és nyugottak, hanem az a' harmadik fajta, melly mindent akart tudni, örökös nyughatatlanságot szült a' világon. Ezt lehet a' szelvésznek mondani melly az indulatok képzelődések tengerét föllázította 's egyesek és többesek hajótörését okozá.

Mi ezen utolsónak mezejébe bé nem vágunk, hanem leginkáb az első osztályban fogunk tartózkodni, azaz leginkáb földi esmereteinket akarjuk a' bennök kedvöket lelő honosainkval közölni.

A' földünkön körülünk lévő tárgyak vagy élettelenek vagy életteli bírók (t. i. a' durváb értelemben, minthogy finoman határozva, élettelen dolog nincs a' természetben). Élettelenek p. o. az ásványok, az az a' kövek, égők, érczek; a' levegő, a' víz, a' tűz, a' hang, a' szín, a' villany stb. Életteli bírnak a' növények és az állatok.

Mind ezen földi tárgyakról csupa töredékeket adtunk eddig. Így leirtunk néhány állatot, beszélünk a' baobabfáról, sőt még az üstökös csillagokról is, hanem öszvefüggés nélkül. Ez pedig annyit tesz, — hiven követtük előpéldáinkat. Azonban ezen cikkelyünkkel rendesebb pályára kezdünk térni, a' természeti cikkelyek között nagyobb öszszefüggést keresendünk és szorgalmatos olvasóinkat a' föld szüleményeivel öszvehasznító tekintetben esmertetendjük meg. Egészen rendszeresek nem lehetünk, mert tarkaságot kívánó fo-

lyóírásunk nem látszik azt megengedni; mert rajzolatainkat más távol városokból kapjuk, hol azok szinte rendszer nélkül készítettnek. —

Az ember esmereteinek kezdő határul a' semi szolgál. Az emberi magzat megszületik, és esmerete semi. De majd munkálkodni kezdenek esmeretegyűjtő szolgálai, a' szemek, a' fülek, az orr, a' nyelv, a' tapintó bőr. És az új lény lát hall szagol izlel tapint, és a' mit látott hallott szagolt izlelt tapintott megjegyzi magának és mindegyre több több jegyzéseket gyűjt míg végre megtelik a' feje. Így az ember első esmereteihez vagy inkább érzéseihez tartozik a' világosság és sötétség, a' tej minősége, a' körül lévő dolgok látása u. m. az anyáé, dajkáé, apáé, a' házi bútoroké, — a' vad embereknél, az erdőké stb. Ezen dolgokat lassankint össze kezdi a' gyenge teremtmény hasonlítani, új dolgokat vesz észre, azokat vizsgálja, 's szóval lassankint tapasztalást gyűjt magának. — Már most minél több dolgot esmert meg valaki, minél alaposabban hasonlítja össze másokkal, annál többet tud, és azt annál alaposabban tudja.

Valamennyi dolgot egészen kiesmerni vagy tulajdonságainak nagyobb részét is megesmerni nagy dolog és hosszú munka. Így a' vizet a' csecsemő, a' gyermek hamar megismeri, és az emberek, mióta csak léteznek, ismerik, — hanem mennyire? Azt tudták rula, hogy foly, hogy a' szomját oltja, hogy a' bele esettét elfújani képes, — de annak mélyebb természetét csak az utolsó időben kezdték esmergetni. Hogy a' viz nem elem, hanem két levegő vagy gáznemből áll, és így a' vizből kétféle levegőt 's azon kétféle levegőből viszont vizet teremthetni, nem rég tudjuk 's ma is csak az emberek kisebb része tudja. Hogy a' vizből gőz lesz, kora tapasztalás, hogy a' gőz elszál, századik ósapánk is tudta, de hogy a' gőzzel hajókat lehet a' duna ellenébe hajtani, kocsikat lehet huzatni, azt ma sem tudja az emberi nemzet nagy része, 's a' ki tudja is a' dolog úgy lételet, tiz között kilencz legalább esmeretlen a' dolog okával; ásia és afrika mélyében pedig a' gőzhajó kormánys csudatévőnek, istennek imádtathatnék. — Magát kiki esmerni gyanítja, 's tudja hogy lélekenie kell, de hogy miért kell lélekenie, 's mi történik az által, hányadikunk tudja?

E' szerint mi biztosan a' legegyszerűbb dolgokat kezdhettük volna itt magyarázni; az elemek természetét, egyes köveket éreket irhattunk volna rendben le, hanem mivel ezen dolgok száma igen nagy, 's tanulások általában szároznak tartatik, mi őket áltudorjuk 's a' mulattatók természeti élettelen tárgyakhoz fogunk. Illyen tárgyakat vélünk látni a' vízben, levegőben, hangokban, sugarokban, villanyban (villámban) magnetismushban, melyeket (ha olvasóink részvételt mutatandanak) egymás után előveendünk. Ezt pedig annál nagyobb sikerrel reményljük tehetni, mivel a' londonban kijött 's ezen tárgyakról szóló „Tudománykönyv“ (The book of science) fametszései birtokunkban vannak 's lapjainkban használhatók.

Jövő alkalommal tehát a' villanyval kezdjük meg pályánkat; míg mellékesen az állatokról és növényekről sem felejtkezünk el.

A' népesedés minősége Európában.

Hosszú időn által tett tapasztalásokból az sül ki, hogy több fiu mint lány-gyermekek születik; de az egyenlőség hamar helyre áll a' két nem között, minthogy a' férjfiu gyermekeknél sokkal nagyobb a' halandóság. — A' házosságok száma sokkal nagyobb a' békességben mint háboru idején 's minél nagyobbak lesznek a' háboru nyomásai, annál ritkább a' házosság. Az éhség, általános bajok is szemléltetést kevesítik a' házosságok számát; míg azonban az igaz marad, hogy a' természet a' születendők számát az illó viszonyba szokja tenni törvénytelen vagy természeti szülések által.

Bajorországban 1815ben 5,150 esküvés történt; 1817ben csak 2,695.

Franciaországban igen tapogathatólag foly be a' politika a' házosságokra. 1825ban 40,000 esküvés történt, míg az idegen hatalmasságok otléte alatt öt öt esztendő alatt sem volt annyi.

Oroszországban 1812ben 70 — 80 ezerrel kevesebben házósodtak meg mint az előbbi években.

Az orvosi tudományok különbözőféle ágainak 's kivált az egészség tudományának előmenetele egy lépést tart a' mivelődéssel, 's így mindig közelebb haladhatni azon időhöz, midőn a' testi és elmebeli kifejlődés magasra hágván a' betegség és halál hatalma igen meg fog az emberek között csökkenni. Condorcet azt mondá, hogy az emberek föltalálandják egykor a' meg nem halás titkát.

1000 házós pár 5,000 — 5,500 gyermeket nemz.

Ezen lapszerint 1,000 házós pár nemz

	gyermeket.
A' két siciliai királyságban.....	5,546
Velence tartományban.....	5,454
Württembergi kir.-ban.....	5,433
Csehországban.....	5,296
Bergamo tartományban.....	5,234
Portugalliában.....	5,134
Milano (Majland) táján.....	5,007
Hesseni nagy herczegségben.....	4,813
Ausriában.....	4,725
Hollandban.....	4,670
Mecklenburgban.....	4,639
Borussziában.....	4,570
Oroszthonban.....	4,537
Francia országban.....	4,148
Hanoverben.....	4,121
Svecziában.....	4,112
Norvegiában.....	3,965
Bremában.....	3,884
Holsteinban.....	3,739
Daniában.....	3,693
Britanniai szigetekben.....	3,065

Látható innét, hogy délfelé nagyobb a' termékenység, valamint meglepő különbség van sicilia és anglia gyermekszáma közt.

A' teve és a' túskebokor.

(Persa mese; egy szabad angol fordítás szerint).

Egy fárodtt teve, melly épen most szabadult föl terne alul, és szároz legelés végett szabadon bocsátaték a' pusztába, hanem közel távol hasztalan jára, végre egy tövisbokra talált. De midőn a' száját már eltátotta 's nagyot akart belőle harapni, megláta egy kigyót, a' bokor közepén gömbölykő-

zót, 's megrettentve hátrált. „Ugy e, nem szereti kegyed a' tüskét? — mondá a' bokor, — úgy vélem igen hegyesnek találja kegyed.“ A' tevé pedig nagy megvetéssel felelt: „Égészen ellenkezőleg; hanem egy rut társa van kegyednek, kihez nem merek közelíteni; hanem csak várokozál míg az utjára ment 's tüstént megmutatandom mennyire félek tüskéidtől.“

Sokszor mások védelmének tartozunk azon tisztelettel, melyet érdemeink rovására meteszünk föl.

A' tevé és a' tüskébokor.

E g y v e l e g e k .

Artezikutak franciaországban. Tourban egy olly artezi kutat furtak, melly öt ló erejével bíró vizet lövell elő. Több illy kut furatik ott továbbá, és a' francziák reménylik hogy az ugró kutak ereje új időszakot teend a' szorgalom mezején.

A' vaskészítés (gyártás) nagy előmenetelt tesz franciaországban az új találmányok használása által. Azon új használmód mellényl fogva a' kőszén a' tüzelés előtt nem fosztatik meg kénkövétől, szerencsésen majmoltatik az angolok szerint. Az anthracit-kőszén is, mellyel franciaország igen bővelkedik, $\frac{1}{3}$ résznyi más tüzelővel keverve igen jó vasat ad. Azon fölül az orosz szokás szerint a' magaskemenczék faszén helyett száraz lenyőfával kezdik fűteni, a' mi által nem kevés munka és tüzelő kéméltetik meg. Mindenek fölött pedig a' fűtött levegő használása a' fűjtatóhoz, vontá magára a' magaskemenczések figyelmét 's általa a' hajdani tüzelő $\frac{1}{3}$ részét kémélik meg. Ezek szerint a' francziák olcsó és jó vasat törekeshnek előállítani 's megmutatni, hogy angol vas nélkül ellehetnek.

Abyssiniai balvélekedések.

Nemcsak az indusoknak vannak balvélekedéseik jagganatháruul, hanem az abyssiniai keresztényeknek is, és nemcsak ezeknek, hanem másoknak is, — talám minékünk is? —

Egy utazó, — így ír a' „Magasin universel“ 's egy két nyers kifejezést is kever bele, — ki több ideig lakott abyssiniában, sok fülesonka embert

látott, és majdnem a' gyanítások folyamába veszett ezen elrutítás oka felül. Végre megmagyarázák azt neki, hanem ő mások tanubizonyosságának nem híven az ottani szokás ellenére is befurakódzott egy házba, hol a' esonkítás éppen végrehajtáték. Ott látá mint egy öreg aszszony levága egy most született cseesemő füle leppentyűjét, azt süllhussal keveré, a' keveréket ujai között forgatá mignem lapdacs vagyis pilula-idomu lön, akkor pedig áltadá az anyának, ki mindeddig nem szakasztá a' esondességet félbe. Majd egész komolysággal fölnyitá száját az anya, 's elnyelé a' lapdacsot mondva: „Atyának, fiunak és szent lélek-istennek nevében.“ Az abyssiniaiak azt vélik, hogy ezen tett által a' cseesemő életét biztosítják.

Az egyiptomi basa budgete (pénzszámadása).

Jövedelem 86 millio, kiadás 77 millio, tehát 11 millió piaster fönmarad.

A' kiadások között nevezetes: 3,780,000 piaster hidakra, vasutakra, csatornákra stb.; 5 millio europai gyármükért. Szározi ereje 21 millióba, hajósága 5 millióba kerül, polotája háreme 1750,000, a' seikek mosék csak 457,500, a' könyvnyomatás 61,250 piasterbe.

Francia zsebbeli.

Legnehezebb az életben, tudni melly fokig kelljen a' szerencsével vitázni (küzdeni) míg magunkat a' sorsra bizzuk. Igen hamar engedni, gyávaság; igen későn, ostobaság.

Légy jobb, szerencsésebb lész. Ém ez az erkölcsiség leghatalmasabb szabálya, mert haszonon alapul.

Elme futtatás a' népnevelésről.

Nálunk a' népnevelés hibázik, — mert
Népnevelők híjával vagyunk, — mivel
Népnevelőket nevelünk nincs; Tehát
Hogy népünk neveltessék
Népvelőkre van szükségünk
'S még valamire, és még valamire; az az
Hogy kalácsot együnk,
Tészta és gyúró kell.

A' kedves dala.*)

Félszomorgva, félepedve,
'S mégis ah mi lelkesedve
Zengedez dalod!
Nyári estve langy szelénél,
Szirtfolyamnak énekénél
Édesb hangzatod.

Rózsabáju ajkaidnak,
Szivgyulasztó hangjaidnak
Mérge éltető;
'S bár nyugalman elrabolta
Régi esendemet ledulta,
Bennem élet — ü!

Bústavi.

*) (Bajza 1834ki Aurorájából).

Hegyi utazás déli amerikában.

A' karpatokon (vagy itt nem is szokás utazni?), pyrenaei hegyeken és az alpeseken utazók csak gyöngye képzelettel lehetnek azon munkák és veszedelmek felül, mellyekkel az andesek utazói küszdeni kénytelenek. Az andesek (Cordilleras de las Andes), a' mint tudva van, déli amerikanak hegylánczát teszik, alant a' déli csucsnál kezdődnek, és egész a' panama szorosig nyulnak éjszak felé, a' nyugotra maradó chilit és perut a' keletre fekvő columbia- 's braziliátul elváosztva. Némelly hegyszorosak vagy is szorosutak 13,000 lábnyira vannak azaz mintegy $\frac{3}{4}$ mérföldre a' tenger színe fölött. Némelly helyeken e' büi élő emberek hordják az utast a' veszedelmes helyeken által hátokra kötött nyoszola- nemben; de leginkáb öszvérháton szokás itt utazni, mivel az öszvér igen türodelmes és bizonyos bátor lépésü állat.

Rajzolatunk Hamilton ezredes utazásaibul van véve, ki 1825ban mint nagybritanniai fő biztos utazott columbia köztársaságába. Jól láthatni rajta azon veszedelmes helyzetet, melly nem ritkaság ezen irtózatos hegyekben, 's hol az utas szerencséje 's menekedése az öszvér ügyességétül függ. A' szoroson, mellynek hoszában a' lovagló megy, egy

néhány lábnyi széles és több száz lábnyi mély-mélység által meg van az ut szakasztva. Azon ügyességet, mellyel az öszvérek ezen veszedelmes nyilasokon által ugrálnak, minden itt utazott vándor nem gyózi dicsérni. Némelly helyeken, a' többek közt, nagy magasságrul kell leereszkedni, a' mi igen nagy vészszel van öszszekötve a' nagy meredekség 's az öszvéreknek csuszni kénytelensége miatt. „Illyen alkalmakkal“ — szól Hamilton ezredes, — „egész vigyázottal vannak az öszvérek 's esmerni látszanak a' jelen veszélyt; mert szoroson megnézik az előttök való utat, azután első lábaikat feszesen egy máshoz szorítják, hátulsó száraikra ereszkednek 's úgy csuszhatnak le, a' mit csak a' szemmel látott tanú hihet egészen el.“

Head százados „Rough Notes of a Journey across the Pampas“ czimü munkájában a' következő élénk leirást adja a' teherhordozó öszvérek előre készítéséről ezen veszedelmes hegyi utra, és némelly esetekről mellyek igen közönségesek azon hegyeken. „Nem his félelem mellett“ — mondja ő — „megnyergeltetém az öszvéreket; — meg lévén téve, a' tereh-öszvérek vezettettek elő. Minden podgyász az udvarra hozaték, hat

részre osztaték (ennyi volt a' teher-öszvérek száma) a' suly és kiterjedés tekintetében egymástul különbözökre, az öszvérek erejéhez alkalmaztatva.

„Majd elkezdődék a' megterhelés. A' hajtó először is egy nagy barna öszvért köte meg szíjával, azután egy nagy kezkenyőt-köte szeméire úgy hogy az állatnak orra és szája födetlen maradt. Az öszvér csendesen ált midőn a' kapitány és a' hajtó először is a' nagy rak-nyerget fölvevék hátára 's úgy megszoríták, hogy nem mozdulhata. A' podgyások azután ez és amaz oldalra fölrahattak, öszszeköttettek oly erővel és ügyességgel melly ellen haszaltan rugódozott volna az öszvér.

„Én nem tudtam nem sajnálni a' szegény állatot látván mint készítetik nagy teher hordására, oly meszszire, 's oly magas hegyeken által millyenek az andések; de egyszersmind igen mulatságos meglesni az öszvér orrát és száját, midőn szeméi beköttettek 's fülei a' kezkenyő által tarkójára lehajtvá vannak. Minden mozgás a' mi fölötté tétették vagy a' nyereg igazítása vagy teherföltevés mellett, jelentve van orrának és felső ajakának forgatása által, mellyek ezer redbe húzva öszve, nagyon láttatják gonoszágát és boszúra vágyását. Midőn pedig a' kezkenyő levétetik szeméiről, gonoszul futkos, rugdalózik, terhet más öszvérhez dörgöli boszúját akarva fölteni. De mihelyt látja hogy nem boldogul hogy terhe levethetetlenül nehezkedett a' hátára, elesendesül vagy legalább elnyeli boszunkodását 's nyomban türodelmes böles szint ölt magára.

* * * * *

Én az örök hó hazájába néztem föl, 's midőn öszvérem a' szikla meredek oldalán mászkált elő, elért a' kapitány 's kérdé nem akarnék e vele menni, ki az ut egy igen veszedelmes részét meggy megvizsgálni minék előtte az öszvérek oda érnének. Félóra mulva elértünk a' veszedelmes helyhez. Ez a' legroszabb ut az egész kordillerákon. A' hegyseg majdnem függőleges meredek oda fönn 's egy huzamban sikamlík alá, hol egy sebes folyó zajong. A' hegyszíne, (oldala) szabad, vízholdta folyókövekkel fődött. Ezen meredekségen megy az ut keresztül és jó hoszan csak néhány hüvelknyi széles; de oly helyeken legveszedelmesebb, hol a' lerohanó vizek elhordták és kiásták az utat, vagy görgő kövekkel fődék be. Néhol egyik oldalon az ember válát érik a' sziklák, másik lába pedig a' mélység szélén van; a' fej fölött magasán pedig alig esüngő kövek állanak, ijesztve hogy a' legkisebb-szellő ledönti őket, mellyek az alant ordító vizekbe sietnének magokkal rántva zuzva a' tehetetlen utast. Midőn ezen szorosan áltmentünk, el beszéle a' kapitány, hogy ez igen rossz hely a' podgyások öszvéreknek, hogy itt sok száz elveszett már belülök 's hihető hogy mi is veszünk el egyet. Mondá hogy ő le fog menni a' vízhez 's ottan várakozni hoszu szíjával, 's a' tán lecsendő szamarat kifogni törekvendi, engem megkért, vegyem ált az öszvérjét. De én maradni akartam 's a' talám történéndő esést megnézni, 's így az kapitány önszamarát és az enyémet elvezette 's mig én egy kiálló sziklán álltam az ösvény végén, ő lemaszott egész a' víz színéig.

„Az öszvérek csordája előtűnt, egyik öszvér a' másik után menve; néhány semi terhet sem vitt, a' többiek vagy hátosak vagy nagyon terhelve voltak. Midőn a' vezér öszvér a' szoros kezdetéhez

ért, megált, szemlátomást nem akarya előre haladni; a' többiek szinte mind megáltak.

„Ez minden öszvérünk között a' legszebb volt, és két annyit emelt mint egy másik. Orrát a' földhöz tartva, gondosan kímelve az utját, tovább ment, gyakran változtatva lábai helyzetét, a' mint az ösvény engedő volt. Így a' legroszabb helyre ért 's itt megált; de a' hajtók kövekkel dobálták 's erre ő csendesen tovább mozdult, mind annyitul követve.

„Végre egy fiatal öszvér, melly egy batut 's két nagy eleségszákot, 's több más illyest emelt, a' sziklához üte azon rossz helyen a' terhet; két hátulsó lába alácsuszott a' meredeken 's a' gördülékeny kövek azonnal hullani kezdtek alatta; hanem első lábai egyre a' keskeny uton voltak, melly nem adott elég helyet hogy az öszvér reá tehetne volna a' fejét, hanem ez csupán száját nyomá a' földhöz, és úgy tartózkodott. Veszedelmes álláspontját még jobban elrontá az utána jövő öszvér, ki a' száját elüté a' szorosral, annak sulyegyenét elrontá 's azt egy irtóztató esésnek adta ált. — Minden terhével, melly erősen volt reá kötve, alá csuszott ez a' meredeken mignem az egészen függő részhez jutott, hol a' levegőben megfordulva hanyatt, azaz nyakára és nyergére esett alá a' vízbe, — 's eltűnt. — Más állatnak kétségen kívül halálos volna ezen esés; nem úgy az öszvérnek. Ez gyorsan elrántaték a' folyam által, egy szikla körül körbenhordoztaték 's elveszettnek tartaték. „Végre (így folytatja a' szerző) egy magányos öszvért láték, felénk ballagót. Mindjárt megessmertük, hogy az a' mi elveszett phaeton-unk, melly néhány pillantat alatt hozzánk jött, — a' többi öszvéreket köszöntve. Mindegyre nedves volt, szeméi bádjadtak, 's levertnek látszék, hanem egy szára sem törött el. Baja a' nagy eséshez képest csekély volt 's egészségének bulletin-e hitelen fölül jól hangzott.

A' v i l l a n y.

Természeti magyarázatomat azon fölséges tüneményvel kezdem, melly a' legbátrabb szívűit is megrázkódtatta közülünk életében; azon tüneményvel, melly néha könnyű zajtalan világkint lobog föl a' rekkenő nyári esteken a' láthatár szélein, majd pedig fekető fölhökön nyargal, vakító világossá teszi az éjeket, az épületek sarkait megrendíti 's lecsapva öszszetépi az utjában lévő akadályokat. Ezen irtóztató tünemény természetével a' régick egészen esmeretlenek voltak 's okát nem tudván adni, olyan valóságokat teremtettek, mellyek haragokban vagy hatalmok kevelységében a' föld halandó férgéit ijesztik büntetik vele. A' görögöknél zeüs, a' romaiaknál jupiter villogtatá haragos villámaikat, skotia költő népe között a' hajdan vitézei csatáztak a' dörgő fölhökben; a' mi dédősapainkat talám Hadur és Ármány ijesztgették a' villámok által. — De nem is szükséges olyan meszse mennünk, nézzük meg a' mai együgyűséget, ez is természet fölöttieket gyanít ezen tünemény alatt. Az embernek természetében van mindennek okát adni, mint gyermeknél a' szopás, melly ha cseset nem lel ujjait stb. szopja. Az ember is ha valamely dolognak okát nem látja ált, költővé lesz, 's minél jobb és miveltebb költő, annál esillogób hatalmasabb okot teremt elő. — Ma azonban egészen es-

meretes a villám természetisége, törvényei tudva vannak 's zeűszféle képzelet - szüleményeket nem gondol senki alatta.

Hanem mind e' mellett egészen új tudomány a villany és villám tudománya; az utolsó évtüzedek fardohatatlan és sikeres fürkészsének születtje. Annyi igaz hogy a' régiek is esmerték egy két valódi jelét, nevezetesen hogy némelly testek bizonyos körülmények alatt más testeket képesek magokhoz vonni. Így Plato, Theophrastos, Dioscorides, az idősebb Plinius 's más görög és romai írók beszélnek, hogy az ambra (borostyánkő, elektron) dörzsöltetve a' könnyű testeket, tollat, papirost stb. magokhoz vonnak mint a' magnestű a' vasat. Tudták továbbá hogy ezen különös tulajdonsággal bír az agát, smaragd, jaspis és némelly más drágakő. Más jelenéseket és tüneményeket is lelünk a' régiek írásaiban foljggyezve, mellyekről ma tudjuk, hogy a' villanytül fügnek, hanem a' régiek előtt akadhatalanok voltak, kik nem is szármoztaták azokat egy közönséges oktul, sőt nem is leltek nekik magyarázati elvet.

A' villanyos tünemények összefüggését 's egy általános oktul szármozását a' 16 százod vége felé kezdé doktor Gilbert william magyarázgatni, ki igen elmés és érdeklertes eredeti értekezést írt a' magnestről. Ez látván hogy nem csak a' magnestű, mellyet ir a n y t ű - nek lehetne jó magyarul nevezni, minthogy az égsarkok irányát ő mutatja legbizonyosabban meg, — hanem más dörzsölt testek is bírnak vonzó és tasztító erővel, igen okosan azt határozá meg, hogy ugyan azon erő dolgozik mind ezen különbféle testekben. Állítása azonban csak gyanítás, nem bebizonyítás volt. A' jövő százodban tovább vizsgálák a' dolgot Boyle, Guericke, Newton 's mások, és sok észrevételeket gyűjtöttek össze, hanem a' villany valódi természetébe mindegyre nem tudtak behatni, 's esmereitek töredékek, nem egybefüggők voltak. A' mult százod első felében Hauksbee orvos több vizgálatot tön a' villanyosság körül, 's azt állítá, hogy az üveg azon anyag, mellyel dörzsölés által leginkább közölhetni a' villanyos huzó erőt; és hogy némelly más testek, nevezetesen az érczek, akár mint dörzsöltessenek is, nem mutatnak villanyos erőt. Hanem azon nagy észrevételt (leleményt), hogy minden test a' villanyra nézve vagy vezető vagy nemvezető, Gray istvánnak köszönhetjük, ki 1756ban halt meg. Ezen férjfiu ugyanis azon tapasztalatásra adta magát, mint terjed el a' villanyosság függőleg az egymáshoz kötött testekben, 's azt találta hogyha valamelly elefántesont - golyó selyemzsinéggel által akasztatik föl egy villanyozott üvegcsőre, az jó távolra (több száz lábnyira) látatja a' villanyos tüneményeket, ellenben ha ércz - szál vagyis drót használtatik a' selyem helyett, sem villanyos jelek nem mutatkoznak. Kitanulta továbbá, hogy az üveg, lószór, borostyánkő, gyánta, selyem 's általában mind azon test, melly a' dörzsölés által villanyos lesz, fogva tartja a' villanyt, azaz szigetelő tehetőséggel bír; míg azonban az érczek, fa, len, kender, víz ezen erő híjával vannak 's a' villanyt a' velők érintésben lévő testekbe el hagyják szaladni.

Már előbb is vették észre hogy ha a' villany egyik testből a' másikba a' levegőn által megy, világít; Ludolf pedig berlinben föltalálta, hogy tüzet lehet gyujtani azon szikrák által mellyek a' dörzsölt üvegcsőből ugrálnak ki. 1746ban pedig ley-

denben történetből föltalalták, hogy a' villany öszvegyűjthető egy félig vízzel telt üveg pohárban, ha a' víz és a' pohár külső oldala érintésbe hozatnak; tudva lön, hogy a' víz helyett ércz lappal földhetni be a' pohár belsejét, — 's az illy palaczk leideni palaczkának mondaték. Ezen észrevételek voltak esmeretesek mikor a' nagy Franklin föllépett 's megmutatá hogy a' fölhőkben dörgő villám nem egyéb azon villanytól melly dörzsölés által az üvegben spanyolviaszban stb. mutatkozik 's majd szikrákat hány majd csak könnyű papirost huz magához. Franklin ugyanis kendermadzagon egy sárkányt bocsátá föl júniusban 1752, egy égi háboru alkalmával, — a' madzag végére egy kulcsot kötött, erre pedig selyemzsinéget, hogy a' villany tovább ne folyhasson, azaz el legyen szigetelve. 'S éme valahányszor villámos fölhő közelít meg a' sárkányt, mindannyiszor szikrákat szórt a' madzag végén lévő vas a' hozzá nyujtott ujakhoz, azaz a' fölhőbéli villám a' kenderkötélkén végig lefutott és a' kulcsban a' szokott villanyos jelenéseket látatá.

Míg az ásványos (élettelen, műszertelen) testek villanyosságát jobban és jobban meghatározák az emberek, addig egy új ág is csirádzott elő az új tudományban. Ez az állati villanyosság, mellynek első jeleit a' zsibbasztó rájahal adá. A' zsibbasztó rája ugyanis erős és kiállhatatlan villanyos útéseket oszt az őt megfogni akaró embernek, sőt néhány lábnyira a' vizet is villanyossá teszi maga körül úgy hogy az abba jutott tengeri állatok elzsibbadnak 's a' rája zsákmányává lesznek. Bolognában 1790ben azt tapasztalá Galvani, hogy ha a' megölt béka idegei érczel érintetnek, a' béka görcsös mozgásokat tesz, — és ez lön a' második tanúja az állati villanyosságnak, melly Galvani tiszteletére galvanismusnak nevezteték el.

Vége paviában Volta nevű tanító azt találta föl, hogy ha különbözö érczemek hozatnak egymással érintésbe, szinte villanyosság fejlík ki. Az illy egymással érintésbe hozott érczlapok öszszerakását „Volta oszlopának, — villanyos pattantynak“ stb. neveztek el, melly oszlop által a' vizet és az érczrodákat (savítatokat) elemekire kezdték elosztani; a' tudomány pedig egyre világosult.

Ezen vizsgálódások által annyira haladt a' villany tudománya, hogy ma már nincs kétségünk a' villany és irany vagyis az electricitas és magnetismus azonosságáról, 's ezért csinálák némellyek az electro - magnetismus nevet. Mások a' villany azon természetét kezdék leginkább kutatni, mellyel az az ásványok fololdása iránt van 's így születtek azon ág, melly electrochemismus - nak keresztelteték. A' melegségről is tapasztalták a' vizsgálódók, hogy az némelly testekben villanyt gyűjt össze, másokbul azt kihajtja, így születtek a' thermo-electricitas.

A' legújabb időkbén a' villany - esmeret esőndesebben halad előre, sőt majdnem állónok mondathatik, pedig miveletlen mezeje még igen nagy van. Mi a' következő számokban törvényei bővebb magyarázásához fogunk; a' nagy bőséget helyünk szorossága által fíltottnak esmervén.

A' két és egyszikes növények.

Az érczekre ható tárgyakat testek - nek szokás nevezni, mellyeknek az erő, lélek, szellem stb. tétetik ellenökbe, mint megannyi testtelen valóság.

A' testek, akármerre tekintjük őket, vagy életek vagy élettelenek.

Az élő testek vagy növények, vagy állatok. Ez utolsókru' más alkalommal bőven szólándunk, most a' növényeket vesszük elő.

A' növények vagy plánták élete abban áll, hogy magokat táplálják és magokhoz hasonló növényeket nemzenek kedvező körülmények alatt.

A' növények táplálásához megkívántatik, hogy tápláló nedvet vegyenek föl magokba, azt körül keringtessék magokban, a' szükséges változást megtetessék vele 's önnedvökké teremtsék ált. A' növények nemzése pedig abban áll, hogy gyümölcsöt, magot teremnek, melly mag a' szükséges alapot (földet, vagy más növényt) megnyerve, az anyjához hasonló növévnyé változik.

Ha a' növények ezen két élet miveletét leirnök, igen hozaknak kellene lennünk 's egy mély tudományba ereszkednünk, — a' növények physiologiájába, mellyhez még nincs alapunk. Így ezen rövid megjegyzések után a' növények főosztályait akarjuk esmertetni, melly célunk végrehajtására azonban a' mag és gyümölcs megismeretése szükséges.

Hogy legelőször mag nélkül termé növényeit a' föld majd bizonyos, noha a' mi mai földünk illy nagy életerőt nem mutat. De azért ma is teremnek még a' legalsó növény és állatnemekben apa 's anyátlan állatok és elomagtalan növények, mellyek azután magokhoz hasonlókat nemzenek. Így a' bélgiliszták, bélférgék felül nem kételkednek többé a' természetvisgálók, hogy előtermés (generatio aequivoca) által nyerhetnek és nyernek első lételt a' belekben.

E' szerint a' növényeket ma is mag nélkül és magbul termettekre oszthatnánk föl. Hanem az első félekrül olly csekély és parányi tudományunk van, hogy ezen különbséget nem is merjük fölálítani.

Az anyátul származott növények szinte magmutatók vagy magot nem mutatók. A' növények

nagyobb száma, esmertebb része látszólag virágzik és magot terem; de egy részén még mind eddig nem lehet a' legnagyobb figyelés és fürkészés mellett is (kevés kivétel mellett, hol t. i. jó nagyító által vétetek virág észre) virágzást észre venni. Amazokat nyilván nőszők-nek, ezeket lopvanőszők-nek szokás nevezni.

A' lopva nősző növények: mohok, harasztok, bodranyok (lichenes), moszatok és gombák.

A' nyilván nősző az az szorosan magbul nóló növények kétszakaszra oszolnak, — egyszikésekre és kétszikésekre, mellyekrül bővebben akarunk szólani.

A' növények magva kívülül különbéle borítékkal bir mint a' makknál, diónál, mogyorónál, almánál, bogyónál stb. Belül mindig egy finom hártya keríti körül. A' mag a' szívbül és szikbül áll; a' szív a' jövődő növény, a' szik pedig annak első táplálékja.

A' szívnek két része van: a' csira melly életre ébredve lefelé törekszik és gyökérré vál, és a' kelő melly fölfelé bujik 's az ugy nevezett növényvé lesz.

A' szik (szék) majd lisztes és téjhólyagesává változó test, majd levéldomba fejlődik ki, 's mindenik esetben táplálatot ad az új növénynek. Némmel növények csak egy illy szikkel birnak 's egyszikések-nek mondatnak, mások kettővel 's nevek: kétszikések. Az egyszikések azonban néha több szikkel is birnak hanem egymást váltogatókkal, nem pedig átellenest lévőkkel; valamint a' kétszikéseknél több szik is lehet kettőnél jelen, hanem azok egymással átellenest vagy gyürü idomban állanak.

Az egy és kétszikés növények igen különböznek egymástul idomra vagyis formára és egész alkotásokra nézve, mellyekrül aláb szólándunk, most a' két rajzolatot magyarázandjuk meg, mellyet egy angol botanikából vettünk ki.

Rétszikés növények.

A' kétszikés vagy külnövetü növények rajzolat-lapján a' balkérrül álló fa a' mangolfa (Rhizophora mangle), melly a' heves ég alatt terem a' tengerpartokon és pedig ugy nevezeszik

hogy a' gyökerei viztül ázzanak, és a' viz fölén egész gyökérhálót képezzenek. Magvairul is nevezetes, mellyek még a' fán csüngő gyümölcsben el kezdenek kicsirázdani, és néhány hüvelknyi

gyökeret boesátanak aláfelé, melly, midőn a' mag lecsik, belehat az iszapba, 's — táplálja az új növényt.

A' jobb oldalszélén három kaktusfaj van, melly igen különös neme a' növényeknek, levéltelen tövises száraik és igen szép virágaik miatt nevezetesek. Nevezetesebb fajai ezen nemeknek az itt látható kisfige kaktus (Cactus opuntia L.) más-kép pogácsa levelű fű; a' nagyfige kaktus (C. ficusindica) mellynek levelei merők, az előbbeniénél hosszabbak; a' dinya kaktus leg-szélrül, melly egészen gyümölcs-(sárgadinya) idomu, a' hév tartományokban igen hűvösítő enyhítő itallal szolgál a' tikkadt állatoknak.

A' lap közepe táján és szintugy a' kaktusok-

hoz közel kétkét fűtej vagyis kutyatejfű-faj látsza-tó, melly fűvek némellyike a' kaktusokhoz hason-lít. A' fűtejfajak között a' viz szélén a' pamutfa áll, melly a' mivel világg embereinek olly sok öltö-zet nemet ad.

Hátráb jobbrul azon magas erdei fa a' maha-gonifát (Swietenia mahogani) ábrázolja, egyikét a' legjobb legfinomabb butorfáknak. Tőle balra látható a' casuarina, melly ujhollandban neveke-dik, mindig levéltelen 's igen különös idomu és alkatu. A' vizbeliek közül a' jobb szél felől való a': vízifejér nimfa (Nymphaea alba), balrul pe-dig: a' „nelumbium specificum“ mellynek virágai szépek igen illatosak, gyökere szára 's magvai pe-dig igen kedves ételt adnak a' chinaiaknak.

Egyszikes növények.

Az egyszikes vagy belnövetű növények raj-zolat-lapján jobbrul a' szélső fa a' kókusdiófa, a' palma számos fajainak egyike, mellyrül azt mon-datik, hogy rajta a' palma nem jegyei legszembetű-nőbbek. Balrul a' szélső fa a' chamaerops palma, különös leveleivel, melly egyedül él meg vadon europában, mivel ezen növényrend a' meleg ég-hajlat alatt honias. Róla közel alkalommal többet.

A' rajzolat közepén van a' banana (Musa para-disiaca), egy a' heves ég alatt nevedő fa, melly számos és számtalan embernek nyújt eledelt, mint nálunk a' polyvás fűvek, az ugy nevezett gabona fajok. Jól távol túle a' balsarok felé látható az aloe, melly a' meleg tartományokban szapora faj, nálunk igen ritkán virágozik 's gondos ápolást kíván. Közel hozzá látható két kosborfaj, mellynek virágai igen különösen vannak alkotva. A' kokuspálma alatt láthatók némelly polyvás fű fajok, nálunk a' legne-vezetesebb növények, rozso, buzát, árpat stb. teremvén 's élelmünk nagy részét adván. A' kisebb növények között kiesmerhető még az aloëlevelű yucca, a' tillandsia anceps, egy lilium vagy mint Földi 's Fazekas nevezik „nőszirum“, egy lachena-lia, 's a' banana mögött az ernyőpálma (fan-palm).

Ezen két rajzolatból látható hogy már külső tekintetre egészen különböznek az egyszikes növe-vények a' kétszikesektől; mi ezen belső és külső különbséget tovább is akarjuk fejtegetni.

A' kétszikések törzsöke egészen más alkotással bír, mint az egyszikéseké; a' mint azt a' keresztül metszett tölgy vagy bodzafa, mint kétszikés, és

az átvágott kukoricaszár mint egyszikes növény igen szembetűnőleg mutatják.

A' kétszikések törzsöke több rész-ből áll. Legbelül van a' bél, melly sejtszövetes és lágy, 's némelly gyenge száru növényekben a' törzsök nagy részét teszi; az öreg fákban pe-dig egyre keményül 's kisebbül mignem majd egészen eltűn; a' bimbók táplálására látszik szolgálni.

Némelly növényekben a' bél igen el van a' törzsök többi részétől választva, néha pedig egészen hibázik mint az ernyős növények üres szá-raiban.

A' bélt egy hártya veszi körül, melly szívó edényekből 's esővekből áll, 's egyenes közöskö-désben van a' levélszárokkal és bordákkal. A' viz, mellyet a' gyökerek fölszítottak, ezen esőkön és edényeken forog keresztül; föl megy a' levelekig, hol a' növények léleklése történik, a' levegő beha-tása által a' nedvek tápláló nedvé változnak, — mint a' vér az emberi tüdőkben.

Ezután a' fa következik melly a' bélhártáját körülfogja 's minden esztendőben egy kör vagyis réteg képződik belüle és hozzá. A' hány illy gyűrű vagy réteg van a' törzsökben, annyi esztendő a' fa.

Ezen rétegek nem választhatók el egymástul, a' belfelé sejtés alkotásuk, kifelé pedig farostok-bul 's esővekből állanak. — A' középfelé lévő ré-tegek legkeményebbek, mivel azoknak edényei be-

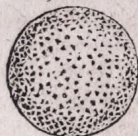
dugulnak idővel; — 's egyszeri képződésök után nem nevelkednek többé.

A' külső gyűrűk vagyis rétegek lágyobbak 's egész képződéseket nem végeztek, nevék latinul alburnum, magyarul? — —. Ilyen minden esztendőben új terem, és a' fa ennyivel vastagodik; csőit utób megkeményednek 's fások lesznek.

A' hej kívül van a' fán 's a' törzsököt fűdözi. Ez is kis rétegekből áll, mellyek befelé farostosak és csövesek, kifelé sejtések (ellenkezőleg a' fában lévő alkotással). — A' haj belső része köny-nek (liber) nevezetik, mellyben a' kétszikések fő életereje van, mellyből teremnek ki az új gyökerek, kocsányok, szárók, levelek stb. Innét ha a' fa megfosztaték ezen könytől, meghal.

A' hej külső része kéreg-nek mondatik, melly a' nőlés miatt meg szok repedezni, ki van téve a' levegő, nap, eső, hó viszonyainak, hanem a' köny szélső réte által egyre pótolatik.

Mivel tehát a' kétszikések kívülről nevelkednek, Kül-nö-vetü-ek-nek (exogena) is mondatnak.

Az egyszikés növények törzsöke nem mutat ennyi réteges részeket, középhelet, fát, hejat, a' többi részvel együtt; hanem fa-rost és cső-csomókat mutat, rendetlenül elszórva egy sejt-szövetes lágy anyagban, melly a' külrészen erősebben feszül 's keményebb lesz.

Nevelkedése belülről történik új rostosomók előtermése által, melly azonban csak addig történhetik, míg a' törzsök külső színe egészen kemény nem lett, mert ez megtörténvén, a' nevelkedésnek (vastagodásnak) vége van.

Innét látható miért nevezetnek az egyszikések, bel-nö-vetü-ek-nek (belülről nőlőknek).

De mivel ezen belnövétü növények nálunk csak fűneműek 's évenként elhalnak, következésképen olly hoszu és szigorú vizgálatot nem engednek mint a' különvetűek, esmeretlenebbek is ezeknél. Ha a' pálmák hazájában nagy fűvészek termendek elő, tudományunk sok fölvilágosítást nyerend e' részben.

Ezen fölül végzetül hozzá adhatni, hogy a' kétszikések levelein az erek és bordák hálódomban egyesülnek és vagdalják egymást keresztül, az egyszikések bordái 's erei pedig közegyenesen (párhalle) futnak.

A' muzsika (hanga) ereje a' vizilóra.

A' viziló a' meleg ég alatt, nevezetesen afrikában élő emlős állat, hol a' folyókban és tavakban tartózkodik; igen jó úszó, jó buvár, a' viz alatt járni tudó, honan csak lélekzet-vevés végett jó a' viz színére föl. Éjelenként elhagyja a' vizet 's legelni megy a' rétekre, bokrokra. Földi leírása szerint a' viziló „igen durva, formátlan, busafejű, iszonyú tarku, vastag testü, rövid száru“ állat, és egy angol utazó elbeszélése szerint mégis igen érzékeny a' muzsika iránt. „Midőn a' iniugyebi tóhozában mentünk“ — beszéli M. Finlayson Siami utjában, — „s dobosaink megverték dobjokat, siposaink pedig késérek őket, — majd észrevehők, hogy a' vizilovak a' viz színére jöttek, és a' dobosokat, siposokat követték néha néha olly közel jöve a' parthoz hogy az orrukbul kilökött viz egészen hozzánk ért. Egyszerre tizen-

ötöt számláltam meg a' viz tetején. Inasom egyik-re rálőt a' puskájával, és azt fejbe találta. A' megsebesített állat lebukott a' tóba előbb olly nagy orditást téve, hogy a' többi viziló mind azon pillantásban eltűnt. Hogy másféle állatok is kedvelik a' hangát, sokféle tapasztaltatott. Tirolon áltutaztamban magam látam mint tódult egy egész csapat tehén és bornyu egy ügyetlenkéz hangoztatta gitár után, megállva a' mint a' hangverő megállt, tovább menve a' mint az tovább ment. A' hattyukkal is tettünk próbát a' tatai grófi kertben. A' nagy tó két tükrét száz és száz hattyú szeldelé keresztül kevélyen emelgetve hófehér szárnyait. Utitársaim a' legérzékenyebb magyarokat és más szép darabokat játszák fúvoláikon vagyis flótájokon hogy a' kert madarai elhallgattak reá, hanem a' mi jó hattyúink fulóket sem billentették, annál kevesebbé csoportoztak öszve előttünk, sőt még utjokat sem kanyarították meg. Hanem midőn az ételhozó inas jött 's váluikba hinté az eleséget, akkor szorgalmatosak voltak.

A' felező kapus.

Egy várbirtokos olaszországban házosságát vala ünneplendő. Minden jól ment, minden kedvezett az ünnepnek csupán a' tenger nem, melly olly zivatáros vala, hogy lehetetlen volt benne halászatni, pedig a' lakodalomra elmulthatlanul megkivántaték a' hal. Azonban egy szegény halász a' lakodalom napján bevergődött a' várba, egy olly nagy kövi félszegűszó hallal (pleuronectes maximus), hogy az mintegy ezen alkalomra lát-szék teremtve lenni. Öröm röpült az egész kastélyon keresztül és a' halász a' nagy terembe vezetették derék zsákmányával, hol a' várbirtokos vendégei előtt kérdező, mennyit kíván a' halért, és az nyomban ki fog neki fizettetni. „Száz forint, mondá a' szegény halász „a' halam ára, 's meztelen nyakamra mondom, hogy egy háló zsinegnyit sem engedek el belőle.“ A' várbirtokos és vendégei mind nagyon csudálkoztak sőt meg lettek lepve, de árusunk igen elhatározott volt, 's minden alkudni akarást félre vete. Végre a' vőlegény így szólt: Jól van, jól, ez a' ficzko szeszélyez, és nekünk a' halat meg kell tartanunk, hanem lássunk hozzá gyorsan és fizessük ki őt ezennel. A' kincstárnok azonnal fizetett, de midőn ötven forintot leolvastott, „Lasan! lasan!“ kiálta föl a' halász; osztozó társom van a' dologban 's illő hogy az is megkapja ön részét. „Mi, hát két illyen kopé van itt?“ szólt a' várbirtokos, nevezd meg őt 's mindjárt érette küldünk. Nem szükség meszse küldeni érette, — felelt a' halász, — kaputoknál megellelhető, önkapústok gunyájában, ki nem akart bebocsátani ha meg nem ígérem neki, hogy akármennyit kapok félszegűszómért annak felét neki ajándékozom. „Vezessétek föl őt, — szóla a' vőlegény, hadd kapja meg a' neki ígért felezetet a' legszorosabb igazsággal. Ugy lön, de a' ezerimonia elvégződ-vén, — a' kapusnak a' kapufával kelle búcsuzva beszélni, a' halász pedig újra megajándékoztaték.

Állati vigyázékony-ság.

Éjszakamerikának végetlen rengetegeiben olly állhatatossággal és türelemmel vadászzák a' ja-

vor szarvast, hogy annak élete megtartása végett a' legnagyobb óvakodás szükséges. Tanner, ki harmincz évig lakott ezen erdőben, így ír a' jávor szarvasok vigyázásáról. „A' legerőszakosabb zivatarban, midőn a' szél, a' menydörgés, a' lo-csogó zápor a' legnagyobb és tartósabb zajt csinálják is, ha az ember vagy lábával vagy kezével a' legkisebb szároz ágot töri is le, a' szarvas meghallja azt; és noha mindenkor nem szalad el, de enni megszűn 's minden hangra különösen figyel. Ha mintegy egy egész óráig nem mozdul az ember 's a' legkisebb zajt sem csinálja, a' szarvas elkezd legelni, de nem feleli el a' történetet 's órákon által vigyázékonyabb mint különben.

A' b r i t a l h á z .

A' parlamenti alház, mellyben a' nép képviselői tartják gyűléseiket, eredetileg kápolna volt, István király által építve, és sz. Istvánnak szentelve. Harmadik Eduard által újra építeték 1547-ben, 's általa collegiat-templommá téteték egy dékán és 12 világi pap igazgatása alatt. Hatodik Henrik pedig a' nép képviselőinek adá gyűléstartást végezt, a' melly hasznokra ma is fordítatik.

Az ó ház a' templomban csinálták, leginkább egy új padlozat által a' régi fölött, és egy belső földel által jóval alább a' réginel. Midőn anglia irlandval egyesült, a' ház is megnagyobbították, a' belső oldalfalakat kilebb véve. — A' mai ház is egyre szűk és kicsiny, hanem igen jó izlésben épült. A' nyugoti oldalon karzat nyul végig, az éjszaki és déli oldalak pedig vékony, karsu vasoszlopokon álanak, mellyek aranyozott fejzetekkel birnak. Az egész ház be van táblázva 's a' tagok padjai vankososak, bőrrrel fődve.

Midőn a' megváltoztatás végett a' táblázatok leszedettek a' falakról, a' régi ékesítések nagy része jó karban találták. A' falak és földel belseje aranyval és festésekkel voltak fedve, 's szép és kevély emlékül szolgáltak a' 3 Eduardtól ápolt szép művészeteknek. Az aranyozat hatalmas, a' festés élénk volt, 's annyira hogy az idő hatalmát meg sem látszottak érezni. A' festések egyike mint költés nem kis érdem nélkül való; tárgya a': juhászok imádása. A' déli fal számos fegyverfestéssel volt ékesítve, hozzá közel két vagy három festett kép volt képzeltős (fantastic) ruházatban.

A' ház alatt némelly igen ép maradványai vannak egy kápolnának; fön van a' klastrom egyik oldala, mellynek tetejét hetedik Henrik kápolnája szépségre nézve fölül nem mulja. A' helyből egy kis udvar is fönmaradt, melly most az alház szelője (Speaker) lakásának egy részét teszi, honan ez az ülések alatt előjő, méltóságának jeleitül kérsértette, mint: előtte buzogány vitelve, ruhái uszolgája egy férjfitul emeltette stb.

A' szelő széke, melly keveset van a' padlozaton fölemelve 's a' faltul egy kissé távol áll, pompásan van festve és aranyozva; tetején pedig a' királyi fegyverek láttatnak. A' szék előtt egy asztal van, mellynél az egyháziak ülnek, kik a' procedurát jegyezik, a' billek ezimeit fölolvassák stb. Jobb kézről a' szelőtül az igazgatás tagjai foglalják el a' helyeket, mellyeknek neve: kincspadok (treasury bench); ezekél átellenest az oppositio tagjai foglalnak helyet.

Az alház rendszeren délutáni négykor gyűl össze; 's ezen idő előtt kevés perczel helyet foglal a' szelő a' job vagy kincsoldalon az asztal felső végén. A' ház káplánja pedig, ki az asztal (tábla) felső végén balról foglal helyet, elhangoztatja a' szokott imádságot. Ez meglévén téve, a' szelő a' tárgghoz lépteti a' házat, maga a' szék előtt álva. Ha negyven jelen tagot számlál meg, — melly szám megkívántató az ülés törvényességéhez, akkor leülnek 's a' gyűlés kezdődött. Ha nincs negyven tag jelen, az ülés más napra halasztatik.

A' ház igen ritkán tart szombaton gyűlést 's szerdán nagy súlyu dolgok alig vetetnek elő.

Ha valamelly tag új bilt akar bevezetni, kijelenti szándékát; melly kijelentés a' szavazatokra nyomatik a' tagok tudtára adás végett. Az elővétel napján röviden tudatja billjének tartalmát 's elveit, 's engedelmet kér az előterjeszthetősre. Ha a' ház megegyez benne, rendelés tétetik fölvetelére. A' bill kéziratban béhozatik 's a' javaslok az első fölolvassásért esedeznek. A' rostálgatás többi lépései is szinte ugy történnek, nevezetesen, ha az egész billt el akarja e fogadni a' ház, vagy csak pontjait. Ha az első olvasás elsült, rendelés tétetik a' bill nyomtatására 's idő határoztatik a' második olvasásra.

A' második fölolvassásnál azon kérdés forog a' ház előtt, hogy az egy egésznek tekintett bill ezélja 's okfejtése olyane, hogy egészen elfogadtassék. Ha ezen kérdés az elvet magát, nem pedig annak körülményeit illeti, a' billnek most vagy egészen el kell fogadtatnia, vagy elvetetnie. Ha a' második olvasás is elsül, rend állítatik 's nap határoztatik meg, mellyen az az egész ház kiküldöttségére bízatik.

A' kiküldöttség ülésében a' szelő elhagyja a' széket, 's a' kiküldöttség széknöke (Chairman) ül elől, nem a' székben hanem a' tábla elején, rendszeren az első egyházinak helyén. Azután a' ház pontrul pontra vizsgálja meg a' billt, majd a' föladdott rendben, majd másban, a' mint jobbnak látszik. Ha az idő nem elég hosszú egy ülésben a' pontok egész áthányására, a' szelő viszont helyet foglal a' széken, a' kiválosztottság széknöke számot ad az előmenetelről, 's az új ülésre engedelmet kér. Ha minden pont általment, ő elől adja a' tudósítást azaz a' billt minden javításával, a' mit a' kiválosztottság rajta tett, 's nap határoztatik a' tudósítás megvizsgálására. Ez megtörténvén 's a' bill helyben hagyatván, az szépen leiratik 's a' harmadik fölolvassásra idő szabatik.

A' bill átmenetele előtt, némelly javítás történhetik azon az ugy nevezett iktatás (rider), beiktatott cikkekkel által, hanem ezen javításoknak nem szabad a' bill elvét megváltoztatni. Mihelyt a' bill áltment, azonnal fölküldetik a' lordokhoz, ha még nem volt náluk, vagy újra küldetik hozzájuk, hogy a' királyi helyben hagyás végett tovább küldessék.

A' magán vagy privát billek kérelem mellett bozatnak be tudósítás helyett, 's, ha ellenszólás támodna, első lépés az, hogy egy kiválosztottságnak előadatik a' kérelem. Ha ez kedvezőleg itél, a' bill először fölolvastatik 's a' többi lépéseket ugy teszi meg, mint a' közönséges billek.

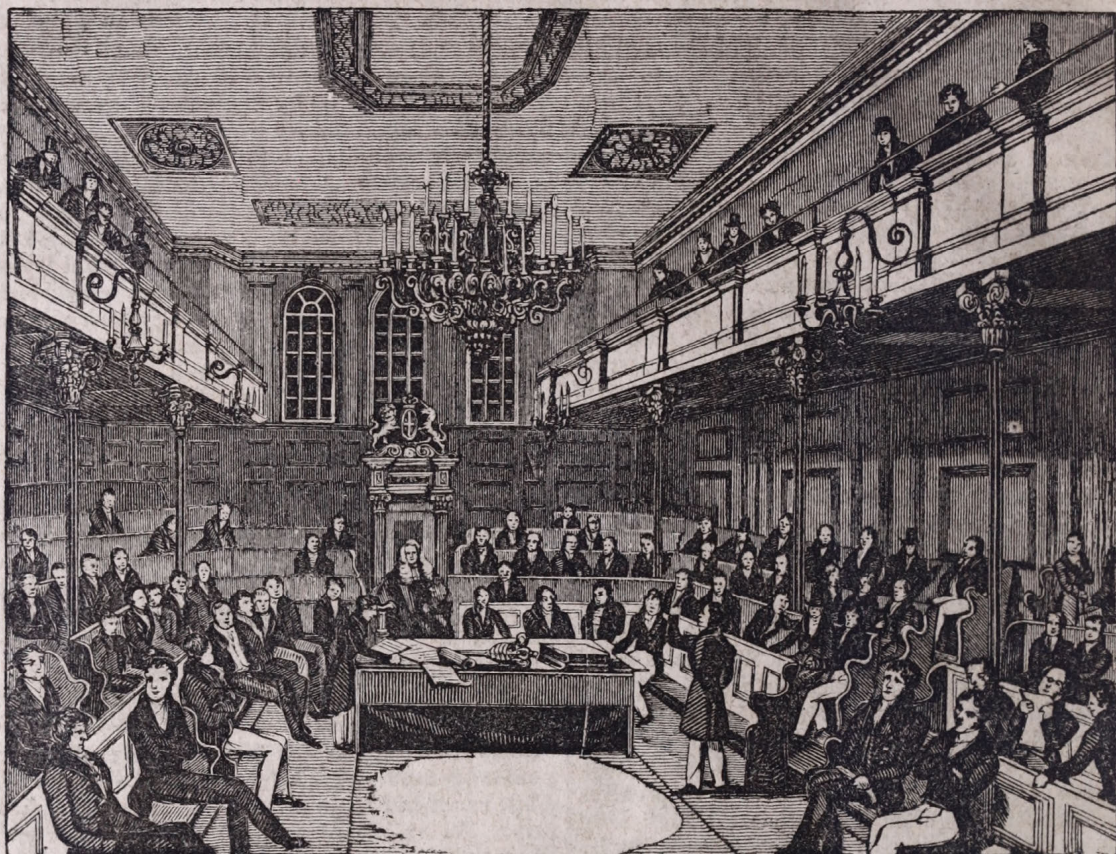
Azon billeknel mellyek a' lordoknál álltestek, nem szükséges engedelmet kérni az elővételre 's az első fölolvassás mindig meg van engedve, mint a'

mit az udvariság megkíván. A' lordok szinte ezen tekintettel vannak az alsó házban általment billeg iránt.

A' bill elővetelének mindenik fokán ellent lehet mondani 's a' bill hátra vettethetik, ha a' ház szükségesnek látja. A' kiküldöttségben minden pont, minden sor, minden szó vitatás alá jöhet. A' bill elővetelének minden fokán kívánhatja akár-melly tag a' vitatás vagy a' ház elhalasztását; 's ezen mozdítást annyiszor ismételheti a' hányszor

akarja. A' kiküldöttségben a' halasztás mozdítása helyett a' tag a' tudósítás adását sürgetheti, a' mi az előbbivel egyre megy ki.

A' házban, azaz ha a' szóló a' székben van, mindenik tag csak egyszer szólhat, kivéven ha a' mondottakat magyarázni, világosítani akarja. A' kiküldöttségben többször szólhat a' tag. A' tag azonban nem csak a' főkérdésről beszélhet, hanem mind azon kérdésekről, melyek történetből támadhatnak.

A' brit alház belseje.

Szerencsés fiatal.

„Hova mégysz?“ kérdé egy apa a' fiátul?
Néhány jó barátomat látogatom csak meg, fe-
lelt a' fiu.

„Igen szerencsés vagy te, viszonzá az apa, —
én ma holnap ötven esztendőös vagyok 's ugyan csak
nagy ügyvel bajjal teheték egy barátira szert.“

A' levett fejü vendégek.

Valamelly együgyü gazdag több igazán társá-
val egy fogadóban volt. Több alacsony sorsu ember
jött be fődött fövel, — az pedig előre fujt hasa
mellett így szóla: „Micsoda faragatlan parasztok
ezek? Nem veheti kendtek le a' kalapját? Nem
látja kendtek, hogy mi mind levett fövel vagyunk.“

A z e s k ü.

(A' görög anthologiából).

Lányka, tizenkét nap még csak közelitni se' foglak
, Tégedet, esküttem 's esküm az égbe hatolt.
És meg nem tartám, boldogtalan! A' nap előltem
Hónapnak tetszett, tőled ha meszsze valék.
Kérlek, imádkozzál, boszujában hogy a' hamis esküt
A' bün könyvébe föl ne jegyezze az ég.
És te fogadj kebelekre leány, be ne zárjad el'lem!
Nem bírok el két vést; — istenekét 's tiedet!

Zeusz és Erosz.

Nyilaid elszedem! Így szólt zeusz boszszúsán Eroszhoz.
„Te pedig, égrázó, újlag hattyu leendsz!“

Székács.

Lipesén, Wigand Otto felelési terbe alatt.

Nyomatott Breitkopf és Härtel-nél.

GARASOS TÁR

Közhasznu esmereteket terjesztő lapok.

8.]

megjelen minden szombaton.

[Febr. 22, 1854.

Az izraéliták kimenetele egyiptombul.

Ezen rajzolatnak némelly hijány és ros fogás is tulajdonítaték hibául, azonban minden mives-merő által mégis igen jelesnek, nevezetesnek szépnek határozatják. Az eredeti rajzolat Mr. Roberts-tül van, mellynek szélessége hat láb, magassága négy láb nyolcz hüvelyk. A' rajzolatot Moon, Boys és Graves lemetszve és nyomatva közölték, melly után a' miénk másolva van. Igen szembetünő itt a' fametszés közhasznu volta. Ezen eredetileg csak az első birtokosok által megvehető rajzolat, most egy jó garasért ezerek által megszerzhető. Nem bir ugyan az eredetinek tökéletességével, hanem azért akárkinek csudálását is megnyerheti, mert fametszésnek igen és igen derék.

A' rajzolat tárgyát az izraél fíjainak egyik leg-nevezetesebb esete teszi. Ezt ugyan általánosan nálunk is eléggé esmerik, és sokkal jobban esmerik, mint önnapáink kijövetelét ásiából, a' mirül talám több van a' semit nem tudó, mint a' valamit tudó, — és innét az elbeszélése előttem fölöslegesnek is látszik; hanem mégis szólok rula valamit, mivel lehet olyan 's lehetnek olyanok, kik vagy nem igen hallották azon kimenést, vagy már elfeledték, vagy kik azt ismételve és ismételve is örömet hallják. Hanem azonban e' mellett is igen rövid lesznek, mivel a' többi nevezetes tárgyak sokasága nem enged nagy helyet elfoglalni.

Jákób egyiptomba ment, 12 fíja megannyi nemzetség feje lön, 's ezeknek maradékai 450 év

alatt mintegy 600,000 férjfiira szaporodtak nemzet-ségünkint, kivonva a' nőket és gyermekeket. Ha kerek számban — mondja az „angol szombattá ros,“ — egyenlő aszszonyszámot veszünk föl 's fölteszszük, hogy a' zsidók mindenkori szokásokint jó korán házosodtak 's minden házosságra négy magzatot szánunk, akkor az izraéliták öregének és aprajának száma, kimenetelekkor, nem lehetett kevesebb három és fél milliónál. Hogy két milliót meghaladtak egészen bizonyos a' legalacsanyabb számolás szerint is. Mert mindjárt Jákób családjának megtelepedése után tudvavan, hogy az jó szapora faj volt; az utóbi időről pedig iratik, hogy számok, birások és erejök igen szembetünő lett 's az uralkodók féltését fölgörjeszté. „Az izraél fíjai — így szól Móses a' kijöveteli könyvben — gyümölcsözők voltak, és bőven nevedtek és számosodtak, 's rendkívül hatalmasok lettek; és az ország megtelt velök. Most egy új király ült egyiptomban, ki nem esmeré Jósefet, és ez így beszélt népéhez: Látjátok, az izraél gyermekei többek és hatalmasabbak nálunk; azért bölcsen kell osztatnunk velök, hogy ne szaporodhassanak 's azon esetre ne jussunk hogy háboru ütven ki, ellenségeinkvel egyesüljenek, 's ennél fogva irtsátok ki őket az országbul.“ Így küldettek hajduk a' zsidók nyakára hogy azok őket nehéz munkákkal sanyargassák; hanem minél jobban sanyargattattak ezek, annál inkább szaporodtak és nevedtek.

Téglavetés és építés említtetik Moses által, melyekre leginkább szorították az izraéliták, 's innét akarák némellyek gyanítani, hogy a' legnagyobb piramisok némellyikeit, — ezen egyiptomi csudákat — ők alkották volna. Azonban a' gyanunak igen nagy támaszát veszi el azon tapasztalás, hogy a' piramisok köveiből nem téglákból vannak.

Midőn pedig az ígélet ideje elérkezett — erre megy ki Móses előadásának veleje — tetszék Istennek előálatni Mósest, egy magas származásu israélitát, meglepő bölcseséggel bírót, legyen vezére elnyomott hontársainak az egyiptomi szolgálásból az ígélet földére, Kanahánba, Palestina egy részére, mellyet már régenté Abraham ivadékainak ígért a' Jehova. Soká nem hagyta faraó (így neveztettek az egyiptomi királyok) kimenni az izraélitákat, 's az ő akarattalansága (mondja az angol író) igen természetes volt, mivel annyi nép egyszerre elmenése igen csökkenté a' hatalmát, 's innét volt hogy noha a' csapásokban az isten kezét meg kellett esmernie, mégis mind annyi csapás elmultával megkeményíté a' szívet, és a' zsidókat viszzatartóztatá. Ekkor egészen meg akarván kevélységét az izraél istene törni, elküldé öldöklő angyalát sötét éjjel, hogy a' csapásokra föltegye a' koronát. És az angyal alámént egyiptomba, a' harányvéres küszöbű izraélitákat nem bántá, hanem az egyiptomiaknál minden első szülöttet megölt, a' faraó első fiátul fogva, ki a' trónusan ült, a' tömlöczben lévőnek első fiaiig, a' barmoknak első elletteikkel együtt. Ez pedig éjféltkor történt. És a' haldoklók hörgése fölkölté faraót, és annak minden szolgálját, és az egész egyiptom lakosait. Egyiptom pedig keservektül jaidult meg, mert nem vala halottalan ház. És a' király gyorsan küldé Mósesért és Aaronért, könyörögve nékik vezessék ki izraél népét az országból csordáikkal birtokokkal és a' kölcsönözöttekkel együtt.

Roberts rajzolata az elmenetelt láttatja. Az idő szürkületet vagy napkeltet mutat, az első fény a' távol szörnű piramisain tűnve föl, 's azután a' szép és tetszetős obeliskokra 's palotatetőkre esve, mellyek a' házok, templomok paloták sokaságát igen ékesítik. Az egészben élénk képzelődés 's kiválosztott levétel van. — — —

A' rajzolat balszélén a' királyi rész és csoportozat van, türve az elmenetelt, mellyet akadályoztatni többé nincs szíve. Átellenest, egy iszornű egyiptusi oszlop homlokzatán árnyékban van a' kiköltöző sereg két vezére, Móses és Aaron. Az épületek között való tér tömve van az elmenő izraéliták csapataival. Legelől is juhok hajtának, majd tevék, elefántok látszanak, hátráb a' hangyákkint tódolgo solaság között a' zászlók jól kifejezedenek. — Kár hogy Roberts a' faraó csoportozatjának nagyobb kijelentést és erőt nem adott.

Azonban ezen rajzolatot egy egésznek kell tekinteni 's őt mint egészet kell szemügyre venni, 's ekkor általános nagy benyomása tagadhatatlan. A' világ és az árnyék különösen szép rajta, izléssel és pontossággal elosztva, 's hozzá adható hogy a' rajzolás 's a' fényesalás (perspective) hibátlanok. Csudálhatni azonban hogy folyót nem hozza föl Roberts, a' mi hihetőleg volt faraó lakja közeletén, — ez a' különbözetre igen jó befolyással lett volna.

A' r e g g e l.

(Próbafestés a' természet után).

Ezüst hangokat akarnék kicsalni lantombul, hasonlót a' filomeláéhoz, melly hajnal szürkülte előtt el kezd csattogni. Hogy ép szívű ifjak és virágzó szüzek hallgatnának énekemre, hogy az én gondolataim is kellemmel hangoznának el a' karpatok honában.

Hatalmasan feszegeti az érzés ezen kebelt; agyambul a' gondolatok ki akarnak csirázani mint elvetett buza, mint elhullott makk a' meleg földből, de ah kevés ez a' levegő, kicsin ez a' tér nekem. A' veszélynek pora csendesen van a' várfok alatt, de az első szikra szélszárnyokra ülteti, vilámmal köti öszve, dörgést ad neki barátul, — és a' fok a' magasságot keresi, — de sirva keresi és törten hull vissza.

Engemet énkem ne vessen a' levegőbe. Lasú folyammal ürüljön a' kebel, 's a' mint ürült, ne legyen semit maradt üregébe. Akkor megjó az est, — üres lesz a' világ mint kebelem, 's kezét fogva egymással lefeksziünk.

Az éj mindennek az anyja. Mélyen helyeződik ő tárgyain. Fekete lepellel terít be mindent az örök havak hegyétül a' bányák legalsó üregéig. Árnya alatt nyugosznak a' városok, faluk, puszták. Egyenlővé tétetnek általa a' paloták és kunyhók, a' királyok és koldusok, a' jók és gonoszok; mind ez álmodoz és létét nem tudja.

Az embernek is éj az anyja. Sötéten alszik a' jövendő földi király az anyai szerelem meleg tanyáján. Számára nem létez a' világ, mert a' világ csak az ön tudóé; számára nincs öröm, nincs bú, mert az öröm és a' bú csak az ön tudóé.

Es boldog, ki örökre az éj anyjának kebelében marad. Nem kelt föl hogy lefekügyék, nem fardot el hogy kinyugodjék, nem örült hogy sirjon.

De az anya természet nem kérdi a' magot, ki akarsz e pillantani a' napvilágra; akarsz e gyér örömet vásárlani tengerbún, akarsz e érezni, hogy irigyled az ásványokat, mellyek érzéketlenül maradnak örök éjben.

Ő, a' természet-anyja, mind ezt nem kérdezi.

A' föld tovább fordul tengőle körül; az éj árnyéka higabb vékonyabb lesz, a' sötétség semijének helyébe idomtalan tömegek rándulnak, nagyok, csalfak, kiesmerhetetlenek. 'S a' föld még tovább fordul, a' fekete volt világ szürke lesz, a' tárgyak idomokba kezdenek olvadni. Mignem a' napnak első sугara föltűn 's a' tündér világ rózsafényben kellemárban a' szem előtt uszik.

Csendesen alszik biztos honában az emberi magzat, — 's az anya természet nem kérdezi tőle, ki akarsz e pillantani a' fényes napvilágra? Gördülnék az órák, folynak a' napok, mulnak a' havak, — a' semiből idomtalan tömeg, ebből növényi test, ebből ember terem elő. Igen is, idomtalan tömeg az először, éjszakának míve, sötétség-beli tárgy. De itt képződik azon szív, melly mézet vagy mérget veend be, mézet vagy mérget oszt egynek vagy százoknak. Most már ver, majd hevesen verend, vagy tán sötétben, és mások clete is besötétül utána. Itten képződik azon agy, melly mosologni látandja élébe a' világot, — és ezen fényvel alig elégszik meg.

A' nap föltekint és kódébül kivetkezik a' világ. Alant a' völgyben, még ki nem téve a' nap sugarai-

nak, keskeny érzéki határok között mozog egy álat, egy féreg, neve ember. A' szokatlan fény ingerli szeméit, néz és tapogat, és hallgat, fülel. Csermelt lát, apró kövecseken csergődezőt, és virágokat a' part rétéin, és erdőt a' hegyek oldalán. Az erdőben ezer madár énekel. Ő pedig fölfelé mász és a' völgyek csavarulásaiban öszszefolyó csermelyeket, borzasztó sziklázatokat lát, és a' távol kék színe tetszik szemének. Főlebb mász; esőndes pályájára belövellődik a' kitűnt napsugár, melynek anyját ő keresi, és meglátja a' napot, melyet megnézni nem tud, de erőlködik és — hasztalanul. Fölér a' hegytetőre; bámul, körül néz, és méginkább bámul és sokszor körül néz, és még sem győzi eléggé nézni és eléggé bámulni a' lábai alatt meszse csoportozó hegyek zöld fejéit, és a' síksággal öszsze olvadó kék eget. Szemei a' kék égben elmerülnek, fölfelé irányzódnak, 's feje fölött a' kék boltot csudálja. De még nincs a' legmagasán. Hátul kopaszon emelkednek még tovább a' bérczek a' nap felé, fejérek, hidegek, havasak. A' féreg merészel, és mint a' kora pillangó eldermed oda fön. De érette valót látá, a' tekéző földet távol tengereivel, és a' tengereken az örök időt; — mig a' nap fölötté délre ballagott.

De miért akar már elhallgatni énekem? miért jönnek illy töredezett hangok lantom hurairul? Hamar átszaladtam a' reggel pályáját 's észrevétlenül ott állék, hol az idő nem reggel többé, hanem dél, hol az árny megszünt, 's a' csalódást nem szívelő nap világít.

Igy szaladtam ált önéltem reggelét is, és kevés virágát szakasztottam le. Végéhez közelíték már és hangomat csak most emelem föl, mint az elkésett madár a' nyárhoz közelítő időben, midőn a' fészket megrakott filoméla elhallgat 's az erdők előtt idegen az énekhang.

És énekem ezért nem édes folyamú; a' nyár heve az ajakak mézét fölszárítja.

De a' lélek repülése kötetlen maradjon. Elfeledém élni a' reggel legszebb örömeit; önkezimbel teremték kopárt magam körül a' rózsás világban 's most midőn már késő, most látom ált oktalanságomat. Szép reményeim nem koszorúztattak meg; hitem, melyet a' rózsák helyett ápolék, kiszáradt. Ő sincs meg már, amazok sincsenek meg, 's az idő folyama egyre előre ránt.

De képzeleteim röptésnek még egyszer hátra; hadd lássam a' reggelt melynek szürke köde szebb a' déli napfénynél, melynek rózsapírulása annyira illik a' fejledező szív lángjához. A' reggel a' szív birtoka, a' dél az agyé, amaz édes ez tápláló, 's ez mégis drágán van amazon megvéve.

Melly kimondhatatlan szép az élet reggele; olyan ő mint májusban a' napköltének 's féldélre haladásának időszaka, midőn a' hideg nem dermeszt, a' hőség nem lankaszt. A' virágok bátran nyithatják ki kebeleiket, fejthetik ki szirmaikat, önthetnek illatot; a' tél utol nem éri már őket, a' nyár heve még nem perselő.

Gond nélkül játszik a' gyermek, az aggodás ködét nem esmerő. Az utsza porában ezer örömet lel; a' rét virágait biztos társnak nézi, az éneklő madár ő vele beszél.

Nem okoskodik ő völgyénél tovább. Bölcsesége az első csermelyig, a' táj virágesoportozatáig 's az első hegy kéklő tetejéig hat. De kedve für-

genez mint a' virágain repkedő lepke, és tarka és fénylő mint a' lepkék szárnyai.

'S a' gyermekből lasan ifju lesz. — A' májusi nap sem marad egyre a' hegyek ormain, hanem főlebb emelkedik és sugarai hatalmasabbak, 's a' virágok örvendeznek nekik. Lestetek e meg illyenkor gyöngyvirágot vagy erdei rózsát? Szermésesen nyitják ezek föl keblöket az ingerlő kedves fénynek, és kebeleikben harmatgyöngy csillog.

És láttátok e az ifjunak szeméit, midőn kebelét a' szerelem első májusi sugarai ingerlik. Gyöngyökkel telnek azok is gyakran meg, és azon gyöngyöket isteninél magasabb boldogság termi elő; olyan gyöngyök ezek, melyekért a' legélénkebb képzelet legboldogabb angyalai megvívhatnának.

Az én szemeimbe is gördültek illy csöppök, lángolók mint lellem, mint az alattok verő szív. Ah beh közel voltam az élet elyziumához!

Rigördültek szememből a' csöppök, rajtok remegett életem virága, lellem idvessége, és — éme ök a' szároz homokra hullottak, homom szároz homokára, és az elnyelé őket.

Ah miért nem hullhattak azok érzékeny kebelbe!

A' tündérfátyol ellebegőt remeg szemeim előtt, melyeket lángjaik nedvtelenekké égettek. Az élet komor valójának nézésére nógat a' nagyon följött nap. Valljon jönnek e még szemeimbe gyöngyök?

Pedig beh nehezen válok még reggelem szent vallásátul meg, ezen tündér, szeléd, vért nem ontó, senkit nem kárhoztató vallástul. Szerelem vala az, a' reggelnek lehető leghevesebb szerelme 's épen azért magában hordozó az elszárodás magvát. Nem kívánt ő semit a' világtul, nem templomokat, nem oltárt, nem áldozatot, nem világrések előtte bókolasát, csak egyet, csak rokon szerelmet.

És - ezen egyet sem vala képes megnyerni!

Most már tehát a' való istenének, a' hideg észnek áldozzak? De újra nedvesek szemeim; — reggelem szent hite, gondoskodjál e' nedvekrül; ha a' fogást egyre elhibázod, birodalmad leingadozott.

Bambusozás és tigris-harcz.

Csingling tele gyűjtötte fejét europában az egyszemesek között és kevélyen ment haza sinába a' kétszemesek közé. Mikor onnan hazul indult el mások tartották bölcsnek, mikor haza indult, maga tartá magát annak (bölcseknak). Feje csupa syllogismusokkal és demonstratiókkal volt tele. Alításainak okosabbai illyenek voltak: az ember nem lát semiféle dolgot, hanem csak annak a' szem fenekén lerajzolt képét; nem tudjuk, olyanok e a' dolgok millyeneknek látszanak, — mert a' dolgot magát nem esmerjük, csak annak érzeinkre ható tulajdonságait; a' semi valamivé 's a' valami semivé nem lehet; a' léleknek a' végetlen kicsinytel is kisebbsnek kell lenni; valóságos végetlen szám nincs; stb. stb. De voltak még tarkab vitásai is, melyeket csak a' finomságokhoz értők 's a' természeti philosophusok és német bölcsek tudnak magoknak megjegyezni, — én egészen ügyetlen vagyok fejemben tartásokra. A' ki azonban kíván rülok képzeletet kapni, vegye a' mondottaknak könyveit kezébe, 's célt érend.

Bambuszóás.

Csingling tehát uton útfélen árosztá el otthon tudománya bő tengerét; és mivel hatalmas syllogismus csináló volt 's az ergo-kat jól tudta harogtatni, sokan hittek neki, azaz fejüket sokan elhagyták tekintetni általa. Képzeltető mennyi sikerrel kellett fárodnia, mikor olly számos millió között kitetsző volt a 's nehezült feju övének száma. Hanem csak hamar tiltva lön neki a vadászat. De ő ezzel nem gondolt 's a dolgok anyagtalanságát egyre bizonyígtatta. „Az atomoknak — ugymond — végtelenül kicsinyeknek kell lenniük, mert különben tovább lehetné őket még osztani, de minden anyag, még a legkisebb is még tovább osztható, tehát az atomok nem lehetnek anyagok; de mind azon dolog mellett a tudatlanok testeknek neveznek, atomokból tétetik össze, az atom pedig nem lévén anyag, minden test anyagtalan; ha pedig az atom nem anyag akkor erőnek kell lennie, de húzó erő nem lehet, különben a világ minden atomja egy pontban húzódnék össze, és taszító erő sem lehet, különben az atomok a végtelenségbe taszítatnának, hanem a kettőből egyesültnék, a két erő súlyegyenének kell lennie; — tehát a dolgok anyagtalanok, 's a két erő aequilibriumából állanak.“

Még így beszélt Csingling mikor a bíró megharagudván hogy az ekétül ellopja a kezeket 's az egész hely fejét hátulra forgatja, két esküdtet és a kis bírót elküldé hozzá egy bambus pálczával (mellynek szármozását első jó alkalommal leirandjuk), vizsgálják meg rajta: „anyagtalan e a bambus?“ És azok a dolgot nem vették tréfára; mentek, a demonstrálót a faluvégen találták; a hallgató nép elszaladt, ő neki pedig mondák: vesse le faczipóit 's feküdjék hasra. A nem akaróval úgy tettek mintha akart volna; az egyik esküdt a hátára térdelt, másik hurkot vetett a lábaira 's kifeszíté azokat, míg a kisbíró sipkáját letéve egész szorgalommal ellendemonstrála. És az anyagos demonstratio alatt bömbölt Csingling.

„De az már még sem lehet igaz“ mondják sokan. En azt megengedem, 's azt mondom, talám „isten segítsd“-et felejtett el valakinek mondani a részesülő; vagy ha ez is különösnek tetszik, talám ura porcellánját törte el. —

Igy okoskodtam és gondolkodtam a képen és nevettem hozzá, mint mi emberek általában a távol bajnál szoktunk, midőn egyik czikkel ezen czim alatt

„Elefánt és tigrisharcz“ magára vonta figyelmemet, 's benne kíváncsiságom ki lön elégtve; mint olvasóim is tapasztalandják. — A' czikkel így hangzik.

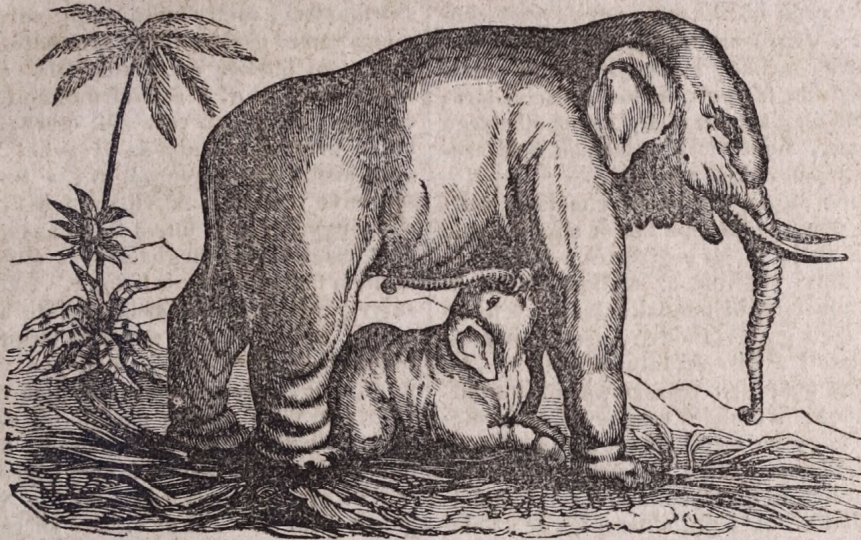
„A' tigris először mutatták a' esarnok homlokánál, 's a' terre hajtatek ki. Igen nagyszámu nép toldult össze, a' mutatványt nézendő. A' tigris egy ezövekhoz volt erős és mintegy 50 rófnyi kötéllal kötve. A' szerencsétlen állat szája be volt varva 's körmei ki voltak huzva. Nagysága derék volt, serénysége nem kiesin. Negyvenhat elefántnál (megannyi hím és nagy) nem kevesebb hajtatek elő. Közülök az egyik a' tigris megtámadására vezetették. Ezen első elefánt előre haladt 's a' mint látszék egész bátorsággal 's merész nézésből azt gondoláuk pillantat alatt leverendi ellenségét. Az első ütközéskor, alig mutatva erőlködést, fölfogta ormányával a' tigris 's legalább is 20 lábnyira elhajintá. De mind e' mellett is hamar rendbe szedte magát a' tigris, az elefánt ormányára 's fejére ugrott, 's fölfelé kezdé a' hátára mászni, hol a' hajtó ült. Az elefánt larmát csapott, körül forgott és elszaladt a' tigristül kergetve a' mennyire csak kötele engedte. A' megszaladt nem vala bár megsértve, mégis igen keserűen és keservesen bömbölt és semi módon nem vala új esatára birható. Kevéssel ez után egy embert láttunk a' kormányzóhoz behozatni, zsimegekkel kötve 's amannak színe elébe két tiszt által hurezoltatni. Ez a' rozsul járt elefánt vezetője volt; száz bambus-ütés iteltetek számára hamarjában, — mely végre hasára dobatek, lába kötéllel huzatek ki felé, míg váaira egy másik térdelt, 's a' száz ütés néhány folváltott izmos sziczó által a' legutolsóig reá méreték; mikor az egész szám egészen reá volt számlálva, nem tudott többé mozdulni 's érzéketlennek tetszve fejénél és sarkánál fogva elviteték. Mi ezen bőkezűség folyama teljes munkálathban volt, a' kormányzó hidegen nézé az elefántok és tigris harcát mintha mellékesen semi sem történt volna. (Illy világ van chinában, míg az angoloknál a' barmot kinzó is

fogságra vagy pénzre büntették). Tíz vagy tizenkét elefánt hozták egymás után a tigris megtámadására, mely végre leginkább iszonyu hullásai által öleték meg, a mint az elefántok háborgatta ormánya által fölhányták.

Az elefántok szörnyű ereje meszsze volt mind a fölött a' mit rúlok föltehettem. Némelyikeik fölfogták a' tigris 's legalább harmincz lányira eldobták midőn majdnem élettelen volt és nem tudta magát védni. — Nem tudtunk arra is borzadás nélkül gondolni, hogy ezek azon elefántok, mellyek néhány év előtt a törvényparancsát néhány gonosztévőn teljesítették, — a' halálosat. Illy alkalemmal egy hajintás elég az ember szemcinek örök el-sötétítésére.

A' tigrisharcz után egy álcátát látánk, mellynek az elefántok sánczmegtámadását kelle mutatnia. Egy 40,50 ölnyi erősség (chevaux-de-frise) alkotaték nagyon töredékeny anyagokbul. Fölébe nagyon szároz fű hinteték, míg hátul lándsás embe- rek által látszék védetni. Mihelyt a' fű meggyujták, sok rakéta hocsátaték föl, számos zászlók lo- bogtattak, dobok verettek 's egy álgyu el kezdé szólni. Az elefántok a' megtámadásra buzdítottak; hanem ezek szokott félénkségöket mutaták 's majdnem kialudt már a' tűz 's az erősség anyaga majd mind megemészettek, mikor a' legbát- robbak közül néhányat a' rajta áltmenetelre lehetett birni.

A z e l e f á n t .

Kevés állat vonta az emberek figyelmét jobban magára mint az elefánt. A' heves ég alatt az emberk szolgálotjára látszik teremve alkotva lenni; 's minden tulajdonnal bir melly őt hasznavehetővé teheti. Erős, munkás, állandó; szeléd elméjü, társoságos magaviseletü, 's annyira ügyes és jó fejü, hogy a' legkülönbféle szolgáltra megtanítatható. Idoma otromba, feje nagy, szemei aprók, fülei szélesek és lecsüggők, teste vastag; háta igen boltos, lábszárai idomtalan rutak. Színe közönségesen sötét barna, a' fehéthez közelítő. Az ujonan született elefánt bornyu mintegy három lábnyi magas; 16, vagy 18 évig nő, 's mint mondatik száz és több esztendeig él. Agyarai nem látszanak meg ifjúságában; midőn pedig az állat jó vén, azok 7 és 8 lábnyira is előnyulnak. Az elefánt nagysága általában 9 vagy 10 lábot tesz, hanem van példa 15 lábnyi magasrul is. Növényekkel él, fiatal faágokkal, fűvel, szemekkel, gyümölcsvel.

Az elefánt („félíg okoskodó elefánt“) értelme, ereje, 's taníthatósága a' legrégebb idők oltá magokra vonták mindazok csudálkozását és bámulását, kik e' tárgy iránt a' legkisebb figyelemmel voltak. Egész kötet könyveket lehetne betölteni ezen állítást bebizonyító hiteles esetekkel. — Az elefánt ügyességének nagy oka abban fekszik, hogy az ormányát ugy szólván kezek gyanánt tudja használni. „Nem csak ereje van“ — mondja Buffon — „an-

nak mozgására, hanem meggörbitheti azt, hajthatja, rövidítheti, nyujthatja, kanyargathatja 's minden irányt adhat neki; ormányának vége egy kis kimövészel bir, uj gyanánt kihosszszabbulóval, 's ez teszi őt mind annak végre hajtására ügyessé, a' mit mi az ujainkval teszünk; föl tudja venni a' legkisebb pénzdarabot, virágokat szed egyet a' másik után, csomókat old, ajtót zár be és nyit föl, ráfordítja a' kulcsot 's a' lakatokat fölzárja.“

Minden lény bir a' természetben valódi 's viszonyos haszonnal; 's hogy igazságosak legyünk az elefánt iránt e' tekintetben, neki tulajdonul adhatjuk a' hódok okosságát, a' méh művészségét, az eb hűségét, 's ezekhez kell még adnunk ereje nagysága és hosszú élete becsét. Nem kell elfelednünk milly hatalmas fegyverei vannak, mellyekkel az oroszlányt megalázza. Ha mozdul, a' föld reng alatta; testével fakot dönt, nyomásával nyilást teremt a' sánczokon elő; ereje által irtóztató, csupán súlya miatt is győzhetetlen, bőre pedig áthatatlanul vastag. Hátán hadi tornyat képes hordozni és néhány csatázó embert benne. Egy maga olly gépeket mozdit, annyi terhet emel, hogy hat nehéz ló ('s 50 maeskaló) elégtelen volna hozzá. Ezen nagy ereje mellett bator, okos, maga meg-gondoló és példátlanul engedelmes. A' veszedelemben soha sem feledi el barátjait, kiket csak akkor sért meg, ha méltatlanságot követtek el rajta.

A' jótéteményre szinte olly híven emlékeznek soká meg mint a' sérelmekre.

Hogy ezen csudálatos teremtmény elméje minőségét valamennyire példával megvilágítsuk, a' következő esetet adjuk kivonva Griffiths fordításából Cuvier Allatországának. A' történet ideje 1805^{dik} év, bhurtpor ostromakor. „Egyik sánczárkon a' táborhoz közel, honan a' hadisereg vízét horda, együtt volt két elefánt hajtó mindenik önelefántjával mellyek közül az egyik szembetünöleg nagy vala és erős, a' másik, hozzá képest, kicsin és gyöngce. A' kisebb elefántnak vedre volt, mellyet az ura adott neki ezen alkalomra 's ő az ormánya végén tartott, a' nagyobb elefánt pedig ezen szükséges edény híjával volt. Az erősebb állat vagy maga szándokából vagy hajtója nógatására megfogta a' vedret 's gyorsan elrántá gyöngéb társátul. Ez igen szívére vette a' gyengeséget, de elharapá mérgét noha észre lehetett venni hogy dúl benne. De a' hajtók között nagy per és gyalázkodás kezdődött. Végre az erőtlenebb elefánt borszúja idejét lesve, néhány lépésnyire hátra ment, egészen gyanústalan képpel, midőn erősebb társa a' vízárkok szélén állt, azután pedig egész tehetsége szerint előrohant, fejét amaz oldalának neki szegezte, és azt szépen a' vízbe taszítá.

A' víz színe mintegy 20 lábnyi mélyen volt, innét a' hajtók semi módot nem láttak mint lehetne erő által azt kihuzni, kivált megsértés nélkül.

Néhány lábnyi víz volt az elefánt alatt, ki egész nyugalommal uszált annak színén, 's híves multságában igen gyönyörködve, semi hajlandóságot sem mutatott a' kiszabadulni akarásra. Az ostrom alatt igen temérdek veszszöcsomók hordattak azon árkokhoz; 's utójára eszébe ötlött az elefánt-hajtónak, hogy ha ebből elegend hányna alá az árokba 's az elefánt az azokat okosan egymás fölé rakásra birathatnék, ki lehetne minden sérclem nélkül venni az állatot. A' hajtó oktatni kezdé az elefántot, 's az oktatási és tanulási ügyesség készen lévén a' két félnél, az elefánt hamar megfogá mit kell tennie. Elkezde tehát a' lehányt csomókat maga alá rakni 's egész csendességben olly sikerrel dolgozott hogy rövid idő múlva állani lön képes. De ekkor meggondolá magát a' ravasz állat, hogy boldogság azon jó híves helyet elhagyni, kivált mivel legközelebb is nagy hűséget és szomjat kelle kiállania, — és nem akart tovább dolgozni. A' hajtó fenyegette, hanem reá nem birhatá hogy egy csomót is rakott volna tovább. Ekkor az ember a' ravaszágnak ravaszággal járult ellenébe, 's hizelkedett az elefántnak, és dicsérte őt, és sok rakkot (pálínkát) ígért neki. És ez használt; a' mit a' fenyegetés végre nem hajtott, azt az ígélet megtéteté. Az elefánt el kezdett dolgozni; magasabbra és magasabbra jött, 's az árok fölén kevésé elmozdítatván a' falrakás, az elefánt kiléphete.

A' villany elmélete (theoriája).

A' részint már említett és a' még említendő villamos vagy villanyos jelenések az utolsó időkben nagy szorgalommal gyűjtettek össze, kémelettettek ki, ismételtettek, öszveha sonlítottak, hogy világosság derülne rájuk. A' munkának nem kis sikere lön, de a' teljes világosság egyre hibázik körülök. Ennek az az oka, hogy érzeink dur-

vák a' villanyosság szülő okának (a' villanynak) finomságához képest. — És sok van még a' természetben mellynek fölleplezését a' jövő időkütl várjuk, és nem minden remény nélkül, mert ma a' közepszerűleg olvasott ember is távolabb van a' világ és természeti dolgok esmeretében, mint a' hajdan legcsudáltabb bölcssei, ma egy jól szerkesztett kalandáriom több alapos esmeretet ad mint tiz fönhejázott ó philosophus minden munkája.

Hogy a' villanyra visszatérjünk, ezt nem tudtuk ugyan mind az öt érzekünknek ugy élébe tenni, hogy mint egy darab hust láthatnánk, izlelhetnénk, szagolhatnók, hogy markunkba és ujjaink közé szoríthatnók, hanem még csak jeleibül kell lételere okoskodnunk. Milly véleményekre vezették ezen jelenségek a' tudósokat, itten szándékunk kifejtteni.

A' nagy Franklin, mint a' villany-tudomány-nak is apja, illyen elméletet (theoriát) alkota. Ő a' villanyos jelenéseket egy tulajdon folyó anyagtul szármoztatá, melly mind eddig sulytalan, azaz a' mi sulymérő eszközeinkre nem ható, 's kivált sulyegyenben létekor érzeink által észre nem vehető; mint p. o. a' sokkal durváb levegőt, ha az csendes, nem igen veszszük észre, és a' tapasztalatlan üresnek mondja az üvegeket, szobákat stb. noha azok folyó anyaggal, t. i. a' levegővel rendszeren telve vannak. A' villany tehát, Franklin szerint, egy illy igen finom folyó anyag, melly minden testet képes megadni, 's általában földünk minden tárgyait meg is hatotta. Ezen folyó anyag sulyegyenben lehet, azaz, belőle a' testek éppen annyit birhatnak, a' mennyit természetök szerint túllakottság jelei nélkül magokba vehetnek. Igy p. o., hogy durva hasonlítást adjak világosítás kedvéért, a' víz bizonyos mennyiségü söt fölolvast 's egészen változatlan színü marad, de ha kelletinél több só hányatik bele, azt nem képes fölolvastani, 's a' só olvadatlan marad, mint a' víz túllakottságának jele. — Ha a' villany sulyegyene valamiképen elrontatik, az viszont helyre törekszik állani és ezen sulyegyezés jeleibül esmerjük a' villanyt. — A' sulyegyen elrontása pedig abban áll, hogy valamelly test vagy többet vagy kevesebbet bir a' villanybul, mint a' mennyit természete szerint kíván, a' sulyegyenítés viszont abban áll, hogy a' több villanyu test a' kevesebbel bírónak a' fölösleges részt áltadja. Innét a' túl villanyozott test magához vonja a' villanyhijányosat, ez pedig vonzódik ama'hoz; míg ellenben a' többvillanyu irtózik a' villanyval töltöttül, a' villanyhijányos a' villanyhijányostul, mint sántító hasonlítást adva a' hevülve izzadó ember is fut a' forró kályhátul, a' félig dermedt pedig iszkódik a' jégveremtül, míg a' fázó örömost vonul a' kályhához, a' hevülő pedig keresi a' hús árnyékot.

(Ezen tulajdonság miatt mondák némelly enyvelgni szeretők, hogy a' szercelem nem egyéb villanyos jelenésnél. A' többi testek szerint ugyanis az ember sem egyéb villany-palaczknál, 's benne majd több majd kevesebb villany van a' természetéhez megkívántatottnál. Ha a' villany sulyegyenben van benne, akkor nem vágyódik társ után; ha villanyhijányos, akkor túlvillanyozott társot keres; ha túlvillanyozott, akkor ollyannal ohajtja azt közleni, ki annak híjával van stb.).

A' túlvillanyos testek állapotját tevő villanyosságnak, a' villanyhijányosokét tagadó villanyosságnak nevezé el Franklin, honan kiki

értheti mit jelent a' tevő mit a' tagadó villanyosság (és villany), 's melly különbség van a' tevőleg és tagadólag villanyozott testek között.

Franklin elmélete elegendő a' villany-jelenségek nagy számának kifejtésére, hanem a' tudomány előhaladásával 's a' magnetismus esmétetének előre léptével nemelly tünemények jöttek elő, mellyeket a' szerint nem lehet elegendőleg fölvilágosítani. Innét Franklin elméletén egy kis csavarintást tön Mr. Symmer, szinte egy amerikai tudós, és azt állítá, hogy két különböző villany van, azaz két tulajdon és egymástul különböző folyóanyag szüli a' villamos jelenségeket. És ma azt mondhatni hogy a' természet-tudósok nagyobb része ezen vélemény részén áll; mellynek hihetőségét a' többek közt a' szem és fül is mint nem könnyen csalható tanú bizonyítja, mivel a' Franklin úgy nevezte tagadó villanyossága tulajdon veres fényvel, patnás közben, képes álcápnai más testbe, mint annak idejében látandjuk, — holott a' hiányt elfogadni képes valamit, de adni nem tud.

Symmer szerint tehát tevő és tagadó villany létezik, melly két faj azonban egészen ellenkező természetű, de súlyegyenbe törekszik magát helybeztetni. És a' súlyegyenzett állapotú villanyok nem adnak jeleket magokrul, hanem ha akármely okból egyenetlenül oszthatnak el a' testekben, erőszakosan vágnak össze, és létüket majd gyengébb majd erősebb jelek által tudatják.

(Ezen elmélet szerint igen hihető hogy a' férfiakban tevő, a' nőkben tagadó villany gyűl össze; hanem azt mondják, hogy viszonyilag az utolsókban nagyobb a' torlódás, úgy hogy a' súlyegyenítésre az elsőké majd nem kevés; honan tanácsolható, hogy mindenik rész szerezzon magának egy jó villanymérőt [mellynek leírásaival szolgálunk], 's a' házi boldogság kedvéért csak kellő mértékűt változtatson, mert — mint tudva van — a' túlhalmozott villany mindaddig nem tud nyugodni, míg súlyegyenre nem vergődött. A' mi ezen értekezésből világosan kitetszendik).

A' francziák ezen két villanyfajt üvegvilanynak és gyánta villanynak nevezték, mivel a' tevővillany leginkább az üvegdörzsölés mellett, a' tagadó pedig a' gyánta dörzsölés által származik. A' dolog egyre megy ki, sőt ha akarjuk az egyiket villanynak, a' másikat vilnyának nevezhetjük, azonban a' francia elnevezés alapja hiányos és nem egészen erős, mivel üvegdörzsölés által tagadó, 's gyántadörzsölés által tevő villanyt is teremthetni elő, — a' mint annak idejében látandjuk.

Az angolok előrehaladásai.

A' juhászgyermek nézé a' csillagvizsgáló munkálatait és annyit ki tudott belőlök venni, hogy az valamit csinál. „Jankó“ — így szólt az ekelhúzóit legeltető béreshez — „soha se teremjen disznó a' káposztában, ha ez nálunk 's nálunk mesturamnál is nem okosabb.“ — „Biz úgy ám, gyuri — felelt az eketartó — ha akarná, talán a' fiastyukot is meg tudná ültetni.“ — Azonban a' csillagvizsgáló ezer millió mérföldek térét számoló 's az üstökös csillagok pályáját mérte.

Minek e' mese ide, értendi a' kinek van érthetése. — Az angol Rutter azt hirdeté hogy bizonyos gyánta, olaj, szurok, viasz és kövér anyagok

vegyítékébül gázt tud teremteni 's a' gáz által fűtő erőt, — ez 's a' többi hozzá adott állítások egészen jól sülték el 's bebizonyodtak. Ezek szerint egy chaldron (36 mérő) kőszénbül, melly előbb 13,000 lábnyi gázt adott, most már 18,000 et nyerni, 's Rutter igen hiszi hogy nem sokára 25—24,000 et nyerend, tehát majdnem két annyit mint eddig. Ennek pedig az a' következtése hogy a' gőz és gáz-mívek új életet nyerne 's a' többek közt a' gőz-hajók a' nagy tengert is keresztül csatangolándják.

De még meglepőbb Ericson hégépele (caloric-machine), mellyben a' hőség nem emésztetik meg, mint a' gőzgepelynél hanem keringésbe tétetik, úgy hogy igen kevés veszteség mellett az egyszer megnyert melegség újra 's újra használatik, 's a' fűtött levegő segítségével mozdító erő egyre szűl. Vizgálat száz és száz alapos gépelyét szek előtt tétették vele kellő sikerrel. A' tüzelőben igen nagy gazdalkodást enged, mellyrül Ericson utóbb bővebb tudósítást adand. A' gépely kis helyet foglal el és teljesen veszélytelen.

A' liverpool-birminghami vasut óriás lépésekkel közelít végéhez. Weaver vizén hid készítettik számára, melly hatvan boltu lesz, minden bolt 60 lábnyi széles és 59 lábnyi magas. — Az eddig olly híres sankeyi hidösvény ezennel elhomályosodik.

A' bambusfa (bambusnád).

Ki maradna ilyen ási nevezetesség leírásával egy nap is adós, annál inkább egy egész hétig? Német filléres collegánk szerint ezennel leírjuk.

A' bambusnád inkább fahoz mint cserjéhez hasonlít 's Ásia meleg, forró tájain nő. Amerikában is találtatik hanem nem olly buján mint a' heves ó világban. Itten 50—80 lábnyi magasra nő 's igen kemény és rugékony (elasticus) lesz, — mikor azután levágatik. Egy bambusos hold föld végellen aratást ad, melly százféle dologra használatik. A' bambusbul részint nyomban résztint előkészítés által hidat, sajkákat, hajókat, árbocokat, kosarakat, köteleket, hálókát, ablakrámkát, sőt papirost is csinálhatni. Azonkivül a' bambusnád fő eszköz a' keletindiai-holland gyarmatokban egész chinában és más tartományokban is a' házi és országai kormány jó vitelére. Chinában a' legfőbb mint a' legalsó tisztviselő, férfji aszszony és gyermek, az illó ráitélés után vagy négyszem közt kikapja a' maga részét a' bambusnáddal. Bataviában a' különben gyenge dák is olly mesterül tudják a' bambusnádöt forgatni, hogy nem egy vagy két féltést gerjesztő rabszolgálo maradt karok súlya alatt a' földön halva. Az europában 's nálunk is divatozó bambusbotok a' levágott fának új hajtásai.

A' patkótaláló.

(Persa mese angol köntösben).

Egy szegény ember egykor egy lópatkót talált, mellyet haza vitt és szekrényébe gondosan elzárt 's másnap egész szorgalommal elkezdé háza elején egy ólat készíteni. Szomszéda egy idcig bámulva nézé, utóbb kérdé, miben foglalatokodik. „Mit? — egy ló patkót találtam.“ „Jól van, 's mire azt? — „Mire? — holnap egy másikat találhatok.“ „S ha

ugy, talám egy szín kell hogy bele tegyed? —
 „Nem, hanem, látja kend, szerencsém lehet
 négyet találni, 's ki tudja nem lesze tovább szeren-
 csém a' hozzá tartozó löleléshez is? 's ennek szá-
 mára rakok most ólat 's a' jövő léten szénát is szer-
 zek.“ „Az nekem valóban tetszik' felelt a' szom-
 szédja megharagudva mint egy höresök, azt gon-
 dolja kend, én soha sem házasodom meg? — „Re-
 ménylem legalább“ felelt a' patkó - találó „'s el-
 megyek a' kend lakodalmába, 's mellette valamikor
 szükségé lesz rá kendnek, szolgálhatok a' lovam-
 mal.“ — „Igen köszönöm;“ — hanem hát ha esa-
 ládom lesz, azt gondolja kend itt állhat a' lova, 's
 megrugdalthatja szegény gyermekeimet, mikor ját-
 szanak? — „És így elkezdtek perelni a' ló és a'
 gyermekek miatt, és a' szavakrul ütésre jött a'
 dolog; míg az elérkezett bíró lefogatta 's kalodába
 vettette őket, hol két foltaikat ezettel megmosha-
 ták és poenitenciát tarthattak.

A' patkótaláló.

Rözös eset ez sok magokat bölesebbeknek gon-
 dolókkal; ezerezen pazarolják erejüket és idejüket
 a' lehetlenségeken vagy lehetetleneken való ková-
 csolásban; — hányan nem öklözik egymást olly
 dolgok miatt, mellyek csak az ő hamisan gyurt fe-
 jökben léteznek.

Zsebbeliek öngyárunkbul.

Biztos ut nem hoszú.
 Kérdő, nehezen adó. *Aki kerékeket csinál, nem lehet
 szegény.*
 Tüztül féltő, körme égett.
 Előbb ágyot aztán magot.
 A' süket néma is.
 Te nekem, én neked.
 Forró zsirt vízzel ne hígíts; égő haragot lasan hűts.
 Az agy is gyomoron gyökeredzik.
 Ebnek is fáj a' verés.
 Most-ra mindent, majd-ra semit (a dj).

Magyar zsebbeliek.

Lasú viz partot mos.
 Szemérmes koldusnak üres a' tarisznyája.
 Mint vetsz, ugy aratsz.
 Milly röffel te (mér sz), olly röffel neked (mér-
 nek).

Becsületes embert is megugat a' kutya, megrüg a'
 számár.

A' ki másnak vermet ás maga esik bele.

Esőre napfény. (Borúra derü).

Ebnek eb a' barátja.

Jobb ma egy tüzök mint holnap egy veréb.

Réz kezet mos.

Nem hiában kapar az eb.

R ö n y v e k .

Milly nagy tudomány-nyerhetési könnyűség van
 a' könyvekben; melly esendesen, melly titkosan,
 melly szelédén földik föl az emberi tudatlanság
 meztelenségét, a' nélkül hogy gyaláznának. Olly
 mesterek ők kik veszzővel és pálczával oktatnak,
 kemény szavak és fenyegetés, ruha és pénz nélkül.
 Ha hozzá közelítetek, nem alusznak; ha vizsgálód-
 va kérdezitek meg őket, semit sem titkolnak el, ha
 rosszul értétek, nem morognak; ha tudatlanok
 vagytok, nem tudnak kinevetni. — Richard
 de Bury Philobiblion-ábul.

Perbeli kiadások.

A' törököknél a' per alatti kiadásokat nem a'
 vesztés, hanem a' nyertes fél tartozik megfizetni.
 „Az a' szegény ördög ugysis lakol, — mondják, ki
 kívánná, hogy valaki a' nyert botokat meg is fizesse.“

A' j e l e n .

Rét esztelenség tölti bé agyát
 'S betölti szivét a' föld gyermekének;
 Az egyik a' mult, másik a' jövőnd
 Élőse a' szebb jelent feledtető.
 Többé pedig csak a' most a' mienk
 Eddig pedig csak a' most a' mienk!
 A' mult lenyugvék vissza nem jövőnd
 Bár érte fenjed kardod, ágyukat
 Tölts és ezernyi haddal dörgj fölőtte. —
 És a' jövőnd még nem a' tied;
 Előled őt, és előle téged
 Még száz eset béállhat elragadni.
 Őt a' jelennek kell megszülnie. —
 De a' jelenkor mindig a' tied
 'S ha ő egészen tán nem a' tied,
 Szerezd először ezt meg birtokodba.
 Ki életének minden pillanatját
 Jelenkint élte, fő böles; — ez mosolyga
 Terül aludni a' midőn jelenje
 Multvá lön; és a' nem várt jövőnd
 Ékes jelenkint általában virágzik
 Fölőtte. — —

J e g y z é s .

Ezen folyóírásra előfizethetni:

3 hónapra..... 1 for. — kr. — já-*val* pengőben.
 6 hónapra..... 1 — 40 — — — — —
 1 esztendőre vagyis legalább 32 száma 3 for. — —

Azon pedig esudálkozunk hogy a' hirdetésbeli *val* miatt
 némelly honunkfjai váltóval akarnak kielégíteni, — a' mi
 ajándéknak sok, de a' rajzolatok vagy a' papiros árában
 (a' többi munkán kívül is) igen kevés.

Lipesén, Wigand Otto felelési terhe alatt.

Nyomatott Breitkopf és Härtel-nél.

Belshazzar ünnepe.

Hogy ennyi képet veszünk a' szent könyvből, általában nem hiba, és nem ígérünk ellen van, mert semí czivódásra nem ad alkalmat. Mi mégis örömöstebb a' világi történetek ábrázolataival szolgálunk, hanem jó angolaink az ő túlök jobban kedvelt uton mennek és a' mi vélekedésünket nem kéri ki, a' mi természetesen azon következést hozza maga után, hogy túlök egészen mi sem távozhatunk el. A' mi a' jelen rajzolatot illeti, ennek eredeti festése a' remek darabokhoz számláltatik. Szerzője Martin, ki általában nagy mester a' sugár és árny elosztásában. A' fa metszés az eredeti remeket egész tökéletességében nem adhatja, hanem mind a' mellett elég érdeme van a' közönség meleg rész vételére.

A' rajzolat tárgyát Belshazzar lakomája, vendégeskedése teszi. Az ünnepet balról egy lámpa világítja meg, melly alatt Bél isten látszik egy oszlopra tekerődött kigyó képében. Hátráb és fön a' legsötétebb éj feketézik; magasra nyúl és mered belé Bél temploma, 's tetejét a' fölök közé rejti el. Világot csak a' villámok 's a' kitiunt apró hold vernek reá. — Legelől a' számos csoportozatok közül csak a' böléseket vagyis varázsolókat nevezük meg.

Az eset Daniel próféta könyvének ötödik részében találhatik. Sokat vitáztak a' szent történet-

tudóság a' világi történet - tudósokkal az itt előszámlált nevek es személyek kiesmerésében 's azoknak a' görög történetírók személyeivel való meggyeztetésben. Ezen vitatásba ereszkedésnek itt nincs helye, csak azt mondjuk angol írónk szerint, hogy Belshazzar, ki legutolsó volt a' babyloniai vagy chaldeai birodalom fejedelmei között, Herodotusnak Labynetus - ával egy személynek lenni látszik; a' 51 versben említett, mediai Darius pedig nem egyéb Cyaxaresnél, Astiages fíjánál, ki Cyrus nagybátyja volt.

A' meghatározott időnek mértéke majd egészen telt lön — szól az angol író — midőn istennek tetszék véget vetni a' káldeai fejedelmek uralkodásának, 's annak helyébe tenni a' medusokét és persákét, és így végre hajtani, hogy a' fogoly izraeliták bizonyos része vissza bocsáttassék apjaik földére és vallási gyakorlásaik szabad üzésére.

Belshazzar megvereték a' csatamezőn 's a' városba vonult, mellynek erőssége és hátorsága olly nagy volt, hogy a' bezártak megvetőleg tekintek Cyrus sikertelen ostromára. Ekképen a' — hihetőleg igen tökéletlen, ostrom és vívás nagyon hoszan nyult ki, 's olly irányban egyre nőtt Belshazzar gögje 's elbizottsága. Hanem eljött az ő órája is (így folytatja keleti emelkedéssel az angol), és azon pillantathan jött reá, fölibe, midőn utolszor

szentségteleníté és tagadá az istent. A' bástyái előtt lévő ellenséges had nem tön jó benyomást az elméjére, ő egyre folytatá bujálkodásának rendes folyását, és egyre inkább háborítá azon népet, melyet nagyapja Nebuchadnezzár hozott a' babyloniai fog-ságba, mint magát megalázta volna az ur előtt, vagy a' királynak és vezérnek kötelességeit tette volna az illy kétes körülmények között.

Belshazzar, a' király nagy ünnepet ada ezeknek országa nagyai közül, és bort ivott az ezerek előtt. (Ezen ünnep Bél isten tiszteletére adaték a' legnagyobb pompával, ki a' kigyóképében szinte jelen is vala, mint a' rajzolatban látható). Belshazzar a' bort tartva előhozatá azon arany és ezüst edényeket mellyeket apja Nabukodonozor hozott el az istenházának templomából jerusálemben; — hogy a' király, és hercegei, feleségei és ágyosai innának belőle. És ők ittak bort, és dicsérék az arany ezüst réz vas fa és kőisteneiket.

Isten nem néz jobban a' dolgokra mint személyekre (folytatja az eredeti író). A' cserépedénybeli áldozat, alázatos lélekkel adva, olly kedves neki mint Salomon aranytömjénzöjébéli. Az áldozat minősége olyan mint az azt adó szívé. Nem a' szent edények elővetelért mutatá meg isten boszújának ezenneli következését egy borzasztó csuda által, hanem megmutatandó hogy a' templombeli esmert edény készakaratos megszentégtelenítése, istentelen vétkes tett. Mert, — azon órában egy férjfiúnak ujai tüntek elő 's a' király palotájának gypszezett (márványozott) falára föl a' világítóval álltellenest (valamit) írtak; és a' király látá az író kéz elstünését.

Belshazzar megfélemlt, lelkiesmeretétül furdaltatott, és megkérdező böles embereit 's varázsolóit; ezek pedig megzavarodtak a' jelenésen és nem tudták értelmét adni; végre pedig a' királyné javalatára Daniel hivaték elő és nagy tisztségek és jutalmak ígérete mellett a' titkos írás megmagyarázására kérétek.

Az Izraél prófétájának felelete rendkívül méltóságos és benyomásos. „Ajándékaidat tartsd meg magadnak, jutalmaidat add másoknak; — de elolvassandom az írást a' királynak, és magyarázatát megadtatom vele.

„Oh király, a' legmagasabb isten országot és fölséget, dicsőséget és tiszteletet ada apádnak Nebuchadnezzárnak: és azon fölség miatt, mellyet ő neki adott, minden nép nemzet és nyelv remegett és megfélemlt előtte; a' kit akara elemészttet, a' kit akart föléleszte; és a' kit akara fölmagasztalt, a' kit akara megalázott. De midőn szíve fölfuvalkodott, és elméje kemény lön a' kevélységben, letétetek királyi székérül, és dicsősége elvételék tőle. És kiüzettedek az emberek fiai közül; és szíve a' vadállatokéhoz hasonlóvá tételék, és lakása a' vad szamarak között volt; élme fű mint az ökröké, teste az ég harmata által mosott; míg nem megismeré hogy a' legmagasabb isten uralkodik az emberek országában, és azt emeli fölébe a' kit akar.

És te annak fija, oh Belshazzar, nem aláztad meg szívedet, noha mind ezt tudtad; hanem fölkeltél az eget ura ellen, és elődbe hozák az ő házának edényeit, és te, és nagyaid, nőid és ágyosaid bort ittatok azokból; és te dicséréd az ezüst arany réz vas fa és kőisteneiket, mellyek nem látnak, nem hallanak, nem esmernek; és az istent,

kiben minden lélekzeted van, 's ki minden utadat bírja, nem dicsőítéd. Akkor a' kéz küldeték és az írás iraték. És ez az írás, melly iraték: — *Mene, Mene, Tekel, Upharsin*. Ez pedig a' dolog magyarázata: *Mene* — Isten megszámlálá királyságodat és elvégezé. *Tekel* — megfontoltatál a' mérő serpenyön és hiúnak (könnyűnek) találtál. *Peres*, országod elosztaték 's a' medusoknak és persáknak adatott.

Az angol szerző még tudós fejtegetésbe ereszkedik, miért nem ériették a' khaldeusok azon írást, holott khaldeus nyelven volt, 's azt találja ki, hogy bizonyosan csak az értelmét nem vehették ki, — de mi őt okoskodni hagyjuk 's csak azt jegyezzük ki még írása utoljából, hogy Herodotus, egy görög történetíró, ki 70 vagy 80 évvel írt babylon megvétele után ('s ez legkisebb kutfók szerint 558 évvel történt az időközep vagyis Kristus születése előtt), azt mondja: Cyrus az eufrates folyását félre vezette 's annak ágyán bement a' városba, a' lakosokat meglepte, kik egy nap ünnep ülésével foglalatoskodtak. Daniel pedig egyszerűen így szól: Azon éjjel megöleték Belshazzar, a' khaldeusok királya. És a' medus Darius (híhetőleg Cyaxares, a' mint fölebb említeték) királyvá lett, három huszados (60 éves) és két éves korában.

Visgálódások a' növényországban.

Ha a' visgálódáshoz szokott 's általában a' természettel 's annak törvényeivel megismerkedett ember egyszerre mintegy tűnve távol vidékre vitethetnék el, első megállapodásával mindjárt körülnézne és kitalálni törekédnek, hol vagyon. Ha városban vagy város közeletén, épületek vagy emberek között látná magát, a' neki tulajdonítjuk esmeret szerént az építési módbul 's a' ruházatok minőségébül megtudná, melly világ részen 's milly országban van. De ha semi embert és emberi munkát nem látna is, az őt körülvevő állatokrul gyana-kodhatnék melly világ részben és annak mintegy melly vidékén van. Ha a' fölséges elefántot látná, vagy a' fakon legelésző giraffát, vagy a' mászó oroszlyánt a' cserjesben, tudná hogy afrikában van; ha végtelen bialcsordák mutatkoznának szeméinek, temérdek sikokon legelve, hatalmas folyók által szeldeltek, — gondolatai éjszaki amerikára fordulnának, és ha a' kengura lejtene előtte vagy az oppossum ugrálna ágrul ágra, australia 's annak visgálatlan vidékei jónékel elméje elé. Röviden, hogy a' példákat igen né halmozzuk, a' természet-tudománybeli esmereteihez képest többé vagy kevesebbé pontosan meg tudná holléte helyét határozni.

De menjünk egy lépéssel tovább; képzeljük hogy nem jó semmi állat szeméink elé, nem emlős, nem madár; nem hal a' vizekben, nem lepke a' levegőben. Az idegen mégis jó pontosan meghatározhatná, hol vagyon. De mikint? — ez itt a' kérdés, mellyet ezennel fejtegetünk.

Az élet pezsgése, a' nevedés ereje mind-egyre nő a' mint a' földsarkaktul az egyenlítő vagyis aequatorfelé a' melegség nevededik; hanem ezen nevedéssel a' föld mindenik darabjának (övének) tulajdon szépség adaték. A' heves öv alatt nagyobbak különbözöbök pompásobbak a' növények, a' mérsékelt ég alatt a' rét zöldítő 's a' ter-

mészetet megújító tavasz hinti kellemeit. Innét minden öv vagyis zóna bir tulajdon jegyezetet, tulajdon kellemet, hasznot; és valamint az egyes embereken különös arczyonatotak veszünk észre, ugy minden tartománynak is vannak tulajdon vonatai.

A' mit a' mívészek a' „schweizi jelenetek“ és „olasz ég“ által akarnak kifejezni, ezen helyi természet-jegyeken alapul; az ég kéksége, a' világosság fénye, a' távol köde, a' növények jegyei, a' hegyek elágzása, mind ez befoly a' táj általános benyomásának meghatározására.

De az ásvány világ a' föld minden részén ugyanazon tekintetet mutatja. A' granitszikla, a' mészköves hegyláncok, a' basalt oszlopok ugyan azok izlandban és svecziában, mint mexicóban és peruban. Innét ha a' különböző tartományok nézete az összehalmozott 's egymás mellé állított tárgyakból áll, nem tagadhatni hogy a' növények fő szerepük annak kifejezésében. Ritkán történik meg hogy a' jelenésnek idomot (vonatot) adható számban jelennének meg állatok, 's a' megjelentek is gyorsan eltűnnek a' szem elül. De a' fák képzetünket nagyságokkal és állandóságokkal, a' virágok színek szépségével, a' fűvek zöltségök frisségével foglalatoskodtatják.

A' heves ég aljának örökös büszke hirdetői a' többek között a' pálmák, a' banana fa, a' kaktusok, mellyekről itt bővebben szólandunk. A' pálmák a' növények legnemesebb fajai. A' népek egyig megismerék azoknak elsőségét, 's a' legkorábbi nemzetek pálmás hazákban vagy azoknak közelében laktak. A' pálmákat minden más fátul megkülönbözteti az ő nyulánk, vékony ágatlan szárok melly koszorúzza van kellemetes, nagy, nem sok, tollagos levelű lombval. És ha a' mi idős, gömos tölgyeink, vagy a' senegal iszonyú baobabfái, nagyobb erő 's hosszabb élet képzetletére vezetnek is, nem kell elfelednünk hogy a' magas pálmáfa sem egy két esztendő szüleménye 's hogy itt az ifjui kép hosszú élettel és nagy erővel van párosítva. A' pálmák szára néha rendetlenül vastag mint az ugy nevezett *Corozo del Sinu*-nál; néha karesu mint a' nád, például a' piritu-pálmánál; pikkelyes a' *covejai* pálmánál, tövises a' *Corozo* egyik fajánál. Cuba szigetén az ugy nevezett király palma tönkje (szára) közepén orsóként duzzad ki; tönkje néha 180 lábnyi magas lesz mellynek tetején levélomb van, 's annak egyes tollagos vagy legyezőidomu levelei 12 — 15 lábnyi hosszúk. A' levelek felső színe némelly fajoknál sötét zöld és fényes, mint a' babirlevelek; másoknál ezüst alszínesek a' fűzfákéhoz hasonlólag, — és van egy palma fa, mellynek legyezős levele közepelő kék és sárga gyűrűket bir a' pávafark szemeihez hasonlítva. A' pálmavirágok méltók és érdemesek a' szép fához; a' havanai király pálmái fényes fejérek nagy távolról láthatók, de általában a' virágok halványárgák. Ezekből igen különböző idomu gyümölcs fejlík ki; ez egy fajban fényes libor és aranyszínű, tojásdad bogyós fürtökből áll. *)

A' pálmák között legfölségesebbek a' jagua és piriguac-pálmák, mellyekben, kivált pedig az elsőben, a' természet az egész csoport és nöm szépségeit öszvehalmozá. Az orinoco partjain dél-amerikában sűrű ligetek gyanánt koszorúzza ez az atures és maypuré víz hullás kősziklái; nyulánk sima tönkjeik 60 — 70 lábnyi magasságra emelkednek; ugy hogy az ő iszonyú nagy és könnyű, mint egy 7 vagy 8 levélből álló koszorújuk meszsze meredfől azon levélsűrű fölé, mellyből kinől. A' vékony nyeleiken a' szellőben lengő levelek világos zöldje fölséges ellenzetben van az alattok létező levelek tömörségével. Ez azon palma melly 70 — 80 libor és aranyszínű geretzdből álló fürtöket terem, 's gyümölcse egésséges és jóízű, bő lisztes eledelt adva, melly a' lakosok által különbözőkép készítetik el. —

A' pálmák az egyenlítőitől a' mérsékelt ég felé hanyatlanak szépségre és nagyságra nézve. Legjobb éghajlat a' pálmáknak az, melly általában 75 — 30° (hé foknyi) az évben Fahrenheit szerint. Déli amerika a' legszebb pálmartományokat birja; ásiában ritkább ezen növény, áfrika pálmái nem igen esmeretesek, kivéven a' szilva pálmát (*Phoenix dactylifera*), melly az emberi nem előtt az egész pálmacsoportból legnevezetesebb, noha szépségre sok fajnak enged; az déli europában is megterem azon tartományokban mellyeknek esztendői hiesség foka 61 — 65°. Valódiilag honias palma azonhan csak egy találtatik europában, a' *chamaerops* (mellynek képét az előbbi számban adánk) melly spanyol és olaszországban az éjszaki szélesség negyvenedik fokáig találtatik; és ez is törpe, rendszeren nem magasabb 7 — 8 lábna; — innét a' palma liget valódi jele a' heves égálnak. Rajzolatunkon egy illy pálmaligetet akaránk a' szem elé teremteni, hanem olvasóink ne gondolják, hogy az valódi természetes jelenés, mivel ott az egymástul távol élő fajok is együtt vannak rajzolva.

A' szilva pálmához haszonra nézve legközelebb áll a' kókospalma, melly az embereknek jó eledelt ad és annyira híres, hogy azoknak képződésében is él, kik sem a' természetben sem rajzolatban nem láták. Ki nem örült volna a' föld körülutazóival, mikor a' hosszú út elrontotta vízzel és sós hussal élés után először kaptak illyen frisztó gyümölcsöt a' déli tenger szigetein. És a' kókospalma nevezetre ki nem emlékezik meg *Crusoe Robinson*-rul 's annak pusztá szigetéről?

A' pálmák hiv késérője a' heves ég alatt a' bananafa, mellynek apró leves (nedűs) tönkje van, koszorúzza nagy gyöngye selymes levelekkel. A' banana a' legrégebb idők olta a' mennyire csak a' történetek és szóközlések fölérnek, mivel tetett. Egy növény sem ad annyi eledelt olly kevés fá-

segítségével a' legmagasabb fákra fölmasznak, — de mind ez csak a' képzetben van ugy. Guayanában olly indusok között forog, kiket a' szegénység és miveletlenség gazdagokká és megelégedetteké tesz, és sem arany sem ajándék rá nem bir hogy utjokból három holdnyira kitérjenek. Ezen érdeklenség annál inkább fölbozontja az europait, mivel látja hogy ugyan azon renyhe fizikók a' legnagyobb könnyűséggel másznak mindannyiszor föl, valahányszor kedvük duzzad reá, p. o. hogy a' majmot elfogják, mellyet nyilokkal megsértettek, de az ágratekert farka által a' lehullástul magát megmenté.

*) Humboldt báró így szól mikor a' fűvészek nehézségeiről beszél a' megvizsgalendő pálmavirág kaphatása körül. „Az europában tudós utra készülő utas ollókat és görbe késeket képez magának, mellyek hosszú póznák végére alkalmazatnak (a' palma virág lemezsése végett), és gyermekeket lát, kik a' palma tönkje körül kötött köté-

P á l m a - l i g e t .

rodózás után olly kis helyen mint a' banana. Humbold kiszámlálá hogy négyezer font banana terem ott, hol százfont burgonya (krumpli) vagy 33 font buza teremne; innét ásia déli részén, afrikában, amerikában az atlaszi és csöndes tenger szigetein, a' hol az általános hémérséklet 75°-nál több, ezen növény teszi a' lakosok fő élelmét.

A' bananafa eredeti hazája esmeretlen; az asiai mythológiák azt az eufrat partjára vagy a himalája hegyek alá helyeztetik, szinte mint a' görög mesék Ennát mondják sicilia szigetén a' gabona fajok eredeti helyének. De midőn a' gabona termesztés a' mi éjszakunkon unalmas egyidomuságot szerez, addig a' banana a' legnemesebb és dicsőbb képeket látatja a' heves öv tartományaiiban.

Itt említhető volna még a' 2^dik számunkban lerajzolt baobabfa (*Adansonia digitata*), mellyrül azonban most hallgatunk 's legfőlebb is az olvasni kíváncsit a' mondott számhoz utasíthatjuk.

Az 7^dik számban a' kaktusokrul is szólánk a' két szikes növények rajzolat-lapjának magyarázásánál. Ezekrül most még valamit. A' kaktusok levéltelen 's különös szára minden növény felüli képzeletünküül eltávozik. De némelly fajainak szép pompás és illatos virágai meggyőznek bennünket, hogy ő is a' pálmák és banana hazájába illő. Az éjjelvirágzó *Cereus*, a' legpompásabb és pompás kaktus (*C. speciosissimus et speciosus*) a' kertészek büszkeségei. A' dinya *cactus* hívesítő italt ad déli amerika égető terein az cpedő állatoknak. Alig van meglepőb tünemény a' természetleírásban, mint némelly növényeknek nedüvel élése és nagyra nőlése olly helyeken hol más növény ki nem állhatja az égető héséget. A' kelet és arabia pusztáin hol folyó héhomokon kívül semit nem látni a' földön, hol a' földrül víz-

szaverető héség a' fölhöket is eloszlatja, mellyek boldogító esőjökkel más szerencsésb vidékekre sietnek, — hol sehol nem buzog föl viz egy forrásbul, nem hull alá a' magasrul, 's hol a' teve lába is alig állhatja ki a' homok forráságát, — itt a' görög dinya egy és több lábnyi átmérőre nevezszik 's midőn minden el van körül belül égve, ő híves és bőséges italt ad az utasnak 's így nem kevés embert mente meg az iszonyú szomjanhalástul, elepedéstül. Így, noha kisebb fokon, hívesíti 's enyhíti a' dinya kaktus a' pampászok vad csordáit; — 's a' vad lovak annyira erőlködnek föltérésében hogy tövisci által nem ritkán örökre megsántítatnak.

Némelly kaktusok harmincz lábnyi magasok, száraik szélesek, ágozók, szegletesek 's iszonyú gyertyatartóképen emelkednek föl. Cumana, új-barcelona némelly szároz síkjai tömötten benőttek ezen növényekkel, mellyeket távolrul megannyi oszlopnak nézi a' bámuló utas. A' vén kaktusok szára kemény és tartós, 's a' dél amerikai indusok evezőket, kúszóböket stb. csinálnak belőlök.

Turfa nyomógépely (Torfasajtó).

Ez nem régiben talátták föl skotiában; általa a' turfa igen özvesajtolható, ugy hogy nem igen foglal a' kőszénnél nagyobb helyet el. Vas, lyukacsos szekrénybül áll, mellyre sulyok által tétetik a' nyomás. A' turfában lévő viz kiszivárog a' szekrény lyukain. — Ezen találmány a' pest vidékiek figyelmét megérdemli, kik a' gőzhajókat szemek előtt látják forogni, lábaik alatt pedig nem meszzére a' turfát lelhetik.

Madárfészkek.

A' madarak különös ősztönt és ügyességet mutatnak fészkeik rakásában, melly által nemcsak a' természetvisgálók hanem majd mindenkinek figyelmét magokra vonták. A' fészkekrakás alul csak a' kakuk van kivéve, melly (mintha némely gondatlan emberek-kivált férfiakhoz járt volna oskolába) az örömnél jelen szeret lenni, de a' gondot minél távolabb hajtja magátul 's az apró poszáta és barázda billegetőre (a' jó ostobákra) hagyja a' kiköltés és táplálás foglalatosságát. A' különbféle madárfajok különbféle szorgalmat és mesterséget fordítanak 's mutatnak fészkeik készítésénél; némelyek csak egy két szároz ágot tesznek össze, mások mohot hordanak és fonnak egybe, majd mások egész építési remekelést tesznek; mindenütt különös tekintettel lévén az apró madárfajok szükségére iránt, a' mint azokat a' hideg vagy más ellenségektül védeni kell.

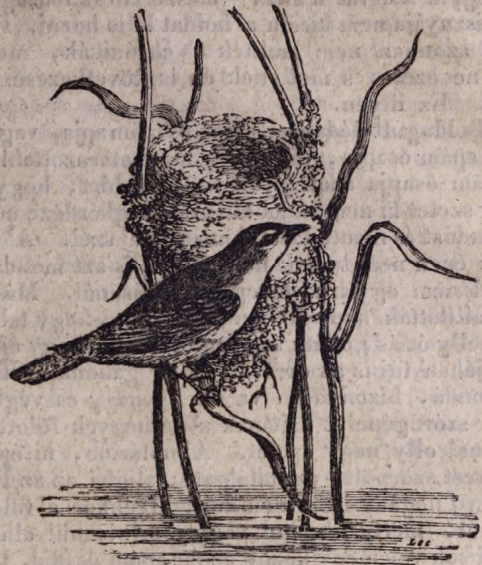
A' hoszufarku czinege és fészke.

A' hoszufarku czinegének főteteje feje; teste fölül rózsavörös, alul feje; farka hosszabb a' testénél. Lakik Európában 's a' nyugotindiai szigetekben. Fészke majd tojásidomu, belül tollakkal van födözve, kicsin nyílással bír a' föle felé. Egy toll mindig van ezen nyílással hogy azt betakarja és az eső behatását gátolja. Ha az új bedugatik a' fészkekbe több illy keresztben álló tollat venni észre, mellyeknek czélja amazéval ugyanaz. Ha a' fészkek idős kökénybokorra van rakva, mint p. o. a' rajzolon ábrázolt fészkek, akkor annak külső színe (oldala) világos színű mohval tapasztatik be és más olly anyagokkal mellyeknek színe egészen meg egyez a' bokor ágaiéval 's a' fészkek nem egy könnyen tűn szembe. Ha a' kiválózott fa színe zöldes, a' takaró moh színe is hasonló.

Indiában mivel a' kigyók és majmok leselkednek a' madártojások után, nagyobb mesterségű fészkek találatnak. Némely madarak vékony ágok végére akasztják föl lengő fészkeiket erszényidombban, mellyek mélyek és fön nyílásuak; néha az oldalon van a' nyílás. Mások egészen a' fenéken hagynak bemenetelt, és fön tanyáznak a' fészkek teteje felé.

A' nagyobb madarak fészkenél kevesebb gond látszik a' melegségre fordítva lenni mint az apróknál, mellynek oka szemebetűnő. Az apró tojások hamar elhűlnének és megzapolnának ha az anya elröpülésekor a' levegő hatásának kitéve maradna-

nak, a' mihogy ne történjék, tollal gypajjuval mohval stb. fedetnek azok be. A' nagy madarak nagy tojása jó ideig elvan a' kihülés nélkül; 's a' madár szükségtelen terhet és mesterkedést nem ölt a' nyakába.

A' nádi veréb és fészke.

A' nádi veréb, az angolok szerint: nád-ökörsem (Reed Wren) a' sármány-nömhez tartozik; feje fekete, teste szürke és fekete, szélső kormányjai ékidomuak, feje foltosak, nyakralója feje, pofája veres, farka ollós. Európában lakik a' nád és gyékény, kákák között. Fészke, melly a' rajzolon látható, nádszálkhoz van és pedig erősen kötözve, néhány lábnyival a' víz színe fölött. A' parttul többnyire jó távolcskán van és így ellen-segei keresése elül bátor.

Sziklainak nemzetségi fája.

(Öniratai szerint eredetileg).

Dédapámat jól esmeri a' magyar világ, mert az a' nemzeti írók által, kik az illyes kalandozóknak a' külföldieket a' honiaknál jobban látszanak becsülni, magyar indigenatust nyert. Nevét nem szükség megmondanom mert nagy tetteinek akár-mellyikét említsem is, már esmeri mindenki az egyháztul a' nótáriusig, a' szélső rongyosházu zsellértul a' vérmes pozsgás bíró uramig. Én is olly régolta tudom tetteit, hogy kicsinyenkint el is feledem őket. Ez vétek és nagy vétek, hanem ki tehet róla? Hajh élne csak még holdogult dajkam, akkor illyen hálaadatlansági szeny nem motskítaná Báro de Manx dédunokáját. Hanem hogy a' késő világ mégis tudja, kitul szármozott Sziklai, dédapám tetteibül egy kettőt megemlítek. Ó volt az ki malaczos zsákban farkast fogott, a' bemézezett szekérrudat a' medve száján besétáltatta, az alszóján pedig ki, hol azután szeptet vert a' rudon keresztül 's a' medvét átkozott kalodában izzadtatta; ő lött cseresnye maggal a' szarvasokra, füzte a' vadkörtes zsinégre a' vadludakat, mellyekkel hoszu röpülő sétalást tön muszkaországban. Hanem minek ennyit, a' ki ezeknek egyikébül is nem tudja szármozásomat, az tudatlanabb a' faluvégi cigánynál.

Az én dédapámnak azon dicséretes szokása volt, hogy viszontagságait híven össze szokta írni 's innét lön a' világnak azon szerencséje, hogy őt el nem hervadható fényében egyre láthatja, gibraltár ágyúin sétálni, a' holdhoz fölemelkedni, annak egyik szarvát letörni 's ha szerencsétlenségére a' tarisznyája nem kicsin a' holdat le is hozni. Egy tettét azonban nem említett a' chronicák, melly igen nevezetes 's mellynek én is következése vagyok. Ez illyen.

Boldogult dédapám, azaz ősapám, vagyis nagy apám ősapja, vagy még meghatározottabban az apám ősapja azon gyöngöseséggel birt, hogy a' hideg szelet ki nem tudta állani. Megkérdeze minden tudóst és nemtudóst, honan jó a' szél. A' tudósok épen nem tudtak neki felelni 's azt mondták, a' szél nem egyéb a' levegő mozgásánál. Mások mást állítottak 's okosabban találtak, hogy talám valamely óriás góliáth szuszog illyenkor vagy épen haragjában fúj is az orrával. Egy gabona szelész az mondá, bizonyosan valamely nagy és végzetlen szórógépelyt hajtának a' tóthegyek fölött 's az csinál olly nagy szelet. A' nótárius, ki épen borlevest szőrpölt, azt találgatá; aligha az az Eolus nevű pogány isten nem hűti illyenkor a' fölöstökömét, melly kávébul vagy borlevesből állhat. Ennyi sok vélemény között az én apám ősapja, kit, én meg nem mondom, kinek hittak, hanem tetteiből mindenkinek esmerni kell, mert Báro de Manx halhatatlan név, — dédapám, mondok, illy sok vélemény között nem tudott okos lenni 's kevésbe mult, hogy az én születésem talám örökre elhalasztatik. Ezen történet szerencséjére egyszer a' csapházban együtt találtak lenni dédapám, az orgona tipró 's a' falu kovácsa, 's az első szokott ékes szó-lásával előadta 's baját 's elpanaszkodott milly tudatlanok a' tudósok 's milly össze viszsza beszélnek a' falu bölcsei. Egyszerre röhögte el magát az orgona tipró 's a' kovács, és boroldta nyelvvel elmondák, hogy a' szél máshonnan nem jöhet mint fujtatóbul. Bölesen meghatározzák továbbá mind a' három, hogy sok illy fujtatonak kell lenni a' világon, mivel majd innen majd onnan fuj a' szél. Hanem az én hidegséget gyűlölő apám a' többi széllel nem gondolt, csak az éjszakival, 's innét éjszakra indult, hogy ott a' fujtatót bedugja.

Negyven nap és negyven éjjel ment szegény dédapám, az ötvenedik reggel elért a' temérdek fujtatóhoz 's azt bedugta, bekalapácsolta. Diadalmasan iparkodott a' csendes időben haza felé, mikor nagy durranást hall háta mögött 's reá sem ért hogy az elpattant fujtatóra viszsza nézzen; fölkapatak az öszvetorlódott szél által 's fák, erdők, faluk városok hegyek és béczezek fölött egész a' dunáig ragadtak. Itt már alig volt lélekzete boldogult dédapámnak, füle zúgott, szeme szikrázott, szája, mint egy halé, tátya ált, midőn egy zökkenést érez. Ekkor ki törülte a' szeméit, száját befogta és nézett, és éme egy térségen látá magát a' földön heverve, mellette pedig egy leányt, ki épen a' homokbul kelt föl haragosan, az orrát kezkenyéjébe dugva. Széllovass dédapám megijedt, 's átkozá a' szelet melly épen szép leányba ütteté, gondolkodott milly országban lehet, 's csak hamar kitalálá, hogy magyarországon kell lennie, mivel illy lökésre csak magyar leány nem ájul el, nem hal meg. Örült hogy tudott egy kicsit magyarul, ezerszer bocsánatot kére a' leánytul, elszaladt a' dunához és ka-

lapjában vizet hozott, melly a' vérfolyást hamar elállítá. Erre megbékültek, dédapám a' herculesi lányt elvette, attul ősapám született, kinek fő kalandja a' törpék királynéjába való bele szeretés volt, fő érdeme pedig hogy nagyapámat nemzé. Nagyapám patagoniát járta be, mellyről az mondaték hogy benne az emberek lovakbul nőnek ki, 's nagyapám szerencsésen kitalálta hogy az nem igaz. Apám egészen kifajzott eleinek erényébül 's bécsnél tovább soha sem mozdult ki magyarországbul, a' mit én gyakran szemére hánytam. De ő dicsérete a' nyugodalmat 's belőlem is kuczko ülöt akart csinálni. Hanem mi hiában akarja valaki a' sas vért csigavérré változtatni? En bennem dédapám fűgenez vére csurog 's ma holnap tudnia kell a' magyar világnak, milly híres kalandozó van kebelében.

Dédapám erényeire támoszkodva egyenest léphetnék föl kalandjaimmal, hanem mivel az apa erényekkel gyakran megcsalattott a' világ a' fiukban, még sem hátoroktam. Innét a' garasos tárt választám ki műszeremnek. Ezt pedig több okbul is tettem, mint: látám p. o. hogy a' szegény magyar szerkeztetőnek a' két német táros igen élébe kapkod, a' miért az boszongodik, kedve megy, de hogy egészen el ne menjen kívántam neki eredeti darabokkal szolgálni; gondolom továbbá, hogy a' garasos tárt igazi nép-folyóírás lesz, én pedig a' népnek nagy kedvelője vagyok, mint boldogult dédapám volt, 's minden kalandjaim a' nép között, csapházokban, a' falu pinceszében, jegyző biró 's eskütt uraimék körül gyökereznek; kívántam még tudokra adni az én kedves kenyeres boros pajtasaimnak, hogy ő közülök is tud valaki írni, valamint a' határdombnál magasabbra tud mászni, meg akartam nekik ígérni, hogy ha rövid töredékeim tetszenek nekik, egyik vasárnap, mikor a' tánc tiltva lesz, közikbe ülök 's kanecskék között egyhuzomban elmondom nekik a' dédapám tetteinél nevezetesebb enyéimet stb. stb.

De minekelőtte a' nevezetességekhez fognék nevemről kell számot adnom. Igazi nevemnek „Baro de Dédmanxfi“-nak kellene lenni, mint apám „Baro de Osmanxfi“ nagy apám „Báro de Nagymanxfi“, ősapám „Báro de Manxfi“ nevet viselt, hanem én gyűlölöm a' kellemetlen hango-kat, 's az nxfbetüket egymás mellett irtóztatónak találám. Innét más névrül kelle gondolkodnom. Békére boldogult dajkam „Péter“-nek hitt 's azt mondá, hogy mikor (természetesen tudtom nélkül, különben magam is emlékezném reá) a' keresztvizzel leöntének, péter napja volt 's nekem péter nevűnek kelle lennem. Nem láttam át ugyan miért, hanem türtem, noha nehezen mert a' péter itt ott petire változott 's azon én boszongtam. Utó szörnyű magyar lön belőlem, ki nem állhatám az idegen eredetű magyar szavakat, a' kéteseket is kerülém, innét házot, galambot asztalt paripát nem merek említeni. Hát még nevemmel mennyi bajom volt. Hisz „petros“ görög szó, petra vagy petré sziklát jelent. Kiállhatatlan! Ekkor változott a' Dédmanxfi Sziklai-yá. A' báró nevezetet elhagyám előle, mivel a' bornyú kötelét bornyú nélkül nem akarám magammal hordozni.

Ezeket véltem először is közlendőknek azokkal, kik dédapámat becsülték 's annak érdemei miatt (mint a' szokás hozza magával) a' késő unokát is kezökön készek hordozni. Ezután pedig néhányat közlendek azon kalandjaimbul, mellyek mél-

tók a' báró de Manx el nem fajzott hanem igazi és valóságos dádunokájához.

A' kentuckyiak ügyessége a' lövésben.

A' Magasin universel 5^{dik} számában ezt olvasni. Kentucky tartományának (melly éjszaki amerikában az egyesületek egyik tartománya) lakosai meglepő ügyességgel lövöldöznek; lehetetlen jobb lövőket találni a' világon, mint ők. Egy szeget beütetni a' golyóval vagyis golyóhissal valamely deszkába; s a' vad madár fejét eltalálni száz lépésnyiről, csekélység ó előttök. Rövid idő alatt halomra képesek lőni a' mókusokat, és ötszáz lépésnyiről bele lőnek a' még olly kicsin czélba is. Történt az angol amerikai háboruban hogy a' kentuckyiak egész hideg vérrrel s ügyességökben bizással ellenségeik szeméit vették czélba s a' megnyert esata után a' holtaknak szeméi kilőve láttattak.

Egy angol utazó, ki több esztendeig mulatott kentuckyban, beszéli hogy a' legügyesebb lövők (puskázók) össze szoktak gyűlni kedves mulatságuknak, a' puskázásnak gyakorlására. Egy tálczél közepére beütetik egy közép nagyságu szeg hoszsága kétharmadáig. A' lövés pedig többnyire 40 lépésnyiről történik reá. A' lövés előtt mindenik igen jól és erősen kitisztítja a' puskáját, egy golyót a' tenyerébe tesz, reá annyi (puska) port önt, hogy befödöztessek, melly mérték jó távolságra elegendő. — Ha valaki meg sem érte a' szeget, rosz lövőnek tartatik; ha megérte és félre görbíté, közepeszerű puskás; ha pedig egyenesen föbe találta és a' tálba egészen beüté, ügyes puskázó. Általában minden harmadik golyó el szokta találni a' szeget, úgy hogy ha 12 puskás van jelen, háromszor meg kell a' szeget újítani.

A' mókusvadászat kedves mulatságok a' kentuckyiaknak, és nagy gyakorlottságot kíván. A' mókust nem lövik meg, hanem az ágra czéloznak éppen a' lába alatt. A' golyó eltöri az ágot, a' mókus mintegy puska portul látszik fölvetetni és olly rázkódásba jó hogy halva esik le. Nem kevesebb ügyességet kívánó játékok még az égő gyertya hamvére a' nélküli hogy a' gyertya elaludjék. Az utazó angol beszéli hogy egy esti kirándulásában igen sok lövést hallván, a' pufogatás helye felé ment. Ott 12 erős és magas embert látá, kik néki elbeszélék hogy a' gyertya hamvára lövöldöznek s így magokat begyakorolva a' fényes szemü dávádat és farkast a' legsötétebb éjjel is bizonyos sikerrel veszik czélba. Nem sokára tűz rakaték, mellynek füste gömbölygve emelkedék a' fák sűrű lombjai közé. Ötven métre-nél távolabb volt a' meggyújtott gyertya, és fénye is alig vala látható: tüle pedig néhány lépésnyire egy ember volt. mindenik lövés kimenetelére ügyelve. Némelly puskás a' gyertyát, másik a' hamvát találta el, hanem azért hosszú kinevetéssel köszönteték; mások valóban elvették a' hamvát a' nélküli hogy eloltották volna, s ezek hosszú és számos tapsot nyertek.

Sok más illy játékot lehetne a' kentuckyiakról elbeszélni, hanem a' rövideg nem engedni. Kentuckyban alig látni férjfiat puskája és eskánya (tomahawk) nélkül, — és ezeket mindjárt el kezdi hordani, mihelyt válaít erőseknek tapasztalja reá. A' kentuckyiak kenyerét (jobban mindennapi sültjét), védelmét és mulatságát a' puskája adja.

Különös tigrisvadászat keletindia-éjszaki részén.

Mihelyt tigrist vettek észre, ösveesoportoznak a' parasztok, s egy prausz nevezetű s a' vad fígefához igen hasonló farul sok levelet leszaggatnak, azokat madár enyüvel bekenik mellyet egy ottani fának megzúzott bogyoibul kapnak. Ezen leveleket azon árnyékos erdő közeletén elhánnyják hol a' tigris a' déli héségben nyugodni szokott. A' levelek enyves lapja van fölfelé. Ha a' tigris reá hág egy illy levele, rendszeren oda lesz.

A' levél ugyan is reá ragad a' lábára, a' menésben akadályoztatja; a' tigris pedig, a' földet vakarja körmös lábaival, hogy a' levéltől szabaduljon. De ezzel nem boldogulván, a' fejéhez dörzsöli lábát és a' levelet, az enyüvel bekeni szeméit és füleit, dühös lesz, megdül és henteregni kezd hanem egyre rosabbá teszi a' sorsát, mert az enyves leveleken henteregve, egészen befödetik és szeméi beenyvesednek. Ekkor irtóztatón elkezd bögni, ordítani; a' közeleten leskelődő parasztok előfutnak, s a' szörnyű állatot könnyen agyon lövik. — Nem kár e' a' bőrért?

Meszszeszóló gépely.

Ez régi találmány, hanem mindeddig csak kicsinben üzeték. Nem ritkaság ugyanis a' külföld nevezetesebb fogadóiban látni, hogy az ételhordó valamit susog egy érczsöbe s az által a' főzőnek tudtára adja a' megrendelt étkeket, ki sokszor néhány emelettel aláb, talán pinczekonyhában s az udvar hátulsó végén van. Ezen távolra sugó gépelyt most nagyban kezdik üzni. A' belga Jodard és Steldorf Brüssel és Antwerp között álítanak föl egy illyent. A' közlés rajta mindig két két mértföldnyire történik. Az egész kérdés és felelet minden mellékes kérdésekkel és feleletekkel együtt nem kíván egy óranegyvednél többet Brüsselből Antverpig és vissza. — A' gépely olcsó is. A' brüsseli királyi vár s a' laakemi mulató vár között építendő nem kerülend 20,000 franknál (ugyan annyi váltó forint) több-be.

A' farkas és a' nyul.

Minek előtte a' persamesét lefordítanók, a' farkasról és nyulról valamit.

A' farkas a' vérengző állatokhoz; nevezetesen az ebek neméhez tartozik; farka egyenes (behajlott), szőre szürke-fakós, lábszárai fakók. Találatik egyiptomtól fogva egész laphonig vagyis laplandig; nálunk sem ritkaság, lengyelország erdeiben még bővelkedők; a' britanniai szigetekből kiirtaték. Ugy látszik, amerikába is álthatott. Éjszak felé télen megfejerül a' bundája. Vitéz társul ösmeri a' medvét, s nyáron annak engedi a' hadat és dicsőséget, télen pedig míg amaz alszik, ő a' jubászok csordások csikósok háborgatója, az útasok nem ritkán megrezentője. Mindeniket megtámodja házi állataink közül, még a' bikát is; ereje nagy van és nagyobb a' bátorságánál. Néha döggel él; éhségében földet, nádot stb. is eszik. Tüztől és lármától, zöréjtől igen fél. — A' mi farkasunkon kívül van még más több fajtájais, mint a' feketefarkas vagyis likaon eb, mellynek bőre fekete

az orra csuesán pedig mint mele alján egy kis fejréség van. Amannál vadabbnak mondatik. A' mexikói farkas szürke veresés, feketéssel keverve, majdnem akkora mint a' közönséges farkas.

A' nyul a' rágó vagy inkább örölkő emlősállatokhoz tartozik, bundája szürke barnás, fülei hosszabbak a' fejénél, 's hegyök fekete; farka rövid, hátulsó lába az elsőnél sokkal hosszabb stb. Az egész világon elterjedt, mindenütt vadásztatik 's csuda hogy ki nem fogy; nem bujik el a' földbe, hanem a' földön alszik nyílt szemmel. Más fajok is vannak, mint a' változó nyul, tengeri, siberiai stb. — Ezek után jöhet a' persa mese.

A' farkas és a' nyul.

Midőn egy éhes farkas a' síkon futott keresztül, eledelt keresve, egy nyulat látta meg, mélyen alvót egy cserje alatt; már gondolá melly jó falat leend az, 's lasan oda kezdett hozzá czammogni, nagy száját erősen eltávtva, azt elnyelni készülve. De zörgése följeszté az ébrenkeny nyulat, melly föltrent 's elszaladni iparkodott. Hanem a' farkas olly közel volt hozzá, hogy el nem ugorhatott 's így remegve állott előtte felig meghalva az ijedéstül. „Ho! ho! kedves, megletelek végre“ szolt a' farkas. „Törekedtem látásodra, minden bokorban kerestelek, míg utób csak ugyan rád akadtam.“ „Oh, édes, — felelt a' nyul, — gondolom nem fogsz egy olly apró állat megevésére gondolni mint én vagyok; én alig lennék egy falatnyi egy olly nagy és hatalmas állotnak, mint te. Hanem én tudok egy jó kövér rókát a' közel erdőben melly ugyan csak fölöstökömöt (reggelit) adna ám neked 's ha velem tetszik jönnöd körmeid közé vezetendem azt.

A' megörült farkas követé a' nyulat. Midőn a' rókalyukhoz érték, a' farkas kívül maradt, míg a' nyul bemenne egész udvariasan jó reggelt kívánt a' rókának. „Hogy valánk miolta nem vala szerencsém kegyedet látni; reménylem semibaja sem volt kegyednek.“ „Köszönöm — felelt a' nyul, — mindig jól valék; hanem számos familiám gondja olly sok időmet elfoglalá, hogy alig meheték ki egy egy falat fris füevésre, látogatóba soha sem sétálhatam; ezen kívül tovább is kelle költözködnünk, mert szomszédságunkat egyre háborgaták az ebek. De most neked tudtadra adandó jövék be, hogy egy barátom, ki bölcseségedről sokat hallott, be akar hozzád jöni tanácsot kérendő egy nagy dologban; barátságomért nemde beereszted?

Az okos, ravasz róka elérté az édes szavakat, hanem a' nyulat meg akarva ön vermében fogni, vakkant tetteté elméjét. Sok komplement csapás után így szolt: „Igen nagy tiszteletet töl nekem. Revély leszek barátod látásán, hanem engedj időt hogy a' házat kiséperjem 's mindent egy kis rendbe hozzak.

A' nyul elment nevetve hogy a' rókát meg tudá csalni, 's az egész esetet elbeszélé a' farkasnak. Ezek kívül váraokoztak, egyik a' jó ebédre gondolva, másik a' veszedelemből menekedni reménylve.

A' róka pedig jól előre gondolva hamar helyre álitá a' titkos utat, mellyen elszökendik, ürege közepén pedig az ásott vermet melly szároz ággal hervadt füvel kóróval befödve volt, megigazítá, 's a' titkos utra menve, kiálta a' nyulnak, jöjjon be. A' nyul ugrott a' farkas rohant 's mindenik a' verembe zuhant, míg a' róka elszaladt. A' farkas bámult, de hamar magához jött, 's rá fogva a' nyulra hogy jégre vezeté, tüstént befalta a' szegényt.

Itt vége a' mesének 's utána a' persa angol tanács így foly: Látjátok, milly ostobaság volt a' nyultul a' hazudozás és másnak vermet ásás; mert mind a' mellett is a' farkas fogaira jutott. Innét jobb ha mi is bátran és elszánással megyünk a' veszelly ellenébe, mint ha azt ugysis kisülendő hazudozás által akarnók elkerülni, melly bajt vagy vermet is szül.

Rüppel Abyssiniában.

Mig Kőrösi Csománk a' Himalaja hegyek között tanulja a' hindu nyelvet, addig Rüppel Afrika alpesei között tartózkodik. Levelei Gondárbul, abyssinia fő városából érkeztek. Ott léte alatt a' trónus elfoglalás által háromszor üült meg és szerencsésen viszont el látatott. Rüppel egyiptomba szándékozott.

A' török újság.

Ez a' kelet előmenetelének tanuja. A' török eredeti előadás mellett francia fordítás van. — Ha értenénk törökül, lehetne szerencsénk a' fellapos czínek olvasásához, hanem így — —.

Á r v a v i o l a .

Jó a' tél fagyos hazából,
Mint a' kegytelen halál,
Szel üvölt, havas fuvalma
Szirtok ormaín megál.
Zordonabb még a' vilhárdal
Melly üvölt illy éjelen
A' zajongó kin özönaje,
Hol nyög a' reménytelen.
Halk fuvalmi a' zephirnek
A' tavasszal visszatérnek.
E' kebelbe fész fuval
Mig örökre majd kihal.

H a m v a i .

Lipesén, Wigand Otto felelési terbe alatt.

Nyomatott Breithkopf és Härtel-nél.

A' puri - indusok.

Braziliában a' paraiba folyótul éjszakra fekvő sík erdős tartományt puris-oknak nevezett indus nemzetségek lakják. A' következőndő rajzolat honi erdekiben való életmódjokrul Maximilian herczeg utazásaibul van kivonva, ki 1818ban látogatá meg braziliát.

A' herczeg követet küldött be az erdőbe megmondandót hogy ő meg akarja az indusokat látogatni. „Öt férjfiu — így beszél a' herczeg — és három vagy négy aszszony elfogadá a' látogatásra meghívást. Azok mind kicsinyek voltak, nem magasabbak 5 láb 5 ujnynál; közülök pedig többen, mind férjfiak mind aszszonyok, szélesek és vaskos száruak; majd mind egészen meztelenek voltak egy kettőt kivéven kik derekok-körül kezkenyőt kötöttek vagy a' portugalloktul kapott rövid nadrágokat huztak föl. Némellyeknek fejei egészen nyirettek voltak, másoknak sűrű szénfekete hajok volt a' szemek fölött elvágva 's hátul renyhe fürtökben lögya le.

Áltólaban kicsin a' szakálok, melly egy vékony kört képez a' száj körül 's az álrul mintegy 5 ujnira esüng alá. Nyakok körül vagy melökön és egyik válokon keresztül összfűzött kemény feketebogó

fűzért hordanak, mellynek közepén elől számos majom macska onka 's más vad állat szemfogai voltak. Más ékességeik pedig a' cserjek tüskéibül készítették. A' férjfiak hosszú íveket és nyilakat tartottak a' kezükben, mellyeket, valamint más egyéb jószágait is kívánságunkra csekélységekért elcsereálték. Tudtokra adtuk, hogy erdeikben meg akarjuk őket látogatni másnap korán, ha jól akarnak elfogadni.

„Másnap alig hagytuk el a' házat, midön az indusokat az erdőbül kijövéket láttuk. Társaságunkban vissza mentünk az erdőbe, 's midön elérkezénk, az egész csapatot a' fűben feküve találtuk. Különöst látványt ada a' barna meztelen embercsoport; férjfiak, aszszonyok gyermekek keverve voltak egymással, és kívánsi hanem felénk pillantatokkal visgáltak bennünket. Mindnyája olly czifrázott volt, a' mint csak lehetett; néhány férjfiu ékesítés végett majom bőrt tekert homloka körül által. Némelly aszszonyok fahejbul készített 's job válokon megkötött szalagok vagy szíjak segítségével hordozák gyermekeiket, míg másiak a' hátokon hordák az övéiket, egy a' homlokukra kötött madzag segedelmével. Ezen utolsó módon hordoz-

zák élelemtáskáikat is midőn utaznak. A' férfiak és lányok nagy száma igen be volt festve, homlokukon és arcaikon veres foltok, másoknál veres esikolatok voltak, másoknál teste fekete suttásokat hirt hoszában és keresztben, közöttök pedig pontok valának. Sok apró gyermek leopárd-ídomra volt foltokkal fődve. A' festés kényszerintinek látszék 's mindeniknek önkedvűtől függőnek. A' nőszemélyek általában erősen körülzokják a' bokákat és a' kézizésülést tekerni, hogy ezen részek — mint ők mondják — vékonyak és szépek legyenek.

A' purik ivje hat és fél lábnyi, sőt több is; sima, egy kemény sötétbarna fajú pálma nemből készítve. Nyilaik hat lábnyi hoszúk, egy erős izmosom nádfajból valók, alsó végéken tollazottak szép kék vagy piros vagy páva-fácán tollakkal.

Kíváncsiságunk kielégítetvén tanyáikra vezetettük magunkat a' vadakkal. Az út egy völgybe vitt; végre egy keskeny ösvényen az erdő legsűrűjébe jutottunk, hol néhány pari-kaliba volt, — a' világ legegyszerűbb épületei. A' gyékénből csinált alvó háló két fatörzsök közé van fölakasztva, a' törzsökökhöz fölebb egy pózna köttetik keresztben káka által, mellyhez nagy pálma levelek támosztatnak ferde irányban a' szélfelül való oldalon, és banana levelekkel béleltetnek ki. Közeleten egy kis tűz, a' földön néhány tőkhöz, egy kevés viasz, különféle ékességi dolgok, nyílnak való nád, tollak, élelem, banana és más gyümölcs.

Minden indus nemzetségnek első szüksége a' tűz, mellyet egész éjszakáinkint lobogni hagynak és nem annyira a' hideg ellen, mellyet ruhahijánnyok még hathatósabbá tesz, hanem a' vadállatok elűzése végett.

Az mondatik, hogy hoszúbul megeszik az emberhúst, hanem hogy kegyességök tanújaul megholt rokonaikat fölfalnak, — a' mint a' régi írók beszélik, — ennek most semi nyoma. Sőt nagy viaszgolyókat ajánlottak, mellyeket ők a' vadmez szedésnél nyertek; a' viaszt ők iverik és nyilaik elkészítéséhez használják, gyertyákat csinálnak belől, igen jól égőket, — pamut darabokat gömbölgetve egy darab viaszszal körül 's az egészet öszve hengergetve. A' zásalon igen nagy hecset tulajdonítanak, mellyet kétszagon a' nyakokba akasztanak és hátul hagynak lecsüngni; ez gyakran nem egyéb egy darab, 's köveken élessé dörzsölt vasnál. Ha kést kapnak, rendszeren letörök annak a' nyelét 's öngondolatuk szerint csinálnak mást bele, azaz a' pilingát két fadarab közé helyeztetik, 's madzaggal öszvekötik.

A' tupa vagyis dörgés istennek tartatik tülök; egy általános vizözönrül van zavart képzeletök.

A' d é l .

(Próbafestés a' természet után).

Ri mondja meg nekem honom ifjai közül, hol végződik a' reggel, 's mellyike tanit meg hazám leányainak, hol kezdődik a' dél? Mert én itt a' szoros határt nem látom, és a' meg tanítót örömost, testvér gyanánt fogadom el.

Es óh bár lennék tanítót, hogy lelhetnék testvért! Az árva, a' testvértelen szív szerencsétlen dolog a' világon. Ha örül, öröme hidegen röpül ált 's nem lel tükröt melly képét visszamutassa;

ha bánat dulja, magán szárod el mint a' puszták gyökere-rontott pálmája.

Másoknál mindennapi virág a' remény, nálom ő is ritkaság, mert beutazhatom a' fölvidéket, által járhatom az alföldet, megkérdezhetek minden férjfiat, lelkét kimeríthetem minden leánynak, és — még sem mondandja meg senki, hol a' határ a' reggel 's dél között?

Ezért járok oly levert reményvel; ezért oly lecsapott gondolataim tömönten nőlt vetése, mintha jégeső ment volna keresztül rajta.

A' határok e' oly elrejtettek a' természetben vagy az ember szeméi oly gyöngék hogy az áltmeneteleket nem tudja kijegyezni? Visgálam az éjt, figyelék a' nappalra, és a' sötétséget nem tudam a' világosság mellé álitani; minekelötte a' nap kipillantott, megvilágosult a' világ, és a' nap nyugta után lasankint feketült be az éj.

Kérdezém a' nyártul, mikor kezdődött, kérdezém a' tavasztul, mikor végződék, és felelet nem jött kérdésemre. Egymásba áltmenni látám őket és határt nem valék képes nekik szabni.

Magát az erényt vevém visgálatul és figyelmemet a' bünre szegezém, 's határvonalat sohol nem láték, véget kezdetet teremteni nem tudék köztök.

Magasan csillogni látám a' szerelmet, tündérfényvel mint küprisz csillagát, és folytatam lépésőt alá és lesikamlam addig, hol baromi indulat gyanánt látám őt, lealacsonyítva a' véle állatizót; valamint amott a' földi pornak isteni repülést adott. És a' határfokot nem valék képes kikeresni.

A' hazaszeretet sem kerülte ki figyelmemet. Látám őt dicsősége legmagasabb repülésében, mikor a' homályfoltos nap megszegeyenteték általa, a' homálytalan által, midőn áldozatképen lebegett a' haza oltára fölött, és ellebegett mint a' vérengzés idején hajdanta az áldozat vérenek gőze; és ellebegését nem is említék az unokák! Ezen hazaszeretetet látám, és fölkesérem addig hol áltolános emberszeretetté változott, és lekémlelém addig, hol önhaszonleséssé aljasodék, és a' határkövét minde-nikfelül keresztül ugrám.

Megkérdezém magát az ember kezdetét 's szóba ereszkedtem jövendő végünkvel, és boldogulni itten sem tudék. Segédül vettem minden emberi tudományt 's ki nem fürkészhetém, mikor út elsőt a' szív, mikor gondol elsőt az agy, mikor gördül tovább az első csöp vér. Halálcsonthokkal rakám meg szobámat, barátul szegődtem a' haldoklókhöz, a' siroknak tolvajává lettem, 's ma sem tudom, hogy áll el az erek vére, hogy hálnak el az idegek, hova lesz az agy ereje. És törekedhetem egyre, az ész alaposságának határát álbághatom, de azért határt szabni képes nem leszek.

A' nap pedig gyöngeségünkkel nem gondolva fölhalad pályáján. Oda fön van határa, mellyet átlépven hanyatlani kezd.

Es a' világ a' reggeli tündéres fényből valódi-ba öltözöttén áll a' déli nap alatt. Végök van a' homály okozta csalódásoknak, vége minden iszonyatosnak. Maga a' villámszárnyu költés is szárnyasztetten hull itt alá és az erdő árnyékában enyhülést keresve elhallgat. Nem látnak csalóda a' szemek holt árnyékokat remegő hold sugarakon; halottak kezei nem érintik meg a' függő laut hurjait; túlvilági zengzettel híva a' hátramaradt kedvest magok után; lidérczek nem szálongnak a' mezőn 's nem vezetik mocsárba a' vándort.

Még az erdők énekesei is hallgatnak, annál inkább hallgat a halálmadár, mellynek sivitása olly komolyan hangzik az est homályában.

Hol van azon hegy, azon szép zöldülő hegy, mellyről én a' delet olly gyakran, olly szívörömmel vizsgálám? Söhajtás tört akkor is ki kebelemből, de az idvességnek söhajtása volt, és társért epedett, hogy menyországja teljes lenne. Most is söhajtás tör ki melemből, de az vágy és fájdalom söhajtása, mert minden kedves tárgytul megszze hányatám.

Nem hazám levegőjét szívom én, nem honom napja sugárzik én fölem, a' delek idegen földön melegitenek pályámra!

De a' képzeltég égi leány a' halandó agyban, tér és idő elenyész előtte, s a' szív honi balzsamot kap általa az idegen földön. Engem is kézen vezet ő, vagy inkább karjaiba vesz s villámropulést tesz velem a' világban. De én a' nagy világban csak egy folyamot keresek, hoszan nyúlót egy virányos hazában, magas hegyek völgyei közt keringőt, és egy végtelen síkon átkigyzót. Ezen folyam szélen pedig két testvér várost kénmelek, egyiket magas halmon végig nyúlót, az idők tengeréből fényvel és köddel fódözöttet, másikat a' síkon emelkedőt palotáival, s az ébredő unokák életében örvendezőt.

Köszönet, égi leány a' halandóság földén! — látom a' kedves tárgyokat. De miért szorúl öszve görcsösen szívem? — Boldog, ki tudja hogy hazája van! Én csak vérkönyeket tudok sirni, és — kéni képzeldésem angyalát, adja ált vándorbotomat.

Igen, ottan van az Iván zöldelő hegye, melyet én hajdan oromnak nevezék; ott van, — déli magasán sugárzik fölötté a' nap, — és az egész tág tér vidoran mosolog föl elébe.

Ezen cserjének alja védjen a' heves sugaraktul, itt nyugodjék puskám a' fűben, míg én szemeimet a' világon legeltetem.

Mélyen hallgat minden körülem, a' madarak árnyos lombok alatt nyugtatják szárnyaikat, az énekesek dala elnémult, a' csevegők és kiáltozók nem hallatják szavokat. Csak a' ezifra pillangók nyughatatlankodnak s a' szöcskék zognak a' cserjekre fölszáltan. Kellemes érintést tesz az orom szele néha arezomon s a' nyugoti völgysíkokon hullámoztatja a' feje gabonát.

A' déli harang megkondult a' távol budában, s az erdők mélye elnyeli a' megérkezett hangokat. Az ó bástyákon és a' régi tornyakon játszva terjengenek a' sugarak és lelkemet sugaras korba ringatják, de a' mellyről nem tudhatom, mult e vagy jövőndő.

Az idő egy örökén valóság, hanem nagy különbféleséget hordoz folyamában! Ezen orom a' kilátás orma, mellyről a' világot minden különbféleségeiben vizsgálhatni. Innét halmok nyulnak tovább zöldülő hátokkal, virágos völgyeket tartva magok közt; onnét a' hegyek síkká terülnek ki s füveiket zöld tengerként ingadoztatják; itt egy falu hallgat szalmakunyhóival, ott pestnek pompás palotasorai fejrlelenek; itt egy forrás cseregded, ott a' hatalmas duna rohan a' zajgó tenger felé; itt erdők árnyékoznak, ott kopár nyulik megszze és távol, munkás kezeket kérve; itt virágok illatoznak, ott égető homok verődik a' szembe; itt a' csordás a' tölgy tövében eszi ebédjét, mellette enyelgve a'

vidor nő, ott a' boglyak mellett gyűjtők falatoznak, amott a' városban — oh ott sokan szároz kenyérhagyon rágódnak, más sokan pedig csillogó ezüstrül esznek, arany poharakból szőlőnedvet isznak; ezeknek a' bánat, azoknak a' habzó sampagni facsarja ki könnyeiket.

És az idő tarkasága is fényes tükörben látható innét. Ki tekint le az elsütött rakesra, hogy a' multat egész hatalmában ne látná szemei előtt leforogni? — ki nézi meg pest kellemetszasorait hogy a' jelen mézes részét ne izlelné? — ki futja ált szemével a' bajóhordó dunát, a' távol kéklő mátrát s a' mátra oldalain meszszefutó aranyezüst hegyeket, — ki tekint ezen nagy tér élettil pezsgó erü népére, — hogy az óriás karu jövőndő tettel koszorúzza ne tűnne elébe?

És így, dél, neked is megvannak az örömeid; a' te fényed a' valóság fénye, a' te heved a' gyümölcsérlelő.

Az ember életégén is te vagy a' fő pont. Fényednél lát legtisztábban az agy, heved érleli a' valódi boldogság gyümölcsét az embernek.

Homály álmok ringaták a' gyermeket, tűnő szerelmek repkedtek az ifjuval, te a' férjfiu életének sulyt adsz. A' reggel minden kis dolognak nagy árnyékot ad, féldélben az először izlelt élet túlcsapongásra bír, a' te napszakodban legkisebb az árnyék.

Könnyeztem el el tünelgő reggelem után, ridegen égő szívem epedett, de most a' dél felé fordítom szemeimet. A' mi lefolyt legyen lefolyva, de a' jövőndő ösvény fényszüköt ne lassung.

És te dél haföljövendesz az én egemre is, úgy jöjj föl, hogy árnyékot alig vess körülüm. És ekkor lantom hurjai hatalmasan szólamlanak még dicserétedre; és a' világ nagyot figyelmez reájok, — mert közel árnyéktalan képeket még nem igen látott.

A' c z u k o r k é s z í t é s .

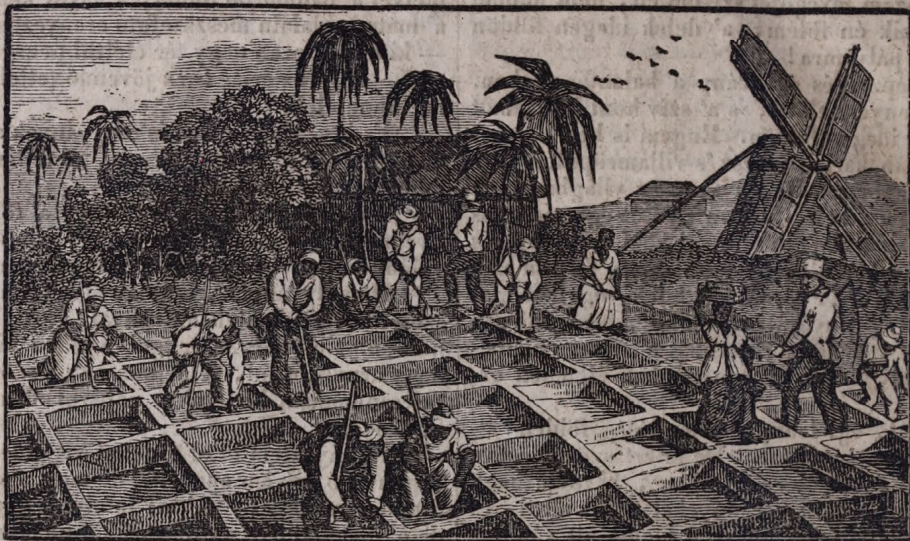
A' czukor olly édes egy dolog hogy ma holnap a' mézet egészen kiszorítja. Nélküle melly lányka tudna csak egy nap is ellenni? Kávécskájába, vagy tejébe czukor kell, a' süteményre czukor kell, kanári pintyének czukor kell; az ajakakra czukor kell, hogy látogató barát(né)ja edesebbet izleljen stb. És az ifjak egy csöppöt sem jobbak. Valamint a' puha ágyot jobb szeretik a' keménynél, a' buzakenyeret a' zabkenyérnél, a' sima utat a' göröngyösnél, a' jól lakozást a' bójtölgetésnél, ugy az édeset a' savanyúnál, tehát a' czukrot mindenek fölött. — Ezen okbul gondoljuk hogy mohón kap sok olvasónk e' jelen cikkkel után, melly azonban nem olly síklós mint maga a' czukor, hanem még a' czükormivelés igazán a' nemsíklós!

Czukrot többféle növények nedvéből készítették és készitenek, p. o. némelley répa, iharfafajok nedvéből, sőt még kukoricaszárbul és burgonyából is erölködtek némelleyek előteremtteni; hanem — csak erölködtek. Legtöbb czukor s ugy szolván rendesen, a' czukornádbul és ennek több faja közül is csak két fajbul készítetik, t. i. a' kálászos (spicatum) és orvosi (officinale) czukornádbul. Amaz ketelindiat esmeri hazájának, emez a' nyugotit. Nem tudni, esmerték e a' régiek ezen kellemes fűszert vagy nem. A' legrégebb hiteles tudósítás, mellyet rula bírnak, a' kereszties hábo-

rukbul van, 's úgy látszik hogy ekkor az európaiak a' saraczenoktul (araboktul) vették 's hozák be európába; maga a' nád utób' elültetették küprosz szigetébe, 's 1166-rul írva van, hogy ekkor siciliában cukornád őrlő malom volt. 1420ban madeira szigetén miveltek a' cukornád, néhány évvel utób' a' kanari szigeteken, 's cuba szigetere Colombo kristóf által vitették be második útja alkalmával. Azon idő oltá azonban bebizonyodott hogy déli amerikában, a' nyugotindiai és dél-tengeri szigeteken vadon terem és termett, hanem a' lako-

sok csak eledelre fordították, czukrot nem tudtak belőle készíteni.

A' czukor finomítást egy velencei ember találta föl a' 16 század végén, ki 100,000 koronás tallért gyűjte általa magának, a' mi akkor időben, nagy kincs és gazdagság volt. Angliában 1659ben említetik először a' czukorfinomítás. Későbbi években nagy kiterjedést nyert a' cukornádtermesztés a' nyugotindiai szigeteken; mi itt bő leírását adjuk annak, a' mint az különösen az angol gyarmatokban történik.

A' cukornádföld munkálása.

A' cukornád mivélése és a' durva cukor készítése.

A' föld megmunkálása és a' cukornádültetésre való előre készítése a' legnehezebb dolog mellyre a' szegény négerek szorítatnak 's következőképen nem csak nem ártana ha a' heves dél időszakában nyughatás engedtetnék és frsítők hűsítők adatnának nekik, hanem az emberiség is megkivánná azt. (De mi gondja a' haszonlesésnek az emberiséggel?).

Mintegy négylábnyi, négszegletes árok ásatnak a' földben, mellyeknek szegletei a' kívánt távolságban le ledugott czövekek által jelettetnek ki. Ezen munkát a' fiatal négerek viszik végbe és pedig meglehetősen pontossággal, segédül vévén egy jó hosszú lánczot, melly a' földön keresztül huzatik 's így az árok sorai közegyeneseleké szabotnak. Midőn a' cukornádföld ezen állapotban hever, a' földhánt árokszélekre gyakran kenyérgyökér (yam), burgonya vagy kukoriceza ültetetik. Midőn pedig a' burgonya és málé megszürelteték, a' nád árka megkapálatnak, a' föld az árok szélekre huzatik, a' négszeglet rendessé tétetik; 's úgy hagyatik az ültetés idejéig.

A' cukornád hajtások által szaporítatik, mellyek a' növény magasarul vetetnek le mintegy 18 hüvelknyire a' tetejétől. Ezen hajtások mintegy 12 hüvelknyűi hosszúk 's az elültetés előtt mintegy 24 órára vízbe tétetnek, mivel a' tapasztalás azt tanítja, hogy ezen bánásmód igen elősegíti a' növény megfogamodását. Ha ezen hajtások lemetszések a' föld nem eléggé nedves; a' hajtások apró eszmókba köttetnek, fölálítatnak, szároz cukornád-levelekkel befödetnek 's naponkint három négszer

megöntözötnek. Az eső elmulhatatlanul szükséges az ifju növény megélésére, és szároz időben jó siker reményével nem lehet ültetni. Mikor az ültetésnek kedvező idő jelent meg, a' hajtás eszmók kivitetnek a' földre, és a' fiatalabb feketék két három hajtást tesznek egy árokba (négszegletibe), míg a' gyakorlottabbak lyukakat készítenek az árokban, mintegy hat ujnyi mélyeket, — ezekbe a' hajtásokat úgy eresztik be, hogy szemek mind a' két oldalról előbujhassanak, — azután földel betemetik.

Tizenegy, tizenkét hónap alatt elegendőleg megéri a' cukornád és aratható. Hogy bizonyossá tétessék, elegendő érett-e az ültetmény, egy olly nád kiválosztatik, melly az egész ültetménynek legjobb példáját mutatja, ebből a' nedv kisajtolatik 's a' napra kitétetik, hogy vizes részei elpárologjanak. Ha ez szép jegeket vagyis krystályokat ad 's kemény tapintatu, az aratás ideje eljött. — Az aratás pedig így történik. Mindenik fekete egy vágó fejszét vesz magához, és olly rendbe állnak mint a' kapáláskor. Legelőször is pedig a' növény tetejét és az elültetendő hajtásokat vágják le, — ezen utolsókat különválogatják és elteszik; a' nád fön maradt része pedig több mintegy 5 lábnyi darabra vágatik 's a' zöld tető-veszők által kévékbe köttetik, husz harmincz szárdarabot véve egy kévéhez. A' leveleket lefejtik az aratok a' nádszárral, a' szárt hátra adják egymásnak és husz husz lábnyi távolságban rakásra hányják, ezt pedig azért teszik, hogy a' fiatalokon segítsenek, mert a' kötözést a' fiatalok viszik végbe. A' szároz levelek utób' tüzelőnek öszvegyűtetnek, a' zöld tetőből pedig takarmány lesz a' marhák számára. A' száreszmók

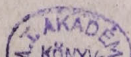
Czukornádatás.

Czukornádmalom.

Forráló (fűző) ház.

olly közel vitetnek és rakatnak le a' czukormalomhoz, a' mennyire csak lehet, hogy a' negerlányok minél kevesebbé fárosztassanak, kik a' csomókat a' malom ajtóig szokták vinni, hol a' kötözőnek vagyis a' gúznak használt zöld nádtető elhajintatik.

A' malom alrészbe valódiilag három hengerből vagyis cylinderekből áll, mellyek igen közel állanak egymáshoz és fésűs kerekek által hajtának (forgatnak); ezen hengerek mellett azon feketé áll, kire a' malomnak náddal ellátása bizaték, — de ha jó szél fúj, két ember is alig elegendő ezen foglatosságához. A' kisajtolt nedv egy a' hengerek alatt létező óneső által vétetik föl melly azt egy edénybe vezeti a' malom oldalához, hol két farostán menvén ált, megtisztítatik a' nádrészektől 's egy érczeső által a' forraló (főző) házba szállítatik. A' nád pedig midőn a' hengerek között áltment és nedvétül megfosztaték egy hárántos fölületen végig eszuszik a' malom árkába, honan petrenczefakon tovább vitetik negerlányok és öreg negerek által, kik azt a' napra kitevítik 's midőn megszáradt tüzelő gyanánt használják.

A' esővön ált a' forraló házba vezetett czukornádnedv rézfazekokba gyűjtetik, mellyek közül némelyikbe 600 gallon (2400 angol quart) elfér. Ezen szörnyű edényekben majdnem a' fölforrásig megmelegítetik és bizonyos mennyiségű mész kevertetvén hozzá, sok tisztálanság fölszál a' színére. Most a' nedv a' seprő fölül a' szomszéd edénybe bocsátatik, mellyet tisztítónak (clarifier) neveznek, hol a' hab addig meretik le róla, mig nem átlátszó lesz, de fölforrásig nem melegítetik. Innét csón által a' nagy forraló-ba vezetetik, millyen rendszeren négy van, melly legnagyobb a' kigőzölögtető edények között; itt a' nedv fölforraltatik 's a' mint a' hab fölemelkedik, egyre lemeretik nagy szűrő kanalak által, mig nem finomabb és sűrűbb lesz. Ezen munkát addig folytatják a' habot szedve és kigőzölögtetve míg a' nedv elférend a' szomszéd kisebb edényben, hová ált is vezetetik. A' nedv most körül belül maderabor színű. Ezen második forralóban folytattatik a' habmerés és forralás, és ha a' nedv a' kívánt tisztaságot nem nyeri meg, mész víz öntetik belé. Ha így a' forralás és habmerés által viszont elegendőleg megkevesebbedett, a' harmadik edénybe bocsátatik, és így tovább az utolsó edényig.

Hűtő edény rendszeren hat van. Ezek mintegy 11 hüvelknyi mély, 7 lábnyi hoszú és 3 vagy 6 lábnyi széles fa edények; egy ilyen nagyságú hűtőbe mintegy egy köböknyi (oxhofnyi) czukor fér. Itten szemesedik a' czukor, azaz tökéletlen, félig képzett jég vagy kristál-tömegekbe áll össze, és élvál a' syruptul.

A' naponkint forralt czukor a' következő reggel elvitetik a' forraló ház edényeiből mérőkben a' becsinálóbáz köbökjeibe, hol 3 vagy 6 hétig marad, melly idő alatt a' syrop aláhelyezettett tömlőkbe csöpög. Ha ez megszünt csöpögni, a' köbökök becsináltatnak a' kerékgyártók által 's a' czukor készen van a' kivihetésre.

A' czukornedvet a' kisajtolás után mindjárt föl kell forralni, mivel az igen meleg éghajlat alatt fél óra múlva forrani kezdeni.

A' czukor finomítása (rafinórozása) Európában,

nem egyéb mint a' nyugot-indiából hozott nedves czukornak fejr czukorsüvegekké ált változtatása.

A' finomítók a' szegletes és fenylő szemű czukrot választják ki e' végre és azt becsülik legtöbbré, melly egy tulajdon szürke szint mutat; a' lágy szemű sárgás czukor, ha eredetileg fejebb is, nem olly alkalmas a' finomításra. Innét némelly tartománybeli p. o. keletindiai, barbadosi stb. czukor soha sem finomítatik, mivel rendes jegesülésre (krystallozódásra) alkalmatlan 's jobban az ugynevezett fürteczukorhoz közelit.

A' kellő czukor kiváloztatván, a' fazokak, mellyek a' nyugotindiaiakhoz hasonlók, megtöltetnek mésvizvel, mellybe marhavér keverteték jól be. Azután tele töltetnek czukorral, melly elolvadás végett egy éjszakán állani hagyatik. — A' mésviz haszna az, hogy a' sziruppal egyesülvén azt könnyebb fololvadásra, és így a' czukortul gyorsabb elválásra bírja.

Korán reggel tűz rakatik a' fazokak alá, és midőn a' nedv elkezd forni, a' vérnek ugy nevezett tojásfejeres része öszvefut vagyis megalszik és fölszuszik a' nedv színére, magával hozva a' czukor minden tisztálanságát. Ez levétetik egy szűrőkanállal. A' nedv ezután egyre forrásban tartatik és egyre tisztítatik a' szűrő kanállal, mig nem az érczkanálban kiveendő rész egészen átlátszó lesz, a' mi rendszeren négy öt óra múlva történik. Ezen munka által azonban nem fejeződ meg egészen a' czukor, sőt néha homályosabb lesz a' tűz hatása miatt; ez a' czukornak megtisztítására szolgál minden idegen szennytil. Mikor az olvadat elég tisztának gondoltatik egy nagy edénybe bocsátatik. A' serpenyők vagyis fazokak felényivel megkisebbitenek, fölök levétetvén, 's mindenikbe kevesebb nedv tétetik. A' tűz most nagyra rakatik, a' czukor olly gyorsan forralatik a' mint csak lehet, míg a' kivett részecskét az újak által fonálkint lehet huzni. Csupán csak igen nagy gyakorlásbul tudhatni azon szoros pontot midőn a' forralással föl kell hagyni; ha az igen hoszan nyujtatik, a' szirop ujra egyesül a' czukorral, ha elég hoszan nem nyujtaték, sok czukor elfoly a' sziruppal az utóbbi munkálatnál. Midőn ezen pont elérkezett, a' tűz nyomban és tüstént elfojtatik, és a' forróczukor vedrek által a' hűtő edényekbe meretik. — A' serpenyőkbe pedig új nedv vétetik, és vele a' mondott munkálat tétetik meg egész lefolytatában.

A' hűtőkben lévő czukor falapoczkák által erőszakosan forgattatik, mig nem sűrű és szemes lesz 's a' belőle kivett részt nem lehet az újak által fonálkint kihuzni. Ezen forgatástul függ a' finomított czukor fejrsege.

A' szenessé és sűrűvé lett czukor csúcsos cserépmintákba töltetik, mellyek a' esúses végökön apró lyukat birnak, és egy éjszaka vízben állottak; — ebben is forgattatik a' czukor hogy a' levegő buborékok elszáljanak belőle, mellyek különben, a' czukorhoz es mintához ragadnának 's a' czukorsüveg oldalát durvává és egyenetlenné tennék. Midőn a' minták elegendőleg meghültek, az épület felső emeletébe vitetnek, — a' minta fölső apró lyukából az oda tett papiros-dugas elvétetik, maga pedig alajjánál fogva cserép edényekre tétetik. A' hig szirop első része hamar lefoly és a' czukrot nagyon fejrén hagyja. Ezen öntisztulást a' magas mérséklet (héség) nagyon előmozdítja; 's ha ez megtörtént, vízzel kásává gyurt pipaagyag borítatik mintegy egy hüvelknyi vastagon a' süvegekre, mellynek víze lasan foly le a' cserépre és a' süveget

minden szirupmaradéktul megtisztítja. A' borítat nem egyébre való, mint a' víznek fõntartására, hogy igen gyorsan ne szaladjon le a' süvegrõl és sok czukrot ne mosson el. Vízbe mártott és fõltett tengeri szivacs szinte ezen szolgálatot teszi. Ezen heborítás négy ötször ismételtetik, a' czukor természetéhez és a' volt forraláshoz illõleg. A' színes nedv minden maradékátul teljesen megszabadult süveg, állva hagyatik egy ideig, hogy minden víz leszivárogyjon róla; ez megtörténvén alapjokra állíttatnak, hogy a' csucsoktul le felé terjedjen el az ott több nedvesség, melly ha egyenlõleg elterjedt, — a' süvegek meleg kemenczébe tétetnek és teljesen megszáritatnak. —

Villanyos vizsgák (experimentumok).

Igen egyszerű de mellette fontos vizsgát tetheti a' testek tevõ vagy tagadó villanyosságáru három láb, átmerõjük pedig egy ujnyi. Ha ezen esõvek szároz kezkenyõvel dörzsöltetnek, tevõ villany gyûl össze bennük; és ha egy kõnyû szároz toll vagy pelyhely selyemszárta függesztve feléje vezetetik, hamar és gyorsan hozzá vonatik és hozzá ragad. Ezen vonzóadás egy ideig tartván megszûn, a' pelyhely eltávozik, 's ha más testvel érintésbe nem hoztatván viszont közel vezetetik a' esõhöz, attul eltaszítatik a' helyett hogy magához vonatnék. Ennek oka az, hogy a' tevõ villanyos üveg a' természeti állapotban lévõ testet elõször tagadó villanyvá tette, ekkor pedig a' két villany egyesülni akarván, a' kõnyû toll a' esõhöz vonaték; ott tevõ villanyval megtölteték, 's midõn mindenik test ugyan azen villanyval bírt, egymástul eltaszítottak, melly taszítást a' kõnyû tollon lehet észre venni.

Ha egy veres pecsétviasz-szál vagy rud szároz meleg gyapju ruhával dörzsöltetik, és az elõbbi módon toll hozatik feléje, itt is elõször vonatik a' toll, aztán elhajtatik. Hanem ha az üveg-esõnél tevõ villanyossá lett toll a' pecsétviaszhoz hozatik, nem csak nem hajtatik el az által hanem erõsebben vonatik hozzá mint természetes állapotjában. A' dolog megfordítva is áll. Ez pedig annak tanúja, hogy az üvegnél tevõ villanyos lesz a' toll, a' pecsétviasznál tagadó villanyos, az ellenkező villanyok pedig egyesülni vágyanak.

A' tapasztalás azt is bizonyítja hogy valahányszor dörzsölés által okoztatik a' villany, mindig mind a' két villany nem kifejtetik úgy hogy az egyik test tevõ a' másik tagadó villanyt kap. Igy midõn az üveg selyemmel vagy flannellel dörzsöltetik, ez utolsókban tagadó, az üvegben pedig tevõ villany támod. Mikor a' pecsétviasz dörögletetik posztóval vagy flannellel, ezen utolsó kap tevõ a' pecsétviasz tagadó villanyt. A' simított üveg a' legtöbb anyagok dörzsölésétül tevõ villany nyer, de nem ha a' vad macska farkával veretik; ellenben ha a' durva üveg dörzsöltetik az amazt tevõ villanyvá változtatókkal, ez tagadó villanyt kap. Ha a' pecsétviasz sima, a' vaslánczval dörzsölés által tagadó villanyt nyer, ha színe elõbb durvává bõkõdöttetik, tevõ villanyos lesz. Ezekbõl pedig az tetszik ki hogy a' villany minõ kifejlése a' testek fõlszínétül függ, és hogy a' villany leginkább a' színén van a' merõtesteknek. — Mivel pedig a' dörzsölés által ellenkező nemü villany fejlük ki, azt várhatni hogy

a' dörzsölt testek egymáshoz vonzódnak is. És nincs különben. Ha mintegy egy rõfnyi fejer és fekete 's tükéletesen szároz pántlika egymásra tétetik 's úgy a' hüvelyk és az ujak között gyorsan végig huzatik azaz dörögletetik, — összszefognak ragadni 's ha elválosztattak, viszont össze csapódnak. Együtt maradván nem mutatnak villanyos jeleket, mivel a' két különbözõ villany egymást megközépit; de ha egészen elválosztattak, mindenik tulajdon villanyának jeleit adja, az egyik magához vonván a' másiktul elhajtott testeket. Ha a' vizsga sötétben tétetik, a' villany világitását is lehet látni, valamint ha esõnd van jelen, a' serczegést is hallhatni. Ily esetben a' fekete pántlika tagadó villanyos. Ha a' csepegõ vagy gáznemü testek dörögletetnek merõ testekhez, szinte villany fejlük ki; és a' testek egymást érintése, nyomása, dörzsölése szinte ezen sikert szüli nagyobb kisebb fokon, a' jelenségek igen változva a' körülmények szerint.

Az itt számonkint elõadandó anyagok akármelyike tevõ villanyt hap ha az utána írottal dörzsöltetik, tagadót ha az elõtte valóval; ilyenképen: 1. macska fark; 2. simított üveg; 3. gyapju 's gyapjuruha; 4. tollak; 5. szároz fa; 6. papiros; 7. selyem; 8. gumi lac (mézga); 9. durva üveg.

A' villanyvezetõk.

Némelly testek szabadon átbocsátják a' velõk érintésbe jött testekhez a' villanyt, vagyis elhagyják szaladni, míg mások azt megtartják vagy elszéledését meggátolják. Az elsõk vezetõknek, a' másikkak nem vezetõknek mondatnak. A' merõ testek között az érecek igen jeles vezetõk, és majdnem mindnyája egyenlõ vezetõ erõvel bír; a' len, szalma, faszén szinte jó vezetõk; míg ellenben az üveg, gyánta, selyem, gyapju, czukor, zsír és más anyagok részint majd nemvezetõk, vagy vezetõ erõvel igen kis fokon bírók. Némelly fanemek ha egészen kiszárodtak, 's a' természet szerint tulajdon nedveiktül megfosztott állati rostok szinte majdnem egészen nemvezetõkké lesznek; hanem fris állapotjukban szabadon vezetik a' villanyt, kétségen kívül a' bennök lévõ folyó anyagok miatt. Innét az ember és más állatok teste igen nagy kõnyüsséggel átbocsátja a' villanyt.

Minden folyóanyag jó vezetõ, kivévén a' zsíros olajakat, hanem nem egyenlõ fokon; mivel a' valódi olajak es a' borszesz nem vezetnek olly jól mint a' víz; ennek vezetõ ereje pedig igen nõl ha savakkal vagy sós anyaggal kevertetik.

A' levegõ és minden gáznem rossz vezetõ, ha szároz; 's minél sűrűbbek ezek annál inkább ellent állanak a' villany átmenetelének. Innét szároz időben nem vezet a' (gõzkörünki) levegõ, hanem ha nedves lesz, mind ködtül 's fõlhõtül, könnyen átcsuszik rajta a' villany. A' hèség általában neveli a' vezetõ erõt.

A' vezetõk szinte úgy villanyosakká tétethetnek mint a' nemvezetõk, hanem különbözõ körülmények alatt. Igy a' kézzel, selyemmel, gyapjuval stb. dörzsölt rézhenger egészen renyhe, — a' tollat p. o. nem huzza magához. Hanem ha a' rézhengernek üveg vagy szároz fanyele van 's ennél tartva dörzsöltetik selyemmel vagy gyapjuval, mindjárt mutatand villany jeleket, magához vonva p. o. a' tollat. Ilykor általában tagadó villanyt kap. A' villanyosodottság oka pedig az, hogy a' dörzsölés által benne támodt villanyt az üveg vagy

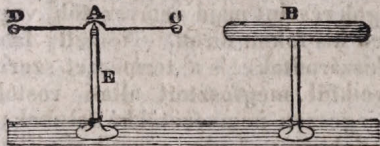
fanyél nem hagyta elillantani. Mivel pedig némelly egészen nemvezető testek a' villanyt meg tudják fogni 's a' többi testektől mintegy elszigetelik, — szigetelőknak mondatnak, 's mivel igen könnyen villanyosokká tetethetnek villanyos nevet kaptak, míg az érczeket villanytalok-nak keresztelék. A' „vezető és nemvezető“ elnevezés azonban jobb.

A' villany öszvegyűjtése vagy átvitele körül való vizsgáknál olly eszközöket kell használni, mellyeknél egy vezető test más nemvezetők által tartassék vagyis elszigeteltessék. Ezen okfónél fogva vétetik a' rézhenger vezető gyanánt a' villanygépelyeknél, és üveg lábokon tartatik.

Az üvegeső és tollal való vizsga említésénél mondtuk, hogy a' villanyos testhez közelítő anyag először ellenkező villanyos lesz, azután a' testhez vonatik és viszont eltaszítatik. Innét az igen villanyos test minden körüle lévő testet villanyossá tesz. Égiháboru alkalmával gyakran láthatni hogy a' villanyos fölhő a' hegyek csúcsaihoz vonódik, azokat egy ideig beleplezi 's azután viszont tovább száll. Ennek magyarázata ilyen: a' villanyos fölhő ellenkező villanyt szerze a' hegyesicsnak, tehát a' két ellenkező villany egyesülni akar 's a' fölhő kénytelen a' csúcsához vonulni; midőn pedig a' súlyegyen helyre állott, a' fölhő eltaszítatik és tovább száll. Ezen villanyközlés bévezetés - nek (inductio) mondatik.

Villanymérők.

Ha a' villanyos test bévezetés által villanyosítja meg a' másikat, akkor főhatást csak az átellenes oldalra tesz, ezt ellenkező villanyúvá változtatva, míg ennek tulsó oldala a' másik villanyt t. i. a' villanyos testét látatja. Ezt az itt lévő rajzolat vilá-

gósabbá teszi. A' bal félen az *A* egy rézpálcát ábrázol, mellynek két végén *C* és *D*-nél egy egy bodzabélgömb van, a' pálcza maga egy hegyes csürrön áll szabadon mozoghatva; az *E* pedig egy üvegeső, 's a' pálcza csürrét tartja. A' jobbrajzolatban a' *B* egy rézhenger vagyis vezető, üveg lábokon álló és a' *C* gömbtől nem meszsze létező. Most ha a' vezető henger tevő villanyval töltetik meg, a' *C* gömb tagadó villanyu lesz ('s így ha dörzsölt peccsétviasz mozdítatik feleje el fog fordulni), míg a' *D* gömböt magához vonja a' peccsétviasz, mint tevő villanyosat. Ezen esetben a' rézpálcza *A* villany-sarkos (electropolar) állapotban van, *C* tagadó villanyu sarka átellenes lévén a' *D* tevő villanyu sarkival. Illyen készülletet nagy kiterjedésig lehet állítani. Mert ha hasonlóképp föllájtott rézpálczát tesszünk a' *D* gömbhöz közel, az inenső gömb viszont tagadó, a' tulsó gömb pedig tevő villanyos lesz.

Ezen villanymérőt a' francia Hany találta föl. Ennél egyszerűbb mérőt csinálhatni hn két bodzabélgömb finom lenszá vagy ezüstdróton fölfüggesztetik a' vezető henger végére. Ha a' vezető

villanyos, akkor a' két gömb eltávozik egymástól és pedig annál jobban minél több benne a' villany. Ha az eltávozott gömbökhöz üvegeső hozatik, még jobban eltávoznak ha tevővillanyosak, ellenben egymáshoz közelitenek, ha tagadó villanyosak. Veres peccsétviasz mozdítatván hozzájuk, ellenkező mozgásokat tesznek.

Bennet aranylevél - villany mérője még finomabb. Ez két keskeny darabka aranylevélből áll, melly egy üveghen pohárban akasztatik föl. Ezek majd közelitnek majd futják egymást a' mint a' velők egy drót által egybe kötött rézgömbhöz közelítő test az aranylapokéhoz hasonló vagy velek ellenkező villanyt bír. A' két levél közé egy fokokra osztott körszegélyt is tethetni, melly a' villanyosság viszonyos fokát is megmutatja. A' többi villany mérőket elhallgatjuk.

J ó m a d a r a k .

A' csóka és varju egymás szemére hányták orzásaikat, tolvajságokat. Urok pedig hallá őket, „Jó ha kettesével jár a' gonosz, — monda ez — egyik a' másikat elárulja, 's az okos boldogul.“ — A' két madarat pedig becsukta.

M á s o d i k b á l .

Pápán az egyik fogadós bált akara adni, — szeretett volna valamit közleni, és sajtót otthon nem levén, Győrött ezen tudósítást nyomatá: „Szomorú tapasztalásom lévén hogy az első bál üres szokott lenni, — van szerencsém a' közönségnek kihirdetnem, hogy az idén a' farsángot mindjárt a' második és pedig maskarás vagyis álarczos bállal nyitom meg.“

Szerencsétlen szerencse.

A' háztetőről esett le talpára az ács 's meg nem sértette ujra fölment. „No ha az egész világ illy szerencsésen hull és esik, akkor az én szerencsém nyakát szegi,“ monda egy éppen arra menő seborvos.

A z é j i d a l .

(Uhländ után).

Mi ver föl súlyos álmaimból?
Óh nézd meg, jó anyám,
Ki zeng olly édes hangokat
A' késő éjszakán?

„Nincs semmi nesz, nincs semmi hang,
Nyugott az éjmagány;
Ki zengne mostan dalt neked,
Szegény beteg leány?“

Ah az nem földi zengemény
Mi nekem élet ad;
Egekbe hívnek angyalok —
Anyám jó éjszakát!

Bajza.

Lipesén, Wigand Otto felelési terbe alatt.

Nyomatott Breitkopf és Härtel nél.

GARASOS TÁR

Közhasznú esmereteket terjesztő lapok.

II.]

megjelen minden szombaton.

[Marcz. 15, 1854.

A' szigetvilág (Polynesia).

Nézet Fare szigetén.

A' szigetvilág teszi a' föld ötödik és legujabb részét, melly az europaiai előtt nem igen régen ismeretes, és egészen még ma sem ismeretes. Számos szigetekből és szigetesoportozatokból áll ez a' déli vagy esendes tengerben 's nagy érdeket gerjeszte a' mivel világhoz Cook kapitány leleményeinek, feltalálásainak közzé tétele olta. Azonban kevesen olvastak elegendő 's kimerítő tudósításokat ezen szigetekről 's azoknak jó szívű szeretetre méltó lakosairól 's a' kik olvastak, bizonyosan további megismerést is kívánnak velük. Hanem az utasok gyors áttünetele, kik vagy tudományos vizsgálódásokba merültek el, vagy kereskedést üznek, csak vékony alkalmat nyujt az olly népek történetének vizsgálatára, mellyeknek szokása ruházata nyelve nem hasonlítanak az előre szedett képzeleteikhez. De a' missionariusok nagyobb szeszerecsével jártak 's ezen kívánt esmereteket jó sikerrel szedgették meg magoknak. Ok husz harmincz sőt több évig is éltek ezen szigetek lakosai között, oket a' keresztényi vallás világhosszához vezetendők a' természetiség sötétségéből. Ezen idő alatt annyit kitanultak az ottani népek történetéből, szokásaiból, törvényeiből, vallásából stb., a' menyi a' legnagyobb érdeket is ki tudja elégíteni. —

A' garasos tár írója gondolja hogy földie szinte kíváncsiak lesznek ezen nevezetességek olvasására 's azonnal hozzá is kezdenek, mihelyt honok nevezetességeit áltolvasák, megismerék. Ez ugyan néhány esztendőbe fog kerülni, mert először honunknak sok a' nevezetessége, másodsor azokat meg kell előbb vizsgálni, harmadsor le kell azokat írni, negyedsor keresni kell nyomtatási költséget (mert a' kinek nyomtatásra költsége volna alig vagy ritkaság gyanánt ír), ötödször a' kinyomatott könyvet tizenhétszer ajánlani kell, hogy megérdemli százszor az árát, hatodsor a' megvett könyvet föl kell vágatni 's át olvasni, és a' figyelmet húszszor öszveszedni, hetedször a' nevezetességek ilyen százkötetét kell gyűjtés irás nyomtatás által előteremteni, pénzen megvenni (nem pedig ajánldékban kívánni, mert ingyen csak a' halál), 's szorgalommal elolvasni, nyolczadszor ezek után gondolhatni a' külföldre, hanem még mindegyre nem a' szigetvilágra, hanem a' nevezetesebb szomszéd országokra, mivel népekre, mellyek után talám huszadszor vagy harminczadszor bele kezdhetni az angol missionariusok polynesiái írásainak lefordításához, nyomtatásához stb.

Mig a' borúból kifejlendő derű, a' hadurat

fölváltó béke isten ennyire segítene, mi előre is mondunk valamit a' sziget világrul.

Magát a' csöndes oceánt Vasco Nagnez de Balboa esmerteté meg az európaiakkal 1513ban. — A' spanyolok hamar megmászák a' Cordillerák örök havu 's nagy részint füstölgő csúcsait; magok előtt láták nyugotra a' csöndes tengert egész dicsőségében, 's földlak azon csomót, mellynek végét Colombo sem látá. Néhány évvel utób a' portugallus Magellan megbízaték a' spanyol udvartul a' molucca szigetek fekvésének pontos meghatározására. Ő nyugotra vitorlázván 's amerika keleti parthozzában az utat megtévén eljutá amerika déli csücskéhez azon tengerszoroshoz, melly az ő nevével viseli, 's mellyen átmenvén az ő hajója lebegett legelőször minden európai hajók között a' déli tenger hullámain. Vakmerőn folytatá ő utját az esmeretlen tenger idegen színe és fötalálta a' latrok szigeteit és a' philippi szigeteit, és ezen utolsóknak egyikén megöletteték a' megháborított lakosoktól. Társai azonban utjuk célját végezvén tovább folytatták utjokat ásia alján afrika felé haza Európába 's magokkal hozák a' föld első körülhajózásának dicsőségét.

Ez olta időről időre sok más nemzetbeli hajósok követék Magellan utját és gazdagíták a' földleírás esmeretek tártát az azon világrészen tett föltalálásaik által. Mivel pedig egyre új és új és számtalan szigetekre akadtak, az egész sziget-egyetemnek *Polynesia* nevet adának. Azonban ezen firk szési utak közül egy sem vonta az általános figyelmet annyira magára, egy sem tön oly mély benyomást, mint Cook kapitány utai a' 18 század utolján, ki a' nyugoti világrul azaz amerikáról ezen keleti világra fordítá 's voná az emberek figyelmét. Ő otaibaita szigetet választá leírása fő tárgyául, melly sziget az európai közösködés fő pontjává is vált, és első színe lön a' beállott változásoknak.

Az ezen szigetekkel bővelkedő tenger kiterjedése igen nagy, 80 fokát fogva el a' szélességnek az egyenlítő mindenik felén és 110 keleti 's nyugoti hosszágfokot a' londonival ellenlábtételes (antipodialis) délvonaltul. Ezen szörnyű tér tömve van szigetekkel, mellyeknek száma egyre nevezszik egy ezennel említendő okbul és módon.

Ezen szigetek eredete különbefe. Némelylek a' többi világrészekkel egy időseknek lenni látszának, előévi sziklakat mutatván. Mások tüzkadás szüleményei; de igen nagy számmal egy apró állat-nemtől építettek. Ezen állatnem Klaris-nak, korall-nak neveztetik. És ki gondolná hogy illy apró tehetetlen teremtmények az emberek legbüszkéhez munkáit megszegyenítik. A' régiség bűmült pyramisai, a' sinaik szörnyeteg fala csekélységek ezen munkákhoz képest. Kevelen szokdelnek a' nagy árbóczos hajók a' rengő hullámokon de mik ezen balandóság gyermekei egy olyan szigethez képest, melly évezredekkel élt és élend keresztül? Illyen munkákat tudnak készíteni az állat ország legalján álló korallak, ezen erőtelen teremtesek, mellyeknek élete jobban növevényi mint állati.

A' korallak ugyanis mészkőnemű házban laknak melly igen sok esetben hoszúkás csöidomu. Az állat nevedésével háza is nevezszik, mellyen új állatbimbók fejlenek ki ágidomba nyulandók 's viszont ágokat és bimbókat termendők. A' nevedés pedig leginkább föltelé történik. Így évszázadok multával akkorára nevedett a' koralltörzök

ezer melléktörzsokeivel, hogy a' tenger vizeibül kiemelkedik. Tetején most hínár és más tengeri növevény kezd nőlni, melly elszárodva megrothad 's a' koralltörzsok házagaiba verődik. Új és új növények által szinte megtrágyáztatik az újonan támodt sziget, és nemesebb növényeket kezd teremni, a' tenger mosván vagy madarak hozván reá magvakat. Idő jártával pedig a' nyughatatlan és meszsze elkövülő embernek ad lakást, hazát.

A' nagyobb szigetek rendszeren be vannak egészen illy korallszigetekkel kerítve, mellyek a' hullámok és szélvész erje ellen természeti ernyőt szereznek a' hajóknak, 's honan a' lakosok veszélytül menten folytatják halászatukat és más tengeri foglalatosságait. Ezen korallpadokra a' szelvész által nagy erővel bajtatnak a' hullámok, által csapkodnak rajtok szívárványboltozatokat képezve, tájtékká törve 's a' korallokra viszsa esapódva.

Az különös ezen korallpadoknál hogy a' hol nagyobb folyók 's több édes víz esurdul és rohan a' tengerbe, ott házagokat hagynak, mellyeken a' hajók a' szigethez juthatnak és viszont a' szigethelek a' nagy tengerre kivezhetnek. Ennek oka az lehet hogy az édes víz nem alkalmas és kedvező a' korallak életének 's talám nem hord elegendő sós-meszes anyagot, mellybül csöveket készítené a' szigetképző állatoeska. Azonban az illy nyílások partkorallszikláin gyakran igen szép termékeny szigetek állanak, nem magasabbak négy öt lábnyinál a' vízszin fölött, de zöld növevényekkel 's az élelemadó kókuspálmával fódve. Ez igen bájos tekiütet ad a' szigeteknek valamint az ottani halászoknak sem kedvelen jelenés.

A' legújabb világ szigetei nagyon szép nézeteket adtak a' közéleti hajók felé. A' meleg égbajiat egész dicsőségének pompájával ruházta föl őket. Belül kellemetes tájekok váltogatják egymást, emberi kéz munkája által ritkácskan szépítve vagy rutítva. A' termékenység mindenfelé nagy. Legnevezetesebb eledelt adó termései, a' kenyere; a' taro-, uri-, umara-, pia-gyokerek, a' burgonyához sokban hasonlítók; a' kókusdió, banana, cukornád stb.

Dédmanxfi neveltetése.

(Tükörképvonat a' neveltetettnek önirataibul, melly sok épületet foglal magában).

Rosz dolog az mikor az ember ezélt tüz ki magának; nyugot vesz a' lábára a' nélkül hogy hasznat láthatná. 'S bár milly fölfordultnak tessék is ezen állás, igazságát kétleni nem lehet, és a' kétkedő kézzel markolhatja a' meggyőződést, mert míg körülé ezer ember közül kettőhárom bizonyos célhoz görnyedve mász, addig kilencszáz kilenczven hét vaktában hanyatlik az idő és tér tengerében.

En azon ostoba ezélt tettem föl magamnak, hogy sok olvasót mulattassak, azaz hogy sokaknak tessék. 'S ezen tetszeni akarás egy olly zsinog az orromon, melly örökké húz, nyugodni nem hágy, körülézni nem enged, szabad lélekzésemet elnehezíti, tarka nézeteimet egyszerű színevel mázolja be. És az a' nagyobb baj, hogy se hugom sem szeretöm, kire ezen kellemetlen zsinogot rá köthetném. De első alkalommal lemetsem, 's olvasóim közül azt ajándékozom meg vele, ki az öntet-szőkön gunyolódva szeret nevetni. — Mert a' közbetegség kinevetője nem érdemel egyebet.

Megszabadulva tehát célomtul, bebeszélendek a' világba, 's reményilem számtalan társaim igen örömet hallgatandják szalonnás és boros pajtások hangjait, mellyek merő igasságoknál egyebet nem foglalnak magokban. — Hogy mint akar-mellic történetirő, igazságot szólandok, ezen két okból látható, mert tudok és akarok igazat mondani; tudok, mivel mint a' középszerű költő, festő, tánczos, flótás stb. csak önmagamról szólandok és a' mi magammal olly szoros kötésben van mint nyereg a' lóval; a' karok, mivel nincs okom miért hazudnám mint a' haditudósítás.

A' nagy igazságokat tehát a' tojásnál kezdem. Én születtem 's a' baró de Manx familiának akkor és mindedig utolsó bimbaja, szemem gyemautja voltam. Emlékezetem azonban rosabb mint hogy ezen első tettemről valamit beszélni tudnék, — azt gondolom, örültem hogy mindjárt jó magas fényes ösvényre találtam, noha utób az ösvényt ösvénynek és semi egyébrek kezdém tartani, de nevettem hogy mások nem úgy tekintik, 's az okos, t. i. a' kötelességből okos, boldogul mellette. Majd ros emlékezetemért sem szégyenlém magamat, mivel látám, hogy annyi főbül álló társaim egyeteme sem tudja, mint születék be Európába. Annyit mondanak ugyan írónk vagy inkább regélőnk, hogy minék előtte ide bejöttek, valahonnan ki kellett jóniék, hanem ezen álitással nem nagy dicsőséget nyernek fölöttem. Sőt én, ha akarám, nagyon és nagyon megszegényíteném őket.

Hogy dajkámat jobb szerettem az anyámnál, arra emlékezem, 's azt a' velem egy ösvényre hullottak bőven bizonyítják. Hanem ugyan csak dajka is volt ám az. Valamig engem szoptatott, csak háromszor szökött a' szeretetéhez 's csak négyszer veszett össze a' szakácsnéval 's így én kilencz hónap alatt csak hét ízben kaptam iszonyú hasrágást, noha mindenik iz egy két hétig tartott. Mert mellesken mondvá, orvosom is jó lélek, de nem mester volt.

Dajkám annyira csüggött rajtam, hogy elválosztatásom után is oldalomon maradt. Egy két év múlva viszont szolgálhatott volna escesvel, hanem a' milly nehezen hagytam föl azzal hajdan, olly igen irtóztan most tőle. De meséiben annál inkább kezdtem gyönyörködni. Ezekbül egy megismerkedtem a' boszorkányokkal, mint rágó tapasztalásból a' minden napi kenyeret vagy inkább kalácsot esmerém; a' tündérekről gyermek létemre is természeti históriát tudtam volna írni; a' garabonczás diákok iránt különös tisztelettel valék 's midőn egyiket a' jubásznék édes téjjel jól tartá, titokkönyvét, melly rongyos kópönyege zsebéből kiesett, jól eldugtam 's belüle bölcseséget kezdtem kivakarni; a' sárkányokról több tudományom volt mint a' francia tudós akademiának 's fejeik számát, nyelvök réfeit, kiokádott tűzők bőséget a' tiz újamon birtam.

Több okosat is beszélt emlébe a' dajka az arany-számrrul, epaktákrul, napezirkulusrrul, holdcsomókrul, de én az erszénycsomót jó hamar, hanem a' holdcsomókat éppen nem tudtam megfogni. A' tizenkét égi jeggyel jobban boldogultunk 's én nem sokára okát is tudni véltem, miért öklelős és nyugtalan ki a' kosban és hibában születék; szerencsés szerető ki a' kettősökben, hátra járó ki a' rákban, rettenthetetlen ki az oroszlyanban, tiszta életű ki a' szűzben születik, és így tovább. Hogy utána estem a' keresésnek - melly jeggyben születtem,

igen természetes, — és nem kis boszorkodásomra olvasám apám bibliája elején jó öreg betűkkel fölírva: Péter fiam születék május 6-án, 1799, a' szűzben.

Ezen nagy leleményt éppen délután háromkor tettem, midőn boldogult apám déleesti álmát szunyadozá. Haragudva tomboltam körül a' tanuló asztalt 's nehezen váram tanítómát ki háromkor vala kötelek jóni. De ő nem jött. Befutám utána az udvart, a' kutya ólat, birka akolt, nagy és kis kertet, pajtákat, de schol nem találtam. Dulva rántám föl a' szolgálók szobája ajtaját, — és

„Tanító ur“ mondám egész boszusan, „magyarázza meg nekem mit tesz a' szó szűz?“

Tanítócskám tovább ment a' piruló szobalánytul és nem tudott felelni. Én az új leleményt jól eltettem a' zsebbe 's ollyan madzagot csináltam belőle, mellyen igen biztosan vezetém azt, kinék engem kellett volna vezetnie. Így lön hogy ki előb csak alig tanultam valamit most éppen sem tanultam, és tanítómnak mégis egyre dicsérnie kelle szorgalmamat. Naponkint ugyan kétszer öszve ültünk, előnkbe tettük a' kalauarist, papirost, tollakat, hanem kormányom szeriut fejünkét éppen nem erőltettük meg. Így testem meglehetősen nőtt a' minék az édes mama igen örült, hanem lellem nem sok égi csöppöt vett be, kivéven hogy agaraink kopóink szelindekeink nevét történetet nevezetes teiteit legjobban tudtam a' háznál, 's tanítóm csinajiba leginkább beavattam magamat.

Már már magam is szeretőt kerestem 's hihető nem sokáig fogtam fárodozni haszontalanul, midőn tanítóm jobbnak találta annak idejében tovább állani. Más tanítót kaptam, és pedig szoros félüt; a' mi nekem nem tetszett. Eleget rugdalódtam morogtam sirtam mindjárt az első tanuló órában, de semmit sem használt. Tanítóm nem vala megharagítható, vagy tekerhető. Elkezdé vizsgálni tudományomat és két teljes óráig fürkészé, mit nem tudok. Apámnak semit sem szólva gyalulásomhoz fogott, és nem sokára el kezdtem tudni hogy valamav veszprém vármegyében, ez a' dunántúli kerületben, mindenke pedig magyarországbán, és ez Európában van, melly egyike az öt világrészek. Kitanultam hogy nem csak mi magyarok vagyunk a' világon hanem keleti és nyugoti nemzetek is vannak, és a' mi több, boszorkányaimat majdnem elvesztettem.

Hajdani boldog életemből úgy sem maradt egyéb hátra mint tündér ilonám, szent gellér-hegyi boszorkányaim, késérteteim, és ezektől az egész világért sem akartam megválni. Tanítóm ugyan megmutatá, hogy a' sötétben világító késértet, melly éjszakáinkint háborgatott, nem egyéb a' maeskanál, hogy a' halálmadar a' csuikbagoly (millyent néhányat lelőt), az udvar hátulán fejeződő lélek kiakasztott kendő, és a' többi, — de magvát ros földbe veté. Én dajkám igasságain csüggtem.

Utób mentorom és mentoraim nem kevés izzadozása mellett (melly apám kümben sem igen puffadt erszényét igen meglapítá) annyira vergődtem, hogy pesten a' physikát jártam. Ekkor apám elboldogult, engem pedig a' hitelezői mindenemből kipenderítettek úgy hogy nem csak valamim nem maradt hanem még a' tagadó jeggyű számokkal is csinálhaték sokszorozást. Nehezen esett ez enne-

kem de hamar tudam magamat vigasztalni, bizva ép kezeimben lábaimban 's a' most becsülni és kedvelni kezdtem tanítótul szedett tudományomban. Órákat adtam 's egy két forintot viszont mondhaték az enyémmek. Önbizódalmam nőtt 's egész megelégedéssel vergődtem tovább a' világban. Hogy hajdani ismerőseim közül a' tizedik sem esmert, fájt ugyan eleinte, de hamar megszoktam ezt is, és eleinte érzéketlen majd pedig megvető lettem az alacsony szivü emberek iránt. Némelly kevély kisaszszonykának tevék gnyköszöntést, ki hajdan hízelegve csókolat meg, most pedig nem akara látni és imádójával beszédbe merültnék tettéte magát.

Szegénységem bölcsvé philosophussá tett. Elkezdém megvetni azon javakat, mellyek magasságok miatt savanyuak voltak. A' házósodásra, melly előbb legkedvesebb themám volt, csak a' hatodik

szomszédul gondolék; a' házóságpótolást utáltam, kerültem. Így alig vettem észre hogy a' kalandárium kirendelte uton járok, fizta életü mint a' szüzben születetthez illik. Dajkám emléke fölébredt lelkemben 's elhatározám hogy az leszek a' mivé rendeltetésemnél fogva lennem kell.

Ezen túl gondosabban mosódtam fürödtem, a' románok szagát is kerülém 's hogy vérem tántorító heve épen ne élesztessék, — egy csöp bort le nem bocsáték torkomon. Minden haszonlesés nélkül ugyan nem voltam, mert türödelmem és harcizom jutalmául hasonló szüz tüzet vártam és reményltem birtokomba. Ez okul három teljes évig lesém és kémlelém a' leányokat, de hasztalam, — szivem felét nem találám közöttök. Mint juték hozzá azonban a' luczaszéke segítségével egy másik pipaszónál elmöndom.

A' püspöki collegium Kalkuttában.

Az angol szerkeztető ezen rajzolat mellett Heber püspök életét írja, dicseri magasztalja ki angliában született apr. 21. 1785, tanult, egyházi ember lett, megházósodott 1807 körül, 1822 Lincoln Inn-nél (londonban) előlimádkozóvá választaték 's utób kalkuttai püspök lön indiában.

Ezen rövid festést az angol író két teljes lapra kinyújtja, a' miben mi őt nem követjük, mert — mert másnak kell helyet adni lapjainkon. De a' collegiumot bővebben leírónk, hanem az angol író az előbbienekben kimerítvén magát, errül csak ezeket mondja jó röviden.

A' mellékes kép a' püspöki collegium homlokzata. Ezen épület a' hooghly job partján áll. Middleton püspök terve szerint készült. A' teleket hozzá az uralkodás adta mintegy $\frac{1}{3}$ mérföldre Kalkuttátul éppen az indiai társaság fűvészkerte mellett. Délfelé néz 's igen kellemes tekintetet ad a' folyó felé. Egy királyi levél buzdítására épült, melly 1819ben az egyesült társaságnak adaték az evangeliom terjesztése ügyéien, 's engedelmet nyujta, hogy ezen ezétra az angol eklésiákban pénz gyűjtessék. — A' collegium egy kápolnábul, könyvtárbul, terembul (szalábul), olvasószobábul és a' principal 's a' tanítók lakjaibul áll; szánva pedig arra hogy a' mosleminek és hinduk először is az

angol nyelvre oktattassanak (nem latinra!), azután pedig a' megtanult nyelv segedelmével hasznos ismeretekre vezetessenek; — hogy mind az indus mind az europai keresztények az angol egyház tanítmányában neveltessenek kik közül támódjának oskolamesterek, katechizálók és papok, — hogy itt az írásk és imádságok keleti nyelvekre lefordíttassanak, — hogy az angliából küldött küldönczök (missionariusok) itt fölvetessenek, minekelötte kirendelt helyeikre mennének.

A' fejér hangyák.

Ezen vitéz és ellenállhatatlan állat a' szárnyatlan bogarak közé tartozik, tudományos neve „veszedelmes természet” (termes fatale); 's inkább a' tetühöz mint a' hangyához hasonlít. Nagysága $\frac{1}{4}$ hüvelyki, vastagsága mint egy árpaszemé; alteste laposocska, színe mocskos fejér. Feje 's mele veszed-barna.

A' veszedelmes természet hazája déli ásia és afrika, hol a' lakosok őket megesszik, de gyakran futniok is kell hogy meg ne etessenek tőlök. A' merre ezen fejér hangyák mennek, pusztultabban marad hátra a' vidék mint török tatár és kozák hadjárás

után, — hova még mást is lehetne tenni. A' megtámodt falukban nem csak a' ruhákat és házibutorokat rágják és őrlik össze, hanem a' házokat is általurfaldják. — Olyan csudálatos dolgokat beszélnek róluk, hogy az ember kész volna kételkedni, ha számos igazán tudós és a' regélézést gyűlölő emberek nem bizonyítanak. Ezeknek leírása szerint tekeidomu lakhelyeket készítenek a' természet magoknak, megannyi intóztató cukorsüveghez hasonlót, 10—12 lábnyi magaszt 's alatt 12—15 lábnyi körűt. Ezen tekéket közel építik egymáshoz, és illyent számosat építenek, úgy hogy megannyi pyramis-falut látszanak csinálni, a' hány tanyán tartózkodnak. Lakjaikat a' fű be szokta nőlni 's így megerősíti, annyira hogy a' neki düleszkedett falokat is elbirják.

A' tanyatekék elrendelése bizonyos rend történik; a' hajlékok között utszak lidak lépcsők vannak, hogy háborítatlan legyen a' közösködés. A' hajlékok belső elrendelése is igen mesterséges és csudálatos. Minden tekében van egy király és királyné, sok munkás és katona. A' királyné legnagyobb az országban 's egy rövid ideig — úgy mondatik — négy szárnyval is bír, — hamar elvesztendővel. Midőn terhes, két ezernyiszer vastagabb mint különben 's akkor 24 óra alatt, mintegy 80,000 tojást tojik. Az úgy nevezett katonák nagyobbak a' munkásoknál, 's a' köz bátorság fenntartására ügyelnek 's az ellenségeket (ha lehet) össze őrlik. Ha valljon egymás között jó kedvből hadakoznak e, mint az emberek, mind eddig nem iraték meg, 's épen ezen okkul úgy látszik okosabban mint sem azt tennék.

A' teke-tanya belül merő sejtekből áll, melyek a' lakozók néme szerint különbélek. Némelyek az új ivadék számára valók, mások a' munkások és katonákéi, másokban a' király és a' királyné tanyáz. Ezen utolsók a' teke teljes közepén vannak. Az élelem-tartásra is különös terek és üregek készítenek. — Ezekből gyanítható hogy a' feketék nem legnagyobb örömmel nézik midőn falujok közeletén illyes természet-királyságok mutogatják emelkedő kupjaikkal magokat; 's illyenkor rendszeren azt bizonyítják be, hogy az okos enged, — 's tovább mennek.

A' l á m a .

A' l á m a (Camelus Llama, Auchenia Llama) a' tevék rendéhez tartozó, kérozdó emlős állat. Vad állapotjában guanako nevet visel. Déli amerikában az andeseken vadon él és egész seregekben csatangol. Megszelédítve házi teherhordó állat gyanánt szolgál.

Noha a' tevékhez számláltatik, mégis pupja a' hátán mint a' valódi arabiai tevének; szemfoga csak a' felső állkapcsában van, mindenik uja szabad, szőre lág. A' vad lámának (guanakonak) szőre hosszú durva gesztenyebarna, a' hasán feje; de a' szelédnél rövid és sima lesz, színét is megváltoztatja, úgy hogy az majd feje, majd vereses, majd feketés és foltos lesz.

A' l á m a akkora mintegy szarvas, azaz körülbelül 4 lábnyi magas, 6 lábnyi hosszú. Feje kicsin és a' esikőhöz hasonló, nyaka hosszú, farka nem több 8 ujnynál. Igen vidor és élénk állat, a' legmeredekebb sziklákon kecskék zergék gyanánt mászkál; a' teher alatt pedig lasan de bátran megy.

A' l á m a 100 sőt 150 fontot is emel. Ha több teher rakatik reá, vagy gyors menetelre kényszerítetik verés által, akkor rendszeren meg szokta magát kötni, száján tájtékot fúj ki, melly a' bőrön veres foltokat sőt hólyagot is képes huzni, — és inkább agyon hagyja magát ütni mint tovább mozdulna. Szeléd és jó bánás mellett pedig birtokosa kezére hagyja magát tekerni, nyájos, szeléd, öröme dolgozó; a' mellett tiszta, szép, szeméi esillogó feketék, úgy hogy kedvenczállattá lön házájában.

A' l á m a .

Amerika peru tartományában hajdanta a' l á m a maga volt a' teherhordó állat, ő hordozott minden súlyt a' hátán, ő huzta az ekét is. Ma az európai állatok, az ökrök és öszvérek foglalták el a' helyét, és ő csak kis terhek alá fogatik és csak rövid utra. Szőréből durva szőnyegek készítenek, bőréből eszmák löszerszámok; husát megeszik, melly az ürü hushoz hasonlít.

A' nóláma csak egy bornyút ellik, melly 5 esztendő alatt kinöli magát; tizenötödik éve után egészen hasznavehetetlen.

A' lámavadászat igen kellemetes multság, és ebek segítségével történik, hanem gyakran veszedelmes is a' bérezen és sikertelen, mivel a' meredekre sem ember sem eb nem követheti őket.

Abbas Mirza levelei az angol asiai társasághoz.

Abbas Mirza, a' persiai trónörökös, a' tudományoknak és fölvilágosodásnak kedvelője 's királyi barátja, meghalt. Sokat reménye tüle és uralkodásátul hazájának tisztább nap után sobajtozó néprésze, sokat várt tüle a' keletet is kitisztultnak kívánó europa. És mind anyimák reményei ottan vannak elásva azon néhány hant alatt, vagy azon márványüregben, hol Abbas Mirza föl nem kelendőt alszik. Néhány évvel ez előtt a' londoni királyi asiai társaság tiszteletbeli taggá nevezte őt ki, és diplomát küldött neki. Mirza két köszönő levelet írt a' társaságnak, mellyeket ezennel közlünk.

Az első levél: „A' nagyérdemű férjfiaknak, kik bölcseségök és éles elméjük által nevezetesek, kik a' tudományok utján díszéretesen járnak, a' kir.

ásiai társaságnak — Londonban. — Azon barátságos közlést teszszük kegyeteknek, hogy a' nekünk irt levelet megkaptuk, barátságos szemmel olvastuk, és hogy ezen levél legelőnkebb örömnkre szolgált, mint a' bölcsesség és tudósság emléke, mivel annak szerkezetetői a' világ legtudóssabb férjfiainak hírével bírnak. Több bizodalmat nyertünk azolta magunkhoz, meghallván hogy magas nevünk a' társaságban tisztelettel említetek 's rangunkhoz illő módon beiraték a' kir. ásiái társaság jegyzőkönyvébe. Reményljük hogy törekedéseink jóvendőben is megérdemlik ezen bölcseségek és igazságok (igazságosságok) által híres férjfiak észeretét és hódolását, a' mint ez legforróbb kívánságunk. Igazságban jelenthetjük ki, hogy új tartományok meghódoltatása nem okozott volna nekünk olly valódi örömet, mint melyet a' kegyetek levelének áltvételekor érezénk; 's azon barátságos érzések által, melyeket abban kegyetek kijelent, neki bátorítva mindig igazi gyönyörűséggel és tökéletes megelégedéssel törtéendik, hogy magunkat jóvendőben a' kir. ásiái társaság tagjának tekintjük. Hogy társukká neveze ki minket kegyetek, ösztön (sarkantyú) gyanánt lesz tudományunk mind-egyre nevelésére. Kérjük kegyeteket nevünknek a' társaságban gyakori említésére kegyetek igazsága és okóssága szerint, és intjük kegyeteket a' nekünk ajánlott barátság és testvériség zavartalan megtartására. Ezen barátsághoz illőleg mindig biztosak lehetnek kegyetek, hogy jóakaratumk soha sem hibázandik kegyetek iránt, és szívünk barátságos józeiseihez képest kegyetek jóakaratójához, azt kívánjuk, esmertessék meg kegyetek kívánságaikat és megbizásaikat vélünk. Ramazan 1245. (Marcz. 1828).

A' második levélben ez van: Noha soha sem láttuk az ásiái társaság tagjait, de sok dicséreteset hallottunk róluk és igen ohajtanánk őket látni. Az ember fő érdeme a' bölcsesség. Azok, kik ezt bírják, magasabb állásuak a' többi világnál; és semi sem szebb mint a' bölcsék közelítése és barátsága. Innét örvendünk, hogy kegyeitekül tisztelettel és becsülettel neveztetünk, 's ezen rendeket örömnünk tanúja gyanánt irtuk. Ezennel ambrát küldünk ajándékba, hogy jóakaratumk illatjában gyönyörködhessék kegyetek, és azon bizonyítást, hogy mindig különös tisztelettel emlékezünk kegyetek-rül. —

A' k a l i b a .

Irigyelje más a' szultán szerailjának fényét, dicsérje pétervár pompáit, keresse london pezsögő szorgalmát, örvendezzen páris életelő világában, én a' csendes kalibát dicsérem énekemmel.

A' ragyogás nem az idvnek jegye. Minél magasabb a' bérz annál hidegebb, minél főntebb a' levegő annál vékonyabb, pedig az életnek levegője bizonyos tömötséget kíván.

A' völgyben legszebb világu a' nap, legkellembek a' tavaszok, árnyékos a' nyár, gyümölcsvel bővelkedő az ősz; — de a' bérzezen csikorog a' tél, havaz a' tavasz, jeget lát a' nyár, a' völgy gyümöleseivel él az ősz.

Megmáztam honom 's a' külföld némelly havasát, csatangoltam selmecz bányáinak éjlemben, de honi völgyem kellemét nem találtam bennök. Voltam márványpalotákban, aranyteremek fényé-

tül szenvedtek szemcim, de völgyem kunyhaját nem kívántam velök folcserélui. Állhadakat látek előttem ledörögni, a' csaták férjfiak közt forogtam, de ezen vérmesterségtől iszonyodék lelkem.

Eletem csendes esermey vala, míg a' magányos kalibát várossal nem eseréltem el. Mosolgya keltek a' napok, ragyogva mentek ált fejem fölött a' delek, bajosan szirkultek le az estvék, 's könyű álmok vártak rám éjjel a' kunyhóban. A' tavasz első szavára mezei ibolyák koszontgettek, virágzó medgy és szilvaerdő vett körül, zóid rétek hívtak játszadozni, énekevel a' vetések pacsirtája mulatott.

Nyughatatlán elném kirantott a' csendes körbül. Így kapja föl a' könyű levelet szárnyaira a' szél, eviszi eredete helyerül, fölemeli bérzek szikiák föl, általrópiti folyamokon, tavon, tengeren, míg idegen földön leteszi, ott elnyugvadót.

Vidámon hagytam el boldogságom helyet, apám csendes kalibáját, a' kedvelt szilvasokat; nem sírva búcsuztam el a' szőlőhegyektül, nem könyeztem a' bakony hátrátuntekor; — az égő lélek örvendve röpiült a' nagy világba.

De hevesen röpiülő lelkem szárnya hamar pörkölte lön. A' tudományok utjan farodoztam, eletelem elridegült 's könyvezte kezdék az együgyűség kunyhájára haza gondolui. 'S a' mint szívem fejlődött, a' mint lelkem világosabb lön, és a' világban egyik sem találta föl magát, a' mint csendesen kelle turnem, a' mint szemembül a' sors könyeket facsart ki, — óh akkor epedve terjesztém karjaimat a' boldog szégyenség homálya elébe, azon kunyhó felé, mely gyermekségem első örömeit látá mikor még nem tudám mely gondnak veríteke csöpögte apám homlokárul.

'S kiizzadtam a' tudományok pályáját, erősnek gyanítam magamat hogy karjaim nagy sulyt emeljenek a' honban, elég neumessé míveltnek gondolám szívemet, elegendé tiszta látásunak agyamat, és mikor ott állék az életbe indulás pontjánál, és a' világban hazámat nem lelém föl, — óh akkor szívafajva vezetém föl gyermekségem kunyhaját eszembe, toll helyett ekeszarvat ohajtétk markomba és egy földet birtokul, mely az én munkámra nekem adna gyümölesöt.

Es ritkán látám azolta az apai kunyhót. De közel és messze száz vidéket bejártam, hegyeken völgyeken csavargék, a' tengerek hullámaitul meghányatám, népek szokásait erkölcseit tudományát tanultam, de főm és szívem ugy ki nem tölthették, hogy gyermekségem tárgyai belőle kiszorultak volna.

Meg annyi húr voltak ók szívemben, komolyzengzetűek mint bonosaim ajakán az ének. Ha az olasz ég vidám napja érinté, vagy az éjszaki tenger szélvesze szaggatá, egyiránt fájdomosan hangzottak; ka a' kunság pusztája riasztott, vagy albion partjai életet áruitak, — az én lelkem mindenikre szomorú lön.

A' tenger partján állottam keresve szememmel azon hajót mely távol hazákba vigye a' sebes szívet, a' gyógyulákeresöt. Ostoba én, nem tudtam hogy minél távolabb az apai kunyhótul, annál messzezebb a' megelégedéstül.

Jöttek pillantatok, midőn hideghez szokott szívem megmelegedett és föltárá magát és az egész világot forró érzésével áltölelé. Édes volt az illyen folnyító napsugár, általa az egész világé lettem és az egész világ az enyém. De mikor a' világ nem

érté el tüzetet 's rokon lángal senki nem hajolt elem, midőn a' nagy világban senki nem volt enyém 's a' nagy világban én senkié nem valék, — óh akkor nem maradt egyéb hátra mint menedéket keresni az apai kunyhóban, de az öregülő anya elől elrejtteni könyeimét.

Es bizonytalan pálya nyúl előttem egyre el; látom a' tengert melynek zivatara meghányand, hallom a' szélzúgást mely hajómat fenyegeti. De van egy szeglet mégis hol az elfáradt vándor nyugalomra ledonthati főjét, hol kinyughatik uti terheitül, hol a' holdog semiségbe elhunyhat, ott szünve hol kezde látni, napvilágot.

Viszszanézetek.

(A' német nemzeti tár szerint).

Minden nagy föltalálás és lelemény azon előmenetek által készitetek előre, melyeket az emberek a' művekben és tudományokban tettek. Így amerika föltalálása a' k' mpassz vagyis irányu, az astrolabium stb. kitalálata, a' hajóépítés tökéletesítése 's a' hajózás előrehaladása által készitetek előre. Ha Colombo otthon vesztegel, tizenkét évvel utób a' portugál születésű Cabralé lón a' dicsőség, ki keletindiai útjában a' braziliai partokra vereték a' szélvész által.

1545^{dik} évben Blasco de Guraz, hajóskapitány, olly ajánlást ton V. Károlynak, hogy építsen szél és vitorák segédeme nélkül menő hajót. Jun. 17. kén ugyan azon évben vizsga tétetek ezen leleményvel a' barcelonai kikötőben és mindenkinek nagy csodálkozásra hatalmasan és ügyesen mozgott a' hajó. A' gépelyezet nem lón esmeretessé, csak annyit tuda a' közönség, hogy egy forró kazán hozott két a' hajó külsőoldalán lévő kereket mozgásba. A' megvizsgálásra kinevezett megbizottság kedvező ítéletet adott, haem Ravago, a' finanszminister, ezen határozást mondá ki: a' gépely igen mesterséges, innét semit sem ér. Így lón a' világ egy hosszú háromszázodon keresztül a' gőzhajózás kincs túl megfosztva.

Fulton azon javaslatot adá Napoleonnak, építsen gőzhajóereget és azzal szálljon ki irlandban; Napoleon Fultont terv-köholónak (*Projectenmacher*) tekinté.

Az érczek munkálását tüztámodás által tanulták meg az emberek, mely a' földszíneire nyúló érczeket megolvastá. A' görögök idejében a' vasolvasztás a' vasérczeknek a' szabadban égő farakásra tétele által történék. René Cailé ezen módot látá a' legújabb időkhben Tombuktuban.

A' mai olasz eke egészen azon idommal bir mellyet Ennius és Virgí megénekelt, Varro és Columella leirt. Éjszakamerikában minden paraszt, kinek új ekeve van szüksége, megkérdezi és kifürkészi: nem találtak-e jobb eke föl azolta hogy ő utolsó ekejét vette.

Midőn a' francziák egyiptomba jutottak, minden eszközt olly állapotban találtak ott, mint azok 2 vagy 5000 évvel ez előtt voltak. Az ő gépelyeknél és bánásmódnál való nyakas megmaradás lelki peshedés jele a' népbén.

Növényenyhonosítás-javolata.

A' külföldi növények meghonosítása kevésse gyakoroltatik a' mi időkorunkban. Hajdan szorgalmasabbak voltak e' részben az emberek. A' eseresnye, medgy, baracsz, alma körtefajok, gabonak szőlők stb. idegen ég alul hozattak be közép europába. Igen kívánatos volna hogy először a' tengerhez közel lévő nemzetek kivált amerika szép fáit és növényeit általszállítanak honokba, másodsor mi ezektől a' jó példán kapva kapnánk 's a' honosított növényeket tovább honosítanók. Nálunk a' szőlő csak nagy művelésre ad gyümölcsöt, amerikában 40 faj vadszőlő van, mely jó gyümölcsöt vadon és bőven terem, egész fákat és épületeket beárnyol. Ezen fajok a' hidegebb karpathok között kedves jelenések 'a' a' vadalmamust helyett jobb nedvet adhatnának, 's a' nemesítés által borházánkat még inkább borházává tebetnék. A' cukorjuharrát miért nem lehetne átszállítani, mellynek nedve honi cukrot adna. — Általában pedig az állattenyésztő társaság dicséretes példáját nem állhatna e föl növényeny tenyésztő társaság is? — —

Napkeleti jelesmondások.

(A' Sasbul szemelve).

Ha fákat nevelsz, azok táplálni, ha embereket, azok emészteni fognak.

Titkodnak egy megbizottja legyen, azon megbizott pedig magad légy.

Három dolgot csak a' maga idejében lehet kiesmerni, a' bátorságot — a' veszedelemben, az okosságot a' haragban, a' barátságot — szükségben.

A' ki nem mondott szónak te vagy ura, a' ki mondott szó a' teurad.

Honában rendszerint ollyan az ember mint az arany a' salak között.

Ha fővényesség által szerencse kerekére emeltét, a' vidámság elfut, a' barátság panaszkodik, a' hűség reszket.

A' balavány gond, az irigység és más vétkek könnyen magasra másznak veled.

A' gondos vizsgálódás által a' tudomány, a' könnyen hívés által a' tévelygés nevekszik.

A' róka és a' hyéna.

(Persa mese).

Előbb mintsem a' rövid mesét elmondanók egy két szót a' szerepet játszó személyekről.

A' rókákat a' farkasoktól hosszabb és bojtosabb fark, hegyesebb orr, nappal hosszában átszelt szemfény stb. különbözteti meg. Rejteklukákat szoktak ásni, kellemetlen szaguk, csak gyöngé állatokat támodnak meg. Legnevezetesebb a' közönséges róka melly leginkább europában honol, fon éjszakra ugy mint délen. Egyiptomban is találtatik. Igen nagy ellensége a' libáknak, ludaknak, tyukoknak. Ravaszsága annyira esmeretes hogy példabeszéddé vált. Van több fajok is, mint a' brazilai róka, az ásiában a' volga vízétül egészen indiaig élő kis sárga róka, melly másképp korzának is nevezetik stb.

A' hiénát hajdan az ebemhez számlálták, ma tulajdon nemet tesz, több fajával mellyek ásia déli részén és afrikában élnek. A' hiéna erős éjeli állat, dőggel örömet él, a' temetőbe belopózik 's a' sírokat kirabolja. Az ási hiénának nyakán és hátán serény fut végig, mellyet a' haragvó állat föl tud mereszteni; lármája az ember-nevetéshez hasonló.

Ezen két állatrul pedig így hangzik a' persa mese.

A' róka és a' hiéna.

„Egy róka elég szerencsétlen volt a' hiéna körmei közé esni. Kegyelemért kezdte rimánkodva esdekleni; nagy lelkiségéhez, nemes szívűségéhez folyamodott, 's mind ez nem téven elegendő benyomást; hozzá tette mint utolsó okot, hogy ugy sem talál rajta egyebet csontnál és bőrnél, melly nem érdemli meg a' csupa rágást is. Mind ezekre pedig a' rövid beszédű de hosszú körmű hiéna így felelt: „Megkegyelmezek mint te a' csibéknek.“

„Ritkán látjuk át önnön igazságtalanságunk és roszaságunk egész valóját, de nagyon érzékenyen veszszük ha másoktól hasonló velünkbanást tapasztalunk.“

Az igazságos lett király.

(Persa mese; angol szerint fordítva).

Egy történetet beszélnek el egy királyról, ki erőszakos és kegyetlen uralkodásáról vala nevezetes, úgy hogy a' nép esedezve imádkozott a' haláláért. Ez egy napon vadászni ment el, 's hazajöttekor felszólítást esínátatott, hogy hibáit fájjalja és ez után szelédén és igazságosan fog uralkodni. Ezen ígéretet olly híven is teljesíté, hogy alattvalóit „Igazságos“ névvel tisztelteté meg. Néhány évvel azután egyik legkedvesebb ministere alkalmatosságot vön megkérdeznü tüle, mi okozá ezen nagy változást characterében. A' király így magyarázta azt meg nyájasan: — „Emlékezel, hogy vadászni voltam ezen napon, mikor a' felszólítás téteté. Egyik ebem eltávozott a' vadászcsapattal egy rókát kergetve, és átharapta annak lábszársontját; a' szegény róka sántítva ügetett az üregébe míg az eb a' vadászokhoz vissza tért. Egyik gyalogkésérőm követ hajintott az ebre 's annak lábszárát eltöré; egyik ott elmenő ló pedig annak mozdulásán megijedve, 's az ember kezének hajlongását vernü akarásra magyarázván, fölrugott

és az embernek lábát eltörte; a' ló pedig a' támogatásmán megrettenvén az erdőbe szaladt, lábával egy gödörbe jutott 's lábszárát eltöré. Ezen visszajutalmazási lánc igen nagy benyomást tön reám és gondolkozni kezdék melly témérdek bajtehernek kell az énfjemre szálni előbb utób; és ez okozá bennem azon hirtelen átváltozást.“

Az igazságos lett király.

És így van az az életben; kegyetlen igazságtalan sőt ostoba tettet sem végezhet az ember a' nélkül hogy később vagy korábban annak következeit ne látná.

Egy örkatona a' játékszínen.

Egy vándor színjászó tarsaság Othelló-t játszá egy pajtában. Ajtó helyett egy lepel terjeszteté ki, elébe pedig egy katona állítaték tölött fegyverrel, hogy senkit be ne hagyjon handikálni. A' katona elkezdett a' darabra figyelni, és részvétele egyre nőtt. A' 3 és 4^{ik} fölvonás alatt nagy indulatokat árult el. Végre midőn a' szerecsen meg akarja Desdemonát fojtani 's minden szem reá van függesztve, a' katona elmorogja magát: „Az én jelenlétemben soha egy fekete meg nem fojt egy fejr lányt“ 's a' színjászót agyon lötte. A' katona nem volt részeg 's különben csendes, rendszerető ember volt.

Ál vagyis hamis szemérem.

Rét fiatal ember egyszobában lakott. Az egyik ón-szegény volt 's nadrágját mégis minden este a' vánkosa alá dugta el. „Minek ezen vigyázat,-kérdé egykor a' társa, mikor semid sincs?“ „A' tolvajok előtt szegyenlem magamat“ felelt az.

A' szemérem.

A' szemérem legfőb kincse
Még annak is, kit már rég
Földoldozván a' hétédik
Rezet kötö nagy szentség. —
Bár szabadabb állapotja,
'S a' konty vétkét fedné bár
Mégis mindig a' jó erkölcs,
'S nagy tartozás utján jár.

Risfaludi Sándor.

Lipesén, Wigand Otto felelési terbe alatt.

Nyomatott Breiikopf és Hartel nél.

Conway vára és hidja North Walesben.

Conway vára szép rajzolatot fekvéssel bír nem messze a' conway vizének kiömlésétől. 1284ben építeték I. Eduárd rendelkezése, hogy a' vallisiak fölzöndülése ellen védelmiül szolgáljon. Utób az alapító ostromot is ált ki benne 's az őrző sereg kénytelen lett volna éhség miatt magát megadni, ha életmet hozó hajóereg föl nem szabadítja. Az angol polgári háborúk kezdetekor Károly király részéről Williams jános Doktor és yorki érsek által védelmezettek, ki azt 1645ben kis öcsére Hookes williamra bízta. Két évvel utób North wales kormánya áltadatek az érsek hátrátételével Rupert herczegnnek, mellyre amaz megboszonkedék. Pótolást kívánt az érsek a' királytól, de nem nyervén, haragra gyúladt, Myttonhoz a' parlament generalisához pártolt és részt vön Conway elfoglalásában. A' város ostrommal vétetek meg aug. 15. 1646, de a' vár egész nov. 6. ig tartotta magát.

Ezen vár deréksége olly tekintetbe hozá azt, hogy míg a' parlament seregei egyéb várakat elrontottak, ezt nem pusztították le. Utób Károly király a' conwayi és kilutai grófnak adta, ki alig ált be a' birtokába, midőn parancsolatot ada az épület fák, téglák, vasak és más szerek elbordására. Hanem ezen vandal-rendeletének nem látta gyümöl-

eséf, mert az e' szereket irhonba viendő hajók törést szenvedtek a' tengeren 's minden rajtok levővel oda lettek.

Ez olta sokat szenvedt a' vár az idő viszonyaitul, széltil, esőtül stb., azonban mindegyre szép példáját mutatja a' régi városoknak. Idoma hoszas négyszeglet 's egy meredek szikla szegletén áll, két oldalrul a' folyó által mosva. Falait nyolcz erős torony szegleteli, mellyek mindenikének tetején egy kisebb torony emelkedik föl. Belseje két udvarbul áll sok lakhelyekkel, mellyek mind szomorú omladékos állapotban vannak, de mindegyre mutatják hajdani fényök nyomát. Britanniában kevés építmény van, melly annyiszor elővetetett volna a' művészektil, mint Conway, — drama 's költemények tárgya lön.

A' függő vashid, melly a' várral épen átellenest van a' folyón, különös szépséggel van alkotva 's nagy fok a' nemzeti munkásság lajtorjáján, mivel liverpool és dublin között tartja fön a' közösülést. 1822ben kezdtek építeni hogy az itt veszedelmes volt utazás bátorságossá tétessék; a' rajzolatokat Mr. Telford adá; a' közönségnek juniushan 1826 nyittaték meg. A' láncokat tartó tornyak a' hajdani vár tornyai építmódjára építettek 's

azokkal egészen öszve illők. A' hevesebb képzelődés pedig könnyen azt vélhetné, hogy ezen hid hajdan a' fölhúzó hid volt. A' hid lánczai nyugoti végökön a' vár alatti sziklaba vannak beerősítve, keletről pedig egy szigetbeli sziklaba, melly a' part-tal mintegy 2000 labnyi töltés által van egyesítve. A' hid hosszasága a' tartó tornyak között 527 láb, 's a' hidösvény magassága a' víz fölött dag vagy emelkedet idején mintegy 15 láb. Minden ezen hidon általmenő levél egy penni- (2½ jó krajczár) - vel fölösen fizet, melly pénz az építés költségei visszafizetésére fordítatik. Az építés ideje olta, octoberig 1851-ben az így bevett fizetés 15,752 font sterlinget tett, úgy hogy öt év alatt három millió levélnél több vitetek ált a' conwayi függő vashidon.

Conway vize hajdanta már híres volt a' gyöngyhalászat miatt. Plinius mondja hogy Julius Coesar egy mel-lapot ajándékozott a' szülő venusnak, romai templomába, brit gyöngyökkel ékesítettet, — Svetonius pedig az állítja hogy a' gyöngyhalászás kedvéért foglalák el leginkább britanniát a' romaiak. Ma nem igen üzetik ezen halászat noha a' „gyöngytermő mia“ — csiga egyre találtaik conway vizében.

Valami a' honi történetekről.

A' jelen a' multnak szülötte, a' ki a' jelennek valóságába bele akar tekinteni, szükséges hogy a' multat esmerje. Valamint az egész világon úgy a' nemzeteknél sem történik semi ok nélkül. Hogy sajónál a' tatárok, mohácsnál a' törökök levertek bennünket, annak oka meszse nyúl föl a' tett vagy inkább szenvedés elé, és itt mint ott az egyenlenségben szakadozotttságban stb. áll. Hogy Lajos, Sigmond és Mátyás főskolái gyümölcsöket nem termettek az volt az oka, hogy levegőbe épített várak voltak, megannyi negyedik emelet a' házban, előbb mint sem alap 's a' többi alsób emelet-ek (falusi városi aprób nagyobb oskolák) fön állottak volna. Hogy nyelvünk annyi tökélytessége mellett is olly csekély szerepet játszik az europai literatura mezején, arra századok voltak befűrés-sal. Részön ébredénk a' latinismus járma alul, a' nyelvkimivelést nem tartottuk nagy nemzeti kötelességnek, nem nagy polgári erénynek, keveset íránk nyelvünkön, kevesen olvasnak rajta, népünk önhibánk miatt mindennapi kenyererül sem győzött aggódni, pedig olly világos igazság mint a' nap fénylik, hogy az élelemgond 's az élségfélés az elme virágait leöli, és a' józan ész törvénye szerint a' jól lakás után megmaradt pénzbul veszünk csak könyveket.

A' történetek szent tudománya ilyen igazságokra vezet, a' jelent kormányozza, a' jövődobé magvakat vet. Minden nemzetnek legszebb muzsikája legkellemesebb hangja a' történeteinek magas nyílt hangokkal elmondhatása. A' répiség fő nemzeti ezen igazságban éltek, ezen igazságot öltöztették vallási képekbe ruhába. Az egyiptomiak, zsidók, görögök vallásos költeménye, lírhymnusai nem egyebek voltak nemzeti költeményeknél hymnusoknál. Nemzetök eldődeit tették istennek, nemzeties tetteiket éneklék hymnusokban, költeményekben, elbeszélék történetírásban. A' mai kor becsülni látszik ezen tulajdonságot, annyira hogy öntörténetei iránt elvakítva amazokéit forgatja

példatükörként. De ez nincs jól téve, mert kitkit önháza és hazája érdekeljen leginkább; a' mellett hogy tudjuk Jákóbnak hány fija volt, tudnunk kellene p. o. hány vezére volt nemzetünknek István király előtt, midőn a' 12 egyiptomi csapást versében elmondjuk, legalább kötetlen beszédben esmerünk kellene mennyi csapásban sialódénk europai ezer évünk alatt.

Mi egyre azt reményelve hogy tárunk valódi népi folyóirat lesz, a' honi történetekből némellyeket — és nem keveset szándékozunk ez után közlelni, — mellyet hogy jobb sikerrel tehesünk, itt a' magyarok történeteinek általános rövid képét adjuk. A' jártatlanoknak és gondatlanok voltaknek örömet és könyebítést szerzendünk, reményljük, a' jártosakat türelemért kérjük.

Minden nemzetnek van mythusi regés előszaka, mellyben hősökkel vitézekkel, félistenekkel bővelkedik, mellyeknek személyeit költsékben nem ritkán istenek gyanánt tiszteli. Mi szegényebbek vagyunk mintsem hogy ilyenekkel is bírnánk, holott könyebb költeménytárgyakot teremteni, mint a' valói idomzani. Csudálatos dolog az valóban, mint lehete egy tettekben bővelkedő nemzet annyi századon keresztül minden költői tűz nélkül. Európának vér 's hadtarka életében annyiszor villant föl a' magyarok fegyvere, annyi tetteknek volt szülő anyja, mellyek szerelemmel erényvel, gonoszságokkal, jóban roszban nagysággal lettek öszve kötve, és egész a' 16^{ik} századik nem gyult föl magyarban a' költés tüze.

De ha a' költés hijányát nem mondjuk is olly nagy rosznak, a' történetek szava némaságát annak kell mondanunk. Nem csak asiai létünkűl, kívándorlásunkul nem jegyzünk föl 's alig tudunk valamit, hanem europai eseteinket is idegen írókból kell öszvefoltozgatnunk. Honi nyelvünkön a' történetek most is alig kezdenek szólani! —

A' magyarok europai történetei két fő szakaszra oszlanak; a' vezérek és királyok alattira. A' vezérek alatt a' magyarok hitnélkül valóké-e vagy mielőda hitűek voltak, nincs tudva, hadbul éltek, hadban éltek, (egymást és) másokat háborgatták 's a' nagy népvándorlásbul lecsillapodó nyugoton utolszor nyughatatlankodtak 's úgy szólva az utolsó hullámozgást tették. — A' királyok alatt keresztények a' magyarok, a' többi europai nemzetekhez simulnak, a' németekkel lengyelekkel örök érintésbe jönnek, a' tatároktul és törököktul szenvednek, nyelvöket a' latinak szolgálójává teszik, de a' 16^{ik} és 17^{ik} században mintegy észre jöve mívelni kezdek és némelly elmevirágot fejtenek ki rajta, a' 18^{ik} században hidegdednek iránta, míg a' 19^{ik} században buzdulásba jönnek és azt az előbbeni fényűl nagyobbra emelik, noha a' nyelvvesztés veszedelmén túl mindedig alig vannak. Idegen nyelvnek hodolások szüle a' többek közt hogy a' tudományokban közel sem járnak az első rangu nemzetekhez, honokban a' mívészet idegen növevény stb. — A' kereszténység időszaka a' magyaroknál három alszakra válik maga magátul. Az elsőben árpád véri királyok kormányoztak Istvántul III. Andrásig, az az 1000 évtül 1500-ig; a' másodikban különbözőfele nemzetből választott fejedelmek uralkodtak esch Venzetül a' Jagellon II. Lajosig, az az 1500tul 1526ig; a' harmadikban a' osztrákul függ magyarország (nagy részét jó sokáig az erdélyiek 's kivált a' törökök bírván) és pedig I. Ferdinántul Maria

Thereziáig Habsburg-austriai királyok parancsoltak, azolta pedig a' pragmática sanctio ereje szerint austria-lotharingiai királyok.

Az árpád véri királyok között nevezetesek I. István, ki utób' a' szentek közé számláltatott. Ez a' nemzetet kivetkezettte önségébül, behozta a' keresztény vallást és vele az idegen nyelveket, kivált a' latint. I. László hatalmas volt a' hadban, böles a' törvényadásban, a' kunokat és besenyeket megverte, horvátországot elfoglalta, — utób' szentnek jelettették ki. Rálmán a' könyves, legmagasabban áll itteni társai között, mint az esmereteket késérő fölvilágosodottság barátja, birtokosa, terjesztője, használója. Csak ezen egyetlen egy törvénye: „A' boszorkányokrul szó se legyen, mert nincsenek“ halhatatlaníthatja őt. Mennyire kellett volna haladni nemzetünknek ha kálván olta minden új törvényesomóban egy egy illy nagy igazságtorkolt volna el egyegy igazságtalanságot. Buzánk között akár keresni kellene eddig a' konkolyt. Erős elméjének erős kar vala késérője. A' kereszties had garzálkodását megzabolázta, megbüntette, 's a' görög császárral diadalmasan harcolt. II. András a' szent földre kalandozott, midőn 'tthon is elég tenni valója lett volna; — a' híres aranybullát adá. IV. Béla alatt a' tatárok sajónál megverték a' magyarokat, az országot pedig három évig dúlták, pusztították. III. András méreggel emésztették meg; benne kihalt Árpád férjfi vére, noha rege szerint franciaországban áll.

A' választott királyok közt I. Robert önkényes de hatalmas volt, és a' visegrádi udvart europa ügyeibe elsőrangú befolyásúvá tette. Nagy Lajos alatt magyarország kiterjedése legnagyobb volt, háromtenger szolgálván neki határu, a' balti, adriai és fekete tenger; magyar hajók szalongtak távol hullamokon, a' kereskedés és mivek folyamatba indultak, a' magyar fegyver hatalmát megverteve esmerék a' tatárok, törökök, olaszok, velenzeiek. Sigmund hosszú gyenge pénztelen uralkodása, hussita-bajai, négy hónapos fogsága, az alkotta budai főiskola, az alatta szépen művelt mesterségek, a' nikopoli megveretés (Bajazet török császártul) stb. által nevezetes. I. Ulászló a' várnai szerencsétlen csatában elesett, utána magyarország első hadvezére, Hunyadi János, kormányozván a' nemzetet, ki Erdélyben a' törököket többször megtörte, a' balkánig diadalmasan előnyomolt, de utób' a' rigómezején a' soha nem hátrált vén Amuráttul megverte, utolsó tettül pedig nándor fejjérvár megszabadítását és az országokat hódító Mahometh török császár megverését hagyván a' búsuló nemzetnek. Mátyás a' prágai tömlöczbül jutott a' magyar királyi székre, igazságos, nyers, szerencsés hadakozó volt; a' törököket jól megverte, austriát, morvát, lusaciát elfoglala; a' tudósokat pártolá, posonyban latin főiskolát álíta, könyvtárt szerze stb. II. Lajos Mohácsnál a' szerencsétlen esata után esele vízébe fült 1526 esztendőben 's a' törököknek hagyá zsákmányul a' hont.

A' folyó vizekrül.

A' folyó vizeknek több féle név adaték, a' mint nagyobbak vagy kisebbek p. o. forrás, csermely (patak), ér, folyó, folyam. Szeretnénk ezekrül egyesén bővebben beszélni hanem mostani pá-

lyánk bealó vége rövidségre int. Innét csak lapban adjuk a' föld nevezetesebb folyamait, megnevezve hosszúságokat és pedig angol mérföldekben, millyen négy tesz egy közönségeset, megnevezve azon országokat, mellyben folynak, — elől pedig azon viszonyt, mellyel a' themse folyóhoz vannak.

Europa folyói, folyamai.

$\frac{1}{2}$	Forth, scotiában, 110 mérföldnyi.
$\frac{1}{6}$	Tay, scotiában, 133 m.
$\frac{1}{10}$	Trent angliában, 200 m.
1	Themse angliában, 200 m.
$1\frac{3}{4}$	Garonna franciaországban 530 m.
$1\frac{6}{7}$	Ebro spanyolországban 400 m.
$1\frac{9}{10}$	Duro spanyolhonban 's portugalliában 400 m.
2	Po olaszhonban 450 m.
$2\frac{1}{11}$	Seine franciaországban 450 m.
$2\frac{4}{11}$	Rhóna franciaországban 510 m.
$2\frac{2}{7}$	Loire frankhonban, 520 m.
$2\frac{2}{3}$	Tagus spanyolhonban 's portugall. 530 m.
$2\frac{1}{4}$	Odera burkus országban, 590 m.
$3\frac{1}{8}$	Visztula lengyelhonban 650 m.
$3\frac{1}{8}$	Dniester oroszországban 700 m.
$3\frac{4}{7}$	Elbe (Albis) némethonban 770 m.
$3\frac{9}{10}$	Rajna németországban 840 m.
$4\frac{5}{10}$	Don oroszországban 930 m.
$4\frac{7}{11}$	Dwina (Düna) oroszhonban 1000 m.
$6\frac{5}{11}$	Dnieper oroszhonban 1590 m.
$8\frac{3}{2}$	Duna német, magyar, török országban 1353 mérföldnyi hosszú futással.

G ö z s z e k e r e k .

Mikor a' két gőzhajót először látam együtt szaladni lobogózászlókkal a' fejedelmi dunán, emelkedő pestünk alatt, örült lelkem és kevély vala. Midőn a' rajnát és temsét tömve látam gőzhajókkal, örültem hogy mi is kezdtünk valamit, de kevélységgem szarva (melly ugys minden jus nélkül emelkedett föl, minthogy a' gőzhajók előteremtésénél semi érdemem) igen le lön törve vagy legaláb alázza. Mit kellett éreznem, mikor a' mivek honában nézésre és hámulásra alig volt elegendő erőm, gondolható.

Az angolok dicsőségének egyik csillaga a' gőzszekér is. Már az a' gondolat valami fölséges, hogy az emberi ész ugy mondhatja holt erővel képes az állati erőt kipótolni, de a' dolog nem kis haszonnal is jár. Melly különbség egy negyven lóttul mászvahuzott hajó menetele és a' gőzhajó rohanása közt? mennyi eledel azon sok lónak? mennyi idő vesztegetés? A' kocsiknál sines különben, kivált ha a' gőzköcsi vasuton szaladhat.

Mind a' vas mind az országúti gőzszekér angliát esmeri anyjának, hanem az egy anya szülte két testvér igen különböző sorsot láta. A' vasúti gőzszekér mindjárt születésekor megnyerte a' teljes bizodalmat; első föllépését diadal gyanánt ünnepelé a' művelt világ, mert egyszerre szörnyű erőt és hatalmat fejte ki, 's a' szellel mutatott versenyfutást. A' tökélyetességhez pedig gyorsan sietett, 's kivált a' nagy tengeren túl a' tüdődelmes ember honokban nagy előlépéseket tett, ugy hogy ma legnagyobb biztossággal foroghat a' legkisebb körökben is.

Az országúti gőzszekér csillagzata nem volt olly kedvező. Mig bátyja az egyenesített simított vaspályán gyorsan lebegett elő, neki addig a' gő-

röngyös országuton kövekkel lyukakkal pocsótákkal kellett és kell küzdenie, 's egy párszor már karját is törte, midőn a' fölforgottak egy kis gyaloglással segítettek magokon.

A' lerajzolt gőzszekér gépelyének föltalálóját Church - nek hívják, ki nagy reménységgel van gépelye felül, és jó országuton nem minden ok nélkül.

Mintegy 8 év előtt Gurney dicsekedett nagyon gőzszekerével; gyakran futtatott az országutakon, néha törést is szenvedett, a' min a' vasuti gőzszekeresek jót jót nevettek.

Ez után Sir Charles Dance jött, ki Gurney szerint csinálá a' gépelyeit; ez jó vastag és lángoló színekkel szoká tudósításait festeni, a' miért az angol eszmönczöktül (Witzlingen) nem ritkán lövöl-

döztek. Mult decemberben egy idei hallgatása után viszont elkezdett a' wellington street - tül baham hill - ig kocsikázni, tehát 10 mérföldnyire, — 's mind eddig nem történt semmi baja szekerének.

Gurney 's Dance - nál szerencsésebbek voltak Hancock ur, és Heaton testvérek. Ezeknek gépelyei is jelesebbek amazokénál.

Legujabb gőzszekér a' Macrone ezredesé, ki errül azt mondja, hogy 1700 mérföldet utazott már be vele minden baj és szerencsétlenség nélkül. Némelly földmérök azt is hozzá teszik, hogy egészgascogniába elutazott vele.

Ezen tavaszszal legalább öt hat párt fog Londonban gőzszekerekkel versenyezni, — kár hogy mi aligha el nem némultunk akkorra.

Church országuti gőzszekere.

Az amerikai belényökör.

(Bos americanus Gm., Bos Bison L., Der amerikanische Bison, Buffalo).

Ezen állat hajdanában igen számos volt nyugoti pennsylvaniaiban, kentucky, ohio, indiana, illinois és michigan erdeiben, hanem most az indusokkal együtt általvonult a' missisippin, hol a' nagy erdős réteken 3—5000 darabos csordákban legelész. A' vadászoktól hajtatva vagy a' fiatal fű keresése végett örök vándorlást tesz. Télen a' havat el kaparja hogy a' fűvet föltalálhassa.

Cuvier vizsgálatai szerint az amerikai belény nem egyéb a' mi belény ökrünknel, melly a' németeknél Auer - Ochs, Aristotelesnél bonasus, Pausaniasnál és Pliniusnál bison, Coesarnál urus nevet visel. A' belénytül azonban abban különbözik hogy váraitul egész a' fejéig egy nagy kinövés van, hosszú bojtos szőrrel benölvé. Többi

szőre finom és gyapjas, 's nyáron sokkal rövidebb és simább mint télen. Bojtos szőrököt kivéven, mellynek hegye sárgabarnás, egészen fekete barna ezen állat, és más színüt nem egy könnyen találai. Úzekedésök juliushan történik, mi után a' tehének a' bikáktul külön csapatokra válnak, — a' bornyadás aprilisban van. Husok igen jó, leginkább pedig nyelvök 's a' zsiros kinövés alatti részek dicseretnek. A' jó nagy belény 900 fontot ad. Bőrök gyakran megcsereztetik a' szőrrel együtt 's terítő gyanánt használtatik.

A' belény igen félénk természeténél fogva futásnak ered az ember előtt. De fölboszontatván dühbe jó és hatalmasan szembe szál az ellenségével. Az indus ifjak kedvencz vadászata az, hogy lóháton körülnyargalják a' belénycsordát 's a' legkövebbeket lenyilazzák. A' lovak szinte érezni látszanak a' vadászat örömét. Gyakrabban lövetnek úgy le hogy a' vadász a' szél ellenébe csúszik

Az amerikai belényökör.

A' szaladó 's úszó belények.

A' meredekről le hulló belények.

hozzájok. Legsikeresebben öletnek le, midőn tavon vagy mocsáron gázolnak ált.

Mikor legelésznek igen nagyon elszélednek, de vándorlások jól tömött csapatokban történik. Menetelőkhben sem akadály föl nem tartóztatja őket. Folyóhoz jutva a' jövetel rendében azon ált is usznak. Ha az ellenség előtt futásnak erednek, azt olly vad rohanással teszik, hogy meredekkekre jutván onnét elsőtül az utolsóig mind leugrándoznak 's egyes egyig elvesznek. Az indusok így néha rettenetes zsákmányt kapnak.

Midőn az indusok illy egész csordát el akarnak vesztetni, és a' belények éppen a' meredek közeletén legelnek, — akkor egyik indus ifju belénybőrbe bújik 's a' meredek közeletére áll. Ez után az indusok ugy körülveszik a' csordát, hogy az csak a' meredekség irányába kezdhet szaladni. Az adott jelre irtóztató lármát csapnak, melly a' fölrettent állatok a' főnlévő nyíláson az alorezás ifju felé kezdenek szaladni, ki a' meredek felé kezd menni, és egy kikeresett vagy ásott barlangban elrejtetik. A' rohanó bival csapatot sem nem képes ekkor már föltartóztatni. Ha még ugy viszza ijed is a' meredekhez jutott elősor, nem használ neki, mert a' hátulsóktul előre nyomatik 's ugrania kell. Ez így megy egész az utolsó rendig, mellynek válosztása marad a' leugrás vagy az indusok nyilaival megküzdés között. Illy sok állatbul gyakran mást nem tudnak az indusok elhasználni a' nyelvnél és bőrnél. Az is könnyen gondolható, hogy az illy gazdalkodás mellett igen fogy a' belények száma. Igen hihető hogy az utolsó indus lövendi le az utolsó belényt.

A' hires Dédmanxfi karácsonyéji kalandja.

Sok mondani valóm volna, hanem a' szerkesztető ur nem tudom mi okbul rövidséget parancsol, innét kötelességbül sok nevezetességeim közül egyik karácsonyjeletem mondom csak el. A' nagy tizedelésért engedelmet kérek, nem hibám hogy csak felében harmadában végezhetek. Többen is kezdtek ezélhoz futni, és nem ritka volt kénytelen hátra maradni. Az első esapházban csöngő pohárnál elmondandom a' mi a' tollban maradt.

Karácsonyjeletem így kerekedett nevezetessé. Mivel a' szüzben születtem, szüznnek született is akartam lenni, azaz jusomat vélém egy olly leányhoz kit a' szokás szüznnek nevez, melly szó alatt én ollyaskit érték, ki nem csak az aszszonyi hiúságtul menten nem begyeskedett, nem csókolkozott, hanem még a' bátyja csókjátul is elpirult, azt pedig melly különbség van a' férjhu és lány között, nem tudta 's abban állani vélte, hogy amaz bajúszos ez bajúszatlan. Hogy haszontalanul keresgélődtem, sokan 's talán mindannyin elhiszik, kik egy kiesít körülüzték a' világban. De türodelmem soká nem hagyott el. A' manx család legtávolibb esemetét áltkeresém, hanem a' világot világainak tapasztalám 's közel távol atyafi lányaimat dicséret-hódolat-csók-ohajtóknak. Kitekinték az idegen atyafiságtalan házi körökbe 's a' lányok ott is lányok voltak. Ezután csupa barátságot ohajték 's választottam vezércsillagul 's egy ideig jól voltam vele, hanem utób olly mozdulatokat érezék bal hónám alatt, mintha a' harátnál egy edesebb teremést is befogadhatnék. Nagy gondolkozás után réá jöttem hogy az nem lehet leánynál és pedig szüznél egyéb. Keresésre

határozám tehát magamat 's ha török ha szakad birtokába akarék annak jutni, mihez születésem just ada.

Hogy ezélomhoz juthassak, boldogult dajkám szavait forgatám mindig eszemben: „Lucza napján (mondá ő) kell kezdeni a' székesináláshoz, rajta mindennap kell dolgozni egész karácsonyestéig, 's az éjféli misére menetel előtt kell a' négy lábot bele ékelni. Ha valaki ezen székre ül, meglátja a' jó és rossz angyalokat amazokat fejr, ezeket veres saphában, a' templomba menőket, hol a' jök térdre hullanak az oltár előtt, az ördögök pedig hátot fordítanak neki. Mindennek végével megküszdenek egymással; ha a' jök győznek, csak üstökrázást kap a' luczaszéken ülő, ha a' roszak erősebbek, akkor fergeg és szélvész között ragadtatik el.“

Ezen utolsó szavak nem tetszettek; — örömet elmozdítottam volna hejyökről, de nem lehetett; rettentőn dörögtek füleimben. „Fergeg és szélvész között ragadtatik el!“ Még kocsival sem jönnek az emberert, hogy a' különben is olly rövid életből elragadják! Melly példátlan embertelenség!

Végződek az ő november; hidegen de naplényesen tünt föl Lucza napja, 's én ellenállhatatlannul el kezdék faragesálni; mintegy kénytelenítve mentem vad sorsom elébe 's december 24kén este készen állott a' szék. Fagyos volt a' világ, a' majdnem tele hold átpillantott könyű ködfellegein, a' ritka hóhelyeket hullatókon, midőn a' tizenegyvet elveré, az éjféli misére elsőt harangozgtak 's én az iszonyú pályára megindultam, a' székre lábait beékelvén.

Hó fátýollal voltak az utak befedve, még esend az utszákon, de a' király utszán végig minden ablak megvilágosítva. Sokán beláthaték, csudáltam a' játsszési szorgalmat, melly fiatalokat, véneket, leányokat, ifjakat, nőket, férjeket meglepett. A' játék különbfélesége is föltetsző volt, vigabb, komolyabb, ingyeni, pénzért való, parasztos, nemes. Némelyek egész zacskódiót esergetve találkoztak velem. Buzgókat csak néhány vénaszszonyt láttam. — Hajh az én gyermekségem idején, 's a' jó együgyü faluban énekelve 's imádkozva tölték ezen szent estét! Mennyit romlott néhány év alatt a' világ! — Fázott kezem a' széken köpönyөгem alatt 's már a' Theresia templomnál kettesével huzám föl a' keztyüket; a' séta soron ropogott a' le nem tiport hó lábaim alatt, a' ligetben zuzmarás lön apró bajúszom, de fázott lábom 's kezem megmelegedett a' nagy iparkodásban; a' város liget végén megállék a' kiválasztott kereszt uton. Borzadás futott keresztül, gondolkodtam ne térjek e viszza; mert az elragadó szélvész már is hallám zugni. De nekem leány kelle; esikorgó tüzem győzött, 's — a' keresztvágas közepére letettem a' széket.

Komolyan hangzott el a' háromnegyed tizenkettőre Theresia tornyában; Budapest tornyai mind hallaták órahangjaikat a' mély esendben. Egészen kitisztult az idő, déli magasán ragyogott ezüst fényével a' hold. Czinkotán éjfél harangoztak, 's tompán terült el a' hang a' rákos fejedredző térmezén. Robogást hallok azonnal; megijedve székemre hullok 's látom, mint megannyi löcsorda röpülnek Pestről rut, fekete alakok, veres siphakkal, hosszú szarvakkal, tüzes kiöltött nyelvvel, számar farkkal czinkota felé, engem meglátnak, szegényt, készületlent, ki még keresztet sem hányhatott magára, közel ereszkednek hozzám, esikorgatják fogaikat, koczogtatják szarvaikat, villogtatják sze-

meiket. Én azt gondolám, már megesznek, már nem vagyok a világon, már nem mertem lélekzeni, már elhaltam. Azonban jót üt valaki a faromra, fölugrom, „kegyelmezz, ördög uram,“ sikítok, hógók; az pedig nevet. „Gyáva, hitvány,“ felele az, „te való vagy ám a keresztutra, ki a czinkotai ördögöktől is félsz, mi lesz belőled még, ha a budapestiek jönnek, mi lenne, ha még nagyobb városiakat, p. o. stambuliakat látnál?“ „En baza megyek,“ nyiszorgám félénken neki, „nekem nem kell semmi is, én bizony nem szerencsétetem az életemet.“ „Dehogy mégy, ilyen teremtette,“ dörögte ő, „különbén én leszek az ördög's én vislek el.“ Megnéztem a fejköt, elhajintám a lucaszéket, köpönyegemet a' hóra terítém, tenyerembe köptem, markaimat összedörzsölém 's, „jöszte,“ mondek, „az ilyen ördögnek, mint te, megfelelek.“ Össze ölelkeztünk, a' hóba terítém csak úgy nyögött.

Míg ő a' hóból kívánczorgott, kereszturban is megcsendült az éjfé. Valami esett rám, de nem tudam mi, a' hold is elsötétült, és nem volt előtte főlhó. Hamar ide a' lucaszékekkel, gondolám magamban, meghozom, régi helyére teszem, reá ülök 's — iszonyatos tünemény! olyan dörgést hallék, mintha a' világ össze akarna romlani; tollakkal látom magamat körülveve, feketékkel, fejerékkel, egynéhány a' kalapomon is volt; távolabb pedig hadakozó csapatokat láték, feketéket fejerékkel, keresztur felé robanókat, belőlök az öklözgetés alatt egyre hulla a' tolltenger.

Egyszeri vitézség százszorra is vitézzé tesz, engem a' pajtáson való győzedelem egész vakmerővé tett. Fölvevék egynéhány tollat a' legfeketébbekből, kalapom mellé tűzém 's így akarám bevárni az éjfélt. A' pajtás egész alázatossággal járult hozzám. „Tedd egy kevesé odább a' székedet,“ monda, „és sánczoljuk be magunkat.“ A' széket odább tettem, de „én be nem sánczolom magamat“ mondek, „kivakarom a' szemét, ha ki hozzám mer jöni.“ Hasztalan beszélt; nézé óráját, 's csak öt hatvanad hibázott éjféltől. „Ha az eszed elment“ monda, „magam árkolom be magamat,“ 's egy virágvasárnap barkával jónagy kört huza maga körül, a' körben egy nagy keresztet csinált, és székét a' kereszt fejeére tette. Némelly porolat is vett ki a' zsebéből, félig érthető latin szavakat mormogott, a' port elhinté. Háromszor vett hét keresztet magára, nyakába egy különös papirozt akasztott, a' mint monda, veghetetlen hatalmat a' rossz lelkek ellen. Végre egy ördögűzőszagu olajat önté fejére, mikor épen megkondult a' tizenkettő, és budapest minden tornyai éjféli harmoniát zengették össze.

Mit láttam, mit hallottam itt nincs elegendő nyelvem elbeszélni. Az egész világ rengett a' látam, befeketéttül előttem a' tódolgo légi sokaságtól. Mind a' négy fő szél szárnyai rakvák voltak olyan különös fekete milkek, kik a' magason nem látszottak a' sáskáknál nagyobbainak, de vergődésök zajt okozott, millyen a' közelgető jégeső a' fiatal erdőben. Fejér mik követtek őket szinte a' szelek őscinek szárnyára telepedve, szinte kicsinyek mint meg annyí szöcskék, szárnyaikat mind rebesgették, 's gyémánt kardjaikat fenték a' viadatra. „Jól van, jól, gondolám magamban, mire ti megérkeztek, amazok már jól is laktak; úgy kell, bár semit se kapnátok, renyhék!“ Ezek a' maga-

son sértés nélkül elmentek. De az utóbbi csapatok nehezebbek, nagyobbak, fegyveresebbek voltak 's közelebb röpködtek el fejünk fölött. Egyiknek szárva letörött leesett 's balvállomat majd le csapta. Nézem, ólomból volt. Fegyverül fölvettem a' jó hozsut. Jöttek utóbb igen alantosok is paripás, patkolt lábaikkal, az egyik a' kalapomat is kirugta fejemből. Elkezdtem káromkodni. „Hallgass az isten fijaért“ szóla halálverejtékében mellettem a' vitéz, és rőfös kereszteteket hanyt. Föltettem újra a' kalapomat. Kocsizörömbölést hallunk; megfordulva lát tüzes lovat látánk felénk iparkodni lángsziporkázókat, tüzkoecsit huzókat, nagyokat mint a' bécsi tyukászokéi. Az ónszarvat erősen markolám. Élértek a' paripák 's mintha mi az uton sem is volnánk egyenest akartak rohanni. Én szemökbe meresztém szememet, ők hortyogtak 's jöttek. Pajtásom keresztthátos köpönyegét mutatta nekik, összegömbölyödött, mint a' veszedelmet érező tüskés borz, 's lehagyta volna magát tiporni. Én nem véltem tréfának a' dolgot, fölugram helyemből, egyik kezemben a' lucaszéket, másikban az ónszarvat tartám, egyiket egyik, másikat másik löfejéhez vágtam, úgy hogy mindenik meghorkant 's hátra ugrott. Pajtásom vaczogó állal imádkozott 's feledni látszék a' sok pénzt, mellynek zsákok is hozott, de azzal nem gondoltak a' kocsiban lévő feketeké mik, megvagdalták a' tüzlovakat, úgy hogy a' belőlök kisziporkázott tüz szemholdaimat is megégette. Annál boszusabb lettem 's úgy ütém szemközt a' két első paripát, hogy mindeniknek kiugrott egyik szeme. Erre megint visszahortyantak, majd oldalvást ugrának, 's a' kocsit eldönték, mellyből vagy 24 ördög hullott ki, fegyvereiknek kis menydörgéshez hasonlító csörgése közt. Mindenik arasznyira meresztette szemét, ölnyire tátotta száját, réfnyre öltötte ki nyelvét 's óriási lépésekkel dobogott felénk, kecskelábat mélyen verve a' fagyos ropogó hóba. Pajtásom meghuzta magát a' sánczban mint egy keresztet pök, én megnéztem az embercimet. „Még sem vagytok ti olyan feketék, mint rajzoltattok“ mondam nekik mosolyogva, de ők még inkább boszonkoddak 's börtarisznájokat készíték, mellybe tegyenek. Én az ónszarval fogadám az egyik közelítőt 's úgy megütém keze fejét, hogy mozdulatlaná lett; pajtásomat egy másik föl emelte és tászájába rázta a' rimánkodót, 's hocus pocusa által meg nem védettet. Kardot rántottak a' többiek 's mind annyi ellenem rándult. Kalapom több helyen meg lön szelve, hátomon némelly folt helyet érezék, de én is kiütöttem egynéhányan a' szemét, kik vakon ön pajtásaikat verték 's olly szerencsésen, hogy a' sereg fele hamar világtalan lett. Azonban már elfáradtak karjaim, az átkozott ónszarvat alig tudám emelni bátorságom is hanyatlani kezdett. Mint lön e' nevezetes esata vége más-kor majd elmondom, hihetőleg pipaszónál a' kecskeméti csárdában.

Hindu ünnepek.

A' hinduk a' többi istenek között Kali nevű istenöknek sem maradnak ünnepekkel adósak. Mint áldoznak neki, mint kérlelik a' fölboszonkodottat és megharagudtat, láthatni az ide mellékelt rajzolatul. A' jagganatha templomhoz járás, a' mekkába menés, gyermekség e'hez képest, hol magas

ágosok keresztpóznáira kötöttetik a' lütdühösek magokat, korbácsokkal bambusbotokkal szíjjakkal és más fájdalmas szerszámokkal elkinnozzák testeiket, és azt vélik hogy minél nyomorékbak lettek, annál jobban örül és gyönyörködik benne kali. Ezen ünnepek nagy lármával, zászló lebegtetéssel, dob, trómbita kürt harsogással tartatnak, 's mindenik bühnhödöt, kinlódót vagy jobban mondva mindenik esztelenkedőt bámuló csodáló megtapsoló csapatok veszik körül.

Mi? Mire?

Midón valaki a' póznán megforgatásra szánja el magát, virágokkal megkoszorúva vezetetik az ágoshoz, ott horog szuratik hátabörén által mellyen lógnia kell, de hogy a' horog által ne szakaszsa a' bőrt, a' bühnhödő hasa egy széles szalaggal átkötetik. A' forgatás eleinte lasu, de egyre gyorsabb és gyorsabb lesz, míg elegendőnek tartatván félbe szakasztatik. Ha vitéz a' bühnhödő és ujra forgatást kér, nagy tapsval jutalmazatik meg, és minden kétségen kívül teljesedni látandja kívánatát.

Mennyire hibázzák ezek el az élet célját, nem szükség fejtegetnem. Boldogság és öröm azon vég, mellyet a' természet az embereknek szánt, 's mellyet az észnek 's a' társasági rendelkezésnek elősegíteni és biztosítani kell.

Csekélységek, nagyság.

Midón az 1822-ki év első hónapjaiban az újságok tömve voltak zivatar, zápor, vízáródás leírásaival a' „Le miroir“ francia szerkeztetője így irt: „Illy csekélységekkel én nem akarok foglalkozkodni, hanem ha egy általános földindulás, vagy egy mindent elemészto vizözön keletkezik, másnap bő leírását adandom olvasóimnak.“

Álszemérem vagy halálos udvariság.

Tycho de Brahe, a' hires esillagvizsgáló, nagy vendégségben volt. Talám sok sört ivott 's azért a' vizeles nagyon erőlteté; — hanem szégyenlett az asztaltul fölkelni, 's a' természet parancsolatjával ujat húzott. De nem ő lett a' győztes. Víz-hólyagja elpattant, 's ő meghalt. Ez olta az angoloknál a' hosszú vendégség alatt ki szokás menni; az e' végre kimenő pedig, hogy el nem szalad e' szavakkal tudatja: Tycho de Brahe.

Időmérés.

Midón Seguiet parisban az appellatio-udvar elől-ülőjévé nevezteték ki, Napoleonnak bémutatatték, ki őt személyesen nem esmerete és idősebbnek gondolá.

„Seguiet Ur, kegyed még igen fiatal“ mondá Napoleon.

„En éppen annyi idős vagyok — felelt az — mint folséged volt, midón Marengónál győzött.“
Es Seguiet mindjárt nem lön igen fiatal.

A' vándor.

Merész vágyaktól uzve —

A' vándor utra kél,

'S elmél hős árnyon ülve,

Ha leng az esti szél;

'S bár útja szebbjét sejtí:

Honát el nem felejtí!

Derült vidék mosolyg-rá,

'S esendes kunyhót talál,

Hol út-terhét nyugodná

Mig éj a' földre száll;

'S mást álmain se' lát itt,

Csak elhagyott barátí!

'S célját elérve ismét

A' vándor utra kél,

És vággyal kérdi, honnét

Leng a' hős esti szél?

'S a' táj felé igyekszik,

Hol szép hazája fekszik!

Kovács.

Jegyzés.

a) A' szerkeztető részéről.

Szívre tett kézzel mondhatja el a' Garasos tár írója hogy honának java, nemzetének emelkedése, az emberiség fejteése volt e' munkánál örökös célja. Örült pályájának, melly őt esmeretek magvainak hirtésére vezette, mellyen a' honiránti hálavirágainak némellyikét kifejlthetendé. Örömmel kezdett dolgozni rajta, de kedve néha néha hanyatlott, a' mint reményének ege derült vala vagy be be borult. Elnemulásának ideje hamar eljött, pedig beh örömmel szólana tovább is honosaihoz. Reményli azonban, hogy a' kezdett pálya otthon a' honban tovább folytatandik, hogy a' Garasos tár, mellyhez a' többek közt a' „Guide to knowledge“ tárbul az eddigieknél sokkal szebb rajzolatok vetettek meg, nem hal el, hanem a' magyar ég dicsőségére tovább is terjesztgeti világát. Ezen esetre hona fiainak részvételét a' szerkeztetőt kikéri, meggyőződve lévén arról, hogy a' jó 's mégis olesó folyóírás képes a' nemzet ereibe új és új életet származtatni 's az általános világot meggyújtani az agyokban.

b) A' könyvkereskedés részéről.

Ezen számmal megszűn a' Garasos tár, 's mi a' legérzékenyebb búcsut veszszük olvasóinktól, fájlalva azon sorsot, melly nem engedémeg hogy ezen örömmel és szeretettel kezdett munkát folytathassuk. Azon öntudással és teljes meggyőződéssel válunk meg, hogy csak a' jót akartuk; ha azonban csalathoztunk volna, legaláb azon engedékenységre könyörgünk, mellyel a' keresztény minden kereszténynek 's legkisebb polgártársának is tartozik.

Lipsén, Wigand Otto felelési terhe alatt.

Nyomatott Breitkopf és Härtel-nél.